
UTL AT DOWNSVIEW
D RANGE BAY SHLF POS ITEM C
39 11 10 19 07 031 7

Bayles

Sefer

ספר

Shivte Yisrael

שבטי ישראל

כולל

חקירות מקוריות בראשית תולדות ישראל על פי ספרי הקדש ועל פי הלוחות של תל-אמרנא ורשימות אשור ובבל, שגלו חוקרי קדמוניות בימים האחרונים.

עם שני ציורים מעתקים מהספר „Babel und Bibel" להחוקר פרידריך דיליטש.

מאת

Melamed

יוסף אלחנן מעלאמעד.

ווילנא

בדפוס שרגא פייבל גארבער

שנת תרס"ג לפ"ק

СЕФЕРЪ ШИВТЕ ИСРАЭЛЪ

т. е. Колѣна Израильскія. Историческія Изслѣдованія.

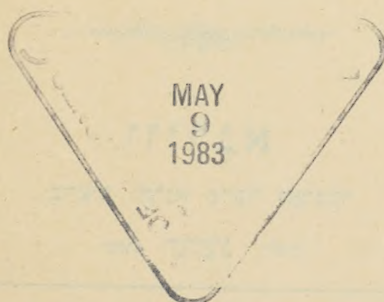
Соч. I. А. Меламедъ.

ВИЛЬНА.

Типографія Ф. Гарбера Завальная. ул. д. № 2006.

1903

Дозволено Цензурою 6 Сентября 1902 г. Вильна

לזכר

אדוני אבי המנוח מר אברהם מרדכי מעלאמעד

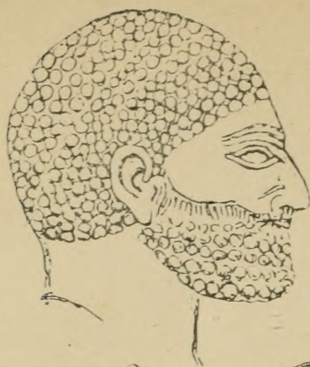
ואדוני חותני הנעלה מר אהרן סענדר טרויב

זכרונם לברכה.

ולכבוד רעיתי רעללא רבקה נ"י,

מֻגָּשׁ הספר הזה,

מאת המחבר.

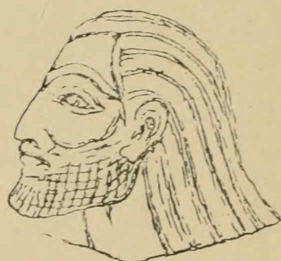

1 2

3

4 5

1) איש אפרים מימי יהוא מלך ישראל .
2) איש יהודה מהעיר לכיש, בימי אחז וחזקיהו,
3) סוחר בבלי מימי סנחריב .
4) אחד מנשיאי עם עילם .
5) אחד הפרשים מחיל הערבים .

תֹּכֶן הָעִנְיָנִים.

פֶּתַח־דָּבָר

פרק ראשון.

קַדְמוֹנִיּוֹת אֶרֶץ כְּנַעַן וּמַסְעֵי בְנֵי־שֵׁם.

נלכדה בידי העמים בני־שם באלף הרביעי שלפני סה"נ. נמרוד (Nemwrod) עם כללי ברשימות אשור. המלך עמרב, או אמרפל, כתב מכתב לאחד המלכים ע"ד המגפה שנגף כדרלעמר במלחמה. בית המלוכה הראשון בבבל. בית אמרפל, היה מגזע הכנענים. לכידת מצרים בידי הרועים — היקסוס — הוא ג"כ פלג אחד משֵׁט; מסע הכנענים. המלחמות בין מלכי כנען ע"ד חלוקת הארץ. עבד־עזרת מלך האמורי ועזורי בנו. נעמי עזה (Namiwasa) בעל ברית צור וצידון. הפסוק „והכנעני אז בארץ" איננו מופת נגד קדמות התורה.

פרק שני.

רֵאשִׁית תּוֹלְדוֹת יִשְׂרָאֵל וְקַדְמוּת יְהוּדָה.

דעות שטאדע והוגא ווינקלער, הכופרים במסרת ישראל. כבוש של לכידה וכבוש של התנחלות. המינאים בארץ ערב המאושרת. בהמכתב מירושלים נקראים שבטי ישראל בשם עברים (Habiri) מפורש, וביתר המכתבים מצפון הארץ הם מְכֻנִּים בדרך רמז „מרצחים", „שודדים" או „אויבים"; נעמי עזה, ממלכי כנען שבצפון, קורא את בני ישראל בהכנוי „אשר לי". הסיטים, הנוסעים בעדר במדבר סוריא. במכתבי תל־אמרנא אין כל סתירה למסרת ישראל. העברים של המלך נעמי עזה היו מבני השבט אָשֵׁר. סגנון המכתב של עבד חבה (Abd-Chiba) מירושלים יעיד על קדמות יהודה. השבט יהודה לא נזכר בשירת דבורה, יען כי נדחף מהפלשתים אל ערבות הנגב. „וירד יהודה מאת אחיו" (בראשית ל"ח א') כסמן לבנים. השבט הדני שבימי שמשון נלחם בחרף נפש עם הפלשתים, בעת אשר יהודה כבר נכנע מפניהם. יהודה ושמעון נאנסו לעזר את הפלשתים גם במלחמותיהם עם יתר שבטי ישראל. התאחדות יהודה ויתר השבטים בימי שמואל וגדולת הלוים. „שמע ד' קול יהודה ואל עמו תביאנו" — הוא ענין גם ליהודה גם לשמעון. „שמעון ולוי אחים" באחרית ימי שמואל. ברית אבימלך עם אברהם ויצחק כסמן ליחס הפלשתים אל יהודה ושמעון. ישראל, אשר אהב את יוסף, לא היה בארץ פלשתים. ערי השמעוני והדני נלכדו בראשונה מהפלשתים ואח"כ נָסַבּוּ ליהודה ע"י דוד. מסרת ישראל היא תמימה ומלאה הרמוניה. ההשערה המרעישה של ניבור, כי דוד נקרא בפי אבנר בשם „ראש כָּלֶב". כָּלֵב וירַחְמְאֵל היו חלקי השבט יהודה, כמו מנשה ואפרים חלקי השבט יוסף. השערת גרעץ ויעבץ. זהירות ישראל בהבדלים גזעיים נראה מהמסורה ע"ד עַם הקיני. „מטרף בני עלית" — עֲלִית יהודה מנגב לצפון בימי דוד מְקַבֶּלֶת אל ירידת השבט בימי השופטים. „לא יסור שבט מיהודה" על פי החקירות בקדמוניות השבט יהודה. שִׁילֹה לא נזכרת במעשי האבות. המזבח, שבנה אברהם בין בית־אל והעי, סמן למשכן

שִׁילֹה. שִׁילֹה, שעל גבול בנימין ואפרים, נמצאה עומדת על גבול יהודה, כאשר התאחדו שני אלה השבטים ויהיו כמעט לשבט אחד. התלמוד בזבחים ע״ד מקום שִׁילֹה. רוב מעשי אברהם סמן לשבט יהודה. המדרש המלבב ע״ד מעשי אברהם כסמן לבנים.

פרק שלישי.

יְהוּדָה וֶאֱדוֹם או יַעֲקֹב וְעֵשָׂו.

הנוסעים בעדר מאדומה ברשימות מצרים העתיקות. בני שעיר במגלת רעמסס השלישי. דעת ווינקלער, כי העמים הקרובים להמדבר יצאו באחרונה אל ארץ נושבת, לא תעמד בפני הבקרת. אלופי אדום ומשפחות יהודה בנגב כנען. מסעי אברהם מצפון לדרום ומסעי יעקב מדרום אל צפון. ישראל הוא שם־כבוד לאפרים ושבטי הצפון, ויעקב כנוי ליהודה ושבטי הנגב שנלוו אליו. יחזקאל, בהנבאו על האחדות העתידה, קורא לשני חלקי האומה בשם ישראל. השם „יעקב־אלו״ — בהוראת „יתגבר האל״ —, ברשימות אשור, ישים לאַל את השערת ברנשטיין. הִשָּׁנוּת הספור ע״ד שִׁנּוּי השם יעקב לישראל גם בפנואל שבארץ הגלעד, גם בבית אל שבארץ אפרים — סמן להתאחדות השבטים יוצאה משני אלה המרכזים. השופט יפתח, דנקרא בשם „ראש וקצין״, היה כמעט מלך לשבטי עבר הירדן. הבכורה שנלקחה מראובן ונִתְּנָה ליוסף. הדודאים של ראובן סמן לְמִצְפֵּה־גלעד ומצפה בארץ בנימין. בעשא בן אחיה משבט יששכר. משפחת הראובני „חנוך״ והשבט המדיָני „חנוך״. „זרח״ ביהודה ואלוף „זרח״ בין אלופי אדום. ישראל כשם כללי ויעקב ויהוסף כשמות פרטיים. תַּרבות אדום או חכמת בני־קדם היתה עתיקה לימים. לוח מלכי אדום שבספר בראשית איננו מופת על אחור זמן כתיבת התורה. התרחבות ממלכת אדום והתפשטותה מירכתי נגב עד נהר פרת על פי לוח המלכים הנ״ל. מלכי אדום הראשונים היו כמו השופטים בישראל. הדר האחרון יסד בית מלוכה בארץ אדום. השם „מי־זהב״ הוא רמז לסחר־הים בעציון גבר. ממלכת אדום, שהיתה נכונה אך על הכבוש ועל מרעה הצאן, לא ארכה ימים רבים. השם „מלך״ בעברית השתנה ברבות הימים בהוראתו האטימולוגית. פגישות אלופי אדום ושבטי ישׂראל בעבר הירדן. השפחות וילדיהן — בני גד — השתחוו ראשונים לעשו, לאה ובניה — ראובן יהודה ושמעון — אחריהם, אך רחל וילדיה — אפרים ובנימין — היו האחרונים. עשו הלך אל ארץ אחרת מפני יעקב אחיו (בראשית ל״ו, ו׳) כסמן לבנים. במסֹרת ישראל לא נמצא עקבות הַסתר והֶעלם בכַוָּנה לצֹרך ידוע. בטול דעת ווינקלער בדבר הַיַּחַס של דוד לאדום. השם „אדום״ לא היה עקרי להממלכה ההיא. כושן רשעתים היה

מלך אדום. „אהלי כושן" יבאו כנרדפים אל „יריעות ארץ מדין" בתפלת חבקוק. מעשי עשו כסמן למדין ועמלק, שסרו ג"כ למשמעת ממלכת אדום הקדומה. היחס שבין ידי עשו השעירות וידי עקב החלקות אל ההר החלק העולה שעיר (יהושע י"א י"ז), שבנחלת יהודה על גבול אדום. הים האדום על שם עם אדום. השם „לבן" והר „הלבנון".

פרק רביעי.

שְׁכֶם אַחַד עַל אַחֶיךָ.

זהירות השבטים בטהרת הגזע. העיר שכם לא היתה בראשונה לאפרים. נחיצות ענין כללי, אשר תרמז עליו אחות השבטים. יחש האם מורה על איזה קורבה או שייכות, גופנית או רוחנית. הספור ע"ד דינה ושכם שבתורה והספור ע"ד אבימלך עם בעלי-שכם שבימי השופטים. השבט אפרים איננו נזכר בהספור ע"ד אבימלך בן ירבעל. בכל הספור ההוא יבא השם „עם" לתאר בו את שני בעלי הריב. החיוי הצטיין בנטיתו להתבולל בשבטי ישראל. שם האליל בעל-ברית יורה על הברית, הכרותה בין שבטי ישראל והחיוי. התרבות הכנענית בשכם והשבטים הנודדים שמעון ולוי. השבטים עובדי האדמה היו עלולים יותר לקבל את השפעת הקולטורה הכנענית. השבט, שחציו כנעני יחציו ישראל, חפץ לשום משטרו בארץ וממנו היו בעלי-שכם. שכם נסבה אח"כ לאפרים, אשר גבר על מנשה אחיו. לבידת העיר שכם לא נזכרת בס' יהושע ושופטים. העיר בית-אל היתה בראשונה העיר הראשה בנחלת אפרים. נתינת ערים רבות ללוים היתה הלכה שאין עמה מעשה. מושב העברים בשכם קדם להכבוש הכללי. דינה בת יעקב רמז להחוי בת הזה. באור הפסוק: „ואני נתתי לך שכם אחד על אחיך" (בראשית מ"ח. כ"ב). החקירה הזאת בכלל אות ומופת על טהרת הגזע של שבטי ישראל. הגבעונים. הצללפונית אם שמשון. השמרינים שבזמן הזה.

פרק חמישי.

אֶפְרַיִם וּמְנַשֶּׁה אוֹ בֵּית־יוֹסֵף.

חסרון ידיעות מקוריות בחיי השבט אפרים. אפרים ובית לוי. התהפכות השבט לעובד אדמה. אלמות השבטים משתחוות לאלמת יוסף. השור או העגל סמל עבודת האדמה. „בנות צעדה עלי שור" הוא חצי המנשה אשר בבשן. התנפלות אנשי עמלק הרועים על אפרים. השערת ווינקלער בדבר עמלק יסודתה בהתגלות לב. הר העמלקי בארץ אפרים נקרא ע"ש אחת

המלחמות עם עמלק. משפחות אפרים, אשר בהר ואשר בעמק. ברד„תחת ואלעדה־תחת היו חלקי המשפחות ברד ואלעדה, שירדו מהר אפרים ויישבו בעמק. משפחות בֶּכֶר ובריעה גם באפרים, גם בבנ מין. לכידת ההר והעמק. בני אפרים היחידים בין השבטים, שנקראו בשם „נשקי רומי קשת". המלים „קֶשֶׁת גבורים חַתִּים" בתפלת חנה הן רמז על מגפת אפרים בימי חרבן שִׁילֹה. הר אפרים מקום מרכז לשופטים. בני אפרים צדקו בריבם עם יפתח. „אמר נא שִׁבֹּלֶת", כלומר, אעבור את שבלת־המים. הפלשתים ואפרים. אנשי גת הנולדים בארץ. בריעה היתה משפחה מעורבת מאנשי אפרים ובנימין. בנימין נחשב כחלק מבית־יוסף.

פרק ששי.

יֶתֶר דִּבְרֵי אֶפְרַיִם וּמְכִירַת יוֹסֵף כְּסִמָּן לַבָּנִים.

היראה מהפלשתים פעלה על השתלמות אפרים ויתר שבטי הצפון. שילה לא נקראה גם בשם „עיר", והמשכן שבה היה אך אֹהל יריעות. בטול דעת וועללהויזען בדבר מלאכת המשכן שבמדבר. פחזות השערת החוקר הנ"ל בדבר אלילי אפרים המקוריים. שיטת הבליעה והטמיעה של ווינקלער. מצבת מישע היא נגד דעתו בדבר מקור אמונת האחדות. בני אפרים עזבו את מסורת אבותם בגלל התחברותם אל הצורים. משכן שילה — מקלט האידיאלים הלאומיים. התנגדות שני בתי הכהונה היתה אך בענינים טפלים. הכהונה והלוים. הכהונה והבכורה. תפלת חנה יסודתה בגדולת הלוים וירידת אפרים. אפרים ושילה מקבילים אל יהודה וירושלים בדברי אסף (תהלים ע"ח). המלחמה על אבן העזר היתה מלחמה, ערוכה ביחוד נגד אפרים והשבטים מנשה ובנימין הנלוים אליו. יַחס יתר השבטים לאפרים במלחמה ההיא. בנימין לבדו היה נקי מכל אשמה במכירת יוסף. שמעון, אשר עבד את הפלשתים, עזר אותם גם במלחמת אבן העזר. את יצחק יושב באר־שבע, העיר השמעונית, שנאו הפלשתים וישלחוהו מאתם, בעוד אשר מאברהם יושב חברון גזלו אך בארות מים. שמואל וגדולת הלוים אחרי חרבן שילה. בני שמואל הלוי ישבו בבאר שבע, העיר השמעונית. התרוממות השבטים, העוסקים במרעה הצאן, והתאחדות משפחות יהודה. יהודה יעץ את מכירת יוסף ולא חפץ במיתתו. כתונת הפסים של יוסף סמן למשכן שילה. „חיה רעה" במכירת יוסף וחית פלשתים בשמואל ב' תחת „מחנה פלשתים". הישמעאלים והמדינים במכירת יוסף. פגישת יוסף ואחיו בשכם. רחמי ראובן עַל יוסף. הגביע באמתחת בנימין סמן לימי הגבעה. האיש שעל בית יוסף או הכהן שבשילה העליל עלילה על בנימין, ברצותו לכבשו לעבד לו. שני החלומות של יוסף נתקיימו באפרים בימי גדעון ויפתח. שלש התקופות בחיי

יוסף ובקורות אפרים. איזה פרטים במכירת יוסף כסמן לקורות מנשה. הכתנת הנטבלה בדם, השלוחה ל׳ישראל והארון שבשילה המושב אח״כ לשבטי ישראל. התקופה של עבדות יוסף או ירידת השבט אפרים בימי שמואל, דוד ושלמה. יוסף משנה למלך מצרים, והיַחס של ירבעם ובני שבטו אל פרעה. שישק לכד את ערי המבצר, שבנה שלמה בארץ, ויתנן לירבעם איש בריתו. עֲנָה *), אשת ירבעם ואחות מלכת מצרים, על פי תרגום השבעים. הנביא הושע על שלש התקופות בקורות אפרים. הדין והדברים שבין יהודה ויוסף ע״ד בנימין. נפש ישראל — המקדש שבירושלים — קשורה בנפש בנימין. ההבדל התולדתי, שבין אפרים ויהודה, נהפך אח״כ להבדל רוחני. „ולא יהיו עוד לשני גוים" שבספר יחזקאל. ממלכת אפרים בשם „בית־עמרי" (Bit Humira) ואחרי כן בשם „שמרון" (Sumira) ברשימות מלכי אשור. הרמז על אחדות האמונה בין שבטי ישראל בפי אחי יוסף: „שא נא. לפשע עבדי אלהי אביך". באור על הכתובים, המדברים ביוסף בברכת יעקב.

פרק שביעי.

הַשְּׁבָטִים רְאוּבֵן, שִׁמְעוֹן וְלֵוִי.

א) ראובן.

קדמות ראובן והשתלמותו בתור שבט, למרות קרבתו אל המדבר, תעיד נגד שטת ווינקלער. יחזקאל חפץ לתקן מְעֻוָּת מני קדם. התפשטות ראובן עד נהר פרת. „חנוך" בראובן ובמדין. דתן ואבירם הראובנים נגד הכהונה. מעשה ראובן ובלהה במגדל עדר רחוק מנחלת ראובן שבעבר הירדן. המשפחה הראובנית „אבן בהן" בין יהודה ובנימין. ראובן בנבואת יחזקאל בין אפרים ויהודה. הסגת גבול נחלת השבטים תוכל להקרא בשם חלול היצוע. בשירת דבורה נאמר אך על גלעד, כי שכן בעבר הירדן. מעשי ראובן במכירת יוסף. התרחקות ראובן ממקום עֶמְדַּת אבות י״ר השבטים בזמן מכירת יוסף. קללת ראובן את בניו נתקיימה. ראובן, הַדָּבֵק במרעה הצאן, נוֹוה אל בני לוי. בימי דוד החלו את מפקד העם מערי הגדי ולא מערי הראובני, כי בני ראובן נפזרו אז לפאת מזרח. בין הנציבים שבימי שלמה לא נמצא נציב בנחלת הראובני. הכתובים על אדות השבט הזה בברכות יעקב ומשה ובשירת דבורה. חסרון שופט מבני השבט הזה כמושיע את ישראל. בארה בן בעל נשיא השבט האחרון. הראובנים והלוים במחלקתו של קרח.

---

*) או אנות על פי קלוסטרמנן.

ב) שמעון.

משפחת „נמואל" היתה גם בראובן ומשפחת „זרח" ביהודה. „בית המרכבות וחצר סוסה" ערי השמעוני מקומות מסחר למסחר-הסוסים של המלך שלמה. מוצא הסוסים ממצרים ומקוה — Kuë —, אשר בארץ קיליקיה. במלחמת דוד עם הגדוד העמלקי לא נזכר שם השמעוני. למואל מלך משא היה נשיא שמעוני על פי Dozy. שמות האנשים של השבט הזה מחברים על פי הרוב אל „אל" או „יה". יחזקאל יציב את השמעוני בין יששכר וזבולן. השבטים בני-לאה היו קרובים איש לרעהו בהלך נפשם ובשפתם. בני השמעוני נקבצו אל אסא מלך יהודה. (יתר דברי השבט הזה יבא בפרק ראשית עבודת הסופרים בישראל)

ג׳ לוי.

דעת ווינקלער בדבר השבט לוי, כי שכן לפני ימי דוד סביב למקדש אשר בחורב, שהיה בארץ מצור — Muzri — בממלכת אדום ויהי לשבט של כהנים כמו השבטים הערביים בְּרֵישׁ וַאֲנְצַר לְהַקְבָּא. מסרת ישראל היא תמימה ונאמנה. ההתנגדות בין הכהונה והלויה. באור הכתובים ע"ד השבט לוי בברכות יעקב ומשה. השם „מלך" הונח בראשונה על מוליך או מנהל עם-נודד ואח"כ נשתנה מהוראתו הקדומה. חלוקת משפחות הלוי בין השבטים היתה לפי ד' הארצות, שנחלקה בהן ארץ ישראל בימי הבית השני. בני דוד לא היו כהנים. שריה ובניהו בן יהוידע הכהנים היו אומנים את בני דוד. באור הכתובים בברכות יעקב ומשה, המדברים בשבט זבולן. השמוש במליצת לשון נופל.

פרק שמיני.

קדמוניות בנימין על פי ווינקלער.

הקשים הנפתלים של בעלי בקרת המקרא. גדעון וירבעל הם שני פרצופים שונים, שנשתרבבו זה בזה. העיר בעל-תמר, מקדש בנימין הקדמון. מדבר שם מקום. הגלגל היה גל אבנים למספר י"ב המזלות ומקומו היה באמת בהר אפרים, ואף המקורים האחרונים העתיקוהו, מחסרין ידיעה, אל יריחו. עיר התמרים היא בעל-תמר. קרית יערים היא ג"כ העיר בעל-תמר. דוד השמיד את השבט בנימין ואת שרידיו הדביק בחזקת היד אל השבט „יהודה הגדול", אשר יצר. „בעלי-יהודה" (העיר שהובא ממנה הארון) היא העיר „בעל-תמר", מְסַבַּת-שם, באשר קראו מלכי אשור לערים רבות שלכדו בשם „קר אשור". יהושע הוא התגשמות עלילות בנימין ומעולם לא היה מאפרים. תמנת-סרח מקום קבר יהושע היא העיר תמנת של מעשה יהודה ותמר ו„לסרח" יש איזה יחס אל „זרח" בן יהודה. העבודה בבעל

תמר היתה עבודת אדונים והנשים המבכות את התמוז. שם המקום „בוכים" שאצל הגלגל הוראתו ג"כ „בכי התמוז". בית־לחם היתה בראשונה לבנימין. עבדון בן הלל הפרעתוני ג"כ בן ימיני. התאחדות אנשי הגלעד ומשפחות בנימין במלחמת הגבעה. בחירת שאול, מוצאו מבנימין וַיחסו אל שמואל אינם אלא דברי הגדה. שאול היה גלעדי. איש בשת או איש בעל מלך אח"כ במחנים, אשר בארץ אבותיו. העלות הארון מבעלי־יהודה היא בעל־תמר אל ירושלם היתה כאות הכנעה ושעבוד לבנימין ואפיסת עמדתו ברעות עצמו. יפתח הגלעדי הוא אך יציר ההגדה והתם תבנית לשאול הגלעדי. השבט בנימין היה בערכו לאפרים כלוכד ומכניע. „בנימין הגדול" היה מעשה ידי שאול, כאשר היה „יהודה הגדול" יציר כפי דוד. בנימין החדש נוצר ממשפחות הנגב ועפי"ז היה בן גזע אחד עם יהודה ולכן דבק בו ולא נפרד ממנו לנצח. את קדמוניות בנימין הכתירו סופרי הזכרונות אשר לדוד בבנָנה. מרשימות הַשְׁבָאִים יביא ראיה, כי שנוי שם עיר ע"ש הלוכד, ר"ל כי שבט חדש החל לשבת במקום השבט הישן שגֹרש מן הארץ או נשמד. ההבדל שבין שני המקורים ע"ד מוצא הארון. את שי ה' יסד דוד כשטן למקדשי הצפון העתיקים. הגבעונים לא היו כנענים ושאול עשה להם, כאשר עשה דוד לבעל־תמר. נצחון שאול ויהונתן על הפלשתים היה בעזרת רעש־הארץ ובזה ימצא איזה צד השוה בין גדעון ושאול. השערת שטאדע, כי יִשְׁוִי הוא איש בעל היא ראיה נכוחה בעיני ווינקלער, עד כמה לא ידע כותב ספר שמואל את קורות שאול וביתו. מלחמות שאול באויביו הן ממקור נאמן. השערות עדוארד שטוקען בדבר השפעת האיצטגנינות על מהלך ההגדות אצל עמי הקדם. ידי דוד ולא הפלשתים הרסו את ממלכת שאול. המלחמה בעמק רפאים היתה עם בנימין ולא עם הפלשתים. התאמצות המסורה להראית, כי הארון שהובא אח"כ אל המקדש בירושלים הוא הארון שהיה גם במקדש בנימין היא למטרה ידועה. פרץ וזרח היו בתי אבות מבני הימיני, שהֻדבקו בחזקת היד אל „יהודה החדש" של דוד. השבט שמעון ישב בימי קדם בארץ בנימין הקדומה קרוב לשכם. בני שמעון נסעו לירכתי דרום מתגרת יד שאול. הפסוק שנשתבש, לדעת ווינקלער, בספר דברי הימים. „שְׂדֵי־יָעַר" כנוי לקרית־יערים. באור למזמור קל"ב.

פרק תשיעי.

וּלְבִנְיָמִן אָמַר יְדִיד ד'.

אין כל ראיה מכרחת להחוקרים, כי הכנענים היו בני שם. העובדה הפשוטה, כי שלמה לא חפץ להשכיח את השם „בעל־תמר", כי אם שב

ויבן את העיר בשמה הראשון, סותרת את חשדו של ווינקלער בדבר העלָמה לצרך בקירות בנימין. אם גם נניח, כי תמר היתה אלילה לעם כנען, נוכל לאמר, כי השם „תמר" נשאר אח"כ בישראל כשם שנתרוקן מתוכו. על „השַל" כמו על „האהל". מלחמת השבטים בגבעה היא היסטורית באין כל ספק. ממעשי האבות נדע, כי האשמה נגד בנימין יצאה מיוסף ולא מיהודה. והנה נראה, כי נחלת בנימין השתרעה בימי קדם על חלק גדול מהר אפרים, א"כ נסבה נחלת בנימין לאפרים, המתנגד היותר גדול של דוד ויהודה, על כן מן הנמנע הוא, כי אך ידי דוד הלו בהשבט בנימין להשמידו. משפחות יהודה נאחזו בערי בנימין, שלכד דוד מהפלשתים. כל הערים במעשה יהודה ותמר היו בשפלה, שנלכדה אח"כ בידי הפלשתים, א"כ לא תוכל העיר „תמנת" להיות בהר אפרים. תמנת-סרח היא תמנת-חרס ואין לה כל יחס ושייכות אל זרח בן יהודה. מעשה יהודה ותמר כסמן לבנים. חסרון שמות אנשים מחֻבָּרים ל„אָרון" ושמות נשים ל„תָמָר" בשמות בני-הימיני שנשארו לנו בסה"ק יבטל לגמרי את הדרשה של דופי של ווינקלער. קרעים גזעיים אינם מתאחים לעולם במסרת ישראל, כמו שנראה משכם. מדברי ישעיה: „כי כהר פרצים יקום ד'", נראה, כי המלחמה בבעל-פרצים היתה עם הפלשתים, כמו שיתבאר בפרק „עטרת גאות שכורי אפרים". תקון ווינקלער בהפסוק ע"ד השמעוני הוא אך התגלות לב. הפתגם הפלסופי: „הנני חושב, שמע מינה, כי הנני נמצא" סותר פעם אחת את כל הגדר הדחויה של ווינקלער וסיעתו: המחשבה המיוחדת של עם ישראל תעיד כמאה עדים על מציאות מיוחדת ועם נבדל. ההתחברות בין בנימין ואפרים היתה בראשונה יותר אמיצה וחזקה. השם „בן-אוני" לקח לו עמדתו גם בעולם המציאות. בטול ההתאמצות של שטוקען למצא עקבות אצטגנינות במסרת ישראל. בראיות שונות מלאות חדוד, מעין הראיות של ווינקלער וסיעתו, נהפכו נפליון ורבי קורותיו להגדות שיסודתן באצטגנינות. „ימין-ישראל" בפרשה מ"ח בס' בראשית עולה בקנה אחד עם „בנימין", שבפ' ל"ה בספר הנ"ל. אלה מבני יעקב, שנולדו אחרי כריתת הברית בבית-אל והברכה של „גוי וקהל גוים יצאו ממך", יכולים אך להצטרף ליתר השבטים ולא להיות שבטים נבדלים. שמעי בן-גרא קורא לנפשו בשם „הראשון לכל בית-יוסף". בנימין נדון במעשי האבות ע"ד יחסו אל מלחמת הגבעה לכף זכות. באור הכתובים בברכת משה. שלשת הראשים של המשחית ממחנה פלשתים התנפלו על שבטי ישראל לשלשת עברי הארץ.

פרק עשירי.

שָׁם בִּנְיָמִין צָעִיר רוֹדֵם.

באור היסטורי למזמור ס"ח בספר תהלים. המזמור מוסב על

מלחמת חזקיהו וסנחריב. בהכתובים: במקהלות ברכו ד' וכו' נראה את יחס השבטים זה לזה וכי בנימין נקרא בשם „צעיר".

פרק אחד עשר.

עֲטֶרֶת גֵּאוּת שִׁכּוֹרֵי אֶפְרַיִם.

באור על חזון כ"ח בספר ישעיה. דברי החזון מוסבים על הברית הכרותה בין ירבעם השני ועזיהו. שפת אפרים נקראה בפי הנביא בשם „לעגי שפה ולשון אחרת". שמות האנשים של יהודה ושמעון קלים ונוחים להתבאר משרשי שפת עבר שבספרי הקדש, אך לא כן שמות האנשים של אפרים ושבטי הצפון.

פרק שנים עשר.

רֵאשִׁית עֲבוֹדַת הַסּוֹפְרִים בְּיִשְׂרָאֵל.

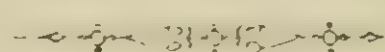
שטת מר יעבץ המקדים את תקופת הסופרים בישראל עד זמן נכדי יהודה בן יעקב. ראיותיו מפסוקים שונים אינן עומדות בפני הבקרת. היחש ע"ש הערים שבספר דבה"י נופל הוא בערכו מהיחש ע"ש אבי המשפחה. שני לוחות מקבילים זל"ז: א) לוח המתיחשים ע"ש עריהם בעזרא ונחמיה; ב) לוח אבות הערים בספר דברי הימים. יעבץ אבי בית רכב שבס' דבה"י איננו קדמון כ"כ כדעת מר יעבץ. הקינים, הבאים מחמת, הנזכרים אצל יעבץ אבי בית רכב, הם עם הקינים. הרכבים הם ג"כ מהקינים וכנראה נקראו כן ע"ש בית המרכבות שבנחלת שמעון. מאמר האגדה, כי מבני בניו של סיסרא למדו תורה בירושלים ודברי הילקוט: „אין לך סופרים ומלמדי תנוקות אלא משמעון", יסודתם בהכתוב בדברי הימים סוף פרשה ב'. ישבו יעבץ אינם תלמידי יעבץ, כי יחש הרב לא יעלה ולא יוריד את יחש תלמידיו, כ"א הם שמות משפחות. תפלת יעבץ בדבה"י יסודתה ביחש משפחות. ראיות מר יעבץ מפסוקים שונים על קדמות המחוקקים אינן מכריעות.

פרק שלשה עשר.

יֶתֶר קוֹרוֹת הַפְּלִשְׁתִּים עַל פִּי רְשִׁימוֹת אַשּׁוּר.

הפלשתים ברשימת רמן-נרר השלישי. חנון מלך עזה בשנת 734.

המלחמה אצל רפיח. שלבל מלך עזה בימי סנחריב קבל ערי יהודה אחדות ממלך אשור. ערי המסחר לא חפצו קרבות. פרעה הכה את עזה. מטנטי (Mitinti) מלך אשקלון ברשימת תגלת פלאסר. רוקפטי (Rukipti) בנו נכנע לפני אשור. המלך שר-לדרי והשר צדקה. בית-דגון, יפו, בני-ברק וחצור ערי אשקלון. עזורי מלך אשדוד בימי סרגון, המלך יָמָני. גִּמְּתו ואשדוד ימה ערי אשדוד. מטנטי מלך אשדוד בימי סנחריב. המלך אחימלך ברשימת אסר חדון. „אשדודית" בימי נחמיה. עניות אנשי גת. חסרון השם גת בעלילות שמשון. גת בימי חרבן שילה. המַחֲנים של הפלשתים נגד בנימין. „אפס-דמים" מבצר לפלשתים. כתונת הפסים של יוסף הטבולה בדם. גבורת אלעזר בן דודו ביחסה אל השם פס-דמים. „מתג האמה" מבצר לעצור ברוח בנימין. ימין ואמה כנרדפים. „מלמד-הבקר" שם מקום. שמגר בן-ענת משבט בנימין. ערי דן ויהודה שבשפלה כרמזים לגבורות שמשון וקורותיו. אפס-דמים ביחסה אל גרוש הדני. גת נלכדה. פדי מלך עקרון בימי סנחריב. המלחמה אצל אלתקה. אכיש מלך עקרון ברשימת אסר חדון. השפעת טבע ארץ כנען על התפתחות הכנענים, העברים הפלשתים. הפלשתים הדרומים והמערבים בס' דבה"י. הכרתי והפלתי. הערה.

פֶּתַח דָּבָר

אם דעת דברי ימינו בתקופת כתבי הקדש בכלל נִתנה לנו אך מגִלות, מגִלות, באָבדן לנו הספרים המקוריים „דברי הימים למלכי ישראל ויהודה", עניה היא ראשית תולדות ישראל, היא תקופת השופטים, ביחוד בידיעות שלֵמות ומפירטיות ע"ד שבטי ישראל השונים, במה נפרדו איש מרעהו, בטרם התלכדו אלה אברי־האומה לגוי אחד בימי שאול ודוד. דמות דיוקנם של שבטי ישראל, העריכה לנו בברכות יעקב ומשה ובשירת דבורה, תתן לנו מושג נאמן, עד כמה נבדלו השבטים איש מרעהו. סופר דבה"י בימינו, אם גם מן הלאומיים היותר נלהבים, לא ימצא באוצר מליו ציורים ומשלים יותר בוטים ומבדילים, ברצותו להציב גבולות בין תכונות עמים שונים, מהדמיונות והמליצות שבמקומות הנזכרים בסה"ק, שבהם יְכֻנו אחדים משבטי ישראל בשם אריות זאבים ונחשים, ואחדים נקראים בשמותם: חמורי גרם ובכורי־שור!

והנה אם גם הספר שופטים, המקור האחד שממנו נשאב את ידיעותינו בקורות השבטים מימי לכידת הארץ עד ימי שמואל, יאצר בקרבו אך זכרונות בודדים וספורים קצרים, מבלי הביט לפעמים גם על הסדר החרונולוגי שביניהם, יש לנו עוד מקומות שונים בסה"ק, גם זכרונות נכבדים. מקורות אשור בבל ויגַלו חוקרי קדמוניות בימינו, המפיצים אור על מחשכי התקופה ההיא, ובל"ס יכלנו לרכש דעת רב־יתר במקצוע הזה, לולי ההתרשלות מצד סופרינו וחוקרינו ואי־חפצם לעסֹק בחקירות האלה. החקירות במקרא כבר יצאו בימים האחרונים מרשותנו, ואך הנוצרים, בעלי בקֹרת־המקרא, יטפלו בענין זה וידרשו דרשות של דופי ושאינן של דופי, ככל העולה על רוחם.

אמנם האמת נִתְּנָה להֵאָמֵר, כי אלה החוקרים הנוצרים, וביחוד הגרמנים, עשו חיל במקצוע הזה ויעשירוהו בפרטים רבים, ומה גם אחרי אשר הָאַסְרוֹלוֹגִיָּה, היא חקירת קדמוניות אשור ובבל, עשתה חיל בימינו האחרונים עד להפליא; וכאשר עלתה בידי החוקרים להסיר פני הלוט מעל קורות העמים המשכילים שעל נהרות פרת והדקל, הצליחו גם להפיץ אור על קדמוניות יתר העמים שבקדמת אסיה, וגם פרטים רבים מקורות ישראל נודעו לנו בעקבות החקירות האלה.

אך השטה הנפתלה והמהבילה, כי ההורה נתחברה משני מקורים, מוקדם ומאוחר, שהמציא יוחנן אסתרוק (רופא פצעים של לודוויג הארבעה עשר מלך צרפת וקתולי אדוק באמונתו) בשנת 1753, ואשר כל החוקרים הנוצרים, בעלי בקרת„המקרא, קבלוה כתירה אמת, היא כקיר מבדיל בין ישראל לעמים בשדה החקירות האלה. הנני מדייק בלשוני באמרי „בין ישראל לעמים", כי גם רוב החוקרים החפשים מקרבנו לא ילכו אחרי המגדלים הפורחים באויר או ההרים התלוים בשערה (כאשר קרא להם בצדק הפרופיסור ד. חוואלסאן במכתבו אלי, אחרי קראו פרקים אחדים מספרי זה) של תלמידי אסטרוק בכלל ושל החוקרים הגרמנים בפרט, המהפכים השערות, שלכל הדעות אינן יותר מספקי-ספקות, לודאות גמורות והבדלת המקורים נחשבת בעיניהם כדבר ברור שאין לפקפק באמתתו.

והנה בחרף שנת 1887 חפרו פלחים מצרים בכפר אל-אמרנא, שבין הערים העתיקות נא-אמון—Theben—ומף—Memphis—, בחרבות עיר המלוכה של המלך פרעה אמנופים הרביעי —Amenophis— לבקש שם דברים עתיקים וימצאו במעבה האדמה כשלש מאות לוחות חרש השונים בגדלם ותבניתם. הלוחות ההם כתובים בכתב-היתדות ובשפת בבל. וחוקרי קדמוניות קראו את הלוחות וימצאו, כי יש מהם מכתבים כתובים בידי מלכי בבל, אשור וארם אל אמנופים השלישי והרביעי מלכי מצרים (שחיו במאה החמש עשרה שלפני סה"נ), אך כרבם הם מכתבים מנציבי מצרים שבערי כנען הגדולות: צור וצידון, עכו ואשקלון, וממלכי כנען, שהיו אך עבדי-מושלים לפרעה בימים ההם, אל מלך מצרים אדונם!

רב המכתבים נמצאים עתה בהמוזאום הבריטי בלונדון, והמכתבים מירושלים הם בהמוזאום הברליני, וכלם נכתבו אל מלכי מצרים, שחיו לפני לכידת ארץ כנען בידי שבטי ישראל! לוחות החרש האלה הפיצו פתאום אור חדש על החשך, אשר כסה עד עתה את קדמוניות הארצות שעל הים התיכון בכלל ואת קדמוניות ארץ כנען בפרט.

מהלוחות ההם נדע, כי מלכי כנען וגם שרי האי קפריסין השתמשו בשפת בבל ובכתבה, וכמוהם כהבבלים חרתו את דבריהם על לוחות חרש, וכי שפת בבל היתה שפת המלכים והמדינות מנהר פרת עד יאור מצרים, וכי התרבות הבבלית השפיעה על כל הארצות אשר בקדמת אסיה משנת 2200 עד 1400 לפני סה"נ! החוקרים נוכחו מהלוחות האלה, כי כאשר פשטו שבטי ישראל בארץ כנען ללכדה, היתה הארץ ההיא נתונה תחת השפעת הקולטורה הבבלית. המציאה הנפלאה הזאת תרהיב את חוקרי אשור ובבל לבקש על נהרות פרת וחדקל פתרונים לכל דבר סתום בקדמוניות כנען וישראל, והאסירולוגים מתאמצים לתרגם ולבאר את מכתבי הפלאות ההם ולדרש על כל קוץ וקוץ שבהם תלי תלים של הלכות.

מכתבי תל-אמרנא עוררו לא אך את המומחים לאותו דבר, כי אם גם את כל עולם המשכילים וקיסר אשכנז, המקיים בעצמו את הפתגם הרומי: „אדם הנני, וכל ענין אשר לאדם אינני חושב לזר לי", שם לבו ביחוד אל חקירות האסירולוגים, וביום 13 יאנואר 1902 הופיע גם הוא באולם הגדול

של האקדמיה לזמרה אשר בברלין, ששם נשא החוקר המפורסם פרידריך דיליצ׳ש את משאו על בבל וספרי הקֹדש בסוד חברי החברה-המזרחית שבגרמניה. (החברה ההיא נוסדה בברלין בשנת 1898 לחקֹר את קדמוניות אשור ובבל ותמלא את ידי הד״ר קאָלדעווייס לעסוק בחפירות ארכֵּילוגיות שם, וכבר הצליח לגַלות איזה חדשות נכבדות). המשא הזה לקח את לב הקיסר, עד אשר בקש מהדורש לשנות לפניו את המשא הזה. וביום הראשון לפברואר נשא דיליצש את משאו זה שנית בהיכל המלך בברלין. (המשא הזה נדפס אח״כ בחוברת מיוחדת בשם „בבל וספרי הקֹדש" Babel und Bibel עם ציורים שונים, ולא אך המחברת ההיא, כי גם המחברת שכתב הפרופיסור עדוארד קעניג מבאָנן נגדה זכתה למהדורות רבות). את הלוחות של תל-אמרנא תרגם ראשונה המורה של כתבי-היתדות ושל דברי ימי ישראל בהאוניברסיטה הברלינית דר. הוגא ווינקלער ותרגומו נדפס בהכרך החמישי של הביבליאותיקה לכתבי היתדות בשם: — Die Thontafeln von Tell el-Amarna, Berlin 1896 XXXVI, 415—50P.) ואחריו חבר קרל ניבור את מחברתו בשם: Die Amarnazeit Leipzig 1899 (32 עמודים) 1899 והחוקר אוגוסט קלוסטרמנן חבר עלידם ספר בשם: Ein diplomatischer Briefwechsel aus dem zweiten Jahrtausend vor Christo.

והנה החוקר ווינקלער, אשר עשה לו שם בהמיצאותיו המחֻכָּמות והשערותיו המלאות חִדוד במקצוע של חקרי אשור ובבל, היה הראשון, שהחל להשתמש במכתבי תל-אמרנא, לערֹך על פיהם גְזֵרָה חדשה וקנסטרוקציה מקורית בראשית תולדות ישראל. (בשפת עבר כתב מהבר הספר הנוכחי ראשונה ע״ד לוחות תל-אמרנא וערכם הנכבד לחקרי ראשית תולדות ישראל בהמליץ שנת 1896: מכירת יוסף סמן לבנים 125—104 יקדמוניות ארץ כנען עפ״י ווינקלער 158—144) וכאשר נודע בעולם המשכילים בארץ אשכנז, כי האסירולוג ווינקלער כותב היסטוריה של עם ישראל ואח״כ כשנדפס החלק הראשון מספרו: Geschichte Israels in Einzeldarstellungen, Leipzig 1895 והכרוב האשורי, שור בעל כנפים וראש אדם לו מצויר על העמוד הראשון כסמל האסירולוגיה, נבהלו, נחפזו כל המשכילים והמלמדים-למחצה, ואחד מד״רינו הכריז על הספר הזה בעתון, שעורכו אחד הרבנים החרדים באוסטריה, כי הספר הזה הוא בורא תקופה חדשה בחקירות ע״ד ראשית תולדות עם ישראל. ואמנם חדשות נפלאות גִלָה לנו החוקר בספרו זה, חדשות, אשר לא פללנו עד עתה לשמוע.

בספרו זה יבטל בתכלית הבטול את כל מסֹרת עם ישראל, ישלול כל ערך היסטורי לא אך מרֹב המאורעות שבס׳ התורה, כי גם יחשוב את יציאת מצרים ואת עלילות יהושע והשופטים ואת רוב הספורים ע״ד שאול ודוד להגדות ולא יותר!

המסקנות הנפלאות שהעלה המחַדש הזה מבין השטין של מכתבי תל-אמרנא הן, כי מעולם לא נלכדה ארץ כנען בידי עם ישראל שלם תחת

ראש אחד, הוא יהושע, וכי רק בארץ כנען נוצרו לאט לאט השבטים השונים שיצאו מהמדבר בתור בתי־אבות נפרדים, ואך בתקופת השופטים התאגדו ולפעמים גם התפרדו לשבטים. העזרה שיבקשו מלכי כנען במכתבי תלי אמרנא מפרעה אדונם במלחמותיהם איש עם רעהו, ולפעמים עם העברים — Habiri —, אשר לפעמים יֵרָאו כאויבים ולפעמים כבעלי־ברית או גם כשׂכירים למשמעתם, תְחַזֵק בעיני ווינקלער את השערתו, ששער עוד לפני זה, כי כל מסֹרת עם ישראל נבראה בחצר המלך דוד לתכלית ידועה ולמטרה מיוחדת. בין שבטי העברים, שנקראו אח"כ בשם ישראל, ובין הכנענים יושבי הארץ לא היה כל פרוד גזעי, כי שניהם היו מבני שם; ואך אלה שעזבו ראשונה את המדבר ויתנחלו בארץ הקולטורית ואח"כ ישבו בערים נקראו בשם „כנענים" ואלה העולים המאוחרים, שעסקו עוד במרעה צאן וישבו בחצרים ובכפרים, נקראו בשם עברים או Habiri.

ובמדה שֶׁקֵרַב את שבטי ישראל לכנענים יושבי הארץ מעולם, הרחיק בזרוע את יהודה מיתר שבטי ישראל, בהתאמצו להוכיח, כי אך בימי דוד נוצר השבט הזה, שהיה מגזע העברים, כמו יתר העממים הקטנים: אדום, עמון ומואב; וכמוהו כמוהם היה אך בן גזע אחד עם שבטי ישראל, אך לא בן עם אחד, במובן שאנחנו מבינים. וע"ד קנין ישראל הרוחני, היא אמונת האחדות, יחליט ג"כ, כי לאגדת שבטי ישראל ואפרים בראשה היו אלילים מקוריים ואת השם בן ד' אותיות לא ידעו מעולם, כי השם הזה מוצאו אך מהנגב מהשבט יהודה, ואך דָוִד אכף את שבטי ישראל שהכניע להאמין באלהים לא שערוהו אבותיהם. ובעוד אשר דיליטש במשאו הנזכר ע"ד בבל וכתבי הקֹדש בא לרַבות ולהוכיח, כי סוד נצחיות הבורא ואחדותו היה נודע גם לשבטי כנען לובדי בבל בשנת 2500 לפני סה"נ ועוד בימי המלכים עמרב (אמרפל שבס' בראשית) Hammurabu וסין־מבלט Sin mubalit. אביו נמצאו בבבל עמות אנשים המחבָרים אל שם הויה, יבא ווינקלער למעט רכלית המעוט ולהראות, כי אמונתנו הצרופה היתה אך קנין שבט אחד ויתר שבטי ישראל לא ידעוה מעולם! את כל החדשות המוזרות האלה, הבאות להרוס את כל מסֹרת ישראל ולבנות גזרה זרה בראשית תולדות עמנו וצירת השבטים, אֲזכיר בפ־ט בספרי זה, בהביאי בכור הבקרת את כל ההשערות התלויות בשערות ואת כל ההחלטות המבהילות והמהבילות של ווינקלער ומרעיו, ובהראותי את פחזות השטה ההיא ואת היסודות הרעועים שהיא בנויה עליהם, ואין מקום לדברים האלה בפתח־דבר. ואך מפני אחינו התמימים הדבֵקים עוד בהתכסים הידוע של בת־היענה להסתיר את ראשה בחול מדי ראותה את הַצַיָד (כי תשגה להאמין, כי כשם שהיא איננה רואה את מבקש נפשה, כן גם הוא מצדו יסתיר פניו ממנה ולא יראנה) ועד היום נבחר להם לכסות במשאון דעות נפסדות ומפסידות, למען ישתקעו הדברים ולא יִוָדעו בקהל; מפני אלה המחזיקים בתומתם משנות קדם מבלתי ראות את השנויים, שֶׁחָלָה הזמן בהם ובמצבם, הבאתי בפתח־דבר את השטה החדשה ההיא, שאני מראה את פחזותה בספרי זה, למען הוכיח, כי בימינו אלה לא עת לנו לחשות בענינים כאלה, וכי לא טוב לנו להסתיר דבר מקוראי

עברית, אשר אח"כ יוכלו לקרוא בלשונות העמים ולהאמין בו אמונה אֹמן.

אמנם כל היודע ומכיר, עד כמה תפלסנה חקירות בעלי בקרת המקרא מסלות בלב הקוראים המשכילים ועד כמה תקחנה השערותיהן המהבילות עמדתן ביחוד בלב הצעירים, לא יתמה עוד על חפצנו עם הספר הזה להלחם מלחמת מגן בעד מסרת עמנו ודברי ימינו עם דייני גזרות מבני העמים, הגוזרים וקורעים את ספרי קדשנו ועושים את ההיסטוריא שלנו כספוג הסופג את הכל וכחלום אשר כל אחד יראה בו מהרהורי לבו.

את ווינקלער הרימותי ביחוד על נס, מפני שהשערותיו, המתְבלות בסממני האסירולוגיה, תתחשבנה בל"ס בעיני המשכילים והמלֻמדים למחצה כהלכות פסוקות, שאין לפקפק עוד באמתותן, ומפני שהוא היה הראשון, אשר כתב דברי ימי ישראל על יסודות הדשים ויבן בנין שלם ישטה משכללת על חרבן ספרי קדשנו והכפירה במסֹרת ישראל. ולמען הראות, עד כמה נבחרה למתחכמינו איזה שיחה בטלה של חוקרי אשור ובבל מתורה שלמה שלנו אביא בזה עובדה אחת מלבבת מאד. לפני ימים לא־רבים מצאו החופרים בארץ בבל לוח־חרש שעליו חרותים כל חגי הבבלים ומקראי קדשם. והנה כתוב שם, כי ביום השביעי, בארבעה עשר, בעשרים ואחד ובעשרים ושמנה בכל חדש לא תֵעָשה כל מלאכה, המלך לא ילבש בהם בגדים אחרים, לא יעלה על מרכבתו, לא יקריב כל קרבן לאלהיו, לא ישב על כסא משפט ולא יאכל בשר צלי ומבושל. גם הרופא לא ירים את ידו לרפא חולים בימים הדם. הימים האלה נקראים בפי הבבלים גם כן בשם שבת — Sabotu — ותעודתם, לְהָשֵׁךְ את חמת האלילים הנוראים — Babel und Bibel 29 —; ולכן הימים ההם, כלומר יום השביעי או יום השבת בכל שבוע, הם ימי אסון ונגע וכל משלח יד אדם לא יצלח בהם. כמעט שנודעה המציאה ההיא למשכילינו, ואחד המתחכמים שבין ראשי עמנו בצרפת, שהוא לא אך מְלַמֵד היושב על ספריו בחדר למודו, כי גם מנהיג ישראל ואחד מראשי החברה יק"א, הציץ ונפגע להוציא משפט מעוקל מהלוח־הבבלי, כי את שביתת יום השביעי לקחנו ממאורינו ומורינו שעל נהר פרת, ויסוד השבת איננו לתת מנוחה לגו ולנפש, כי אם מפני שאצטגניני בבל השבוהי ליום מוכן לפורעניות... מובן מאליו, כי על פי ההנחה ההיא אין אנחנו בני הדור הנאור חייבים בשמירת השבת, שיסודתו בתעתועי האסטרלוגיה, ולכן הורה אותו זקן לאלה מיהודי רוסיה, שבקשו עזרה מחברת יק"א, הלכה למעשה, כי פתרון שאלת היהודים בארצות מזרח אירופא תלוי בבטול הלכות מאכלות אסורות, שהן עתה ליהודים ללא הועיל ואך למשא, וביחוד בבטול יום השבת, אשר יפריע את הירודים מעבוד בבתי החרשת אשר לנוצרים ואשר לקחוהו היהודים מהבבלים הקדמונים!

אכן אלה, אשר לב הותל לא הטה את בינתם לדרש בעד החיים—היא תורת ישראל, שנקראה בצדק בשם תורת חיים—אל המתים—הם העמים, שכבר מתו ועמם מתה גם חכמתם—יראו ויִזכחו, כי כיתרון השבת שבתורת ישראל, המלאה זיו החיים ומפיקה נגה, על החשך והעלטה של השבת הבַבלית, כן יתרון למסֹרת ישראל ותורתו על תורת הפלסתר החרותה על

לוחות ושברי לוחות באשור ובבל. אך המשל הזה יוכל עכ"פ להוכיח, עד כמה צריכים אנחנו לקיים את מצות חז"ל באבות: „ודע מה שתשיב לאפיקורס" בנדון בעלי־בקרת־המקרא וחוקרי קדמוניות אשור ובבל!

והנה בחקירותי במקרא יש לי עסק לא אך בנגלות, כי אם גם בנסתרות, ומלתא דמפורש לא אתמר, נמצא לפעמים דאתמר מכללא, הוא הכלל הנפלא הנזכר פעמים רבות בתלמוד ומדרשים בשנוי נוסחאות אך בסגנון אחד: *) „מעשה אבות סמן לבנים", או „מה שאירע לאבות, אירע לבנים", לאמר, כי יש הוראה כללית להספורים מחיי האבות שבתורה, מפני שמעין הקורות את האבות קרה אח"כ גם לבנים. הכלל הזה יסודתו בהדמיון, שמצאו בעלי המדרש בין מעשי האבות שבתורה וקורות הבנים, ובההנחה הנכונה, כי בהיות התורה כללית, ראוים אך ענינים כלליים שהיתה להם גם הוראה לדורות, להסתפח אליה, אך לא מקרים פרטיים ועוברים, אם הם גם מאורעות של גדולי האומה.

והנה המחזיקים בתמתם ובמסרת אבות יוכלו לבאר להם את הכלל הזה, אשר הרמב"ן דבק בו באהבה עזה בבאורו לתורה, באופן זה: לא כל מעשי האבות בחייהם הפרטיים הם סמן לבנים, כי אם מעשי האבות, שנמצאו ראוים להיות נזכרים בס' התורה, הם סמן לבנים, ולא כל מה שאירע לאבות, אירע ג"כ לבנים, כ"א כל המאורעות של האבות, שזכו אח"כ להיות נרשמים בספר הספרים, אירעו ג"כ לבנים.

ובזה יקטן במעט הפלא, אשר נתפלא על השווי הנמרץ, שבין מעשי האבות והבנים, אשר בספרי זה יראה בפרטי פרטים ובדיוק נמרץ מאין כמוהו. אמנם קשה מאד להראות אמתות הכלל הזה אחרי ההתחלה — a priori —, כ"א אחרי התכלה — a posteriori —, לאמר, כי אחרי שיוכח הקורא הנבון מרברי הספר הנוכחי, כי כמעט כל מעשי האבות שבתורה, באין יוצא מן הכלל, הם כחותם תבנית לקורות שבטי ישראל שבימי השופטים ולפעמים גם לאחריהם, אז בעל כרחו יודה, כי אמנם מעשי האבות הם סמן לבנים, וכי נִתְּנָה לנו לפי"ז גם רשות ללמד סתום מִן המפורש ולהקיש מעלילות האבות על קורות הבנים במקום שהענין צריך לזה. והנה רבים היו מהעוסקים במקרא מדור דור, שהציצו במעשי האבות ונפגעו, ללכת בארחות עקלקלות; ומסופרי ישראל, האלכסנדרונים, אשר למען הבדיל את ספרי הקדש מספרי הקורות אשר לעם ועם, עקמו את הכתובים ויעשו מהם כִּנָּנִים לחקרי הפלסופיה בהפכם את אברהם לסמל „רוח קנאות", את שרה להתגשמות „הצדקה" ואת יעקב לציור „השכל הנקנה", עד הסופר הנודע א. ברנשטיין בעל המחברת Ursprung der Sagen über Abraham Jsak u. Jacob נמצאו בעלי רמז וסוד בכל דור ודור, שעקשו את הישרה ואת הפשט הפשוט להימין בדרך ההויה

---

*) סוטה ל"ד א': סימן לבנים שעברו אבות. בר"ר ספ"מ: אתה מוצא כל מה שכתוב באברהם, כתוב בבניו; והמפרשים יוסיפו: מפני שמעשי אבות סמן לבנים, תנחומא לך ט': סמן נתן לו הקב"ה שכל מה שאירע לו אירע לבניו. בר"ר פצ"ו: שכל מה שאירע לזה אירע לזה.

והפשטת הגשמיות או להשמאיל בדרך הכפירה לחשב את האבות להתגשמות אידיאלים לאומיים ולכחש במציאותם מכל וכל, אך הדרך אשר בחרתי רחוק מדרך אלה בעלי שתי הקצוות כרחוק מזרח ממערב, כי זה הוא שביל הזהב שבחרו בו בעלי המדרש.

והנה עוד ענין אחד מצאתי להקדים לספרי ולתת לו מקום בפתח־דבר, מפני שהענין נכבד הוא וחקירות רבות ושונות וביחוד החקירה ע"ד קדמות יהודה תלויות בו, ודרך אגב יביא לנו ראיה ומופת נאמן על קדמות ספורי האבות שבתורה נגד בעל המחברת שהזכרתי. בספורי האבות שבתורה תזכר ממלכת גרר או ממלכת פלשתים אשר בגרר, וגם אברהם, גם יצחק גרו בה ויבאו בדברים עם אבימלך מלכה (בראשית כ׳, כ"א וכו׳). (וראוי להוסיף, כי בזכרונות אסר חדון ואשורבניפל נזכר המלך אחימלך —Achi-melek— מלך אשדוד (Winckler, Gesch. Isr. II 224) אות ומופת, כי השם אבימלך שבתורה הוא שם היסטורי למלכי פלשתים ולא שם מליצי.) לכן השתוממתי מאד בראותי, כי החוקר המפורסם מיללער בספרי Asien und Europa 387 יחליט כדבר ברור, כי הפלשתים באו דרך הים התיכון אל חפי ארץ כנען במאה האחת עשרה שלפני סה"נ, בערך ימי שמואל הרמתי, ובשום אופן לא לפני הזמן הנ"ל. גם הלוחות של תל־אמרנא יעידו עדות נאמנה, כי בזמן כבוש הארץ ע"י יהושע עוד לא ישבו הפלשתים בערי חמשת הסרנים: עזה, אשקלון, אשדוד, עקרון וגת, וכי מלכי הערים ההן היו כנענים כיתר המלכים כותבי המכתבים אל פרעה אמנופים. בין המכתבים ההם יש גם מכתב ממלך עזה, ומכל דבריו נראה בריר, כי היה אחד ממלכי כנען (Winckler I 216) אך כנראה באו הפלשתים אל ארץ כנען לא אך בזמנים שונים, כי גם במקומות שונים ומארצות שונות. גדודים נודדים, העוברים ארחות ימים באניות להתנחל בארץ רחוקה, לא יבאו פעם אחת אל המנוחה ואל הנחלה, כי אם נמשכת התנועה ההיא לאט, לאט. לפי הציור אשר יציירו כל החוקרים את התנפלות הפלשתים על ארץ כנען היתה ההתנפלות ההיא דומה בפרטים רבים למסעי הצלב שבימי הבינים או למסעי הוויקינגים וכבושיהם. אם גם לא נדע אל נכון את הסבות, שהסבו את אלה הגדודים המיוונים לעזב את ארץ מולדתם ולנוע אל ארצות אחרות, אך ממצב הענינים נוכל לשוות לפנינו את הפלשתים בתור חיל מתנפל ולא עם נוסע. החיל המתנפל ההוא, אשר לא היה מגזע בני שם (Müller ibid), התבולל בעמי כנען וישכח את שפתו ואת אלהיו ויבחר לו את שפת כנען ואת דגון, שהיה ג"כ אחד מאלילי כנען (Scheil in Maspèros Recueil de trav. 16, 187 Winckler Gesch. I 216) בראשית התנפלותם פרשו הפלשתים את מטות כנפיהם גם על חפי כנען הצפונים משמאל להר הכרמל (Müller 388), ואחרי כן נאנסו להסתפק בחבל ארץ קטנה, אחרי שחדלו גדודים חדשים לבא, ואנשי המלחמה נהפכו לעובדי אדמה, שלא יכלו להתיצב נגד יושבי הארץ הרבים, שהתקוממו נגדם. וע"ד בא הפלשתים ממקומות שונים נשמע את אשר בפי מסרת ישראל. הנה מעבר מזה נקראים הפלשתים בשם כפתורים,

כמו שיש בס' דברים (ב' כ"ג): והעוים היושבים בחצרים עד עזה כפתורים היוצאים מכפתור השמידום וישבו תחתם. גם עמוס החוזה יאמר (עמוס ט' ז'): „כי את ישראל העליתי מארץ מצרים ופלשתים מכפתור", וצפניה יקרא להם „גוי כרתים" (צפניה ב' ה') וזה יתאים אל דעת החוקרים הנ"ל, כי באו פלשתים מאיי ים התיכון. אך לעמת זה תעיד לנו התורה בכתוב העמים בני נח, כי הפלשתים יצאו ממצרים, באמרה: „ומצרים ילד את לודים ואת ענמים ואת להבים ואת נפתֻחים ואת פתרסים ואת כסלוחים, אשר יצאו משם פלשתים, ואת כפתורים (בראשית י' י"ג וי"ד). והנה אם נבדיל בין „אשר יצאו משם" ל„אשר יצאו מהם", נוכל לְיַשֵּׁב את הסתירה הזאת באופן פשוט, כי הפלשתים אינם בני הכסלוחים („כס" הוא הר בשפת קפטית „ולק" הוא יבש — היא הארץ הנקראה בפי פתלמיים בשם „כַּסִיוֹטִים" ומקומה בין מצרים וכנען. הח' גפרערער בספרו Urgeschichte des menschl. Geschlechts 394) כ"א יצאו מהארץ ההיא, ארץ כַּסִיוֹטִים, אל ארץ כנען על פי הדברים האלה יצאו הפלִשתים ראשונה מהאיים כפתור וכרתי ציפערן וקרעטא — אל מצרים התחתונה ומשם יצאו או אולי גֹרשו ויבאו — אל ארץ כנען.

או אולי נוכל לבאר את הכתוב הנ"ל באופן אחר הקרוב ביותר אל סגנון הפרשה ההיא: ואת כסלוחים, אשר יצאו מישם, כלומר מארץ מצרים, מולדת כל השבטים הנזכרים בפסוקים י"ג וי"ד, — פלשתים —, כמו: אל ארץ פלשתים, וכן נמצא בס' שמואל א': „וירדו כל ישראל הפלשתים" (שמואל י"ג כ') במובן ארץ פלשתים. ולפ"ז נוכל לדייק את המלה „משם" במשמעה, גם לא נאלץ להבין את תכן הכתוב באופן שעם אחד — הפלשתים — יצא מעם שני — הכסלוחים —, מה שלא נמצא בס' התורה, כ"א באופן שאב יחיד הוליד את הרבים ויהיו לגוי, אך בסגנון כזה, שעם שָׁלֵם יָלַד מעם אחר, איננו נמצא בס' התורה. ולפי הבאור הזה הפסוק פשוט בתכלית הפשיטות, כי הכסלוחים עזבו את מצרים, ארץ מולדתם, ויבאו אל הארץ, אשר אח"כ נקראה בשם ארץ פלשתים. עפ"י המקור הזה התערבו יוצאי כפתור, שבאו למצרים התחתונה ואל ארץ כסלוח, שבין מצרים לכנען עם השבט המצרי, יושב הארץ, ומהם נוצר שבט הכסלוחים, שיָּצא מש״ם אח"כ אל הארץ, שנקראה בשם ארץ פלשתים. והנה ממכתבי תל־אמרנא יודעים אנחנו, כי משלו מלכי מצרים גם בארץ כנען באלף השני שלפני סה"נ, וא"כ הנקל היה לכסלוחים שישבו בכַּסִיוֹטִים לצאת מארצם בדרך היבשה — דרך ארץ פלשתים, כי קרוב הוא ולהאחז בארץ פלשתים ברשיון פרעה מלכם. על צאת הפלשתים ממצרים יעיד גם הרודוט Herodot בספרו (Nistor. II 128) לאמר: על שאלתי את המצרים יושבי הארץ, מי בנה פירמידות אחדות בארץ מצרים התחתונה, לא רצו בראשונה לענות אותי, משנאתם את האיש הבונה; אך אחרי כן ענו אותי, כי הרועה „פיליתית", אשר היה רועה את מקנהו במקום הזה, בנה אותן, וכבר העיר ע"ז החכם געפֿרערער בספרו הנ"ל, כי הרועה פיליתית הם הפלשתים. והנה אם כה או כה, אם היו הפלישתים אך יוצאי כפתור, שהתגוררו

במצרים התחתונה ויגֹרשו ממנה, או התבוללו באחד משבטי העם הזה, נעלה הוא מעל כל שפק, כי בעברם מארץ כַּסְּיוּטִים, שבין מצרים לכנען, בחרו להם את הדרך היבשה, היא „דרך ארץ פלשתים כי קרוב הוא", ויעברו דרך מדבר שור עד בֹּאם אל נגב יהודה. ולא נשגה אם נשער, כי באו אלה הפלשתים, יוצאי מצרים, אל מְסִבֵּי גרר, שכן נמצא גם את זרח הכושי, שיצא ממצרים להלחם עם אסא מלך יהודה ואחרי כן נגף לפניו וישב בדרך אשר בא בה, נרדף מחיל אסא עד גרר, ובהערים אשר סביבות גרר היתה מלחמה כבדה ביניהם (דהי"ב י"ב וי"ג).

ובאמת נמצא במעשי האבות שבתורה את אבימלך, מלך הפלשתים שהיה בימי אברהם ויצחק, יושב בגרר עיר מלכותו, וכל הקירות את אלה שני האבות עם אבימלך, מלך הפלשתים, היו אך בגרר ובנחל שסביב לה (בראשית כ׳ כ"א וכו׳). ולא עוד אלא שבפרשה הראשונה, היא הפרשה כ׳, שבה תזָּכר פגישת אברהם ואבימלך, נקרא המלך הזה רק בשם „מלך גרר" ולא „מלך פלשתים", ואך בפרשה כ"ו בימי יצחק נקרא המלך הזה בשם אבימלך מלך פלשתים. והנה הערים עזה, גת, אשדוד, אשקלון ועקרון לא תזכרנה אף פעם אחת בספורי האבות. יען מה? — יען כי היו עוד בידי הכנענים, והפלשתים יוצאי כפתור, שבאו כנראה בהמון רב ובחיל כבד אל חפי כנען בימי השופטים, עוד טרם יהיו בארץ. אלה הפלשתים, שיצאו מכפתור אל מצרים התחתונה ומשם הגיעו עד נגב יהודה, כבר הסירו את עריצותם ויתהפכו לאנשי שלום ורועי צאן, ולכן אולת ידם להרגיז את ארץ כנען וללכד את ערי החוף, כאשר עשו אחיהם אח"כ אחרי מאות בשנים. ממלכת גרר היתה קַיֶּמֶת עוד בימי האבות וכנראה לא נקראה גם בשם „פלשתים", והשם פלשתים הנזכר בספורי האבות הוא ע"ש סופה, כאשר נמצא פעמים רבות בס׳ התורה.

אך הממלכה ההיא לא יכלה להיות לשטן לשבטי ישראל, בלכדם את ארץ כנען וגם את הערים עזה, אשקלון ועקרון — מהכנעני יושב הארץ. כמו שיש בס׳ שופטים: וילך יהודה את שמעון ויכו את הכנעני יושב צפת ויחרימו אותה ויקרא את שם העיר חרמה. וילכד יהודה את עזה ואת גבולה ואת אשקלון ואת גבולה ואת עקרון ואת גבולה (שופטים א׳ י"ז וי"ח), מבלי הַזכיר אף במלה אחת, כי נלחם יהודה עם עַם אחר מלבד הכנעני, הנזכר בפסוק י"ז. עפי"ז נלכדו ערי חמשת הסרנים בידי השבט יהודה מן הכנענים אחרי הימים שנכתבו הלוחות של תל-אמרנא, והערים היו בידי יהודה, עד שבאו הפלשתים שנית בהמון רב בימי השופטים וילכדו את הערים הנ"ל מידי שבטי ישראל, כאשר נבאר. מסעי הפלשתים החדשים אל חפי כנען מהאיים כפתור וכרתי היו בימי השופטים, ובבוא אלה האויבים באניות ישר אל ארץ כנען היה השבט הדני, שהעיר יפו, החוף היותר טוב ומוכשר בין חפי כנען הדרומיים, היתה בנחלתו, הראשון שהתנפלו עליו האויבים ויתאמצו לגרשו מן הארץ. מלחמות שמשון עם הפלשתים הן הד-קול המלחמות הכבדות שנלחם השבט הדני, הקטן וגבור החיל, עם האויבים העזים, שבאו מעבר הים ללכד את ארץ כנען ולנשל את שבטי ישראל מארץ ירושתם.

בימי השופטים עוד לא היה הקשר בין השבטים אמיץ כ"כ, כנראה משירת דבורה, והשבט, אשר נגעה הרעה עד נפשו, אנוס היה להתחזק ולהלחם בעד נחלתו וחרותו עם כל צר ואויב, שהתנפל עליו, בעוד אשר יתר השבטים עמדו מנגד. מלחמות שמשון עם הפלשתים השונות בתכונתן וצביונן מכל מלחמות ישראל עם אויביו, ואשר יספר אח"כ, כי שבט הדני מבקש לו נחלה לשבת, כי לא נפלה לו עד היום ההוא (כלומר, לא נתקיימה נחלתו בידו) בתוך שבטי ישראל בנחלה (שופטים י"ח), הוא אות ומופת, כי השבט הדני היה החלוץ במלחמות ישראל עם הפלשתים, שבאו דרך הים. ועוד בשירת דבורה יש מקרא מלא, כי הדני לא בא לעזרת שבטי הצפון במלחמתם עם סיסרא, יען כי ירא מפני אניות הפלשתים, שהחלו להראות בים יפו על גבול הדני, וזה הוא הפשט האמתי של הכתוב בשירה דבורה „ודן למה יגור אניות", לאמר, כי הנביאה חשבה בעת ההיא את המגור של דן מפני אניות הפלשתים לפחד שוא, ולכן דברה עמו ג"כ קשות, על אשר לא בא לעזרת ד' בגבורים.

אך האיים כפתור וכרתים היו רחוקים מארץ כנען ולכן לא יכלו שבטי ישראל לדעת את הנעשה באלה האיים הרחוקים, ואם מסע=עם חדש נכון ולצאת לפעולות ידים. ובאמת החלו אחרי ימים לא רבים אניות הפלשתים להראות בים יפו, והחיל הבא היה רב ועצום ללכד את ארץ כנען גם משבטי ישראל, גם מיתר ילידי הארץ, שעוד ישבו בערי המבצר. אז לכדו הפלשתים ערים רבות משבטי ישראל: את אשדוד, עזה ועקרון לקחו מהשבט יהודה (יהושע ט"ו מ"ה מ"ו), את תמנת, גבתון וגת=רמון (שם) מדן ואת צקלג משמעון (שם י"ט ה') *). ואמנם בימי שמואל, שאז גברו שבטי ישראל חילים, נאמר: ותשובנה הערים, אשר לקחו פלשתים מאת ישראל, לישראל, מעקרון ועד גת ואת גבולן הציל ישראל מיד פלשתים; הלא נאמר מפורש, כי ערי חמשת הסרנים נלכדו משבטי ישראל. הכפתורים החדשים, אשר מקרוב באו, נתנו את ידם אל אחיהם, יוצאו ארץ הכסלוחים שיסדו להם את הממלכה השפלה בגרר וסביבותיה, וייסדו להם ממלכה אדירה, אשר נתנה התיתה על כל שבטי ישראל וביחוד על השבטים יהודה ושמעון, שהיו מוקפים עתה כמעט מכל עבריהם מהפלשתים החדשים ומאלה אנשי=גרר הנולדים בארץ.

על פי הדברים האלה עוד יתחזק הדמיון שבין מסעי=הצלב ומסעי=הפלשתים הקדמונים, כי הגדודים הראשונים יסדו ממלכה בכח ידיהם. אך בהיות הממלכה ההיא נכונה אך על כח הזרוע ועל יתרון הגבורה שלמעטים על הרבים, לא יכלה ממלכה כזאת להתקיים לארך ימים. אז באו מסעי העולים החדשים להרים את הממלכה שיסדו העולים הראשונים משפל מצבה.

*) גם הערים יפו ובני=ברק (ברשימת סנחריב Bene Barga) הנחשבות ביהושע (י"ט מ"ה מ"ו) לערי הדני והעיר בית=דגון, הנחשבת בין ערי יהודה (שם ט"ו מ"א) נזכרות ברשימת סנחריב בין ערי אשקלון שלבד, גם העיר אלתקה (Eltekeh), הנזכרת גם בין ערי הדני גם בין ערי יהודה, היתה לעקרון בימי סנחריב.

לכן נמצא בשרידי הזכרונות העתיקים שבס' דברי הימים התאר „אנשי גת הנולדים בארץ" (דבה"י א. ז. כ"א), מה שלא נמצא ביתר עמי כנען ושבני ישראל, מפני שאך בנוגע להפלשתים הבדילו סיפרי הזכרונות מבני ישראל בין הגרים החדשים והנולדים בארץ. גם את זאת נחזה מהכתוב הנ"ל, כי השם הכללי „פלשתים" היה עוד רופף בפי שבטי ישראל, ואלה האויבים מעבר לים נקראו ע"ש הערים, אשר לכדו, „אנשי גרר" או „אנשי גת".

עתה נבין ג"כ את ההבדל שתבדיל התורה בין הכסלוחים אשר יצאו משם—אל ארץ—פלשתים — [הם העולים הראשונים מיסדי ממלכת גרר שבימי אברהם ויצחק] ובין הכפתורים הם העולים האחרונים, שבאו בימי השופטים ישר מכפתור דרך יפו, ונקראו בשם „אנשי־גת", אשר אמנם הם אחים ושבטים קרובים זל"ז, אך נקראו בשמות שונים. בימי מלוכת שאול התאחדו הפלשתים, החדשים והישנים, וייסדו להם מלוכה אדירה והעיר „גת" בראשה, מפני שמגמת פניהם היתה אז צפונה ללכד את ארץ בנימין ואת אפרים עם יתר שבטי הצפון, אחרי שכבר הכניעו את יהודה ושמעון, שבטי הנגב, ואת השבט דן גרשו מן הארץ, כאשר אבאר זה בפרק ב'. אכיש מלך גת שבימי שאול ודוד היה כנראה מלך כל הפלשתים וגת עירו נקראה בפי דוד בשם „עיר הממלכה" סתם (שמו"א כ"ו ה') (בין מלכי הפלשתים שבכתבי מלכי אשור נזכר גם שם המלך אכיש—Ikausu— מלך עקרון Müller. 389), ולכן נמצא גם את המלך „אכיש מתאר בשם „אבימלך" בכתבת שבראש המזמור ל"ד. עתה נשובה אל מעשי האבות שבתורה. מעבר מזה רואים אנחנו, כי אברהם ויצחק היו בממלכת פלשתים אשר בגרר ויכרתו ברית עם אבימלך מלך הארץ ההיא, והערים גת, עזה, אשדוד, אשקלון ועקרון אינן נזכרות במעשי אברהם ויצחק; ומעבר מזה נודע לנו ממקורים נאמנים אחרים, כי הערים הנ"ל נלכדו בזמן מאוחר וכי בזמן לכידת ארץ כנען בידי שבטי ישראל היתה העיר עזה עוד בידי הכנענים (מכתבי תל־אמרנא). ואם נוסיף לזה את כל דברינו שהקדמנו, האין כל זה אות ומופת על קדמות ספורי האבות שבתורה?

ואמנם הראיה הזאת שהבאתי לא קלה היא בעריה, כי במעשי האבות שבתורה נכבדים לנו מאד שמות הערים והמקומות שעברו בהם אבות האומה. וגם הרמב"ן חכם הרזים שם לבו על הכתוב: ויעבר אברם בארץ עד מקום שכם עד אלון מורה (בראשית י"ב ו') ויעורר, כי בהיות העיר שכם נכבדה בקורות ישראל, לכן דרכו בה רגלי אברהם ראשונה. ובאמת נראה, כי יבאו ספורים רבים ממעשי האבות, אשר בדרך הלוכם יבארו לנו את שמות ערי ישראל העתיקות, כמו: גלעד, מצפה, מחנים, סכות ובית־אל ועוד, ולכן יחשבו גם המבארים החדשים ובעלי בקרת־המקרא את שמות הערים לקנה־המדה למד על פיהם את מעשי האבות. ובכל זה לא אעשה בנפשי שקר להאמין, כי במופתים כאלה אבריח את המבקרים הגרמנים להאמין בקדמות התורה, כי לחוקרים האלה נבחר יותר למצא סתירות בהמקורים שבסה"ק וגם ע"ד מוצא הפלשתים יחליטו ג"כ, כמובן, כי יש סתירות בין המקומות שהבאתי, וע"ד „גרר" ירהיב ווינקלער להאשים את בעל המקור

המאוחר, כי מחסרון ידיעה עשה את העיר המוצרית ואת מלך מוצרי — Musri — לפלשתית ופלשתי, כי יש לו ראיות, כי העיר גרר היתה בארץ מצור — Musri —, כמו לא יכול מלך מצור ברבות הימים ללכד את העיר מהפלשתים או יותר מדוייק מהשבטים השונים יוצאי מצרים. אך כל אלה, אשר לא הסירו עוד את הכלל הגדול „לא ראינו אינה ראיה מנגד עיניהם; כל אלה אשר לא יביטו בשאט בנפש על מסרת ישראל וספרי קדשנו; כל אלה אשר כבוד חכמים וסופרים בכלל יקר בעיניהם ולא ימהרו להחליט, כי יש סתירות גלויות ונסתרות בדבריהם—יכירו וידעו, כי מסרת ישראל בדבר מוצא הפלשתים היא נאמנה וישרה וכי אין כל סתירה בהמקורים השונים, וכי זה הוא אות ומופת על קדמות ספורי האבות שבתורה נגד כל המעפילים והמהרסים.

הערה א. ע"ד הפסוק „אשר יצאו משם פלשתים" יש להביא ראיה מן הדומה לו בפרשה ההיא „מן הארץ ההיא יצא אשור", שכַּוָּנתו בל"ם: מן הארץ ההיא — היא ארץ שנער הנזכרת בפסוק שלפניו — יצא—נמרד בן כוש הנזכר בפסוק ח' — אשור — כמו אשורה או אל ארץ אשור — ויבן את נינוה. ולא יתכן בשום אופן לחשוב את „אשור" לנושא המאמר ולפרש, כי אשור יצא משנער ויבן את נינוה, כי הפרשה תציב גבולות לשלשת בני נח ולבניהם אחריהם, באופן שבראשונה תדבר אך מתולדות בני יפת עד הפסוק ו', ומהפסוק ו' עד כ"א תדבר אך מחם ותולדותיו, באשר הפסוק כ"א יסיים: „אלה בני חם ללשונותם וכו'" ומכ"א עד ל"א תדבר בבני שם ותסיים: „אלה בני שם למשפחותיהם וכו'", ואיך תפסיק ביחשם של בני חם ותספר שלא במקומו את יציאת אשור, הבן השני של שם משנער ובנותו את נינוה? לבד זה נראה, כי יחפץ הפסוק הזה להשמיענו את הנודע לנו מזכרונות אשור, כי הקולטורה הבבלית מוצאה מעם בן גזע אחר וכי בני שם לוכדי הארץ כבר מצאה שם תרבות שלמה ומשוכללת. ולכן נעלה מעל כל שפק, כי שני הכתובים נאמרו בסגנון אחד ור"ל, כי הכסלוחים יצאו משם — אל ארץ—פלשתים ונמרד יצא מן הארץ ההיא — אל ארץ — אשור. אך אולי אפשר לסרס את הכתוב ולאמר, כי המלים „אשר יצאו משם פלשתים" באו שלא במקומן וכי שעור הכתוב יהיה: ואת פתרוסים ואת כסלוחים ואת כפתורים, אשר יצאו משם פלשתים, כלומר, כי הכפתורים יצאו אח"כ משם אל ארץ פלשתים. אך המסקנא שהעליתי בכלל לא תשתנה על ידי זה במאומה.

הערה ב. חמשת סרני פלשתים הנזכרים בשופטים (ג'. ג') בין הגוים אשר הניח ד' לנסות את ישראל נקראים בל"ם כן ע"ש סופם ור"ל, כי שבטי הפלשתים לא נכנעו מפני בני ישראל, כי לולי זה תהיה סתירה גלויה בין הכתוב הזה והכתוב בשופטים (א' י"ח) שהבאתי, אשר יגיד מפורש, כי לכד יהודה את עזה, אשקלון ועקרון.

עוד ענין אחד מצא לו מחבר הספר הנוכחי לחובה או, יותר נכון, לזכות להודיע בפתח־דבר, גלוי לכל קוראי ספרו. בהיות המקצוע של

החקירות בספרי הקדש ישן נושן, רבים כתבו ורבים עוד יכתבו ויחקרו בבאורי מקראות, לכן נבצרה מכל חוקר וסופר לקרא את דברי כל המחברים שקדמוהו. גם אלה המלֻמדים, שתורתם אומנתם ויושבים בערי המלוכה, מקומות בתי־העקד הגדולים, לא יוכלו, פשוט מחסרון פנאי ויכֹלת, לקרא את כל דברי המחברים שלפניהם במקצוע כזה. על כן לא יכול מחבר הספר הזה, היושב באחת מערי השדה וברוב עמל רכש לו את הספרים המעטים, שמצא אותם נחוצים לחקירותיו, לדעת, אם כבר נדפסו איזה מהשערותיו ומסקנותיו בספרת ישראל והעמים, החדשה או הישנה. ובגלל זה לא מצא המחבר את לבו להוציא את חקירותיו לאור, עד אשר הדפיס פרקים אחדים מספרו בתור מאמרים בעתון עברי ועד אשר שמע את חַוַת דעת איזה מלֻמָדים מומחים, שעודדוהו לזה. את המודעה הזאת ימסור המחבר לכל המבקרים הבקיאים. אך נגד אלה, שימצאו איזה טעות בדבר משנה או בשקול הדעת בדברי הספר הזה, לא יצטדק המחבר ולא יתנצל במאומה, כי במקצוע, שהודָאית בו כמעט נמנעות והספקות מרֻבות, לא יוכל כל מחבר וחוקר להתפאר, כי בכל דבריו קלע אל האמת, מבלי החטיא את המטרה.

1

קדמוניות ארץ כנען ומסעי בני שם.

(עפ"י ווינקלער)

נדפס בהמליץ תרנ"ו
№№ 144, 147, 158.

בפתח דבר לספרי זה הזכרתי את החוקר ווינקלער ואת השערותיו הנפלאות במה שנוגע לבקרת הַמִּקְרָא, אך בפרק הזה אשוב אל הדברים הטובים והנכוחים שבספרו תולדות ישראל Geschichte Israels in Einzeldarstellungen Leipzig 1895. וביחוד אל הפרק „קדמוניות הארץ ומסעי בני שם", שבו הפיץ אור בהיר על מחשכי קדם, הם דברי ימי הכנענים יושבי ארץ ישראל מעולם; כי במקצוע הזה מצא לו המחבר באמת מקום להתגדר בו, ובהיות הענין הזה נכבד מאד לראשית תולדות ישראל וקורות השבטים, הנני נותן בזה את תמצית דברי ווינקלער עם הערות רבות שהוספתי משלי.

ארם וכנען היו מימי קדם קדמתן לסלע המחלקות בין שתי הממלכות העתיקות והנאורות, אשר בבקעת נהר פרת ואשר על יאור מצרים. שתי הממלכות האלה זכו לתרבות מיוחדת לא ע"פ מקרה, גם לא בגלל כשרונות יושביהן להשתלם ולהשכיל, שכם אחד על יושבי יתר הארצות, כ"א בגלל היתרונות אשר חלק להן טבע אדמתן הפוריה, שֶׁכֻּלָּה מַשְׁקֶה מהנהרות רחבי הידים, השוטפים בה, עד כי הנֶקל היה לרועי צאן ויודעי-ציד להתהפך לאכרים ועובדי אדמה, וההתהפכות הזאת היא ראשית כל תרבות ותחלת כל קולטורה כנודע; ובעקב ההתחברות הנוחה והקלה בדוברות ואניות, שבין היושבים על חֳפֵי נהר גדול, התלכדו הפרטים השונים לכלל מדיני וגוף לאומי אחד. שממנו יתד ופנה ליסוד ממלכה גדולה. מלבד זה התאחדו יושבי שתי אלה הארצות במכרה תעלות וברכות מים, להשקות את האדמה בפלגי הנהרות הגדולים השוטפים בהן, כי עבודות כאלה תוּכַלְנה להעשות אך בהמון ובהשתתפות כחות רבים, ולכן הכביד ההכרח את עֻלו הכבד על יושבי הארצות להתקבץ ולבלתי היות בודדים במועדיהם. על שני אלה עמודי התוך—עבודת האדמה, שהיא ראשית כל תרבות, ונהר הראוי למהלך

אניות, שבימי קדם היה האמצעי היחיד והטבעי להתחברות בני האדם איש לרעהו, נוסדה הקולטורה העתיקה של שתי הממלכות שהזכרנו, קולטורה, אשר ברבות הימים היתה רבתי בגוים, רבתי בדעות ומושלת ברוח יתר העמים, אשר בגלל טבע ארצם לא היו מוכשרים להוליד תרבות מקורית ולהחזיק מעמד נגד השפעה עזה מן החוץ. אך לא כן גורל ארם וכנען, אשר אמנם אדמתן פוריה וממטר השמים תשתה מים, ולכן מצאה לה בהן עבודת האדמה מקום מוכשר עוד מימי קדם, והקולטורה המקומית שבהן עתיקה מאד לימים, כאשר תרוז גם התורה בקוצר מליה „וחברון שבע שנים נבנתה לפני צען מצרים" (במדבר י"ג כ"ד) לאמר, כי התרבות אשר יצאה מחברון לא מארץ מצרים מוצאה, כי כבירה היא לימים ממנה, אך מחסרון התנאי השני, הוא ההתחברות הטבעית בין יושבי המושבות השונות, לא נוסדה בהן ממלכה גדולה, ולכן לא יכלה הקולטורה המקומית להתפתח כראוי וברבות הימים נבלעה מהקולטורה היותר חזקה, שבארצות אשר משתי עבריה — הן מצרים ובבל. ואמנם בארם וכנען יחסרו נהרות רחבי-ידים, המבריחים מקצה הארץ עד קצה ומוכשרים להעביר אניות ודוברות, ותחתם ישתרעו רכסי הרים לארך הארצות ולרחבן, אשר יפרידו גם בין השבטים שהם ממקור אחד, עד כי ברבות הימים יתנכרו איש לרעהו. בגלל החסרון הזה לא יכלו ממלכות גדולות להתקיים בארצות ארם וכנען, ולא מירושלים, גם לא משמרון ודמשק יכלה האחדות המחלטת להתפשט על פני כל הארץ ולעשות מהעמים הנפרדים והשבטים השונים בני ממלכה אחת ואזרחים בני-ברית, אשר לא יפרדו איש מעל רעהו לנצח. ואם נמצא איש כביר-כח, אשר הכנים את העמים השונים, אשר הטבע בעצמו שת גבולות ביניהם, ויעשם לאגודה אחת, אז במותו, או ימים לא רבים אחרי כן, התפוצצו מעשי ידיו על סלעי המכשולים הרבים, אשר יסודם בחסרון חבור פנימי וצרך טבעי להתאחד איש עם רעהו בין העמים יושבי הארץ; בעוד אשר במצרים ובבל השתלשלו חיי הקבוץ והמדינה מאליהם, ובלא כל עזר חיצוני נקוו נחלי השבטים הקטנים אל ים האומה הכללית, והממלכה נכונה, אם גם נער קטן נוהג בה. לכן נחזה, כי שבטי מצרים הקדמונים, הנזכרים בלוח העמים שבס' בראשית, התערבו ויתבוללו איש ברעהו, עד כי גם בזכרונות הארץ היותר עתיקים לא נקראו עוד בשמותם הפרטיים, כי כלם נבלעו בכלל האומה ולא נודע, כי באו אל קרבו, ושבטי ישראל נבדלו ויפרדו איש מרעהו, כמעט עד גלותם אשורה, כמו שמצאנו ג"כ, כי נשמר שם נשיא הראובני „בארה בן בעל" אשר חי בעת אשר הגלה תגלת פלאסר מלך אשור את שבטי ישראל (דברי הימים א' ה' ו'), שמזה נראה, כי לא סר שבט הנשיאים מאלה השבטים, אשר בגלעד, עד לכתם בגולה. וכה הכה הפרוד המדיני שרש עמק בלבם, עד כי גם אח"כ בשבתם בבבל נפרדו בני בנימין מבני יהודה, כאשר נראה מס' אסתר ומספר המתיחשים שבס' עזרא ונחמיה. ובהיות ארץ כנען בין שתי ממלכות אדירות משני עבריה, שבכל אחת מהן השתלמה ברבות הימים השכלה מיוחדת ותרבות אחרת, והיא לא יכלה להחזיק עמדתה בפני עצמה, לכן היתה כמטרה להשפעת שתי אחיותיה הגדולות

מימינה ומשמאלה, אשר נאחזה אִתָּן לאט לאט גם בחבלי המסחר, כי מצרים ובבל, העניות בעצים, אבנים וכל מיני מתכות ועשירות בכשרון המעשה, החליפו את מרכלתן, מעשה ידי יושביהן, בתוצאות ארץ כנען, ההכרחיות לכל מלאכת חרש וחושב. בגלל זה נהיתה ארץ כנען ארץ חמדה לשתי הממלכות הגדולות גם יחד, אשר התחרו אשה את רעותה ללכדה ולשבוע מטובה. ולכן כאשר גברה יד בבל, עבדו יושבי כנען את מלכי שמר (Sumer) ואכד, וכאשר גברו המצרים, משל פרעה בארץ. ואך בפרוע פרעות במצרים ובבל גם יחד, כמו בשנת האלף שלפני המספר הרגיל, יכלו ממלכות עימדות ברשות עצמן להוָסד בכנען.

והנה עד התגלות לוחות החמר בתל-אמרנה, האמינו כל חוקרי הקורות, כי באלף השני לפני המספר הרגיל אָצלה אך מצרים מרוחה על יושבי כנען ותפרוש עליהם את ממשלתה, כאשר נדע מרשימות מצרים, כי מימי סטי הראשון עד רעמסס השני משלו מלכי מצרים גם על ארץ כנען. אך הלוחות האלה יגַלו לנו חדשות, אשר לא פללנו. ואם גם לא עלתה ביד דורשי רשומות למצא פתרונים לכל החָרות על הלוחות, הכתובים בכתב היתדות ובשפת בבל הקדומה, גם אז נדע מהם, כי בשנת 1500 לפני סה"נ היו לכתב בבל ושפתה מהלכים בארץ כנען וביתר הארצות, אשר בקדמת אַסְיָה, אף כי סרו למשמעת מצרים הדבר הזה יתן אותותיו, אותות נאמנים, כי תרבות הבבלים ושפתם שמו משטָרם בארץ כנען כמו ביתר הארצות הקרובות. ואם עוד נוסיף לזה, כי לא אך בארץ פנימה, כי גם למלך מצרים אדונם שמחוץ לארץ, כתבו בשפה ההיא ובכתבה, והוא גם הוא ענה להם בשפה ההיא, הלא יתברר ויתלבן לפנינו, כי ממשלת בבל ברוח העמים, אשר בקדמת אסיה, שלחה שרש בל ימוט. לעמת זה מדי נדבר בהקולטורה המצרית והשפעתה על יושבי כנען, לא נמצא באמת כל דבר נכבד, אשר נוכל לאמר עליו, כי הוא זה, כלומר, כי את זה לקחו הכנענים אל נכון מהמצרים. מצבות הכנענים, העשויות על פי הסגנון המצרי, מוצאן אך מהימים האחרונים, שאז הוסרה בבל מגבירה על כל ארצות אסיה וגם חדלה להיות רבתי בדעות ומושלת ברוח העמים והשכלתם, ומהן לא נוכל לשפט על קדמוניות העם הזה. גם לא נדע את הסגנון הבבלי העתיק במלאכת מחשבת, לשפט עליו, עד כמה נבדל מהסגנון המצרי, כי רוב ההתגליות החדשות, שגלו החוקרים בימים האחרונים, והמציאות שמצאו בחרבות ההיכלות, שיש להן יַחַס למלאכת-מחשבת ויצירת-פסלים, כלן מוצאן אך מארץ אשור, ומהן לא נדע עוד את הסגנון הבבלי. ובכ"ז נראה, כי במלאכת הבנין הלכו הכנענים בעקבות המצרים ויבַכרו את סגנונם על פני הסגנון הבבלי. כי בארץ בבל תחסרנה אבנים לבנין והלבֵנה היתה שם לאבן, כנודע, לכן למדו הכנענים את דרכי המצרים ואופן שמושם באבני-הרים לבנינים. גם הדעת נוטה, כי בכל ימי התקופה הארוכה של ממשלת מלכי מצרים בארץ כנען, אשר למרות רפיונה היתה נמשכת והולכת עד ימי ירבעם, מצאה לה השכלת מצרים לאט לאט מהלכים בארץ ההיא. עיני מלכי הארץ היו תמיד נשואות אל מלך מצרים וציריהם ירדו שמה תמיד

לדעת את כל אשר נעשה בהיכל פרעה; ובהיותם בל"ם מלומדים בחכמת מצרים ובשפתה, פעלו אחרי כן גם על רוח בני עמם להשפיע עליו מהקולטורה המצרית. אך כי מקור השכלת הכנענים היתה ארץ בבל העתיקה. נדע אל נכון ממכתבי תל-אמרנא. ובכלל היו בני בבל וכנען קרובים זל"ז בקרבת השפה ומעלות הרוח, בעוד אשר רוח המצרים ושפתם כמו זרה נחשבו לכנענים. בפי מחוקקי הלוחות של תל-אמרנא היתה שפת בבל שגורה מאד, עד כי העשירוה במבטאים חדשים, גם הטו את שרשיה על פי הנטיה הכנענית. הסגנון השורר בשפת הלוחות יזכירנו תמיד את סגנון שפת עבר, אשר בכתבי הקדש. — „עבד נאמן אני לאדוני המלך: אשא עיני אל הימין ואל השמאל ואור אין אתי, ואשא עיני אל מלכי ואדוני ואור לי: גם אבן מקיר תמוש ממקומה, ואני לא אמוש מרגלי מלכי ואדוני: הנה עינינו לך נשואות, אם נסק שמים, אם נציע שאול, ראשינו תמיד בידך: (יעברי (Jabiri) מלך עזה ויפו). מן הלוחות ההם נחזה ג"כ, כי בארץ הצורים, ממציאי כתב-האותיות, כאשר האמינו עד עתה, השתמשו בכתב היתדות עוד במאה החמש עשרה שלפני המספר הרגיל, כי לפי החקירות החדשות היו הצורים אך הראשונים, שהחלו להשתמש בכתב האותיות וירחיבוהו לרגלי מסחרם אשר פרץ בארץ, אך לא הם המציאוהו, כי לא בהמצאות ובריאות חדשות גדול כח הסוחרים, כ"א בנסיון ודעת למצא חפץ בכל אשר ימצאו. אמנם החקירה בדבר המצאת כתב האותיות צעדה קדימה בעקב ההתגליות החדשות, אך בכל זה עוד ימים ידברו, מי חולל את הכתב הזה. אחרי כל הדברים האלה נאספה את כל הידיעות המעטות, אשר בידי חוקרי רשומות אשור ובבל (Assyriologen) ע"ד ממשלת בבל בארם וכנען, למען תהיינה בידינו לאחדות, ואז נשובה אל קורות ימים מקדם, אשר ערפל חתולתן, ומדי דברם בהן יתהפכו החוקרים כמעט לקטני אמנה, באשר חֻנכו על ברכי השכלת יון ורומא, שהיא ממקור חכמת בני קדם, אך בגאונה וגאותה שכחה את צור מחצבתה ותתכחש למוריה ומאוריה, שעל נהרות פרת וחדקל.

תרבות עמי הקדם כבירה היא לימים רב יתר מאשר פללנו עד עתה, והתקופה, אשר החלה בה תרבות מצרים העתיקה ותרבות ממלכת שומר (Sumer) בבבל, עודנה מכוסה בצעיף עלטה עד עתה, כי יסודתה בימים שלפני האלף השלישי לפני המספר הרגיל, ולא יאוחר משנות האלף הרביעי, היה זמן כבוש ארץ שנער בת-שומר ע"י הבבלים בני שם.

ערבות ערב היו מקור העמים בני-שם וארץ מכורתם, כאשר היו ערבות אסיה המזרחית מולדת העמים המונגולים, והמישור הרחב, אשר באירופא הצפונית והמזרחית, מוצא העמים בני יפת (Arier). הארצות הנשמות ההן יכלו לכלכל את יושביהן, רועי המקנה, אך עד זמן ידוע, וכאשר רבו בני-האדם ויפרצו מאד, קָאָה ארץ המדבר את האוכלסין המרובים אל הארצות הקרובות, אשר נושבו כבר מעמים בני-תרבות. וכאשר יש משקל לרוחות השמים, העוברות רָצוא וָשוב מן הארצות הקרות אל החמות, כה יסעו גם העמים תמיד מנאות מדבר אל ארץ נושבת. ראשית מסעי בני שם

היתה באלף הרביעי שלפני מה"נ, וממנה והלאה היתה התנועה ההיא נמשכת והולכת בארבעה מסעות שונים, שהם: מסעי הבבלים, הכנענים, הארמים והערבים. והנה ע"ד הבבלים נדע אל נכון, כי בטרם באו בני-שֵׁם בארץ, ישב בה גוי קדמון בן-תרבות הנקרא בשם „שומר" בכתבי אשור ובבל העתיקים. אל הגוי העתיק הזה נלוה עוד גוי קדמון, אשר ארץ מכורתו השתרעה לדרום ארץ השומֵרים, ונקרא בשם אַכַּד (בראשית י' י'). העמים האלה היו בני הגזע הטורַני—האורַלי ושפתם, הנקראה שומירית, נחשבה בעיני בני-אשור לשפת קדש ועד הימים האחרונים השתמשו בה לפעמים. מהגוי הקדמון הזה נשארו מצבות זכרון למכביר, שעליהן כתובות רבות בשפת שומירית ובתרגום אשורי. אך ע"ד הכנענים, אשר ההיסטוריא שלהם עניה בכלל במצבות וזכרונות קדם, לא נודע עד עתה להחוקרים, מי היה העם הנולד בארץ בטרם באו בה בני-שם, ולכן יחליטו סתם, כי הכנענים היו בני-שם, יען שפתם היתה קרובה מאד לשפת עבר ואת דברי התורה המיַחֶסת אותם לגזע בני-חם ושארי בשר להמצרים יחשבו לדברי אגדה בעלמא. וכנראה יחשדו גם את התורה, אשר חותמה אמת ורחוקה היא מכל משוא פנים, כי במתכוון תתנכר להם ותעשם לבני הגזע, אשר זעם אבי כל בני האדם אחר המבול, — הוא גזע חם — למען הָשֵׁךְ מעט את תלונת המתלוננים על אשר השמידום בני ישראל ולמען הרחק את שבטי ישראל מהתחתן בם. אך מי לא יראה, כי גם בענין הזה הוציאו אלה החוקרים משפט מעוקל, מרב הרגלם להקל במסרת ישראל. הנה הפלשתים היו לפי החוקרים החדשים בודאי בני גזע אחר ולא מבני שם ובכ"ז קבלו לא אך את שפת בני-שם, כי גם את אליליהם (Winckler S 217) ומדוע לא נאמר, כי הכנענים, שהיו בני-חם ובל"ס דברו בשפה הקרובה לשפת מצרים הקדומה, נבלעו בשבטי בני-שם, אשר לכדו את ארצם, עד כי שכחו את שפת אבותיהם? אך נשובה אל ארבעת מסעי בני שם שהזכרנו. אלה המסעות התחוללו תמיד מערבות ערב אל הארצות הנושבות, אשר מסביב לים התיכון. ויען כי כח ארץ ערב למחיה ולכלכלה במאז כן גם עתה, ולא יחולו בה שנוים רבים, לכן תמלא הארץ בתקופת זמן ידוע באוכלוסיה מבלתי יכלת עוד לכלכלם במרעה צאן גם לא בעבודת האדמה, ואז יפרצו בני המדבר ויעברו את גבול ארצם לבקש להם ארץ חדשה. לפי זה הנקל לחוקר לקבע זמן כל ארבעת המסעות האלה, אם אך יבא עד חקר אחד מהם. חוקרי אשור ובבל כבר יקבעו עתים לשני המסעות האחרונים, ולכן ילמדו מן השנים האחרונים, המפורשים, על השנים הראשונים, שנחשבו עד עתה לסתומים. המסע האחרון הוא מסע בני-ערב המחמדים, אשר שטפו ויעברו ארצות רבות במאה הרביעית שאחרי המספר הרגיל.

והנה נשיא הערבים הראשון גונדיבי חי בימי בן-הדד מלך ארם — בר-הידרי בכתב היתדות—, ויהי סר למשמעת מלך ארם אדונו וילחם את מלחמתו בקרקר עם שלמנאסר השני מלך אשור במאה התשיעית שלפני המספר הנהוג. אך כנראה היה הערבי הזה אך אחד החלוצים, ומסע הערבים בהמון החל במאות שלאחריה בימי אשור-בניפל ואחריו, עד כי נוכל

לחשוב מראשית תנועת הערבים עד אחריתה כאלף ומאתים שנה.

ע"ד מסע הארמים נדע אל נכון מרשימות שונות, כי בשנת 1300 לסה"נ (בימי השופטים) כבר היה בעצם תקפו, א"כ היתה ראשית המסע הזה בל"ם לפני זה. אך יען כי התנועה ההיא לא פרשה כנראה את מוטות בנפיה כאחותה הצעירה, היא הערבית, לכן נוכל לשער, כי אך אלף שנה חלפו עליה מראשיתה עד אחריתה; ולפי זה החל מסע הארמים בערך 1600 לפני סה"נ (כמאה שנה לפני כבוש ארץ בנען בידי ישראל), מה שיעלה יפה ויַתאים מאד עם חשבון השנים של רשימות אשור. לפי החשבון הזה נציב גבולות למסע הכנענים לגוייהם בשנות 2600—2800 וראשית התנועה הבבלית היתה באלף הרביעי. אך דעת לנבון נקל, כי החשבון הזה איננו מדויק כראוי וכי גם מאות בשנים לא מעלות ולא מורידות בההערכה הכללית ההיא. גם ע"ז ראוי לשים לב, כי בעת אשר המאסף להמסע הראשון לא עזב עוד את מקומו, כבר החל החָלוץ של המסע השני לנסוע אחריו וללכת בעקבותיו; כי כל מסעי העמים היו ויהיו אך ע"י הלחץ זה הדחק, אשר ילחץ עם אחד את משנהו ויכביד עליו אכפו לעזוב את משכנותיו. כן יקבע ווינקלער את ראשית מסע הארמים בערך 1600, בעוד אשר מסע הכנענים לא הגיע עוד אל מנוחתו.

על פי החשבון הזה נלכדה בבל בת־שומר ע"י הבבלים בני שם באלף הרביעי לפני סה"נ, אשר ישא בד בבד עם מה שהעלו דורשי רשומות בחקירותיהם משרידי אשור ובבל. הבבלים בני שם למדו דעת את ההשכלה השומירית העתיקה אשר מצאו, ואחרי ימים לא רבים התבוללו שני העמים יחד; גם התורה תעיד מפורש, כי בבל היתה ראשית ממלכת „נמרד" הכושי, אשר יצא מן הארץ ההיא אל ארץ אשור ויבן שם את נינוה (עיין פתח־דבר) ונגד זה תיַחס בלוח העמים אשר בפ' נח את אשור לְשֵׁם, אין זאת כ"א תרזום בדבריה אלה, כי עמים בני גזע אחר—בני כוש—כוננו את ממלכות בבל ואשור, אשר אח"כ נלכדו בידי בני־שם. (בכתבי אשור העתיקים יבא השם נמרוד — Nemwrod — לא כשם איש פרטי, כ"א כשם כללי ליושבי בקעת פרת ועילם והוראתו כמו שואף קרבות ואיש מלחמה).

עוד בימים הקדמונים ההם החלו אלה בני־שם לוכדי בבל לפרוש את ממשלתם גם על ארצות ארם וכנען, כאשר תעידנה ע"ז רשימות בבל, המסיחות לפי תֻּמן, כי סרגון מאגַדה ונַרם־סון לבדו את ארצות המערב. ואם נשים עין על ספור התורה ממלחמת כדרלעומר והמלכים אשר אתו וביניהם גם אמרפל מלך שנער הוא האממוּרבּי או עמרב (Hammurabi) הנזכר ברשימות הבבלים, אז נבין, כי בזה תודיענו התורה בקצור נמרץ את ממשלת מלכי בבל ועילם בארץ כנען. ומדי דברי במלחמת כדרלעומר (בראשית י"ד) אעיר, כי עד הימים האחרונים הסכינו חוקרי קדמוניות לחשוב את כל אלה המלכים הנזכרים בפרשה הנ"ל ליצירי ההגדה, עד אשר גלה החוקר Pinches לפני שנתים שני לוחות בארץ ובהם נזכר מלך בשם כרדור־לעמר (Korthur Laghamer). אך בשנה העברה הודיע החוקר הנודע Masper בסוד חבר החכמים של האקאדעמיע

„Academie des inscriptions et des belles lettres" כי קבל מכתב מהחוקר Scheil היושב בקאנסטאנטינאפעל, אשר יודיענו בו ע"ד חליפות המכתבים שנמצאו זה לא כביר בין המלך עמרב (Hammurabu) מלך בבל, אשר מלך במאה העשרים ושלש שלפני המספר הרגיל, והמלך סינידיננם (Sinidinnam) מלך לֹרַא הסר למשמעתו. בין המכתבים נמצאו תמונות אלילים ששלה עמרב לסינידיננם לאות תודה על גבורתו ביום אשר הכה כדר־לעמר במלחמה. עתה נודע אל נכון, כי אחד המלכים הנזכר בתורה, שהיה בן דורו של אברהם, חַי באמת בארץ עילם וגם המלך עמרב מלך שנער חי בימיו. (את זאת מצאתי במה"ע "Israelit„ המיינצי צד 1357 שנת 1898). גם מהלוחות אשר למלך גודע "Gudea„ (בערך שנת 3000) נדע ג"כ, כי לקח המלך הזה עצי בנין מארצות המערב. בחצי השני אשר לאלף השלישי נמצא, כי ירדה ממלכת בבל פלאים וממזרח התנפלו עליה בני־עילם וילכדוה, עד אשר התנערה שנית בימי אמרפל הנזכר בשנת 2250 ותהי שנית לשלטת על כל ארצות המזרח. המלך אמרפל הזה יתחשב בין בני הבית הראשון למלכי בבל, אשר מספרם אחד עשר ושמותם יעידו עליהם, כי היו ילידי ארץ אחרת; ובכתב המלכים, אשר מצא אחד החוקרים החדשים על לוח אבן, יתורגמו שני שמות מהם לשפת בבל והם המורבי ועמיצדוגא, אשר תרגומם הבבלי מוכיח עליהם, כי שרשם בלשון עמי המערב והוראתם עמרב ועמיצדוק. ואחרי אשר נדע מהלוחות האחרונים, שנתגלו זה לא כביר, כי המלכים ההם משלו גם בארץ כנען, הלֹא לא נפלאת עוד ממנו ההשערה, כי ירדו המלכים ההם מארצות המערב בבלה וילכדוה. ולפי זה תהיה לכידת בבל הזאת אך פלג אחד משטף העמים הרבים, אשר בשם מסע הכנענים נכַנֵהו ואשר כבר חלף ויעבר ארצות רבות בימים ההם לפי החשבון אשר הזכרני. ואמנם שמונה משמות מלכי בבל המתיחשים לבית־המלוכה הראשון קרובים מאד לשמות הכנענים, ואף האחד מהם נקרא בשם בָבלי, כי בל"ס היתה בעמים ההם יד ההשכלה הבבלית, ואחרי ימים לא כבירים התבוללו ביושבי הארץ, עד אשר לא נודע עוד, כי באו אל קרבם.

ולא אך בארץ בבל, כי גם בארץ מצרים נודעו עקבות העמים בני המסע הזה, הלא המה הרועים בני שם (היקסוס), אשר לכדו את ארץ מצרים וימשלו בה. ואחרי אשר גאון השטף הזה חלף עבר וַיָשֹׁבּו מימיו, נקוו פלגיו בתעלות השונות, אשר שטפו אל תוכן: הכנענים לוכדי בבל ומצרים יסדו להם ממלכות גדולות וילמדו לדרכי העמים המשכילים הנולדים בארץ, אך אלה אשר נאחזו בארצות ארם וכנען התפרדו למשפחותם בגויהם, מבלתי יכולה להיות לאגודה אחת. ואחרי כן התגרו גם השבטים השונים מלחמות רבות על כל חלקה טובה ועל כל בקעה פוריה בארץ ההיא, רבת השנויים. ממכתבי תל־אמרנה נדע את פרשת דברי המלחמות הרבות, אשר נלחם עבד־עזרת — Abd-Asrat — מלך האמורי ועזירי — Asiri — בנו ללכוד את הארץ, אשר על חוף הים הגדול, בעוד אשר ממגלות מצרים העתיקות נדע היטב את האמורי ואת ארץ מכורתו, אשר היתה בבקעת הלבנון

(יהושע י"א י"ז), וזה עולה יפה מאד אל החרות על הלוחות, כי מלך האמורי נלחם בעיר גבל — Gabal —. מיתר המכתבים נדע, כי עזירי פרץ יותר לפאת נגב ויכרות ברית עם צידון נגד צור והמלך נעמי-עזה (Ñamiwasa) בעל בריתה, גם העיר קֶדש (נפתלי) בגליל נתנה את ידה אליו ויהי איש מצליח מכל מלכי הארץ, הנזכרים במכתבי תל-אמרנה.

בכלל נראה ממכתבי הפלאות ההם, כי גם בימי כבוש הארץ ע"י שבטי ישראל לא התנחלו עוד יושבי הארץ הכנענים בקביעות בארץ אחוזתם ותמיד נשאו ריב ומדון ע"ד חלקי הארץ, השונים מאד בטיבם וטבעם, כאשר יעיד ע"ז גם הפסוק בכתוב העמים שבפרשת נח (בראשית י') „ואחר נפוצו משפחות הכנעני". ועל פי זה יובנו גם שני הכתובים הקשים שבתורה: „ויעבר אברם בארץ עד מקום שכם עד אלון מורה, והכנעני אז בארץ" (בראשית י"ב) „ויהי ריב בין רועי מקנה אברם ובין רועי מקנה לוט והכנעני והפרזי אז ישב בארץ" (בראשית י"ג), אשר עוד מימי קדם נוקשו בם מבקרים רבים כנודע, אך עתה לא יבצר עוד ממנו לרדת לעמק פשוטם. כי בשכם העיר, אשר אִוָּה אברהם למשכן לו, ישבו ברבות הימים משפחות חמור החוי, אשר מהם ומפליטי ישראל נהיה אח"כ אספסוף וערב-רב, כמו שהראיתי בפרק „שכם אחד על אחיך" (הנדפס בהגרן תרנ"ח), ויעקב לקחה מיד „האמורי" בחרבו ובקשתו (בראשית מ"ח), לכן תעיד התורה, כי בימי אברהם לא ישבו בה „החוי והאמורי", כ"א הכנעני ואח"כ „הכנעני והפרזי", ולכן לא יוכלו יושבי ארץ כנען לטען טענת חזקה נגד בני ישראל, אשר אברהם אביהם הראשון קדם וזכה בה עוד בטרם דרכו בה רגלי אבותיהם המה, כי משפחות הכנעני נפוצו אח"כ בכל מרחבי ארץ כנען. ואך עפ"י, הבאור הזה יובנו דברי שני הפסוקים שהבאתי, כי יבאו לְיַפּוֹת את כֹּחַ החזקה, אשר לבני ישראל על ארץ ירושתם נגד משפחות החוי יושב הארץ, אשר לרגעים באו בטענת חזקת אבות נגד „בני ישראל", כמו שהראיתי בפרק „שכם אחד על אחיך".

II

ראשית תולדות ישראל וקדמות יהודה.

אחרי אשר החליטו בעלי בקרת-המקרא החדשים בהתגלות לבב לפסול את מסרת ישראל ולאחר זמן כתיבת תורתנו, נחשבו קדמוניות ישראל בעיני המתחכמים ההם לעולם של הפקר, ושערי ההשערות לא ננעלו בפניהם לבנות מגדלים הפורחים באויר על חרבות ספורי התורה ועל משואות יתר ספרי קדשנו. אחד החוקרים הגרמנים (Stade Gesch. S·) יחליט, כי מעולם לא נלכדה ארץ כנען ע"י כל שבטי ישראל תחת ראש אחד — יהושע —; כ"א לאט, לאט באו השבטים הנוסעים-בעדר מערבות עבר הירדן להתגורר בארץ כנען, ואחרי כן נהפכה להם ארץ מגורתם ג"כ לאט לאט לאחוזת-עולם ע"י כבוש והתבוללות. אך המבקרים החדשים עוד יוסיפו סרה

תמונת המלך אמרפל מלך שנער, בן דורו של אברהם אבינו,
הנקרא ברשימות אשור בשם „המלך הגדול עמרב" Hammurabi

מדרך התורה ויכחשו לא אך בלכידת הארץ ע"י יהושע, כי גם בעקר שעבוד מצרים וישערו, כי בתור בתי=אבות נפרדים ובזמנים שונים באו שבטי ישראל אל ארץ כנען, ואך שם נוצרו מהם השבטים ע"י סבות חיצוניות ופנימיות. לדעת אלה החוקרים באו הנודדים בני=שם אבות שבטי ישראל אל ארץ כנען בשני דרכים שונים: דרך הירדן מקדם ודרך מדבר שור בנגב, ואך אלה האחרונים, הם בתי=האבות, שמהם נוצרו אח"כ השבטים יהודה ושמעון, אולי התגוררו באיזה זמן מן הזמנים גם בארץ מצרים, אך לא בארץ מצרים הגדולה, אשר באפריקא, כ"א בארץ הקטנה הסמוכה לאדום, הנקרא בשם "Musri„ או מצור בכתבי המינאים (minäische Inschriften)*) ואשר תתהלל לפעמים בספרי הקדש במצרים הגדולה (מי יובילני עיר מצור, מי נחני עד אדום. תהלים ס', י"א). העברים באו בתור בתי=אבות נפרדים (Gentes) אל ארץ כנען הנושבת ויתהלכו בה עם עדרי צאנם באין מפריע, כי הארץ היתה רחבת ידים לפניהם, ואח"כ התאחדו ולפעמים גם נפרדו לשבטים שונים. על פי הרוב היה שלום ביניהם ובין הכנענים, יושבי הארץ מעולם; ואך לעתים רחוקות פרצו ביניהם ריבות ומדנים. אך אח"כ כאשר מלאו הגרים את כל הארץ, ורק ערי המבצר נשארו עוד בידי הכנענים, פרצו לפעמים מלחמות ע"ד הערים. את כל זאת יאמר ווינקלער לקרא מבין השטין של לוחות תל=אמרנה ילדהות בשיחה בטלה והשערות מבהילות את התורה השלמה שלנו. ובספרו "דברי ימי אשור ובבל" (Bab. Ass. Gesch.) יציב גבולות למסעי בני שם מן המדבר אל הארצות הנושבות ויחליט עפ"י ראיות שונות, כי שני מיני כבוש היו להעמים בני שם הקדמונים יוצאי מדבר ערב: הא' כבוש של לכידה (Eroberung), אם העם, ההולך לרשת ארץ לא לו, ישב בראשונה בארץ נושבת למחצה, עד כי כבר נהיה שם לבן=תרבות, וחלקיו השונים כבר התאחדו לגוף=לאומי אחד; באופן הזה נלכדה בבל בידי בני עילם. והאופן הב' היא כביש של התנחלות (Einwanderung), אם הנודדים יעזבו ישר את המדבר, ובתור בתי=אבות נפרדים יפרצו אל ארץ נושבת בשלום, וכה ימלאו את כל הארץ ויבלעו לאט לאט את האזרחים, עד כי אחרי תקופה של ג' או ב' מאות שנה תחליף הארץ הקולטורית כלבוש את יושביה, והרי היא בידי תושבים חדשים, אשר ישתלמו גם הם לעם שלם ובן תרבות. באופן השני הזה באה בבל בידי הכשדים, ובאופן הזה, יאמר החוקר הנ"ל, כי נכבשה גם ארץ כנען ע"י השבטים העברים. את מסרת עם ישראל וכל כתבי קדשנו ידחה בקש, באמרו, כי אך הסופרים שבימי מלכי ישראל, אשר לא יכלו להתרומם מחוג המבט של בני דורם, המציאו את כל דברי ההגדה מעם ישראל שלם, אשר לכד ביד חזקה את ארץ כנען מיד בני חם יושביה מלפנים. כי בימי הסופרים ההם כבר היה עם ישראל יחיד ומיוחד בכל שבטיו וחלקיו, ושרידי עמי כנען כבר התבוללו בו ולא נודע עוד כמעט, כי באו אל קרבו; לכן דברו הסופרים והחוזים אז

*) המינאים — Minäer —, אחד השבטים הגבורים אשר בערב העתיקה, אשר יחד עם השבאים — Sabäer — ישב בארץ ערב המאושרת. העיר הראשה בארץ המינאים היתה מריבה Mariba.

את חזון־לבם, ברצותם להודיע את קדמוניות עמם בחידות מני קדם, כיד השירה המזרחית הטובה עליהם.

והנה כל איש, אשר תּאות החדשות לא הכתה את עיניו בסנורים, יודה, כי השערות כאלה אינן שוות גם לְטַפֵּל בהן, מפני שהן בנויות על בטול־היש־בעלמא, נגד מסרת עם שלם, והכחָשת מקורים עתיקים, שלא הוכחשו מעולם ואדרבא עוד יתבררו ויתלבנו על ידי ראיות שונות. ההוכחות, שיאמר ווינקלער למצא להנחותיו מבין השטין של לוחות תל־אמרנא, אינן לא פחות ולא יותר מהתגלות לב ובדותא בעלמא. אמנם המכתבים האלה נכבדים מאד בערכם, ולפני שנים אחדות לא פללו גם חוקרי קדמוניות, כי ימצאו בבטן האדמה לוחות רבים כתובים בכתב היתדות ובשפת בבל, שכתבו מלכי כנען שבימי יהושע אל מלך מצרים ארונם. בהם יבקשו ממנו עזר איש נגד רעהו ונגד האויב החדש, אשר במכתבי עבד־חִבָּה (Abd-chiba) מלך ירושלים יקרא מפורש בשם „עברים" („Habiri") וביתר מכתבי המלכים יבא תמיד בדרך רמז (ideographisch) — (כנודע, יש בכתב היתדות גם אותיות לסמן בהן הברות שונות, גם אותיות לציין בהן מושגים שלמים) בהציונים: „amelu Sa. Gas", שפתרונם הקרוב: „מרצחים" „שודדים" או „אויבים". אך תכן המכתבים ההם לא יגע אף נגיעה כל שהיא במסרת ישראל לרעה. מלך ירושלים יאמר תמיד במכתביו אל מלך מצרים, כי אם לא ישלח לו עזרה, אז נפל תפל עירו בידי העברים, בערמת אויביו, שיאמרו להסגירה בידיהם. ביתר המכתבים לא יזכר השם „Habiri" („העברים") מפורש, אך סגנונם ותכנם דומים להסגנון של מכתבי מלך ירושלים; גם בהם נאמר פעמים רבות: „אם לא יעזרני פרעה, נפל תפל עירי בידי האויבים" או „שָׁבֵני לקח ממני את הערים (הנקובות בשמותן) להסגירן בידי אויבי". הצד השוה שבכל המכתבים, כי מלבד נסיכי כנען, הנלחמים תמיד איש ברעהו, יש גם גוף שלישי הנקרא בשם „אויבים" או „עברים".

ממכתב אחד נדע, כי אלה הזרים, המצוינים בהאותיות „amelu Sa. Gas", היו לא אך אויבים ואנשי ריב למלכי כנען; כי גם בני־בריתם ולוחמי מלחמותיהם לפעמים. אחד ממלכי כנען יכתב לפרעה כדברים האלה: „הנה אני ואנשי ורכבי ואַחַי (ראה פרק „שכם אחד על אחיך" מה שהעירותי על המלים „געל ואחיו" בשופטים, שנאמרו לפי דעתי להבדיל בין בני גזע שונים) והזרים (amelu Sa. Gas) אשר לי והסיסים אשר לי נספחו ברגע אל חיל מצרים". הציון המושגי — כלומר בדרך רמז —, הרשום במכתב הזה, הוא הרגיל בכל המכתבים, שהוראתו „שודדים" „מרצחים" או „זרים", ואשר אך במכתבי עבד חבה מלך ירושלים יבא השם „עברים" תחתיו. ממלכת המלך הזה או עירו כבד לתאר אל נכון, אך מדברי מכתבו נוכל לדעת, כי היה איש מלחמות קֶדֶשׁ בגליל ועכו וצידון, שעל חוף הים, (Tel Amarna S. 30 B. 95) ואיש בריתו של העיר צור. על אודות המלך הזה כתב אתקמה (Itakama) נשיא קדש אל פרעה (B. 142 Rs. 9-12) לאמר: הנה נעמי־עזה (Namiviasa)

נתן את כל ערי המלך, אשר בגלילות קדש וחובה (Ubi) (אשר משמאל לדמשק) אל העברים — בציון המושגי „Sa Gas". והנה הסיטים היו הנוסעים בעדר במדבר סוריא, הנזכרים פעמים רבית בלוחות ההם, אשר עבדו בשכר כסף בצבא מלכי כנען, ולפ"ז יהי' גם החַיִל המצוין בסמן Sa Gas או „העברים" ג"כ שכירי מלחמה ובעלי ברית.

אלה הם המקומות במכתבי תל-אמרנא, שעליהם יְיַסֵד ווינקלער את הנחותיו החדשות. אך כל איש, אשר חריפותו לא תוליכהו ארחות עקלקלות, לא יחזה מהלוחות האלה בשום אופן, כי באו בני ישראל אל ארץ כנען בתור בתי אבות נפרדים ואך בארץ פנימה נוצרו מהם השבטים; כאשר יחליט ווינקלר, בראותו בהם אך מהרהורי לבו. את זאת נוכל באמת להחליט מסגנון הלוחות, כי רבה אז העזובה בקרב שבטי ישראל, עד כי נחשבו אך לגדודים נפרדים בעיני מלכי הארץ, אשר לא חשבום לאויב כללי, הבא לרשת את ארץ אחוזתם, כ"א כאויבים מקריים ופרטיים, אשר יוכלו גם להתהפך מאויבים לאוהבים ובעלי ברית; כאשר עשה נעמי-עזה באמת. אך איה איפוא הסתירה בזה למסרת ישראל? הלא נדע גם מסה"ק, כי אחרי מות יהושע לא התאחדו עוד השבטים תחת ראש אחד ללכד את הארץ, ובראש ס' שופטים נאמר מפורש, כי אך יהודה ושמעון התאחדו יחד ללכד את ארץ ירושתם. וגם ווינקלער יחליט, כי טבע ארץ כנען היא להפריד בין הדבקים, ומדוע לא נאמר, כי שבטי ישראל, אשר באו בברית ייעברו בראשונה את הירדן תחת ראש אחד—היא יהושע—ללכד את ארץ כנען, נפזרו ונפרדו אחרי שתי המלחמות הגדולות אצל גבעון ומי מרום; ובהיותם קרובים מאד בשפתם וגם בגזעם ליושבי הארץ, (בעורקי הכנענים האחרונים, יושבי הארץ בימי כבושה על ידי בני ישראל, נזל בל"ס על פי הרוב דם בני שֵׁם, אשר כבר קדמו לפני מאות בשנים וילכדו את הארץ מידי בני-חם הקדמונים) לכן היו נוחים לטמיעה והתבוללות, ויש אשר באו בברית עם יושבי הארץ עד כי מושלי הערים לא יכלו להביט עליהם בעל אויב כללי ועם שלם. ואולי היו העברים, אשר סרו למשמעת נעמי-עזה, מהשבט האָשֵׁרי, שעליו נאמר, כי לא הוריש את יושבי עכו ואת יושבי צידון (שופטים א' ל"א) וכי ישב בקרב הכנעני יושב הארץ, „כי לא הורישו" (שם); לכן הנקל היה למלך עז כנעמי-עזה להכניעו תחת ידו. וכאשר נפרדו, לפי דברי ווינקלר בפרק א', עמי שם בימי מסע הכנענים בארץ כנען לעמים קטנים ומשפחית מצערות, בעוד אשר אחיהם לוכדי בבל ומצרים התאחדו לעם שלם וגוי מיוחד; כן היה גם גורל בני ישראל, שהיו לפי דבריו המאסף למסע הכנענים. אך למרבה הפלא, נוכל להביא עוד מהלוחות האלה ראיה נכונה למסרת ישראל וסתירה עצומה לשטת ווינקלער וחדשותיו הנפרזות, באשר נבאר במרוצת דברינו אלה. עקר שטתו של ווינקלער היא, כי השבט יהודה נוצר אך בימי דוד ע"י התחברותו עם המשפחות השונות, כלב, ירחמאל וקיני, וכי אך המשפחות האלה, שבאו לארץ כנען מצד הנגב, ישבו בארץ מוצרי —Musri— או מצור, שעל גבול אדום, וכי גם הר-סיני של מתן תורה היה על גבול

אדום ולא במדבר ערב, כאשר יוכיח מהכתוב: ד׳ בצאתך משעיר בצעדך משדה אדום. שבטי הצפון, תחת ההנהגה הראשית של אפרים, שבאו מעבר הירדן, נקראו בשם בני־ישראל. גם יהודה גם שבטי ישראל היו מגזע „העברים" הכללי, שכן נקראו עמי שם הנודדים, שהיו כמאסף להמסע הכנעני. אך בתור עם פרטי היו שבטי הצפון גוי אחד ויהודה ושמעון עם יתר משפחות הנגב גוי אחר לגמרי; ואך דוד, שפעולותיו ההיסטוריות תחלנה מיום באו אל העיר קעילה, כשר גדוד ולוכד ערים, קֵרֵב את אלה הרחוקים בחזקת היד. בני יהודה היו, עפ"י דברי ווינקלער, ביחסם אל שבטי־ישראל, כמו המקדונים שבימי אלכסנדר אל שבטי היונים. דוד, אשר יתן לו ווינקלער את כל הגדולה והתפארת ויעשהו ליוצר „יהודה־וישראל" כעם אחד, דמה לאחד את שני העמים אחדות גמורה וחלוטה ולצרך זה המציאו משוררי חצרו את כל דברי ההגדות מאבות האומה ומשעבוד מצרים ומעמד הר סיני, שכלן תבאנה אך לצרך אחד—להראות, כי אלה שני חלקי הממלכה יהודה וישראל היו ממקור אחד. אמונת בני יהודה היתה האמונה בהשם בן ד׳ אותיות, ושבטי ישראל לא ידעו מעולם אלהים אחרים בלעדי הבעלים. את ההיסטוריא של ישראל יחל ווינקלער אך מימי שאול ודוד; אך רוב הספורים, הבאים בס׳ שמואל על אודותם בכלל ומהיחס שבין שניהם בפרט וכי דוד היה חתן לשאול, הם בעיני ווינקלער אך לגנדות היסטוריות ולא יותר. לפי דעתו מצא לו רעיון המלוכה והאחדות שרש בלב שבטי ישראל, כאשר קמו הפלשתים ללכד את הארץ. אז נוסדו שתי ממלכות יחדו — ממלכת שאול בצפון וממלכת דוד בנגב; אך דוד גבר חֲיָלים וילכד באחרונה את כל שבטי ישראל. זאת היא השטה החדשה של ווינקלער, אשר ישתוממו עליה משכילינו בארץ אשכנז ויתנו כבוד לחריפות החוקר החדש הזה. והנה אחת הסבות הכי נכבדות, שהעירו את ווינקלער לנהג קלות ראש במסרת ישראל במדה מרֻבה כזאת ולבחר לו את הדרך ההפכפך והזר שהבאתי, היא בל"ס הדעה המשבשת, כי השבט יהודה הוא הצעיר בין שבטי ישראל, שנוצר אך בדורו של דוד וקודם לו מעט; מפני שלא יִזָכר בשירת דבורה ובימי גדעון, יפתח ואבימלך ומפני טעמים אחרים, שהזכיר ווינקלער בספרו, שעוד אשוב לדבר בהם.

אך בטרם אשוב אל השאלה ההיא, היא שאלת קדמות יהודה בין השבטים, על פי מקורינו הנאמנים שבכתבי הקדש, אפנה אל לוחות תל־אמרנא, שהם לוחות הברית לווינקלער ואחיו הדורשים אל המתים—שברי לוחות אשור ומצרים—בעד החיים—הם ספרי קדשנו. והנה פליאה היא בעינינו, מדוע נזכר השם (Habiri) או עברים מפורש אך במכתבי עבד־חבה מלך ירושלים, המדבר בלי ספק מהשבטים יהודה ושמעון, (כמו שנמצא בס׳ שופטים א׳ „וילחמו בני יהודה בירושלים וילכדו אותה ויכוה לפי חרב ואת העיר שלחו באש") בעוד אשר יתר מלכי כנען המדברים באגרותיהם על אודות יתר השבטים יַזכירום אך באות רמז מושגי Ideogramm שהוראתו שודדים ומרצחים? התשובה של ווינקלער, כי להסמן המושגי ולהשם (Habiri) הוראה אחת איננה מספקת בשום אופן, כי מדוע ידבר אך

מלך ירושלים דברים ברורים ומפורשים ויקרא את אויביו בשמם האמתי „עברים" ויתר מלכי כנען יקראו להם בשם מושאל וסתמי „שודדים ומרצחים". ואם גם נסכים לווינקלער האומר, כי גם „עברי" הוא שם כללי והונח לכל העמים החדשים להבדילם מיושבי הארץ שכבר נושנו בארץ אחוזתם, הלא בכ"ז הוא שם יותר פרטי ומורה על עצמיות ואינדיבידיות במדה יותר מרובה מהסמן (Sa Gas.) הבא למלא מקום הפעל דכא „dâku" „הָמת" והוראתו במכתבי המלכים כמו מרצחים ושודדים. היוצא מזה, כי השבט יהודה נקרא בשם יותר פרטי מיתר השבטים שנקראו אך בשם כללי; מפני שאחרי שתי המלחמות הכלליות בגבעון ועל מי-מרום, שאז נלחמו כל שבטי ישראל תחת ראש אחד, היו בני יהודה הראשונים שהחלו להלחם בכנעני כשבט פרטי. כמו שמצאני בס' שופטים (א' ב'), כי השבט יהודה עלה בדבר ד' בתחלה להלחם בכנעני, וזה יסתור עד היסוד את כל הנחות ווינקלער וההולכים בעקבותיו המאחרים את יצירתו של יהודה עד ימי דוד. ואמנם על השאלה הידועה, מדוע אבד זכר יהודה בשירת דבורה ובימי גדעון, יפתח ואבימלך יש תשובה ברורה וגלויה במעשי האבות שאין כמעט דוגמתה בספורי התורה. „ויהי בעת ההיא"—בימי מכירת יוסף, אשר כסמן לבנים תורה על מלחמת אבן העזר ותבוסת אפרים ע"י הפלשתים, כאשר הראיתי בפרק מכירת יוסף ס"ל—„וירד יהודה מאת אחיו ויט עד איש עדלמי ושמו חירה" (בראשית ל"ח א'). הנה נאמר בפסוק הזה ברור ומפורש, כי יהודה נבדל מאת אחיו באופן שהתרחק מהם בדרך ירידה, כלומר ממקום גבוה למקום נמוך, והוא, כי הקריב לפאת נגב לגבול מצרים.

והנה ראשית דבר נדייק בשמות הערים והמקומות שעבר בהם יהודה עם איש בריתו הוא חירה העדלמי. והנה הערים כזיב או אכזב, עדלם ותמנה, אשר עבר בהן יהודה בלוית חירה מרעהו, שלשתן היו בשפלה (יהושע ט"ו) או בחבל חוף הים שבין יפו לעזה, הארץ אשר נלכדה אח"כ מהפלשתים, כנודע. עתה נעזב כמעט את מעשי האבות ונשוב אל קורות הבנים. ע"ד הפלשתים כבר הארכתי בפתח-דבר, כי על פי דברי התורה באו מארצות שונות ובזמנים שונים אל ארץ כנען. אך מכל שבטי ישראל היו השבטים יהודה ושמעון היחידים, אשר סבבום האויבים העזים האלה כמעט מכל עבריהם. בס' שופטים יש מקרא מלא המעיד לנו, כי עבדו בני יהודה את הפלשתים, בעוד אשר שמשון הדני נלחם בם בזרוע חשופה וגבורה נמרצה וירב את חלליהם. כמעט שבא שמשון אל סעיף סלע עיטם, [שהיתה בארץ יהודה, ונזכרת בין הערים אשר בנה רחבעם ביהודה (דברי הימים ב' י"א י') ואולי היא העיר עיטם השמעונית (דהי"א ד' ל"ב), אשר נסבה עם יתר ערי השמעוני אח"כ ליהודה.] והנה הפלשתים חנו ביהודה וינטשו בלחי. ובאמור להם איש יהודה, למה עליתם עלינו, אמרו: „לאסור את שמשון עלינו". וכה פחדו אנשי יהודה מתנופת יד הפלשתים, עד אשר לא חכו עד אשר יאסר שמשון בידי הפלשתים, כי אם מהרו לצאת נגדו למען הסגירו בידי אויביו. לכן ירדו שלשת אלפים איש מיהודה אל סעיף סלע עיטם ויאמרו לשמשון: „הלא ידעת, כי מושלים בנו פלשתים ומה

זאת עשית לנו ?" (שופטים ט"ו י"א) הלא נראה, כי בני דן לא שלחו את ידם בשמשון בן שבטם ולא אמרו לו ככל אשר אמרו לו אנשי יהודה. אין זאת, כ"א כבר נכנעו בני יהודה ימים רבים לפני זה תחת יד הפלשתים ויעבדום, בעוד אשר השבט הדני נסה להתקומם נגד האויבים העזים, כאשר הזכרתי בפתח דבר. ומה גם אחרי אשר החלו גדודי הפלשתים החדשים לבא דרך ים יפו לארץ ישראל, שאז סבו הפלשתים החדשים יחד עם אלה שכבר נולדו בארץ את השבט יהודה כמעט מכל עבריו וילחצוהו ממקומו הראשון, שהיה יותר לפאת צפון, (כמו שיש בס' שופטים, כי ירושלים היתה העיר הראשה בנחלת יהודה ואותה לכדו ראשונה) אל ערבות הנגב וכה הכבידו עליו את אכפם להתרחק מיתר אחיו ולרדת הנגבה לפאת חרמה. הלא נראה, כי גם בזה מעשי אבות סמן לבנים; ומה שאירע ליהודה אבי השבט, שירד מאת אחיו בחברת חירה איש עדלמי—פלשתי—דרך עדלם, תמנת וכזיב (ועינם) *) ערי השפלה, אירע גם לבנים, כי נלחצו מן הפלשתים לרדת הנגבה ולהתרחק מאחיהם כל שבטי ישראל. כי מתו בני יהודה הגדולים ער ואונן בארץ השפלה, יוכל ג"כ להיות לסמן לבנים, כי בל"ס המיתו הפלשתים העזים משפחות רבות ממשפחות יהודה ואת הנשארות גרשו הלאה לפאת נגב. כי גם בני אפרים הגדולים הומתו בידי הפלשתים, כמו שנאמר בס' דברי הימים. והשבט הדני, אשר שומה היתה בפיו „תמות נפשי עם פלשתים", נלחץ אח"כ להרחיק נדוד להעיר ליש שבירכתי צפון, כמו שהעירותי בפתח דבר.

בני יהודה ושמעון סרו למשמעת הפלשתים, גם נאנסו ללחם את מלחמותיהם, לא אך עם עמים אחרים, כי גם עם בני עמם, הם יתר שבטי ישראל, כאשר נראה זאת בימי מלחמת שאול עם הפלשתים, כפי עדות הכתוב: „והעברים היו לפלשתים כאתמול שלשום, אשר עלו עמם במחנה סביב, וגם המה להיות עם ישראל, אשר עם שאול ויהונתן" (שמואל א' י"ד). באור הפסוק הזה הוא בל"ס, כי אלה העברים, אשר נאנסו עד עתה ללחם את מלחמות הפלשתים גם בהלחמם עם ישראל, והם השבטים יהודה ושמעון, נוספו גם המה על חיל ישראל, אשר עם שאול. על פי זה נפרדו בני יהודה ושמעון בחזקת יד הפלשתים מיתר השבטים אחיהם ולא יכלו להתחבר אליהם בימי דבורה, גדעון ויפתח. ולזה ירמזו דברי משה בתפלתו, אשר התפלל בעד השבט הזה בברכתו את השבטים, לאמר: „שמע ד' קול יהודה ואל עמו תביאנו — כי יתאחד עם יתר שבטי ישראל— ידיו רב לו ועזר מצריו — הם הפלשתים—תהיה". אך דעת ה' גרעטץ, כי היבוסי היה לקיר מבדיל בין יהודה ואחיו, לא תעמד בפני הבקרת הנאמנה. כי גם בימי שמואל ושאול לא נלכדה עוד העיר היבוסי, ובכל זאת התאחדו אז יהודה ושמעון עם כל שבטי ישראל, כמו שמצאנו, כי הושיב שמואל את בניו לשופטים בבאר־שבע העיר השמעונית. ודרך אגב

---

*) „פתח עינים" ר"ל שער העיר „העינם" (יהושע ט"ו ל"ג) שבשפלה.

אעיר, כי זאת היא כמעט הפעם האחת בקורות ישראל, אשר שמעון ולוי— הם בני שמואל—נלוו איש לרעהו ויהיו לאחדים, בעוד אשר במעשה האבות יש גם בברכת יעקב, גם במעשה דינה ושכם, כי אבות שני השבטים התהלכו יחדו כרעים ואנשי ברית, ואבי השבטים נטה עליהם קו אחד ומשקלת אחת בברכתו. ולפי דברי יתאים זה עם הכתוב בס' שמואל א' ז' „ותשבנה הערים, אשר לקחו פלשתים מאת ישראל לישראל, מעקרון ועד גת ואת גבולן הציל ישראל מיד פלשתים", כי אחרי אשר נגדעה קרן הפלשתים, יכלו גם בני יהודה ושמעון לעלות צפונה ולהתחבר אל יתר השבטים. וגם במעשה האבות יש, כי גם אברהם, שישב על פי הרוב בחברון—סמן ליהודה—, גם יצחק, שישב בבאר שבע העיר השמעונית—סמן לשמעון— כרתו ברית עם מלך הפלשתים. אך בארץ שאמר עליה אברהם: „כי אמרתי רק אין יראת אלהים במקום הזה והרגוני על דבר אשתי" (בראשית כ' י"א) לא נזהרו גם מגזל ועשק ועבדי אבימלך גזלו מאברהם באר־מים, (בארצות הנגב תוכל גזלת באר המים להחשב לגרוש גמור וגלות שלמה מן הארץ.) אחרי כן בכרת אברהם ברית עם אבימלך בבאר־שבע, נתן לו צאן ובקר— סמן להמנחה אשר נתנו אחרי כן בני יהודה להפלשתים עם אבימלך. בימי יצחק הרעו לו הפלשתים רב יתר מאשר לאברהם אביו. אותו גרש אבימלך בגאוה וגדל לבב באמרו: לך מעמנו כי עצמת ממנו מאד (בראשית כ"ו ט"ז), ותחת הבאר האחת שגזלו הפלשתים מאברהם, לקחו ממנו שתי הבארות עשק ושטנה. אך אחרי בנותו מזבח בבאר־שבע וד' הבטיחו להיות עמו ולברכו, בעבור אברהם עבדו, (ובאמת נהיה „ברוך־ד'" לאמר איש מצליח ועשיר) אך אז ברצות ד' דרכי יצחק, השלים אתו גם את אויביו ואבימלך עם פיכל שר־צבאו ואחזת מרעהו באו אל יצחק לכרת עמו ברית. יצחק דבר בראשונה אתם קשות וישאלם: „מדוע באתם אלי ואתם שנאתם אותי ותשלחוני מאתכם", אך הם דברו לו דברי חן וכבוד, כי ראו „כי היה ד' עמו" ויכרתו עמו ברית. יצחק עשה להם משתה, אך צאן ובקר לא נתן להם עוד. כל הפרטים האלה במעשי־האבות הם גופי הלכות בקורות השבטים יהודה ושמעון. כי ישראל, (אשר אהב את יוסף ויבדל את בית־אל, העיר הראשה בנחלת אפרים, לטובה, בהציבו בה מצבה) לא סר אל ארץ פלשתים ודבר לא היה לו עמהם. את יהודה לחצו הפלשתים הנגבה וישימו עליו מס, אך את השבט הקטן ממנו, הוא השמעוני, גרשו מארץ אחוזתו ויגזלו ממנו את כל נחלתו. ובאמת נראה, כי כל ערי השמעוני הנזכרות ביהושע נסבו אח"כ ליהודה ונחשבו שם שנית בין ערי יהודה. ומקרא מלא יש בדברי הימים א' ד' „אלה עריהם עד מלך דוד", שר"ל, כי מימי דוד והלאה ישבו בני יהודה בערים האלה, אך לפני דוד קדמו הפלשתים ולקחון מהשמעוני. כמו שנראה למשל, כי העיר „צקלג", הנחשבת בדה"י (שם) לשמעונית, היתה בידי הפלשתים, עד אשר נסבה ליהודה ע"י דוד. וגם ערי הרני צרעה ואשתאול (יהושע י"ט מ"א) הנחשבות ג"כ בין ערי יהודה אשר בשפלה (שם ט"ו ל"ג), גם העיר שמש הרנית שהיא בל"ס העיר הנקראת בית־שמש אשר ליהודה (מלכים ב' י"ד י"א) להבדילה

מהעיר בית־שמש שבנחלת נפתלי (יהושע י"ט ל"ח) כלן נסבו ליהודה בל"ס מידי הפלשתים*), כי לא יתכן בשום אופן שבני יהודה לקחו בחזקה את הערים ההן משמעון ודן, כי אין גם רמז כל שהוא בסה"ק על מריבות ומלחמות בין השבטים על דבר גבולות נחלתם. עתה נשובה אל מעשי־האבות כסמן לבנים. ברבות הימים הציל ד' את משפחות יהודה אשר בנגב עם בתי־אבות השמעוני (שניהם בחדא מחתא מחתינהו כמו שנמצא גם ביהושע, שופטים ודה"י, כי שמעון נלוה אל יהודה אחיו) מידי הפלשתים ויעשו מקדש לאלהי אבותם בבאר־שבע ואח"כ החזיקו מעמד נגד הפלשתים, אשר כבר למדו לשונם לדבר בכבוד עמהם ולא הוסיפו עוד להרע להם כבראשונה. מהדברים הפשוטים האלה נכיר באמת, כי תורתנו היא תמימה וכל דבריה מתאימים בכל פרטיהם להרמוניה הכללית שבה וכי ההערותי שהעירותי על דבר הפלשתים תפיצנה אור בהיר על מחשבי התקופות ההן ותבטלנה את כל ההשערות המרעישות והמהרסות של ווינקלער.

עתה נשובה אל אלה המקומות בסה"ק, אשר לפי דברי מבקרי המקרא ומהרסיו יתנו עדיהם לשטתם ויצדיקוה, כי באמת נוצר שבט יהודה בימי דוד ע"י התאחדות בתי אבות נפרדים ומשפחות שונות לשבט אחד. בשאול אכיש את דוד: אל פשטתם היום?—*)(הבאור לפי דעתי כמו „אֶל־מי פשטתם היום?" כמו שנמצא גם בתשובת דוד אל נגב הקני)—ענהו דָוִד לאמר: „על נגב יהודה ועל נגב הירחמאלי ואל נגב הקני" (שמואל א' כ"ז י') והנה לפי ספר היחס שבדברי הימים היה ירחמאל אחת המשפחות ביהודה ופה יֵחָשֵׁב כשבט מיוחד אצל יהודה, וכן יאמר גם הנער העמלקי לדוד: אנחנו פשטנו נגב הכרתי ועל אשר ליהודה ועל נגב כלב (שם ל' י"ד), הלא יזכר „כלב" כשבט מיוחד לצד יהודה. ועוד כתוב סתום יש, אשר נלאו המבארים עד עתה לבא בסודו ולפרשו אל נכון, עד בא ניעבוהר ויבארהו באופן חדש בספרו: (Studien u. Bemerkungen S. 81.) והבאור החדש הזה יכריע את הכף, לפי דברי ווינקלער, לשטת המחליטים, כי כלב ויהודה היו שני שבטים נפרדים, אשר אך בחזקת ידי דוד אספו יחד ויהיו לשבט אחד, ובראשונה היה דוד אך מושל של כלב ונקרא ג"כ בשם „ראש כלב", והעיר חברון היתה מעקרה אך עיר כָלִבִּית ולא של השבט יהודה, שמקומו היה יותר בצפון, בסביבות ירושלים. ואלה הם דברי הכתוב הסתום הזה: בבא אבנר אל פלגש שאול ואיש־בשת חשב עליו את הדבר הזה לעון באמרו, כנראה, כי אך למלך המשפט לבא אל פלגשו של מלך אחר, ענה אותו אבנר קשות ויאמר: הראש כלב אנכי אשר ליהודה? היום אעשה חסד עם בית שאול אביך אל אחיו ואל מרעהו ולא המציתיך ביד דוד ותפקד עלי עון האשה היום (שמואל ב' ג'). ובהיות ראשית הכתוב קשה להולמה, עלה על לב ניעבוהר לבאר „ראש־כלב" כמו „ראש כָּלֵב אשר ליהודה". ופרוש הכתוב יהי' לפי זה: אם

*) גם מרשימת סנחריב נדע, כי רוב הערים בנחלת הדני, הנזכרות בס' יהושע, היו אז להפלשתים. ועיין פרק י"ג.

הייתי ראש־כָּלב אשר ליהודה, כלומר דוד שהוא איש ריבך, יכלת לחשדני, כי אני מבקש לי את המלוכה בבאי אל פלגש אביך, אך אני אעשה רק חסד עם בית־שאול בזה שלא המצאתיך ביד דוד, ואיך תפקד עלי עון האשה הזאת ותחשדני במה שאין בי. הנה הראיה הנכבדה והמכרעת שמצא לו ווינקלער, כי דוד היה אך „נשיא כלב", אשר הכניע בחילו בראשונה את השבט הנפרד „יהודה" ואחרי כן גם את אגודת השבטים „בני ישראל"! אך גם כל הדברים האלה אינם אלא התגלות לב ובדותא בעלמא. הלא נראה, כי השבט יוסף נפרד לשני שבטים מנשה ואפרים, ומדוע לא נאמר, כי כאשר נלחץ השבט יהודה מן הפלשתים לפאת נגב, נפזרו בתי אבותיו שהיו רועי צאן ויפָּרדו לחלקים מיוחדים וברבות הימים נדחה השם הכללי יהודה מפני שמותיהם הפרטיים כלב וירחמאל, כמו שנדחה השם „יוסף" מפני השמות הפרטיים אפרים ומנשה, עד אשר בא דוד ויאחד את נדחי יהודה לשבט אחד כבראשונה. ואמנם המחזיק במעוז המסורה איננו צריך גם להביא ראיה לדבריו, כי כלל גדול הוא בתורה והגיון: המוציא—עליו להביא ראיה והמֻשְׁנה—ידו על התחתונה. אך בכל זה מצאתי גם ראיה נכונה לדברי אלה. הנה דוד שלח אחרי כן משלל־הגדוד־העמלקי ברכה ומתנה לזקני יהודה בערים שונות. והדעת הישרה נותנת, כי שלח ביחוד לאלה השדודים, אשר פשטו עליהם העמלקים וישללו את כל רכושם. והנה „ערי הירחמאלי" נזכרות מפורש (שמואל א' ל כ"ט), שמַע מינה, כי הגדוד התנפל עליהן; ובכ"ז הסתפק הנער עבד העמלקי לקרא אותן בשם „על אשר ליהודה" (שם י"ד). בעוד אשר נקב את „נגב כלב" בשמו הפרטי, ותחת זה לא נזכר השם „כלב" בכתובי הפרשה האחרונים, המדברים על אודות המנחה ששלח דוד לזקני יהודה, אף כי העיר חברון הַכָּלִבִית תזכר מפורש. הלא רואים אנחנו עין בעין, כי לפעמים יבא השם יהודה הכללי ולפעמים „כלב" „וירחמאל" בתי אבותיו הפרטיים. ואם גם נעשה את ספקות של ניעבוהר כוַדאות גמורות בדבר הכתוב הסתום „ראש־כלב", הלא גם אז נראה אך מזה, כי אבנר בדברו עם איש־בשת חפץ להקטין את מעלת דוד ולא קראו בשם „ראש־יהודה" כ"א „ראש־כלב" על שם המשפחה הכי נכבדה בין משפחות יהודה, אשר ישב גם בחברון, העִיר הראשה אשר לה.

על פי הדברים והאמת האלה תמוש היתד אשר תקע ה' ווינקלער בראשית תולדות ישראל ונפלה יחד עם המשא אשר עליה, הן התוצאות המבהילות, שהוציא לו מן העקר הזה בהקשים נפתלים, כי מסֹרת ישראל על דבר שעבוד מצרים ומעמד הר־סיני כלה ממקור יהודה יצאה ופי דוד כפה על שבטי ישראל את ההר כגיגית להחזיק באמונות ודעות של בני שבטו ולקרא בשם בן ד' אותיות, מה שלא ידעו השבטים שנקראו בשם „בני־ישראל" מאומה, וכי כל עקרם של מעשי־האבות אינו אך לקרב את הרחוקים ולהודיע, כי יהודה וישראל ממקור אחד יצאו. אמנם ראה נראה, כי יש אשר יעמד החוקר הזה תפוש ברב שרעפיו למראה הסתירות העצומות, אשר יפגוש נגד שטתו בדברי החוזים, שהיו בממלכת ישראל, ובכ"ז אין כל הבדל בינם ובין חוזי יהודה לא באמונות ודעות וגם לא במסרת אבות וחידות מני קדם. אך בכ"ז לא

יאמר נואש: יגזר על ימין ושמאל, יזייף ויפסול ככל העולה על רוחו להקים את שטתו הנמהרה והמבהילה על חרכות תורתנו ועל קרעי ספרי הנביאים אשר יקרעם לגזרים מבלי רחם. אחרי הַקְרִיבִי את מטה יהודה אל עץ יוסף ושבטי ישראל חבריו ועשותי אותם לעץ אחד, אעיר כי מדי דברנו בסבת הפרוד הנפלא אשר שרר בין יהודה ויתר שבטי ישראל, אשר היו כמעט תמיד לשני גוים ויֵחצו לשתי ממלכות (יחזקאל ל"ז כ"ב), נוכל למצא לו פתרונים גם בהשערת גרֶאטץ ויעבץ, כי בתי אבות רבים מבני שמעון ויהודה הבקיעו אל ארץ כנען מפאת נגב עוד בימי משה, והיא המלחמה, אשר נלחם הכנעני מלך ערד בישראל הנזכרת בס' במדבר. ואמנם השכיל מאד הח' יעבץ להציג שלשה פסוקים שונים המדברים במלחמה ההיא מקבילים זה לזה ולבא אל המסקנא הנכוחה מאד, כי נכנסו רבים משבטי יהודה ושמעון לארץ בטרם עברו עוד כלם את הירדן. ובהיות הדבר נכבר מאד לענינינו, אביא בזה את תמצית דברי יעבץ במאמרו „כבושי יחיד של יהודה ובית יוסף", אשר בספרו תולדות ישראל.

כתוב אחד אומר (במדבר כ"א א'—ג'): וישמע הכנעני מלך ערד יושב הנגב... וילחם בישראל... וידר... וישמע ד' בקול ישראל... ויקרא שם המקום חרמה.

וכתוב אחד אומר (במדבר ל"ג מ'): וישמע הכנעני מלך ערד והוא יושב בנגב בארץ כנען בבא בני ישראל. והכתוב השלישי יוסיף (שופטים א' ט"ז—י"ז) ובני קיני... עלו מעיר התמרים את בני יהודה אשר בנגב ערד וילך יהודה את שמעון... ויכו את הכנעני יושב צפת ויחרימו אותה ויקראו שם העיר חָרְמָה. והעיר הזאת „חרמה" תחשב אח"כ בין ערי השמעוני (יהושע י"ט ד') וגם בין כ"ט ערי יהודה אשר אל גבול אדום בנגבה (שם ט"ו ל') כמו יתר ערי השמעוני, אשר נסבו אח"כ ליהודה כאשר העירותי למעלה.

הצד השוה שבשלשת הפסוקים: א) הכנעני ב) ערד ג) הנגב. ואחרי אשר נדע מהכתוב שבפרשה ל"ג שבס' במדבר, כי המלחמה ההיא שבימי משה היתה בארץ כנען ונצרף לזה את הצד השוה שבשתי הפרשיות הנותרות א) ויחרם—ויחרימו ב) שם המקום חרמה—שם העיר חרמה, אז נראה ונָכח, כי רבים משבטי יהודה ושמעון עם בני הקיני (שופטים א' ט"ו) נכנסו לארץ ישראל מפאת נגב בטרם עברו כל שבטי ישראל את הירדן. גם מצאתי סמן מובהק לזה במעשי האבות, כי יצחק יושב באר-שבע, העיר השמעונית, לא עבר את הירדן אף פעם אחת, וכל מסעיו היו אך לגרר אשר בארץ פלשתים, בעוד אשר אברהם יושב חברון ויעקב נכדו, אבי שבטי ישראל, עברו את הירדן פעמים אחדות. לפי זה יהיה השב-ואל-תעשה של יצחק סמן לאלה משפחות השמעוני ובני יהודה, שהתנחלו בחרמה הקרובה לבאר-שבע עוד בימי משה מבלי עבור את הירדן. ובאמת נשתומם על הדיוקים הנמרצים, שמעשי האבות בתור סמן לבנים מצוינים בהם, עד כי כל דבר נכבד בחיי הבנים כבר הציב לו יד ושם במעשי האבות. וכיון שאנו רואים, כי אברהם, הבא מחרן דרך הירדן, בחר לו את חברון עיר-בני-כלב למושב לו ובמערת המכפלה אשר בה מצא לו אחוזת קבר,—האין זה אות ומופת

לבטל את דברי ווינקלער שהבאתי ? *) ובכלל נראה, כי טעה החוקר הזה לא אך בדבר משנה, נגד המקורים הגלוים והנסתרים שבספרי הקדש, כי גם בשקול־הדעת, בהמציאו את ההנחה הכללית, כי יכלו בני כלב וירחמאל ויתר בתי האבות נודדי הנגב, אם לא היו בני גזע אחד עם השבט יהודה, להתאחד אתו יחד ביד מלאכותית, היא יד מושל גבור, עד אשר שכחו את הפרוד הגזעי ויהיו גם בעיני עצמם ובעיני בני יהודה הַנִּלְוִים אליהם לעם אחד. כנראה היתה המסורה ע"ד הגזע והתולדה קדושה מאד בעיני שבטי בני שם, עד כי כל הרוחות שבעולם לא יכלו להזיזה. והקינים יוכיחו. הן הגוי הקדמון הזה נלוה אל יהודה ושמעון עוד מימי קדם, מימי מלחמתם עם הכנעני מלך ערד, ותמיד דבק בשבטי ישראל לאהבה גם בעת מלחמה (יעל אשת חבר הקיני במלחמת סיסרא) ובאמונות ודעות לא נבדל במאומה משבטי ישראל, ונהפוך הוא, לפעמים יכלו משפחות הקיני להיות למופת לישראל בעבודתם את ד' ובמאסם את הבעלים. (יהונדב בן רכב, אבי הרכבים שבימי ירמיה, המקנא קנאה גדולה לאלהי ישראל בימי יהוא, היה ממשפחות הקיני, כאשר הראיתי בפרק ראשית עבודת הסופרים בישראל) ולא לחנם יְסַפֵּר בס' התורה, כי חותן משה, אשר על פי עצתו הקים חתנו שופטים בישראל, היה מבני העם הזה. ובכ"ז לא בטל הקיני בין שבטי־ישראל, ובכל מקום יראה כזמורה זרה בכרם השבטים וההבדל שנבדל בגזע לא נשכח לעולם בכל התקופות השונות שבסה"ק.

לכן נעלה מעל כל שפק, כי אם היה איזה הבדל גזעי ומקורי בין כלב, ירחמאל ויהודה, אז לא יכלה גם יד מושל עז ואדונים קשה להסירו כלה, כי קרעים גזעיים במשפחות שלמות אינם מִתְאַחִים לעולם בין שבטי בני שם, המקפידים מאד על טהרת הגזע.

עתה נשימה פנינו אל ברכת־יעקב כאל אחד המקורים היותר נכבדים, שידבר בהם ע"ד עצמיות השבטים ויחוסם זה לזה. אך ראשית דבר נקדים, כי לשוא נבקש סדר חרונולוגי בדברי ימי השבטים שבברכת יעקב, מפני שאין מוקדם ומאוחר בסדר המאורעות, אשר יחזה אבי שבטי ישראל. כן לא יהי לפלא בעינינו, אם תקופת־שמשון היא הציר שעליו יִסֹּבוּ דברי יעקב על אודות הדני, ותקופת דוד, שהיתה ימים רבים אחרי כן, תהי' נושא המאמר בחזונו על יהודה, כי ברכת יעקב לא באה להורות על איזה זמן מוגבל, כ"א על קורות השבטים בכלל, ואם בדברי ימי הדני נמצאה תקופה רבת התוצאות בימי השופטים, ובדברי ימי יהודה, שנשא עול הפלשתים על שכמו, באו חליפות נכבדות בימי דוד, אין בזה לא ראיה ולא מעין ראיה לשטת האומרים, כי יהודה היה הצעיר בשבט ישראל.

יְהוּדָה, אַתָּה יוֹדוּךָ אַחֶיךָ
יָדְךָ בְּעֹרֶף אֹיְבֶיךָ,
יִשְׁתַּחֲווּ לְךָ בְּנֵי אָבִיךָ.

---

*) אחרי כתבי את דברי אלה יצא גם החלק השני מספרו של ווינקלער לאור וארא, כי הוא מברבר ברבורים רבים ומתאמץ למצא איזה מגמה וטנדנציה גם בזה. כאיש גבורתו!

השבט יהודה עלה לגדולה בימי דוד בגלל נצחונותיו על הפלשתים— האויב העז, אשר במעט הכחיד את השבט אפרים מגוי בימי חרבן שילה ואשר לחץ את הדני וילכד ממנו את רֹב עריו. וכן אמר גם אבנר אל זקני ישראל: גם תמול גם שלשום הייתם מבקשים את דוד למלך עליכם... כי ד' אמר אל דוד לאמר: ביד דוד עבדי הושיע את ישראל מיד פלשתים ומיד כל אויביהם (שמואל ב' ג' י"ח). ושעור הכתוב יהי לפ"ז, כי לכן יודו כל שבטי ישראל את יהודה, וישתחוו לו, יען ידו בערף אויביו הם הפלשתים.

גּוּר אַרְיֵה יְהוּדָה,
מִטֶּרֶף. בְּנִי, עָלִיתָ
כָּרַע רָבַץ כְּאַרְיֵה
וּכְלָבִיא מִי יְקִימֶנּוּ?

בהיות יהודה שבימי דוד עוד גור־אריות*) וצעיר לימים, ר"ל בהיות עוד דוד בצקלג בשדה הפלשתים, ששם פשט בראש גדודו על הגשורי והגרזי והעמלקי ויקח מהם שלל רב — ויטרף טרף —, אז החלה תנועת הָעֲלִיָּה מירכתי נגב—ממקום הטֶרף—לפאת צפון עד ירושלים. העליה ההיא מקבילה היא אל הירידה הראשונה, שירד יהודה מאת אחיו ע"י הפלשתים, אשר לחצוהו אל ערבות הנגב; ועתה שבו בני יהודה ודוד בראשם לקחת להם את עמדתם הראשונה. ואחרי כן כאשר גדל „הַגור" ויהי לאריה גדול (כאשר מלך דוד על ישראל בעירו החדשה „ירושלים", אשר באמת היתה עוד מימי קדם להשבט יהודה, ואך הפלשתים לחצוהו ויגרשוהו מהמקום ההוא)—כרע רבץ כאריה על מקומו וכלביא, אשר מי יקימנו? לאמר, כי לא יהין עוד כל צר ואויב להרגיזו עוד ממקומו או להקימו מֵרִבצו. כאשר עשו לו הפלשתים בימי קדם. גם בלעב הקוסם בחר במליצה הזאת במשליו אשר נשא לפני בלק: „כרע שכב כארי וכלביא, מי יקימנו?" והדברים ההם ראוים היו להאמר באזני מלך מואב, אשר הביע את חפצו להקוסם ביד מלאכיו: אולי נוכל נכה בו ואגרשנו מן הארץ (במדבר כ"ב ו').

לֹא יָסוּר שֵׁבֶט מִיהוּדָה
וּמְחֹקֵק מִבֵּין רַגְלָיו
עַד כִּי יָבֹא שִׁילֹה
וְלוֹ יִקְּהַת עַמִּים.

לא אעשה בנפשי שקר להחליט בודאי גמור, כי הצלחתי לבא בסוד הפסוק הקשה הזה, אשר לפני שנים אחדות חבר אחד הבלשנים ספר גדול

*) ע"ד מליצת לשון נופל שבהדמיון הזה עיין בסוף הפרק השביעי.

ורב הכמות, האוצר בקרבו כל הבאורים השונים, שנאמרו על הפסוק הזה בזמנים שונים ממבארים בני ברית ושאינם בני ברית. אך בכ"ז לא אהיה בן חורין בעיני להפטר ממנו מכל וכל. והנה הדמיון שבין ראשית הפסוק הזה והפסוק בשופטים ה' „מני מכיר ירדו מחוקקים ומזבלון מושכים בשבט סופר", שהעיר עליו מר יעבץ בספרו, הוא אך דמיון חיצוני ושטחי, כי אם נפרש את המלה „שבט" כמו „שבט-סופר", שר"ל חרט הכתיבה או החקיקה אז לא תוכל המלה „שבט", שהוראתה כלי-הכתיבה, לבא כנרדפת עם „מחוקק", שהוראתו על פי יעבץ „חכם וסופר" ועל כל פנים איש באנשים ולא „כלי-תשמיש", אם נפרש „מבין-רגליו" כמו מזרעו וממשפחתו (דברים כ"ח נ"ז). לכן יותר קרוב לפרש את השם „שבט", האמור בזה, כמו „שבט" שבמשלי בלעם „דרך כוכב מיעקב וקם שבט מישראל", שמשמעו שבט-מושלים, שהוא סמל הגבורה והמשרה ותעודתו להכות ולַיַסֵּר, כמו שנדע מסופא דקרא „ומחץ פאתי מואב"; „ומחוקק", יגיד עליו רֵעו „במחוקק במשענותם" (במדבר כ"א י"ח), שהיה כמו מטה-עז ומקל תפארה (ירמיה מ"ח י"ז) בידי השרים ומושלי העמים, אשר בשבתם על כסא דין החזיקו את מחוקקם או מקל תפארתם בין רגליהם. ואמנם כבר הראיתי, כי מליצות בלעם ומשליו ישאו בד בבד עם הסגנון השורר בברכת יעקב. אך יְתַר כל האופנים, שבפרוש הכתוב הזה, הוא השם „שילה" האמור בו, לכן אעיר דברים אחדים על אודות העיר הזאת ומקומה. כי העיר שִׁילֹה העתיקה לא היתה גדולה ונכבדה ואך ע"י המשכן שבה זכתה לשם, נוכל לדעת מהכתוב י"ט בשופטים כ"א, שבו תצוין העיר אך ע"י גבולותיה והערים שמסביב לה: „הנה חג ד' בשלו מימים ימימה, אשר מצפונה לבית אל מזרחה השמש, למסלה העולה מבית אל שכמה ומנגב ללבונה. סמנים רבים כאלה לתאר לנו עיר נודעת, הבנויה על רלה, לא יבאו בשום מקום, מפני שהם אך למותר. וגם הכתוב ביהושע כ"א „בשילה בארץ כנען" יתן עדותו לטובת ההנחה הזאת, כי ביתר ערי כנען לא תבא הוספה כזאת, אין זאת כ"א מפני שהעיר שילה, בתור עיר לא היתה נודעת כל עקר. ואולי לא נפריז על המדה, אם נשער, כי שילה לא היתה בראשונה עיר, כ"א „אהל מועד" או מקום מקדש לשבטים נודדים; ורק איזה בתים או, יותר מדויק, אהלים נמצאו שם לבאי מועד. וראוי לשום לב ע"ז, כי במעשי האבות אין זכר להעיר שילה... ובעוד שיש יַחַס גלוי ונִכָּר בין האבות ובין כל ערי הארץ הנודעות, וביחוד בין אלה, שהיה בהן מקום מקדש, של קבע או של ארעי, לשבטי ישראל, כמו: בית-אל, באר-שבע, ירושלים, מצפה-גלעד וכו', חסרה העיר שילה לגמרי בספורי האבות שבתורה. אך בכ"ז נראה, כי מקום משכן שילה כמקדש של שבטי ישראל נסמן ומֻרְמָז במעשי אברהם. אחרי המזבח הראשון, שבנה אברהם בשכם, העתיק אברהם את אהלו משם ההרה, מקדם לבית-אל, ויט את אהלו, בית-אל מים והַעַי מקדם, ויבן שם מזבח לד' ויקרא בשם ד' (בראשית י"ב, ח') העובדה הזאת היא יחידה במינה, כי בנה אחד האבות מזבח לא אצל עיר נודעת, כ"א במקום פנוי, שצריך להאר היטב את גבולותיו בין שתי ערים. גם העיר עַי, שלא דרכו בה רגלי

אברהם, נזכרת בפסוק הנ"ל אך לצרך תאור הגבול של המזבח השני, שבנה אברהם. אך אם נשוה א.ת הפסוק הנ"ל אל הפסוק בס' שופטים, המתאר לנו את מקום שילה — צפונית מזרחית לבית-אל במסלת שכם —, אז נבין כרגע, כי המזבח שבנה אברהם היה במקום משכן שילה, שלא היתה עיד עיר וגם אח"כ לא היתה נודעת כעיר גדולה (ועיין בפרק קורות אפרים). אחרי חרבן שילה נשכח כנראה גם מקום מקדש-אפרים שבימי השופטים, ולכן באים ההוספות והבאורים אל „שילה" ביהושע ובשופטים לציין את גבולותיו. מהכתובים שהבאנו נדע, כי „שילה" היתה על הגבול בין נחלות אפרים ובנימין, וכן תעיד ע"ז המסורה, שבפי בעלי התלמוד (זבחים קי"ח ע"ב). והנה בתקופת השופטים היה אפרים עליון לכל שבטי ישראל, ובל"ס נתן לו „משכן שילה", הנקרא בפי אסף (תהלים ע"ח) בשם „אהל יוסף", עוז ותעצומות, כי מקומות המקדש היו תמיד מרכזים לשבטים; ומקום עבודת האלהים היה ג"כ מקום המשרה והממשלה. כן נראה, כי בימי שמואל היו רוב מקדשי ישראל בארץ בנימין או על גבול נחלת השבט, שהיה בימי שאול השבט המושל. הערים רמה, מצפה וגלגל היו בארץ בנימין, והערים בית-אל ושילה היו על גבול נחלתו. והנה מימי דוד והלאה היה השבט בנימין כרוך ליהודה ודבק בו, כאשר עוד יבֹאר באריכות בפרקי הספר „קדמוניות בנימין" „ולבנימין אמר ידיד ד'", התחת אשר בימי השופטים נחשב בנימין כאחד אחוז מבית יוסף; וגם בהמלחמה על אבן-העזר, שאז נלקח הארון בשבי, רץ איש בנימין מהמערכה ויבא שילה להגיד לעלי מדבר המלחמה. (ועיין בקורות אפרים ומכירת יוסף כסמן לבנים). והנה בעלות השבט יהודה מערבות הנגב אל הארצות הצפוניות בימי דוד, קמו חליפות גדולות בין יושבי הארץ לשבטיהם. משפחות יהודה נאחזו בערי השמעוני, ברוב ערי הדני וגם ברבות מערי בנימין. את רוב הערים, שהתישבו בהן, לקחו אנשי יהודה מהפלשתים, לוחצי השבט הדני ועושקי נחלת השמעוני; אך נאחזו גם ברבות מערי בנימין, שהיו כנראה עזובות ושוממות עוד מימי מלחמת הגבעה. כל אלה הדברים יתבארו במקומם ואין פה המקום להאריך בהם. אבן עתה אעיר רק ע"ז, כי בין כל הלכידות החדשות, שלכד השבט יהודה שבימי דוד, היתה התפשטותו בארץ בנימין והתאחדו עם השבט הזה, עד כי נחשבו כמעט כשבט אחד (מלכ"א י"א, ל"א), הנכבדה ביותר. ראשית דבר, מפני שנחלת בנימין היתה בצפונה של ארץ יהודה וקרובה יותר אל הארץ הקולטירית והפוריה, והשנית מפני שהמשרה על בנימין נחשבה כהממשלה על כל שבטי הצפון. ולכך נראה גם בהספור של מכירת יוסף את ההתחרות שבין יהודה ויוסף על אודות בנימין אחיהם. וביחוד ילך לבנו אחרי דברי יהודה באמרו אל יוסף, כי נפש אביו קשורה בנפש בנימין-הנער, לאמר, כי בגלל מקומות המקדש שבארץ-בנימין, הנחשבים בצדק כנפש-האומה-הישראלית, יש קשר אמיץ בין בנימין וכל שבטי ישראל. ולכן יאמר מברך-השבטים, אחרי דברו בפסוק הקודם מהעליה של השבט, כלומר, ממסעו מירכתי נגב אל גבול נחלתו שבצפון („מטרף בני עלית!") בפסוק אשר לפנינו כדברים האלה: יהודה, הנוסע והלוכד שבימי דוד, לא

יסיר את שבט המושלים והמחוקק של שר־הצבא שבידו, עד אשר יבא לגבול העיר שילה, מקדש אפרים ומרכז כל השבטים בימי השופטים. כי רק אחרי הספח נחלת בנימין עם כל מקדשי האומה העתיקים, הנזכרים למעלה, אל ארץ יהודה, היתה השפעת יהודה על כל שבטי ישראל בטוחה וקַיֶמת, אחרי הבנות המקדש וירושלים נהיתה עיר מלוכה ומקדש האמונה לכל שבטי ישראל. יִקהת־עמים ר"ל משמעת השבטים, כי השבטים יסורו למשמעת יהודה. (הפעל יָקהֹ הוא בלשון סבאית הַקְשֵׁב או הכניע את רצונו למען עשית רצון אחרים (משפט האורים) ועפי"ז יִקְהַת־עמים כמו הממשלה על כל השבטים.) ואחרי אשר יהלל אבי־השבטים את גבורת יהודה, שלו תהיה המשרה על כל שבטי ישראל, יהלל את הרי ארצו, המהוללים בכרמים שעליהם ואת מקומות המרעה הטובים שבנגב ויאמר: אֹסְרִי לַגֶּפֶן עִירֹה וְלַשֹּׂרֵקָה בְּנִי־אֲתֹנוֹ. כִּבֵּס בַּיַּיִן לְבֻשׁוֹ וּבְדַם עֲנָבִים סוּתֹה. חַכְלִילִי עֵינַיִם מִיָּיִן וּלְבֶן שִׁנַּיִם מֵחָלָב. לאמר, כי מרוב החלב שבארץ יהודה תהיינה כל השנים לבנות ומרוב היין שבכרמים תהיינה העינים מכֻסות בחכליל או מראה אדם־צח. (היו"ד הנוספת להשם חכליל היא סמן הסמיכות בתמונתה העתיקה בלשון עבר. משפט האורים)

והנה במעשי האבות זכה השבט יהודה להיות נסמן בעלילות ראש־האבות, הוא אברהם, אשר העיר חברון, העיר הראשה ביהודה, היתה מקום קבורתו ומקום מושבו הקבוע. העיר חברון, אשר התורה תעיד עליה, כי נבנתה שבע שנים לפני צען מצרים, לאמר, כי הקולטורה שבה היתה מקורית וכבירה לימים מהתרבות המצרית, היתה גם מקום מעשים נכבדים בחיי אבינו זה, עד כי לעמתה נחשבו כל יתר ערי־הארץ ביחסן אל אברהם וקורותיו כטפלות וקלות־הערך. קנית מערת המכפלה והקברו בה, קבלת המילה על נפשו ועל זרעו, המלחמה עם כדרלעומר מצאו להם מקום בחברון אשר ליהודה, ולכן נראה ג"כ את קלסתר פניו של אברהם בולט ונכר בקורות השבט יהודה.

אברהם היה בן חמש ושבעים שנה בבאו מחרן אל ארץ כנען ובתור זקן בא בימים החל למלאות את משלחתו, בעוד אשר על יוסף אבי אפרים ומנשה עברו הרפתקאות שונות בהיותו נער בן שבע עשרה שנה! כן נחזה גם את השבט יהודה עושה חיל ומתנשא על כל השבטים אך בימי דָוִד, בעוד אשר אפרים השתרר על כל השבטים עוד בימי השופטים. למרות בא אברהם ראשונה בשכם ובנותו שם מזבח, לא נִתְּנָה לו ההבטחה הנכבדה ע"ד ירושת ארץ כנען, כ"א בבאו אל מקום המזבח, שבנה בין בית־אל והעי—סמן לשילה שהיתה על גבול בנימין שנלוה אח"כ ליהודה (בראשית י"ג). וזה ישא בד בבד עם הכתוב: „לא יסור שבט מיהודה וכו' עד כי יבא שילה" כפי באורי. פעמים התהלך אברהם ממקום המזבח הנזכר עד הנגב ומהנגב עד מקום המזבח, שהוא מצפונה של ממלכת יהודה לדרומה (שם ט') סמן למסעי בני יהודה מצפון—אצל ירושלים—אל ערבות הנגב בתגרת יד הפלשתים ושובם כגבורים מנצחים עד שילה בימי דוד. פעמים נאנס אברהם להתכחש לאשתו מיראתו את יושבי הארץ, אשר התגורר בה, ופעמים נענשו מלכי הארצות, אשר נועזו לשלח ידם בשרה אמנו. והנה בפרק „מכירת יוסף סמן לבנים" נראה, כי ממלכת מצרים שבמעשי האבות מקבילה היא לפעמים לממלכת

הפלשתים בקורות ישראל, מפני שהפלשתים היו יוצאי מצרים לפי עדות התורה, ולכן יש איזה דמיון בין הנגעים שנגע ד׳ את פרעה ואת ביתו על דבר שרי אשת אברם והמכות שהכו הפלשתים לוקחי הארון. וכמו שהתנכר אברהם לשרה באונס, ובזה הביא כמעט חטאה גדולה על פרעה ועל ממלכתו, כן נאנס השבט יהודה לעזר את הפלשתים על אבן־העזר ולהתנכר לאפרים ושבטי הצפון חבריו, ובאחרונה נגפו הפלשתים בטחורים ועכברים עד אשר נאלצו להשיב את הארון. גם המקרה הדומה לזה, שקרה את אברהם ואת שרה בארץ הנגב עם אבימלך מלך גרר, יוכל להיות סמן ליהודה בימי דוד בשבתו בצקלג ג״כ בנגב, שאז נאנס להתכחש לעמו ולאמר לאכיש, כי הוא יגדודו מתנפלים על נגב יהודה, למען יאמין מלך פלשתים, כי הבאש הבאיש בעמו והיה לו עבד עולם (שמו״א כ״ז). וכמו שהכה מלך־גרר ע״י אברהם, הכו אח״כ הפלשתים בידי דוד אצל בעל פרצים ועצביהם נלקחו או נשרפו באש. פרעה הכביד את ידו על אברהם ויגרשהו „ויצו עליו אנשים וישלחו אותו ואת אשתו ואת כל אשר לו״—סמן לבנים בימי השופטים, שאז לחצו הפלשתים את השבט יהודה מארץ אחוזתו שאצל ירושלים אל ערבות הנגב. אברהם כרת ברית עם אבימלך בבאר שבע ודוד היה בעל ברית אכיש (הנקרא בס׳ תהלים ג״כ בשם אבימלך) בצקלג הקרובה לבאר־שבע. אברהם קנה את מערת המכפלה מעפרון החתי בכסף, אף כי רצה בעל־השדה לתתה לו חנם, ודוד קנה ג״כ את גרן ארונה בכסף ולא חפץ לקחת ממנו מתנת־חנם. אברהם עשה חסד עם לוט בהצילו אותו מידי אויביו, ודוד רצה לעשות חסד עם חנון העמוני מבני־לוט, כאשר עשה נחש אביו עמו חסד (שמו״ב י׳) אברהם היה שונא בצע ולא לקח לנפשו מאומה משלל המלכים, כ״א נתנו לאנשים אשר הלכו אתו ולאנשי בריתו ענר, אשכול וממרא; ודוד נתן משלל העמלקי ליושבים על הכלים ולזקני יהודה.

מלכי־צדק מלך שלם — ירושלים — לקח מעשר מאברהם, ודוד עשה את ירושלים למקדש־מלך, ששם יביאו בני ישראל את המעשר ואת התרומה, אברהם רדף את המלכים עד דן ויכם עד חובה אשר משמאל לדמשק, ודוד הכה את מלכי ארם צובה ודמשק. אברהם התפלל בעד חטאי סדום ויאמר אל ד׳, כי חלילה לו להמית צדיק עם רשע, וכפי שהעליתי בחקירותי ע״ד הפלגש בגבעה, הדומה כמעט לחטאת סדום הנזכרת בתורה, היה השבט יהודה נוטה כלפי חסד בענין זה, כמו שיתבאר במקומו.

ע״ד היחס שבין שני חכמי החרשים למלאכת המשכן בצלאל למטה יהודה ואהליאב—אבי האהל—בן אחיסמך למטה דן, יש להעיר, כי הערים צרעה ואשתאל, הערים הכי נכבדות בנחלת הדני, נסבו אח״כ ליהודה ונחשבות בין ערי יהודה אשר בשפלה (יהושע ט״ו ל״ג). ומכל אשר הקדמנו בפרק הזה הדעת נותנת, כי לכדו בני יהודה את הערים הנזכרות מידי הפלשתים עושקי הדני בימי שמשון וגוזלי נחלתו. והנה ביחש משפחות יהודה לעריהן בדהי״א (ב׳ נ״ג) יש: ומשפחות קרית יערים היתרי וכו׳ מאלה יצאו הצרעתי והאשתאלי, לאמר, כי משפחות יהודה שנאחזו בצרעה ואשתאל ערי הדני היו מהעיר קרית יערים. גם נמצא מקום אחד אצל קרית יערים ששמו

„מחנה דן" (שופטים י"ח י"ב). ודרך-אגב יש להעיר ג"כ, כי משפחות יהודה שבקרית-יערים היו מבני-כלב (דהי"א ב' נ') כמו בצלאל החרש (שם). והנה אל העיר קרית-יערים העלו את הארון המושב מארץ פלשתים ועשרים שנה נמצא שם; וכה היתה העיר הזאת המשֻתֶּפת לשני השבטים יהודה ודן למקום מקדש לשבטי ישראל בימי השופטים.

ע"ד מספר בני יהודה בערכם אל יתר השבטים ראוי לשים לב אל השנוי הנמרץ אשר חל בענין זה בין ימי שאול ודוד. בעוד אשר מספר חיל יהודה בימי שאול בעת המצור על יבש-גלעד היה החלק העשירי ממספר חֵיל כל השבטים (ישראל שלש מאות אלף ויהודה שלשים אלף) עלה מספר בני השבט הזה בימי דוד עד חמש מאות אלף, נגד המספר הכללי שמנה מאות אלף לכל שבטי ישראל (שמו"ב כ"ד ט'). השנוי הזה מתבאר בכללו לפי שטתי באופן זה: בימי שאול נתנו אך משפחות יהודה שבצפון ידן ליתר השבטים, אך אלה בתי-האבות שבנגב היו מפוזרים בארץ וסרים למשמעת הפלשתים, אך בימי דוד כבר התלכדו החלקים הנפרדים לגוף לאומי אחד.

הערה. ע"ד שילה יש בזבחים קי"ח ע"ב: רצועה היתה יוצאת מחלקו של יוסף לחלקו של בנימין והיינו דכתיב תאנת שלה. ובירושלמי מגלה פ"א: בראש תור היה נכנס מחלקו של יוסף לתוך חלקו של בנימין והיה המזבח נתון עליו. ובמדרש שהביא הרד"ק (שמו"א ז' ה') יש: אמר ר' סימון וכי שילה היא המצפתה או המצפתה היא שילה?— אלא כיפה יוצאת מתחומו של בנימין לתחומו של יוסף ועליה ביהמ"ק של שילה נתון. והר"ר יוסף שווארץ יעיר בצדק בספרו (דברי יוסף חלק שלישי צד 40), כי בזבחים ובירושלמי הנוסחא לא נכונה, כי כל חבל הארץ מצפון לבית אל (שהוא על הגבול) עד שילה היא לאפרים, לכן לא יתכן לאמר, שרצועה יוצאת מחלקו של יוסף לחלק בנימין ושילה ר"ל המזבח נתון עליה כי גם בלא הרצועה הזאת שילה היא בעצם חלק יוסף, כי אם צ"ל: רצועה היתה יוצאת מחלקו של בנימין לחלקו של יוסף. וכן גם בירושלמי צ"ל כנוסחת המדרש שהביא הרד"ק.

הערה. אל הדמיון שבין מעשי אברהם וקורות השבט יהודה בפרט יש להוסיף את דברי המדרש (בר"ר ספ"מ) המלבבים מאד, כי מהם נראה, עד כמה שמו בעלי המדרש את לבם להכלל הנודע, כי מעשה אבות סמן לבנים. ויצו עליו פרעה אנשים וישלחו אותו. רבי פנחס בשם ר' הושעיה רבה אמר: אמר הקב"ה לאברהם אבינו: צא וכבוש את הדרך לפני בניך, אתה מוצא כל מה שכתוב באברהם כתוב בבניו. באברהם כתיב: „ויהי רעב בארץ". בישראל כתיב (בראשית מ"ה): „כי זה שנתים הרעב בקרב הארץ". באברהם כתיב: „וירד אברם מצרימה לגור שם". בישראל כתיב (במדבר כ'): „וירדו אבותינו מצרימה". באברהם כתיב: „לגור שם". בישראל כתיב (בראשית מ"ז): „לגור בארץ באנו". באברהם כתיב: „כי כבד הרעב בארץ כנען". בישראל כתיב (שם מ"ג): „והרעב כבד בארץ". באברהם כתיב: „ויהי כאשר הקריב". בישראל כתיב (שמות י"ד): „ופרעה הקריב". באברהם כתיב: „והרגו אותי ואותך יחיו". בישראל כתיב (שם א'): כל הבן הילוד היאורה תשליכוהו וכל הבת תחיון". באברהם כתיב: „אמרי נא אחותי את למען ייטב לי בעבורך

וכו׳״. בישראל כתיב (שם): „וייטב אלהים למילדות״. באברהם כתיב: „ויהי כבא אברם מצרימה״. בישראל כתיב (שם): „ואלה שמות בני ישראל הבאים מצרימה״. באברהם כתיב (בראשית י״ג): „ואברם כבד מאד במקנה״. בישראל כתיב (תהלים ק״ה): „ויוציאם בכסף וזהב״. באברהם כתיב: „ויצו עליו פרעה וגו׳״. בישראל כתיב (שמות י״ב): „ותחזק מצרים על העם״. באברהם כתיב (בראשית י״ג): „וילך למסעיו״. בישראל כתיב (במדבר ל״ג): „אלה מסעי בני ישראל״.

III
יְהוּדָה וֶאֱדוֹם
או
יעקב ועשו.

עתה נעופה על כנפי דמיוננו אל קדמוניות השבט יהודה לפאת דרומית מזרחית בנחלתו, אשר עד עתה ערפל חתולתן ולא שמו עליהן לב. בתקופה ההיא נעתקו מלין מפי ההיסטוריא העתיקה שלנו ובקורות הבנים אין גם זכר כל שהוא ע״ד היחש שבין יהודה ואדום, או יעקב ועשו מימי קדם. גם בהידיעות המקוטעות ע״ד המלחמות השונות, שנלחמו שבטי ישראל עם אויביהם בימי השופטים, נפקד מקום אדום עד ימי שאול, שעליו נאמר, כי נלחם בכל איבי ישראל וביניהם גם אדום (שמואל א׳ י״ד מ״ז). והנה קדמוניות עם אדום, אשר ברבות הימים השתרגו קורותיו בקירות ישראל מבלי הפָּרד עוד, עודן לוטות בערפל. בפעם הראשונה יבא זכר העם הזה באחד מכתבי מצרים העתיקים .Papyrus Anastas בשם „הנוסעים בעדר מאדומה, אשר התהלכו עם עדרי צאנם על מקומות המרעה, אשר במצרים״. גם במכתבי תל-אמרנה תִזכר עיר בשם „אדומה״, ולכן ישער ווינקלער, כי אלה הנוסעים בעדר הנזכרים במגלות מצרים לא התאחדו עוד לעם שלם או גם לשבט מצוין, כ״א על התגוררם סביב לעיר „אדומה״ נקראו אח״כ בשם „אדום״. וכן יבאר מיללער את השם „שעירים״ או בני-שעיר, הנזכר במגלת רעמסס השלישי, שהוא על שבתם בהר שעיר, באופן ששם המקום קדם לשם האומה, אשר לא נוצרה עוד אז. עם כל הדברים האלה נוכל להסכים או לא, כי תלוים הם אך בהשערה ושקול הדעת, אך מוזרה היא באמת ההנחה הפשוטה, אשר יניח ווינקלער נגד מסרת ישראל ורב ספורי התורה, כי בני אדום ומואב באו לארצם אחרי התנחלות בני ישראל בארץ כנען, וכי הספור ע״ד הסבוב, שסבו בני ישראל את ארץ אדום, והפחד אשר פחד בלק מהם אינו אלא דברי הגדה, שהחלו להתפשט בקרב בני-ישראל בימי המלכים, שאז לא יכלו להתרומם מחוג מַבָּטָם או, ולכן המציאו סופרי הזכרונות מה שהמציאו; אך באמת באו בני מואב מערבות המזרח ובני אדום ממדבר הנגב לארץ נושבת, אחרי אשר כבר נאחזו יהודה וישראל בארץ כנען. והראיה הנכוחה שאיש לא יכזיבנה, לפי דעתו, היא, כי בהיות אלה העמים קרובים יותר אל

המדבר, שמע מינה, כי באו באחרונה, כי לפי התמונה הכללית, אשר תראנו ההיסטוריא של העמים יושבי קדמת אזיה, אי־אפשר בשום אופן, כי עם נודד יעבר דרך ארץ נושבת מעם אחר, מבלי אשר יַשְׁמיד את יושבי הארץ מעולם, או יִשָּׁמֵד ויִכָּחֵד מהם או יתבולל בהם, עד אשר יאבד זכרו. ההנחה הכללית הזאת עודנה צריכה עיון דק ובשום אופן לא נוכל לפסק הלכה פסוקה, כי אלה העמים הקרובים יותר אל המדבר באו באחרונה לגבולות הארץ הנושבת. ראשית דבר ראויה מסרת ישראל להיות נאמנת גם בעיני המתחכמים החדשים במקום שאין לחשדה באיזה פניה ומגמה גלויה או נסתרה. והנה קדמות אדום ומואב יכולה עוד להיות מוטלת בספק בעיני ווינקלער, מפני שהיא מתאמת עם השטה הכללית של מוצא ישראל ממצרים והיא אך כחוליא בשלשלת ארוכה, העשויה בטעם ודעה לאיזה מטרה ידועה, שהיא אחדות שִׁבטי ישראל לצרך התועלת המדינית שבימי דוד, לפי דבריו. אך מדוע נתנה הבכורה לראובן, שישב בעבר הירדן הקרוב אל המדבר? ומדוע לא עשתה אותו ההגדה לאחד מצעירי השבטים, יוצאי המדבר באחרונה? הן גם רבים מהחוקרים החדשים נוטים להסכים אל המסורה, כי לפני לכידת כנען ישבו שבטי ישראל בעבר־הירדן, ומדוע זה בחרה המסורה בראובן לתת לו את הבכורה ובכל פנות שאנו פונים נראה באמת, כי רעיון ההתאחדות וההתחברות המדינית מצא לו מסלות בלב שבטי הגלעד בראשונה, כאשר יבואר בפרקי הספר הזה, שמזה גם מוכח, כי הקולטורה של יושבי הגלעד קדמה בזמן להקולטורה של שבטי ארץ כנען? לבד זה לא נוכל להסכים עם שקול־הדעת של ווינקלער בדבר הזה בכלל. הן עדת נוסעים בעדר נוחה היא להתכנס ולהתפשט לפי הסבות החיצוניות, אשר תכבדנה עליה אכפן. ומדוע לא תוכל איזה מחנה של שבט נודד להתפוץ ולהתכנס, למען תת מקום למסע אחר לעבר אל מחוז חפצו, ואחרי עבור הסופה החדשה והגרים החדשים יתנחלו בארץ ויתהפכו לעובדי אדמה, ימצאו הנודדים הישנים כר נרחב להתפשט ולפרש את מוטות כנפיהם במרחבי ארץ המרעה כחפצם? ואמנם נראה התפשטות כזאת בהשבט הראובני, אשר בתי אבותיו היו מפוזרים מאד, כאשר נמצא את אחד מראשי משפחות הראובני בלע בן עזז (דהי"א ה'), שישב בערוער לפאת נגב ולמזרח ישב עד לבא מדברה, למן הנהר פרת; וכותב ס' דהי' יתן עוד טעם לזה, כי מקניהם רבו בארץ הגלעד. ומובן מאליו, כי בעבור מחנה כבד וחיל עצום דרך הערבות האלה, אז מהרו בני הראובני להתכנס אל הערבות אשר ממזרח לים המלח, ארץ מגוריהם מימי קדם. אך לבד זה לא שם ווינקלער כנראה את לבו אל אופן חדש של קרוב ורחוק אשר יתכן בין שבטים נודדים כמעט על כל שעל ושעל, והוא, כי שבטים חדשים יגרשו בחזקת־היד את הנודדים הישנים מארץ נושבת וילחצום אל ערבות המדבר, עד כי יתהפכו פנימיים לחיצוניים וחיצוניים לפנימיים בימים לא רבים. הן תורתנו התמימה תספר לנו בתמימות ואמון־רוח כמשפטה: ויקח עשו את נשיו ואת בניו... ואת כל קנְיָנו אשר רכש בארץ כנען וילך אל ארץ מפני יעקב אחיו, כי היה רכושם רב משבת יחדו ולא יכלה ארץ מגוריהם לשאת אותם מפני מקניהם (בראשית ל"ו ז'). ואם נעתיק את הכתוב הנִכבָד הזה לשפת ההיסטוריא הפשוטה, באופן של

מעשי אבות סמן לבנים, יצא לנו, כי בראשונה התנגשו אלופי אדום בשבטי ישראל בארץ כנען, ובני־עשו הדריכום מנוחה, כי הם היו בני הבכור וידם היתה על העליונה. אך אחרי כן נאנסו לעזוב את ארץ כנען ולהצטמצם אך בערבות הנגב מפני בני יעקב, אשר גברו עליהם. ע"פ הדברים הפשוטים האלה אין כל סתירה וקושיא נגד ספורי התורה. ממלכת אדום קדמה לממלכת ישראל. אך רוב אלופי העם הזה עסקו עוד במרעה צאן ויהיו מפוזרים עם עדרי צאנם גם בכל מרחבי ארץ כנען הדרומית; שבטי ישראל— יהודה ושמעון—, שפרצו גם המה בארץ מפאת נגב, רבו תמיד עם רועי־אדום ע"ד מקומות המרעה, ובראשונה היתה יד אדום תמיד על העליונה, כנראה ממעשי האבות, כלומר מיעקב אחי עשו, שנולד ליצחק אביו בבאר לַחי רואי, אשר בירכתי הנגב, ועל אודות המריבות ע"ד הברכה והבכורה נאלץ לברח מן הארץ עד חרן שבירכתי צפון. ואם נַשְׁוֶה את קורות האב הזקן ונכדו, מֶחזה מול מחזה, נשתומם על התנועה המקומית מקצה ארץ כנען עד קצה השני, שנמצא גם במסעי יעקב אך בהפוך ונגוד כרחוק צפון מדרום. אברהם בא בדבר ד' מחרן, אשר בירכתי צפון, אל ארץ כנען, לא התעכב בארץ הגלעד אף עכוב כל שהוא, כ"א עבר ישר את הירדן ויבא עד מקום שכם ומשם עד מקדם לבית־אל—במקום שילה—. וכה עבר אברהם הלך ונסע הנגבה. משם ירד מצרימה מפני הרעב ואח"כ עלה שנית אל מקום אהלו הראשון בין בית אל והעי—היא שילה—, שֶׁשָּׁם נפרד לוט ממנו מפני המריבות, שהתגלעו בין רועיהם. אחרי כן רדף את אויבי הארץ במלחמה עד דן ועד חובה, אשר משמאל לדמשק, ומשם שב ויט אהלו באלוני ממרא שאצל חברון; ושם גם מת ונקבר במערה, שקנה בחייו מאת בני חת. יעקב נולד אצל באר לחי ראי (בראשית כ"ה י"א), שהוא בירכתי הנגב. עוד במעי אמו החל להתרוצץ ולעקב את אחיו (הושע י"ב ד'). את הבכורה לקח ממנו במחיר נזיד עדשים, ואח"כ לקח ממנו בעצת אמו גם את הברכה במרמה. ומיראתו את עשו, אשר התנחם להרגו, עזב את בית אבותיו וילך חרנה אל ירכתי צפון לקחת לו גם משם אשה כמצות אביו. מבאר שבע בא עד בית־אל, ששם הציב מצבה לד' הנראה אליו, ואחרי כן בא ארצה בני־קדם עד עיר נחור. שם החלו תולדותיו באמת. משתי נשיו ושתי אמהותיהן הוליד את י"א אבות השבטים לבד מבנימין, הנולד באפרת היא בית לחם שבנחלת יהודה על גבול ארץ בנימין. בחיי אבי השבטים נוכל להבדיל שני מיני הרפתקאות: בהיותו עוד בבית אביהו בנגב כנען, סבל מתגרת מדיני־אח, הוא עשו אבי־אדום; ואח"כ בשבתו בחרן התגלע ריב בינו ובין חותנו ע"ד שכר עבודתו. כאשר נולד יוסף לרחל אשתו האהובה אמר אל לבן: „שלחני ואלכה אל מקומי ולארצי". ואחרי אשר החליף לבן את משכרתו עשרת מונים, עזב בהסכם נשיו את חרן לשוב אל ארץ אבותיו. לבן ואנשיו רדפו אחריו עד ארץ הגלעד, אך ה' לא נתנו להרע ליעקב ובהעיר מצפה־גלעד ירה יעקב גל ומצבה. ואחרי השבועה, שנשבעו באלהי אבותם, נפרדו איש מאת רעהו בשלום. על דרכו זה עבר יעקב דרך הערים הנכבדות, אשר בארץ הגלעד: מחנים, פנואל, שעל נחל יַבוק, וסֻכּות. אצל

פנואל נאבק איש עמו ולא יָכל לו [וישר אל מלאך ויוכל, בכה ויתחנן לו, (הושע י"ב)] ובנגעו בכף ירכו החל יעקב לצלע עליה. בפנואל אמר אליו המלאך: „לא יעקב יאָמר עוד שמך, כי אם ישראל, כי שרית עם אלהים ועם אנשים ותוכל". בין פנואל ובין סכות פגע בעשו אחיו ועמו ארבע מאות איש, אך יעקב נכנע לפני עשו, אשר חבקו וינשקהו. ואחרי קבלו את הברכה מידו, שב עשו לדרכו שעירה ויעקב נסע סכותה. אחרי כן עבר את הירדן ויקן חלקת שדה בשכם ויצב שם מזבח. אחרי אשר ענה שכם את דינה בתו ושמעון ולוי עשו בו וביושבי העיר שפטים, עזב יעקב את העיר במצות האלהים ויבא בית-אל, היא לוז, אשר בארץ כנען. שם נראה אליו אלהים ויברכהו: „שמך יעקב, לא יקרא שמך עוד יעקב, כי אם ישראל יהיה שמך, ויקרא את שמו ישראל". מבית אל בא לאפרת, ששם מתה רחל. ומשם בא למגדל עדר הקרוב לירושלים, ששם חטא ראובן וישכב את בלהה פלגש אביו. אח"כ בא לחברון לקבר את יצחק אביו וישב בה. אלה תולדות יעקב עד מכירת יוסף, שאז תולדות האב טפלות הן כמעט לתולדות יוסף הבן, ולכן נדבר בהן ביחוד בשבט אפרים. והנה מעשי אבינו זה בתקופת הילדות והבחרות, או בתקופת ההתאבקות עם אבי-אדום, קולעים המה, בתור סמן לבנים, רבם ככלם לקורות יהודה ושמעון, שבטי הנגב, שהיו שכנים לאדום. ולכן נמצא באמת את השם „יעקב" כשם מליצי ליהודה בסה"ק, אם אך יבא השם ישראל אחריו כתאר לאפרים וכל שבטי ישראל חבֵריו. הכלל הזה יוכל להחָשב בין המפורסמות שאינן צריכות ראיה, ורוב מבארי המקרא בעלי השכל הישר, יסכימו לו. ומי לא יראה, כי השמות „יעקב וישראל" יבאו בשפת המליצה כמעט מקבילים אל השמות „יהודה וישראל", שבשפת הסגנון הפשוט. ופעם אחת ידייק אסף משורר המקדש, המביע חידות מני קדם ולרגעים יתבונן בקדמוניות השבטים בזמרותיו, ויקרא את שני חלקי האומה, הנקראים תמיד בשמותיהם המובדלים „יהודה וישראל", בשם „בני יעקב ויוסף" (תהלים ע"ז ט"ז). אך התארים „יעקב ויהודה" או „ישראל ויוסף" לא יבאו בסה"ק, מפני שיעקב הוא השם המליצי ליהודה, אם יבא אחריו „ישראל" לציין בו את אפרים ויתר השבטים שאחריו. גם הנביא הושע, אשר יזכיר את אחדות הגזע של יהודה ואפרים במדברותיו (הושע י"ב), בהעירו את בני ממלכת ישראל למוסר על סבבם את ד' בכחש ובמרמה, בעת אשר יהודה עוד רד עם אל ועם קדושיו—הנביאים—נאמן, יַדיִק בלשונו לתאר את אפרים ובית ישראל מחזה מול מחזה מול „יהודה ויעקב" „סבבוני בכחש אפרים ובמרמה בית ישראל ויהודה עוד רד עם אל"... „וריב לד' עם יהודה ולפקד על יעקב כדרכיו"... אחרי כן יתקומם נגד הפרוד שבין שני חלקי האומה ויַראה לדעת, כי יעקב וישראל היה איש אחד ואב אחד גם ליהודה גם ליתר השבטים. לכן יאמר: בבטן „עָקַב" את אחיו ובאונו „שרה" את האלהים, לאמר, כי גם שני השרשים, שמהם נגזרו השמות יעקב וישראל, קרובים הם בהוראתם זל"ז. והנה למרות בעלי בקרת המקרא החדשים, אשר יפקפקו בכלל בבאורי השמות הפרטיים שבסה"ק, נוכל לבוא עד חקר שני השמות יעקב וישראל באופן שמושם בסה"ק. השם יעקב נגזר מהפעל „עקב",

שהוראתו העצמית „אחז בעקב", אך הונח גם על הקנאה והתחרות בין אחים ורעים (הושע י"ב) וביחוד על התנשאות האחד על השני, כמו „אוכל לחמי הגדיל עלי עקב" (תהלים מ"א י') ונאה מאד כסמן לבנים בימי הפרוד שבתקופת השופטים, כי אז התחרו השבטים השונים וינצו יחדיו ע"ד הבכורה והמשרה. אך „ישראל", אשר בו נתפאר, הוא ביחוסו כסמן לבנים הציור של „שרית ותוכל" או „המנצח", אחרי אשר כבר הכריע הנצחון את הכף לצד אחד מבעלי הריב, וממנו יתד ופנה לאחדות האומה. ולכן נקרא השבט יהודה, אשר לא השתתף בההתאחדות הכללית שבימי השופטים וגם אח"כ הוציא את עצמו מן הכלל בימי רחבעם, בשם „יעקב" בפי החוזים, שהוא תאר מליצי לפרוד ותחרות, בעוד אשר רוב שבטי הצפון, שהתאחדו בימי השופטים תחת דגל אפרים והנהגתו הראשית, נקראו בשם „ישראל, שהוא סמל הגבורה והנצחון. ולכן מצאנו את יחזקאל, בהנבאו על האחדות העתידה, שאז לא יהיו עוד יהודה ואפרים לשני גוים ולא יחָצו עוד לשתי ממלכות, נזהר מאד בלשונו לקרא גם את יהודה, גם את אפרים בשם ישראל: „קח לך עץ אחד וכתוב עליו ליהודה ולבני ישראל חבריו ולקח עץ אחד וכתוב עליו ליוסף עץ אפרים ולכל בית ישראל חבריו" (יחזקאל ל"ז ט"ז). כי השם יעקב לא יאצר בקרבו איזה מושג של גנאי, יבין כל מבין מדעתו. ולא כאשר שגה א' ברנשטיין במחברתו הידועה, בלכתו בעקבות עשו, שקרא מנהמת לבו ובזעפו על אחיו „הכי קרא שמו יעקב ויעקבני זה פעמים", אשר נראה באמת כמו רצה לחרף את אחיו ולפרש את שמו הפרטי כמו נגזר הוא „מעקבה" ומרמה. אך עשו שבא לכלל כעס בא גם לכלל טעות ובעולה רצה לחרף את אחיו וממנו אין להביא ראיה כל עקר. וזה לא כביר גלו החוקרים החדשים לוח אחד בחרבות בבל ועליו חרות השם הפרטי יעקב=אלו Iacob=ilu אשר יעיד לנו כמאה עדים, כי רחוק הוא השרש „עקב", שבשם יעקב, מכל שמץ דופי וגנאי, וכי הוראתו כמו „יָרִיע האל ויתגבר על אויביו". ובשימנו לב על שני המקומות שבהם נהפך בדבר ד' השם יעקב לישראל, נראה, כי בראשונה זכה אבי=השבטים לכבוד הזה בפנואל, אשר בארץ הגלעד (בראשית ל"ב כ"ט). וכנראה לא נתקיימה התהפכות=השם בפעם הזאת, עד שנשנתה בבית אל, העיר הראשונה אשר לאפרים (שם לה). כמו שנראה מסגנון הכתוב הנ"ל: שמך יעקב לא יקרא שמך עוד יעקב... והנה כאשר הראיתי בפרק „מכירת יוסף סמן לבנים" החלה רוח ההתאחדות לפעם בלב השבטים הנפרדים בשני מקומות שונים. בשתי קצות הארץ, מקדם ומים, התעוררה התנועה ההיא ותצלח גם על השבטים אשר בעבר הירדן, גם על אחיהם אשר בארץ כנען. ארץ הגלעד הבשילה בראשונה את יושביה ותעודדם להֵעָשות לעם אחד ולחברה מדינית אחת, שכן נראה מבחירת יפתח לקצין ולראש לכל יושבי גלעד ומהשבועה אשר נשבעו לו במצפה, שנשתנו שנוי נמרץ ממשפט השופטים עד הימים ההם, שלא נבחרו עפ"י העם, והזקנים לא נשבעו להם שבועת=אמונים. ובכלל נראה, כי ההתבוללות שבטי עבר הירדן והתערבותם זב"ז גרמו ביותר ליסד קבוץ מדיני בין שבטי הגלעד, ולכן נדחה שם שם=הגזע מפני שם הארץ, וגם בלוחות המתיחשים שבס' דהי"א נמצא את „גלעד" גם בין בני מנשה (שם ז' י"ד י"ז)

וגם בין בני־גד (שם ה׳ י״ד). כי מפאת ההתחברות, הבאה בעקב סחר־האורחות (קאראוואנענהאנדעל), אשר פרץ שם עוד מימי קדם, [בימי מכירת יוסף נאמר: „והנה ארחת ישמעאלים באה מגלעד, (בראשית ל״ז כ״ה)] לא נכרו ברבות הימים בני גד ובני מנשה ואולי גם רבים מהראובנים, שנאחזו בארץ הגלעד, איש מרעהו. ולכן מצאנו, כי בני אפרים היו מרננים אחרי יחוסם של אנשי־גלעד ויקראו להם „פליטי אפרים, אתם גלעד, בתוך אפרים בתוך מנשה״ (שופטים י״ב ד׳) ונגדם העידה התורה מראש, כי גם בני מכיר—אבי הגלעד—בן מנשה יֻלדו על ברכי יוסף (בראשית נ׳ כ״ג)... אך גם על שבטי המערב אשר בארץ כנען צלחה רוח ההתאחדות ומאהל יוסף, הוא משכן שילה אשר בארץ אפרים, יצאה התנועה ההיא אל השבטים מסביב, לקבץ נדחי ישראל שבארץ כנען ולעשותם לגוי אחד. והנה בין שני המרכזים האלה, הם גלעד ואפרים, היה יתרון גשמי וחָמרי להראשון, אך יתרון רוחני ואידיאלי להאחרון. שבטי הגלעד היו רחוקים לא אך במקום כי גם ברוח מיתר שבטי ישראל, לכן לא יכלו למשך אליהם את לב כל השבטים להתאחד עמם ולתת להם את המשרה ואת הבכורה. על פי הדברים האלה לא יבצר ממנו להבין את הסבה הפנימית, שהסבה את מלחמת אפרים וגלעד בימי יפתח. אנשי־גלעד לא דאגו לשלום כל ישראל ולא רצו לבחר קצין ומושל על כל שבטי ישראל, כ״א על אנשי הגלעד לבדם, כנראה מכל דברי הפרשה י״א שבס׳ שופטים. ובל״ס ידעו אנשי־הגלעד בנפשם, כי לב שבטי המערב לא ילך אחריהם וכי ארצם לא נחשבת בעיניהם לארץ קדושה כארץ כנען, כמו שנראה מסגנון הכתובים ביהושע כ״ב „ואך אם טמאה ארץ אחוזתכם, עברו לכם אל ארץ אחוזת ד׳, אשר שכן שם משכן ד׳..״ ולכן לא הרהיבו עוז בנפשם להתנשא על כל העם, כ״א רצו לבנות במה לעצמם ולהתחלק מיתר השבטים. ונגד פרוד כזה שיָכול לפוצץ את אחדות ישראל מבלי הרפא, נאלצו בני־אפרים, שומרי אהל־יוסף הוא משכן שילו, להתקומם בכל כחם. זהו סוד הבכורה, הלקוחה מראובן ונתונה ליוסף, האמור בראש פרשה ה׳ שבספר דברי הימים א׳: „ובני ראובן בכור ישראל, כי הוא הבכור, ובחללו יצועי אביו נתנה בכורתו לבני יוסף בן ישראל ולא—לו—להתיחש לבכורה״. וזהו גם סוד הדודאים, שמצא ראובן בשדה בימי קציר חטים ורחל בקשה את לאה אחותה לתת לה את דודאי בנה. אך האחות הבכירה ענתה בתלונה: „המעט קחתך את אישי ולקחת גם את דודאי בני״ (בראשית ל׳ ט״ו) *). העיר מצפה־גלעד היתה מקום מקדש, כמו שנאמר בשופטים (י״א, י״א) „וידבר יפתח את כל דבריו לפני ד׳ במצפה״, אך כל שבטי ישראל שבארץ כנען היו מתרעמים על מקדשי הגלעד (יהושע כ״ב), והכהן לצבא, הוא פינחס, שהלך משילה לעלות על שבטי עבר הירדן למלחמה על אודות המזבח הבנוי שם, ישב בהר אפרים ושם היתה גם עירו „גבעת־פנחס״ (יהושע כ״ד ל״ג). וכנראה הועם ברבות הימים אור

*) ואולי ישמשו הדודאים ג״כ כסמן לבכורה ומשרה, וישׂשכר הוא סמן ורמז על בעשא בן אחיה משבט יששכר, אשר השמיד את בית ירבעם וימלך תחתיו.

„מצפה-גלעד" מפני העיר „מצפה" שבנחלת בנימין (יהושע י"ח כ"), ששם נאספו בני ישראל בימי הגבעה ושם אסף שמואל את העם להמליך את שאול, והיתה מקום עבודת האלהים, והיו לפ"ז הדודאים נותני ריח שמצא ראובן בראשונה ואח"כ נִתְּנוּ לרחל — שילה באפרים ומצפה בבנימין! ויששכר, הבן אשר נתן אלהים ללאה בשכרה, הוא השבט הראשון מבני לאה, אשר נחל את נחלתו אחרי נחלות אפרים ומנשה בני רחל, כי רוב בני לאה ראובן שמעון ויהודה לקחו את נחלתם מנגב לשבטי בני-רחל, גם ישבו צפופים איש בצד רעהו, לבד מיששכר וזבולון שישבו לפאת צפון אחרי אפרים ומנשה (ולכן השיבם בן-בוזי החוזה בדבר ד' אל יתר אחיהם בני-לאה בממלכה העתידה אשר נבא עליה). והשכר הזה יהי', על פי הדברים האלה, רבוי מספר בני לאה ורֹחב לנחלת אחוזתם, אשר השתרעה משני עברי בני רחל, מימינם ומשמאלם. או יותר קרוב לשער, כי שכר לאה, המֻרמז ביששכר, הוא סמן להעיר הנכבדה יזרעאל שנמצאה בנחלת יששכר ובה ישבו מלכי ישראל בימי הקיץ, וקורות רבות ונכבדות בדברי ימי ישראל נקרו בעיר ההיא. בדבר מעשה ראובן ובלהה כסמן לבנים אדבר בשבט ראובן. אך עתה אעיר, כי המשפחה הראשונה במשפחות ראובן, היא משפחת „חנוך", נקרא בשם אחד עם שבט מדיני „חנוך". כי בני מדין נחלקו לחמשה שבטים: עיפה ועפר וחנוך ואבידע ואלדעה (בראשית כ"ה ד'). וכנראה היה לכל שבט מלך מיוחד, כי מצאנו גם חמשה מלכים למדין: אוי, רקם, צור, חור ורבע (במדבר ל"א). ואם נחשבו המלכים כסדר השבטים, אז היה „צור" מלך „החנוכי", הוא „צור", אשר כזבי בתו הומתה בידי פנחס על זנוניה עם נשיא השמעוני. והנה מלכי מדין נקראו בשם נסיכי סיחון, יושבי הארץ (יהושע י"ג) וגם ארצם או חלק ממנה נפל לראובני לנחלה (שם) והדבר הזה הוא יחיד במינו, כי משפחת איזה שבט מישראל תקרא בשם אחד עם שבט הגוי אשר ישבה בארצו. אך משום הא לא אריא, לשפט על איזה התבוללות בין ראובן והמדיָנים, כי גם משפחת „קנז", אשר ליהודה, נקראה בשם אחד מבני אליפז (בראשית ל"ו י"א) וגם למשפחת „זֶרח" אשר ליהודה היה חבר בן-שם-אחד בין אלופי עשו „אלוף-זרח" (ל"ו י"ז). והנכון, כי נקראו אלה המשפחות ע"ש ארצם, שהיתה נושבת בראשונה בשבטי העמים הנ"ל וכה התגלגל השם מהעם על הארץ ומהארץ על היושבים החדשים. כאשר נראה למשל בשבטי בני שם לוכדי בבל, כי נקראו אח"כ על שם הארץ „בבלים". עתה נאספה את כל אשר הקדמנו בדבר שבטי עבר הירדן ואפרים, למען יהיו בידינו לאחָדים, ואז כמעט מבלי-משים נרגיש בנפשנו, כי יש איזה שייכות בין החבור המדיני, שהחל להתרקם בגלעד ואפרים ובין התהפכות השם יעקב לשם ישראל, שמצאה לה מקום בשני המרכזים הנ"ל, וכי יש גם איזה שייכות בין הבכורה, שעברה מראובן לאפרים, המרומזת במאורעות שונים שבמעשי האבות ובין השָׁנות קריאת השם „ישראל", שנקרא בו אבי השבטים לראשונה בארץ הגלעד ולא נתקיימה בו, עד שנקרא בו שנית בבית-אל ואז נקבע לו השם הזה לדורות. וגם ע"ז ראוי לשים לב, כי לפעמים יבאו השמות „יעקב" „ויוסף" כתארים מליציים ליהודה ואפרים ואח"כ יבא השם ישראל כמאסף לשניהם

ובכלל הכולל את כל חלקי האומה יחד. כה נראה את עֹבַדְיָה בחזונו אשר חזה על אדום על הרעה אשר עשו לבני יהודה: „ביום עמדך מִנגד. . . ועל ירושלים יַדו גורל. . . ואל תשמח לבני־יהודה ביום אבדם. . ." קורא את יהודה תמיד בשם יעקב „אחי־עשו" ואח"כ יִנַבא על אחדות ישראל ומפלת אדום בדברים אלה: „והיה בית יעקב איש ובית יוסף להבה ובית עשו לקש", ואחרי אשר יחזה עוד שם, כי יירשו הנגב את הר עשו והשפלה את פלשתים וירשו את שדה אפרים ואת שדה שמרון, לאמר, כי כל הארץ תעזב מהעמים הזרים, השוכנים בה, וכבוד האומה ישוב אליה כבימי קדם, ימצא עוז בנפשו לקרא את כל החלקים הנפרדים בשם „בני־ישראל" באמרו: „וגלות החל הזה לבני ישראל"... גם אסף במזמור פ"א בהזכירו את כל שמות הכבוד, שנקראה בהם האומה בכללה ובפרטיה, יאמר: „כי חֹק לישראל הוא משפט לאלהי יעקב, עדות ביהוסף שָׂמו". הלא נראה, כי ישראל הוא השם הכללי ויעקב ויהוסף הם כשני שמות פרטיים לשני חלקי האומה, היותר נכבדים, הם יהודה ואפרים. ואם נצרף לזה גם את הכתוב בתהלים ע"ז „בני יעקב ויוסף" שהבאנו, אז יהי לנו החוט המשולש הזה לקשר אמיץ לכל הדברים שהבאנו.

והנה פתרון מעשי יעקב ועשו ודברי ריבותם כסמן לבנים תלוי בדברי ימי אדום העתיקים, שהם לנו כספר החתום. אך משרידי זכרונות האומה ההיא, שנשארו לנו זעיר שם, זעיר בסה"ק, נוכל להציל, כי הרבות אדום היתה עתיקה לימים וכי חכמת־בני־קדם מצאה לה מסלות בקרב העם הזה עוד מימי קדם. וגם עובדיה בחזותו הקשה על תימן, אדום והר־עשו יאמר: „והאבדתי חכמים מאדום ותבונה מהר עשו", שמע מינה, כי הארץ ההיא, שהיתה ארץ מולדת של רעי־איוב ומקור הדעות הפלסופיות, הנזכרות בס' הנפלא הזה, היתה ארץ החֲכָמים ומקום התבונה. מלוח מלכי אדום שבבראשית ל"ו נדע, כי שמנה מלכים מלכו באדום לפני מלך מלך בישראל. הלוח הנפלא הזה, אשר עוד מימי קדם משך עליו את עיני מבקרי המקרא אשר חשבוהו לאות ומופת נאמן על אחור זמן כתיבת התורה, נכבד הוא באמת בערכו, אך לא כהוכחה להשערת החוקרים החפשים, כ"א כמופת וראיה על התרחבות ממלכת אדום והתפשטותה לאט לאט מירכתי נגב עד ירכתי צפון ונהר פרת. ההתפשטות הזאת כשהיא לעצמה איננה נפרזה ודמיונית, כאשר תראה לנו בהשקפה הראשונה, אחרי אשר הרגלנו להציב גבולות צרים לאדום מפאת דרומית מזרחית ליהודה עד לשון ים סוף. כי גם ממלכת נביות (Nabataer), שלקחה לה את עֶמדת ממלכת אדום הקדומה, הרחיבה את גבולותיה עד השֶטח הנ"ל. וגם השבט ראובן, שלא היה מעולם גבור ולוכד ארצות, פרש את מוטות כנפיו מערועָר שעל נחל ארנון עד לבא מדברה למן הנהר פרת (דהי"א ה' ט'). כי אם לא יפגשו העמים הנודדים כל מכשול ומפריע על דרכם, הנקל להם להתרחב ולהתפשט בארצות המדבר. ובני־אדום החזיקו במרעה־הצאן עד ימיהם האחרונים, כמו שנמצא במזמור פ"ג „אהלי־אדום וישמעאלים". ההתרחבות הזאת מבצבצת ועולה מבין השטין של לוח המלכים שבפרשה הנ"ל. והנה ראשית דבר ראוי להעיר, כי אלה המלכים היו כנראה כמו השופטים בישראל, אשר לא

משלו על כל השבטים השונים, לא יסדו להם בית־מלוכה, גם לא בנו להם „קרית־מלך" לשבת בה תמיד, כאשר יורו המלים „ושם עירו", הבאות אחרי המלכים: בלע בן בעור, הדר בן בדד, והדד האחרון, בעוד אשר נמצא, כי אחרי כן כונן בית מלוכה באדום, ובל"ס נקבעה ג"כ העיר הראשה למושב המלך, כמו שנראה ממשמעות הכתוב במלכים א' (י"א י"ד) „ויקם ד' שטן לשלמה את הדד האדומי מזרע המלך הוא באדום". ההערה הזאת סותרת ומבטלת לגמרי, את השערת החוקרים, האומרים למצא את עקבות „הדד", המלך האחרון שבלוח המלכים, „בהדד האדומי" הנזכר בס' מלכים. והנה העיר הראשונה דנהבה לא נודעת לנו, אך מבצרה וארץ התימני, הבאות אחריה, נוכל ללמד סתום מן המפורש, כי שלשת המלכים הראשונים ישבו בארץ אדום ממש. אך המלך הרביעי „הדד בן בדד" המכה את מדין בשדה מואב, נראה, כי הרחיב את גבולות ממלכתו בלכדו גם את ארץ מדין ואת ארץ מואב. והנה בדבר מדין נראה באמת כמו כליון חרוץ בא על הגוי הנודד הזה, אשר בימי השופטים לחץ מאד את ישראל, ובימי שאול ודוד ואח"כ לא נמצא אף פעם אחת איזה מלחמה בין ישראל והנודדים האלה. וגם במקום שיסֻפר ממלחמת דוד במלך אדום האחרון בהכותו כל זכר באדום (מלכים א' שם) נאמר, כי אדד מזרע מלך אדום ואנשים אדומיים מעבדי אביו אתו קמו ממדין ויבאו פארן, אשר מכל זה נראה, כי המכה שהכה הדד בן בדד את מדין לא היתה מכה עוברת, כי אם לכד את מדין וגם את מואב ויפריש עליהן את ממשלתו. ובכלל ראוי להתבונן על סגנון המגלה העתיקה הוא לוח־מלכי־אדום ועל קֹצר מליה, כי בל"ס אוצרת היא בקרבה מאורעות נכבדים, אך לא דברים צדדיים של מה בכך, לכן נעלה מעל כל ספק, כי הספור ממלחמת הדד בן בדד עם מדין בשדה מואב נכבד הוא בערכו, כי יראנו את התפשטות ממלכת אדום מירכתי נגב עד רחובות־הנהר, שהיא כמשמעה עיר על נהר פרת *) (כי אך נהר־פרת לבדו נקרא בסה"ק בשם נהר סתם). המלך הששי שאול מרחובות הנהר בא כנראה ללמדנו, כי ממלכת אדום נסבה לפאת צפון עד נהר פרת ומהעיר האדומית הבנויה על שפתו ונקראה בשם רחובות־הנהר הֻמלך המלך הזה על אדום. המלך השמיני והאחרון הדד, ושם עירו פעו ושם אשתו מהיטבאל בת מטרד בת מי־זהב, היה כנראה האחרון בין המלכים־השופטים, שמלכו מעצמם, והראשון למלכי אדום, שעשה לו בית־מלוכה, ולכן יבא יחוסו בפרוטרוט להבדילו מהדד הראשון מכה־המדינים. ודרך־אגב יראה לנו השם מֵי־זהב, כי אז כבר נבנתה עיר החוף עציון־גבר על ים סוף, והאדומים עשו להם אניות לשלח יד בסחר־הים וללכת אופירה לזהב, כמו שעשה שלמה מלך ישראל ויהושפט מלך יהודה, כאשר נכנע אדום תחת ידם. אך המבקש בהשמות מטרד—כמו מְטַר־אֵד—ומי־זהב איזה סמנים של הגדות אלים ומיטולוגיה

*) וכן יש בתרגום: ונקלוס „רחובי דעל פרת" ובתרגום רב יוסף שעל דה"י: פלטיותא קרתא רבתא דמתבניא על כיף פרת.

אינו אלא טועה, כי בכל הלוח הזה יש רק זכרונות של מאורעות הסטוריים ומעשים שנעשו בין בני אדום ואין לו עסק בנסתרות כלל וכלל. ממלכת אדום העתיקה, אשר גבולותיה ממדבר הנגב עד מדבר סוריא ומים-סוף עד נהר פרת, לא ארכה כנראה ימים רבים, כי לא נוסדה על בסיס נכון וקיים, על עבודת-האדמה והתנחלות בארץ הנלכדה, כ"א על הכבוש של השבטים הנודדים ועל מרעה-הצאן, ולכן נשבתה פתאום ועקבותיה כמעט לא נודעו בכל הארצות הנלכדות. כי המלכים האלה חיו עד זמנו של משה הנקרא ג"כ בשם „מלך"—ויהי בישורון מלך—וכי הפרשה בכלל מקבילה היא אל הכתוב ביהושע „ואתן לעשו את הר שעיר לרשת אותו ויעקב ובניו ירדו מצרים", ולכן תסיים בתולדות אבי-אדום, בטרם תחל את תולדות יעקב ויוסף, שמהן נתגלגלה הירידה למצרים, וממילא אין ממנה לא ראיה ולא מעין ראיה לאחור זמן כתיבת התורה—יבין כל מבין מדעתו. ואף השם „מלך", אשר בהוראתו האטמולוגית נאה ויאה הוא לראש עם-נודד, אם נאמר ששרשו „ילך", אשר ברבות הימים נשתנה לאיזה הוראה ידועה בעקבות הענינים המדיניים שנשתנו בין עמי שם הנודדים, הוליך את המבקרים שולל לחשוב, כי „המלך בישראל" הוא שאול, לכן דרשו בזה מה שדרשו. סוף דבר, מהזכרונות העתיקים שנספחו ללוח מלכי אדום, אשר גם המנתח הגדול בסה"ק וראש קטני האמנה ווינקלער מצא בו סמנים מובהקים של מסורה נאמנה, נראה כי ממלכת אדום הקדומה פרשה את כנפיה בראשית ימי הוסדה על פני כל מזרח עבר הירדן עד נהר פרת, אך לא האריכה ימים בגדלה זה, כ"א חיש קל השליכו בני-קדם את עולה מעליהם וממלכת אדום שבה להצטמצם בדרומה של יהודה. על פי הדברים האלה יובנו גם תולדות יעקב, אשר עוד בבטן עקב את אחיו זה וילחם עמו ע"ד הבכורה והמשרה, כסמן לבנים כי כמקרה שבטי ישראל, אשר הבקיעו אל ארץ כנען, גם מפאת נגב, גם מצד עבר הירדן, קרה גם את אלופי אדום, אשר נסו גם המה כפי הנראה ללכד את הארץ הקולטורית מידי הכנענים יושבי הארץ, וגם אח"כ בהיות שבטי ישראל נודדים בארץ בטרם התהפכו לעובדי אדמה לחצום בני-אדום ויתר בני-קדם הנלוים להם מפאת נגב ומזרחית דרומית אל ירכתי צפון. וכנראה היו רוב פגישות אלופי אדום בשבטי ישראל בעבר הירדן, כמו שנמצא גם במעשי האבות שפגישת עשו בראש ארבע מאות אנשיו ויעקב אחיו היתה בארץ הגלעד לא רחוקה מסכות (בראשית ל"ד י"ז) וגם בסדר ההשתחֲויה שהשתחוה יעקב עם בניו לפני עשו. השפחות וילדיהן השתחוו ראשונה, המה בני-גד שסבלו מתגרת יד אדום ראשונה, ולאה וילדיה, הם השבטים יהודה שמעון וראובן אחריהם, אך רחל ויוסף היו האחרונים בהשתחֲויה זו, כי בארץ כנען התיכונה בנחלת אפרים ובנימין נשתה גבורת בני-אדום ולא יכלו להחזיק מעמד, כמו שיגיד גם הכתוב הנ"ל: ויקח עשו את בניו... אשר רכש בארץ כנען וילך אל ארץ מפני יעקב אחיו (בראשית ל"ו ו') ומן הכתוב: „ויהי כאשר ילדה רחל את יוסף, ויאמר יעקב אל לבן שלחני ואלכה אל מקומי ולארצי" (שם ל' כ"ה). אמנם בההיסטוריא העתיקה שלנו אין כל זכר למלחמות אדום ושבטי ישראל בימי קדם וגם בימי דוד

יסַפר כמו דרך אגב (מלכים א׳ י״א) „כי ששת חדשים ישב שם יואב וכל ישראל, עד הכרית כל זכר באדום״ ובכתובת שבראש מזמור ס׳ „וישב יואב ויך את אדום בגיא מלח שנים עשר אלף״ והכתוב במזמור הנ״ל „מי יובילני עיר מצור — Musri — מי נחני עד אדום״, עד כי מצא לו ווינקלער ידים לתלות בזה את יצורי דמיונו, כי מלחמות דוד באדום, כפי שהיו באמת, יכלו לסתור את כל ההמצאות המאוחרות ע״ד קרבת־הגזע שבין יהודה וכלב ויתר שבטי ישראל. כי מהמלחמות ההן יכלנו לדעת, כי בזמן העבר לא היתה כל התחברות בין יהודה ושבטי ישראל וכי שאול מלך השבטים הצפונים לא היה מעולם אדון לדוד וליהודה עמו, אשר סרו למשמעת מלכי אדום ודבר לא היה להם עם שבטי ישראל (כי הספורים ע״ד החתון שבין דוד ובת־שאול ועל המצאו כמנגן בכנור בבית שאול אינם אלא דברי הגדה, לפי דברי ווינקלער), ולכן התאמצו סופרי הזכרונות שבחצרות מלכי יהודה להסתיר את הסוד הזה. והנה החלומות האלה אינם זקוקים אף לפתרון כל שהוא וכל איש, אשר לא הֻכָּה בסנורים, יחזה נכוחות, כי אין כל מקום לגניזה בכונה והסתרה לצרך איזה מגמה בסה״ק, כי יש דברים רבים, שהיתה בל״ס תועלת יותר מרובה בגניזתם, ובכ״ז לא נגנזו ולא נמחקו—אות ומופת, כי הסופרים ותופשי התורה לא התכַּוְּנוּ מעולם למרד באמת גלויה להם מפני איזה צרך. אך בדבר חסרון הידיעות המקוריות בדבר יחס אדום לישראל בימי קדם, נוכל להעיר, כי השם „אדום״ לא היה כנראה עקרי לאלה השבטים, אשר נקראו גם בשם „בני־עשו״ גם בשם „שעיר״ והשם „Aduma״ אולי נתן להם אך ברבות הימים, כמו שנראה למשל את ממלכת ישראל נקראה בכתבי היתדות ובמצבת מישע מלך מואב בשם „בית־עמרי״ ואחרי כן בשם „שמרון״ „Samaria״. והנה „עמלק״, שהיה מבני־עשו וזכה לבטול היש ע״י ווינקלער, יזכר פעמים רבות במקורינו העתיקים. וגם בני־קדם, הנלוים אל מדין ועמלק במלחמותיהם עם ישראל, נזכרים פעמים רבות, לכן לא נדע עוד אל נכון, אם לא נכללו השבטים הנודדים, שנקראו אח״כ בשם בני־אדום, בהשמות עמלק מדין ובני קדם הנזכרים בס׳ שופטים. והנה המלך הראשון, אשר לחץ את ישראל בימי השופטים היה כושן רשעתים, מלך ארם נהרים, אשר גראֶטץ הפכו לאדומי, פשוט, מפני שעתניאל בן קנז למטה יהודה נלחם בו ולכן מהר הח׳ הנ״ל ויהפכהו בחלוף האותיות הדומות למלך־אדום. כי לא עלתה על דעת הסופר החרוץ הזה, כי שבט יהודה נלחם עם צר ואויב, אשר מושבו בירכתי צפון. המלה השנית „נהרים״ היא לדעתו נוספת של אגב־ריהטא, מעשה ידי הסופר הראשון ששגה לקרא „ארם תחת אדום. ולו קרא הסופר הנ״ל את כתבי המינאים שהוציא הלוי (Halevy 535) שבהם יקָראו מלכי מצור—Musri—חלק מארץ אדום, בשם מלכי עבר נהרן כי אז יכול להצדיק גם את המלה „נהרים״ ולחשבה כשייכת לאדום. אך ע״ד „כושן״ זה נוכל להעיר, כי „אהלי־כושן״ יבאו כנרדפים אל „יריעות ארץ מדין״ שבתפלת חבקוק, שמע מינה, כי כושן היה עם נודד, שכן קרוב למדין, אשר סר למשמעת מלכי אדום הקדומה. והשם „רשעתים״ נִראה כשם מליצי לאיש רשע ורע מעללים ולא כשם עצם פרטי. ואמנם

יבא לפעמים בס׳ שופטים שם מליצי או שם המשפחה למלאות את מקום השם הפרטי שנשכח ברבות הימים, כמו השופט תולע בן פואה איש יששכר (שופטים י׳ א׳), אשר שמו ושם אביו בשמות שתי המשפחות הראשונות שבשבט יששכר (במדבר כ״ו כ״ג) או אלון הזבולוני (שופטים י״ב י״א), ששמו כשם המשפחה השנית שבמשפחות בני זבולון (במדבר כ״ו כ״ו). ואם נאמר, כי „כושן" זה היה אחד ממלכי אדום הקדומה ויליד ארץ כושן הקרובה למדין ונקרא מלך ארם נהרים, על אשר פרש את ממשלתו עד נהר פרת, תמלא לנו ההשערה הנכוחה הזאת, אשר גם גראֶטץ אע״ג דאיהו לא חזי מזליה חזי, את חסרון אדום בראשית ימי השופטים. ולפ״ז היה אחד ממלכי אדום הקדומה האויב הראשון, אשר לחץ את ישראל, ועתניאל למטה יהודה השופט הראשון אשר הציל את ישראל מידו. ואם נחזיק בהשערה זו של התפשטות השם „אדום" שבמעשי האבות על כל העמים בני קדם, שסרו למשמעת ממלכת אדום הקדומה בראשית ימי השופטים, נוכל לחשוב את הכתוב הכ״ה שבבראשית ל׳ הנ״ל המעיד לנו, כי אחרי אשר נולד יוסף חדל יעקב מירא עיד את עשו אחיו ויאמר לשוב אל מקומו ואל ארצו, כסמן למאורעות רבים בקורות הבנים. יהושע האפרתי הכה את עמלק ויחלשהו לפי חרב במדבר. גם גדעון למטה מנשה הכה את המדינים וישבר את מטה עלם מצואר ישראל. ובכלל נראה, כי ע״י התחזקות השבטים הנפרדים ע״י המרכז של שילה והתרוממות של אפרים גברו שבטי ישראל חיָלים, עד כי אלופי אדום לא יכלו עוד לנגע בהם לרעה. והנה במעשי האבות נמצא ספורים שונים, שתעודתם לבאר לנו את השם „שעיר", שנקראו בו בני־אדום, „ויצא הראשון אדמוני, כלו כאדרת שער" (בראשית כ״ה כ״ה) „עשו אחי איש שעיר" (שם כ״ז י״א) „כידי עשו אחיו שעירות" (שם כ״ג). והנה מהסתעפות השרש „שָׂעֹר" וענפיו השונים „שעיר־עזים" „שעורה" נראה, כי צדקו אלה המבארים את הכתוב בשופטים ג׳ „וימלט השעירתה" כמו „היערה", כי אמנם קרוב מאד לדמות את העצים הסבוכים המכסים את הארץ אל השערות המכסות את גויות בעלי החיים ואל העוקצים החדים שעל שבלי השעורים. ולפ״ז יהי׳ הר שעיר, הר מכסה ביערים ושיחים, כמו שנמצא גם הר שעיר בארץ כנען גבול נחלת יהודה לפאת צפון (יהושע ט״ו י׳). והנה בס׳ יהושע יחשוב את ירכתי גבול יהודה לפאת־נגב מול אדום: „מן ההר החלק העולה שעיר" (יהושע י״א י״ז). ועל פי זה היה ההר הראשון שבנחלת יהודה לגבול אדום „חלק", שהוא ההפך מן „שָׂעִיר", לאמר ערום מכל שיח וצמח, בעוד אשר הרי־אדום היו מרביתם מכֻסים בשיחים ועצים, כאשר יורה השם „שעיר" כפי שהזכרנו. ואם נצרף לזה גם את ההערה, כי „יד" בש״ע יורה לפעמים גם על מקום (דברים כ״ג י״ג), אָז נבין גם את הכתובים המדברים מידי יעקב וצוארו החלקים נגד ידי עשו וצוארו השעירים כסמן לבנים. ע״ד „אדום" הנגזר עפי׳ מעשי האבות מהשרש „אדם" כבר העירו, כי לכן נקרא ים סוף הסובב את גבול אדום בפי סופרי היונים, ואחריהם בפי סופרי אירופא, בשם הים־האדום. עתה נשובה אל ההרפתקאות של אבי־השבטים בארץ ארם נהרים בבית לבן הנוגעות ביחוד בדברי ימי ארם הקדמונים ואשר נוכל לחשבן

כסמן לבנים בימי מסעי בני ארם לארץ סוריא בחצי האלף השני שלפני המספר הרגיל, שאז התנגשו שבטי ישראל שבעבר הירדן באלה הנודדים בני־שם החרשים. אך לדעתי אין כל סבה מצאת לבקש ברדיפת לבן אחרי יעקב עד הר הגלעד ובהברית שכרתו יחדו במצפה איזה סמן למאורעות המאוחרים בימי מלכי ישראל מבית עמרי ויהוא ולהמלחמות שנלחמו על אודות רמות גלעד. כי „לבן" לא היה מלך ארם גם לא נקרא בשם אבי־ארם. ולפ"ז יתכן לחשבו כסמן לבנים אך כאיזה שבט משבטי ארם שהתקרב לשבטי ישראל וגם התרחק מהם. ויותר ראוי לשים לב על הספורים השונים שבשליש הפרשות כ"ט ל' ול"א בס' בראשית, אשר יסבו כנראה על ציר אחד, על השרש „לבן" והמלים המסתעפות ממנו. יעקב היה בבית „לבן", אח"כ לקח לו מקל „לבנה" לח ולוז וערמון ויפצל בהן פצלות „לבנות" מחשף „הלבן" אשר על המקלות, גם הסיר את התישים והעזים העקדים והטלאים כל אשר „לבן" בו. ואם נצרף לזה את כל הפרושים השונים ושמות הערים והמקומות שבארץ כנען, אשר יבאו בס' בראשית, בעוד אשר „הלבנון" ההר היותר מצוין שבין הרי הגבול, אשר יזכר תמיד בגבולות הארץ, לא יתפרש ולא יתבאר בכל מקום, אז כמעט מבלי משים נתקרב אל ההשערה, כי יש איזה שייכות לשם „הלבנון" הנגזר משרש „לבן" ולכל אלה הרמזים המסתבכים בשרש הזה שהזכרנו, לאמר, כי לא אך על לבנת השלג אשר יתעלם על ראש ההר נקרא בשם „לבנון" כי גם בגלל כל הקורות את אבי ישראל אצלו ובגבולו. חותן יעקב נקרא בשם „לבן", אולי ע"ש שבתו אצל ההר, ובכל מעשי אבינו במקום הזה היה הצבע הלבן מבצבץ ועולה.

הערה. בלוח המסים שכתבו מלכי ארצות המערב למלכי אשור (בית סרגון) יש איזה מספרים, אשר מהם נוכל לדעת את ערך ממלכת יהודה לממלכות עמון ומואב בעשר ותשלומי מס. עמון השיב למלך אשור שני מנים זהב, מואב מנה אחד ויהודה עשרת מנים (Bezold Catalogue p. 226.)

IV

שֶׁכֶם אַחַד עַל אַחֶיךָ

מן השבט יהודה חפצתי לעבור אל השבט אפרים, אשר גם קורותיו רבות ונכבדות בערך קורות יתר השבטים, אך מפני העניות הנפרזה, השוררת בחקירות האלה, גמרתי בנפשי לתת משפט הבכורה לענינים כאלה הסופגים אל תוכם את הרסיסים השונים והמאחדים בקרבם את הצרורות המנֻתָּזות, שאספתים אחד אל אחד בדרך הלוכי במקצוע הזה, וכל ענין כְּלָלִי, הכולל בקרבו פרטים רבים ושונים מקדמוניות השבטים, נכבד בעיני לבכרו על ההערות הקצרות וההשערות הבודדות, שאזלת ידי לכוללן יחד במאמר שלם. ולכן הפרדתי בין שני השבטים הכי נכבדים הם יהודה ואפרים, בתתי ביניהם את

הפרק „שכם אחד על אחיך", אשר יסודתו חקירה הסטורית ע"ד הספור של דינה ושכם שבתורה ותוצאותיו אות ומופת על טהרת גוע ישראל והתאמצות השבטים בימי קדם להסיר מקרבם כל מיני אספסוף וערב רב מילידי הארץ, אשר נספחו עליהם. החקירה הזאת תפיץ אור על קדמוניות העיר „שכם" בטרם נסבה לאפרים ודרך אגב תגלה גם חדשות ונצורות בתולדות בית-יוסף הם השבטים אפרים ומנשה, אשר לא שערון עד עתה. והנה בטרם אקרב אל גוף הענין, אשר יסודו ג"כ בהמדה הנכונה של „מעשי אבות סמן לבנים", אעיר, כי בדבר מעשי י"ב בני יעקב, אבות השבטים, הכל מודים, כי עפ"י הרוב לא אך ללמד על עצמם כאנשים פרטיים, כ"א ללמד גם על בניהם אחריהם, ר"ל על השבטים כלם יצאו, ומסגנון שני הלוחות הנפלאים, הם ברכות יעקב ומשה שבתורה, נחזה ברור, עד כמה נוחה וקלה היא התרחבות השם הפרטי של אבי כל שבט והתפשטותו לשם כללי כתואר להשבט הנקרא בשמו. אך האחות האחת שלשבטי ישראל, היא „דִינָה" בת יעקב, היחידה לאביה ולאמה ויחידה גם בהרפתקאות אשר עברו עליה, היא כיוצאה מהכלל הזה, לפי ההשקפה הראשונה, ומלבד קנאת שמעון ולוי לכבוד אחותם המחולל, אשר יש לה גם איזה הוראה כללית, באשר יודעים אנחנו כי הקנאה לד' ולכבוד ישראל היתה באמת מורשה ללוים, (בעוד אשר השבט שמעון הוא לנו בכלל כחידה סתומה, כי אבד כל חזון ממנו, ואך ממעשי האבות נדע, כי היה רב פעלים ותמיד נלוה אל לֵוִי אחיו ולא נפרד ממנו בכל דרכיו) קשה למצא איזה ענין כללי, אשר תרום עליו אחותנו זאת, עד כי כמעט נחליט, כי דינה זו אינה דָנָה אלא כעין הפרט והמקרה הלא-טהור אשר קרה לה בשכם...

ואולם אם נתבונן היטב במעשי האבות, נראה כי יַחַש האם יורה עפ"י הרוב על איזה קורבה או שייכות גופנית או רוחנית בין עמים שונים. אֵם ישמעאל ואשתו היו מצריות—ללמד, כי העם הזה הנודד בערבות הנגב בין כנען ומצרים התבולל הרבה בשבטי המצרים. בין נשי עשו, אבי אדום, היתה האחת—עדה בת אילון מבנות החתי, השנית אהליבמה בת ענה בת צבעון מבנות החורי (בראשית ל"ו כ"ד, כ"ה והאמור בפסוק ב' שם „בת צבעון החוי" הוא אך קצור מהשם „החורי"; „ובהגרן" נשתרבבו הדברים בזה) והשלישית בשמת בת ישמעאל—ללמד, כי אלופי אדום התערבו ביושבי הארץ לפי סדר מסעיהם והתפשטות ממלכת אדום הקדומה. בשבת בני-עשו יחד עם בני-יעקב בנגב בנען התחתנו עם החתי יושב הנגב (בחברון ישבו בני-חת בימי אברהם ועפרון החתי היה בעל שדה המכפלה); אחרי נסעם להר שעיר, התבוללו במשפחות החורי יושב הארץ, ואחרי אשר פרשו מלכי אדום את ממשלתם על מדין ויתר בני-קדם, התערבו שבטי אדום בהישמעאלים ויתר עמי הקדם (במלחמת גדעון עם המדינים נקראו בני-מדין בשם ישמעאלים „כי נזמי זהב להם, כי ישמעאלים הם" (שופטים ח' כ"ד). עמלק בן גוע האדומים, יושב הנגב, היה בן תמנע מבנות החורי. בני מואב היו שטופים בזמה ובשטים החל ישראל לזנות אל בנות מואב, ולכן נמצא, כי המדה הרעה ההיא דבקה בעם הזה עוד מימי קדם, כי בת לוט הבכירה זנתה

את אביה, גם הטתה את אחותה הצעירה לעשות זר מעשיה גם היא. וביחש ישראל נראה זאת לרגעים. להשבט יוסף, הנקרא בשפת המליצה בשם „שור" „ועגל" (הושע ו י"א) ואשר בנחלתו החלה עבודת העגלים ע"י ירבעם, היתה אם מצרית, כי המצרים היו הראשונים אשר התהוללו לתת כבוד אלהים לשור אוכל עשב—הוא „אפיס", אך למען לא נשגה להאמין, כי גם בני אפרים ומנשה לא שמו עין על טהרת גזעם ויתחתנו עם בנות חם, תספר התורה, כי אסנת אשת יוסף היתה בת פוטיפרע כהן־און, לאמר, כי אך שייכות רוחנית היתה אח"כ בין בני יוסף בשניהם את טעמם לעבוד את העגלים ובין המצרים, אך לא שייכות גופנית. הקינים והרכבים היו גרי צדק, כאשר הראיתי בפרק „ראשית עבודת הסופרים בישראל" (נדפס בהמליץ נו 46, תרנ"ו) ונאמנים מאד בברית עם אלהי ישראל, כאשר נראה לדוגמא ממעשי יונדב בן רכב, אשר נסע לימין יהוא במרכבתו בצאתו לאבד את עבודת הבעל מישראל ומדברי ירמיה אל בית הרכבים (ירמיה ל"ה). ומן הקינים יצאו אח"כ משפחות סופרים (דהי"א ב' נ"ה) לכן זכרו לכבוד גדול ביחש אמם, כי אשת משה היתה מבנות הקיני. הכהנים בני אהרן היו משבט יהודה מזרע האם (שמות ו' כ"ג), ולכן שנאום בני אפרים וירבעם בן נבט האפרתי הזניתם מכהן (דהי"ב י"א י"ד). משתי משפחות הכהנים, אשר התחרו בימי דוד ושלמה על דבר הכהונה הגדולה, הן משפחת אביָתר שהתיחש לאיתמר בן אהרן הצעיר ומשפחת צדוק מבני אלעזר בן אהרן הגדול, לא זכתה משפחת איתמר ובית עלי, שהשתמשו בכהונה גדולה בשילה, להתיחש ע"פ האם בס' התורה, אך פינחס בן אלעזר אבי הכהנים לבית צדוק שהשתמשו בכהונה גדולה בבית המקדש שבירושלים, זכה להתיחש ע"פ אמו בס' התורה: „ואלעזר בן אהרן לקח לו מבנות פוטיאל—שהיה בל"ס נכבד ונודע לשם—לו לאשה ותלד לו את פינחס" (שמות ו' כ"ה) בני־דן הקימו להם את פסל־מיכה בעירם החדשה, אשר בירכתי צפון ויתעו את ישראל ללכת אחרי הכזב, לכן נמצא בס' התורה, כי גם בימי דור המדבר היה בן האשה־הישראלית שלמית בת דברי, נוקב שם ד' ומקללו, למטה דן (ויקרא כ"ד י"א). הספור הקצר מעתניאל אבי־דביר, אשר לקח לו את עכסה בת אבי־חברון אחיו לאשה ותסיתהו לשאל מאת אביה—גם—את השדה עם גלות המים שבו, הנזכר ביהושע ט"ו ובשופטים א', בא כנראה ללמדנו לדורות, כי גֻלות המים שבין חברון ודביר, אשר רבו עליהם יושבי שתי הערים, נתונות הנה מאבי־חברון לאבי־דביר אחיו, לכן לא יוכלו עוד בני חברון לטען את הטענה הרגילה בפי אנשי הנגב „לנו המים". על אנשי הגלעד, אשר יתר השבטים היו מרננים אחרי יחוסם ובני אפרים קראו להם „פליטי־אפרים", תעיד התורה, כי אמנם חמש בנות היו לצלפחד הגלעדי, אשר ירשו את נחלת אביהן, אך כלן היו לנשים לבני מנשה. ובכלל עשירה היא מגלת יוחסין של אנשי הגלעד בנשים ובנות; כמו בת מכיר אבי הגלעד, אשר היתה לאשה לחצרון משבט יהודה (דהי"א ב' כ"א) וגם כהנים התיחשו על שם אמות גלעדיות (עזרא ב' ס"א) (דבורה מינקת רבקה מתה מתחת לבית־אל ונקברה שם תחת האלון הנקרא בשמו „אלון בכות"—סמן לדבורה הנביאה שיושבה בין הרמה ובין בית־אל תחת

תמר דבורה (בראשית ל"ה שופטים ד'). וראוי לשים לב על יחש שני מקדשי-ישראל העתיקים, אשר בבית-אל ובבאר שבע, המרמז במינקת רבקה. יצחק ורבקה אשתו ישבו בבאר שבע ויאצלו מהודם על המקום ההוא, ויבא הספור הזה במעשי האבות ללמדנו, כי קדושת בית-אל נכבדה היא מקדושת באר-שבע, כי דבורה שנקברה מתחת לבית-אל היתה מינקת לרבקה, לאמר, כי הקולטורה שבבית-אל השפיעה על הקולטורה שבבאר-שבע הנזכרת בעמוס ה'). ע"ד ארבע האמהות של י"ב שבטי ישראל כבר העירו, כי נפרדו שבטי ישראל לשתי מפלגות שהן ארבע, לפי אמותם היולדות אותם, וכי השבטים בני אם אחת היו קרובים איש לרעהו גם בשפתם, גם בכל דרכי חייהם, רב יתר מאשר לבני אם אחרת... כן נמצא את דרכי האמהות והליכותיהן בבית אביהן כחותם תכנית לבניהן אחריהן. לאה היתה הבכירה ורבת הבנים, וגם השבטים ראובן ושמעון השתלמו לשבטים מיוחדים וזכו להכרת עצמיותם בתור בתי אבות נבדלים ראשונה, כמו שנראה גם מדברי ברכת משה „יחי ראובן ואל ימות, ויהי מתיו מספר"—כלומר: ואל יהי מתי-מספר, שמע מינה, כי השבט הזה נחשב כזקן והלש נגד יתר אחיו המלאים עוד כח עלמים וזה אות ומופת על קדמות התפתחותו הלאומית. כמו שנמצא גם בשבט שמעון שזכה למעשים כבירים במעשי-האבות ובקורות הבנים אבד כל חזון ממנו, מפני שכבר אבד עליו כלח בימי השתלמות יתר השבטים, וזכרונותיו העתיקים כבר נשכחו. רחל היתה אהובת אישה ויפת תאר ומראה—סמן לגדולת יוסף וכבוד בנימין, אשר רב מקדשי האומה נמצאו בנחלתו. רחל היתה קפדנית ותקנא באחותה על רב בניה, וגם בני-אפרים היו קפדנים וטרחנים, ועוד בימי יהושע לא היו שמחים בחלקם וגורלם לא ישר בעיניהם (יהושע י"ז ט"ז) ובימי גדעון ויפתח רבו בחזקה עם מושיעי ישראל מפני רדיפתם אחרי הכבוד. רחל גנבה את התרפים מאביה ותסובבהו בכחש בהסתירה אותם בכר הגמל; ומעין זה יתאונן הנביא הושע על אפרים: „סבבוני בכחש אפרים ובמרמה בית ישראל ויהודה עוד רד עם אל ועם קדושיו נאמן".

אחרי ההשקפה הכללית הזאת נרגיש בנפשנו, כי אי-אפשר הוא, אשר לדינה בת יעקב ואחות שבטי ישראל לא תהי' איזה הוראה לדורות ואיזה יַחַס של עניני-יַחַשׂ בתולדות ישראל, וזאת תעוררנו לשום לב אל מעשי האבות והבנים גם יחד, כי דברי תורה עניים במקום אחד ועשירים במקום אחר, וממעשי האבות ׳שבס׳ בראשית וקורות הבנים שבס׳ שופטים תסתיים שמעתתא. והנה המקור האחד, אשר נשאב ממנו את קורות אחותנו זאת, היא הפרשה הל"ד בס׳ בראשית, ולכן נביא בזה את דבריה בקצור, כי חדשות אשר לא פללנו התגלינה לנו בעקבות החקירה הזאת: כמעט עבר יעקב את הירדן, אחרי עזבו את ארץ הגלעד, קנה לו חלקת שדה לפני העיר שכם לנטות עליה את אהלו! ויהי היום ודינה בתו יצאה לראות את בנות הארץ, וירא אותה שכם בן חמור החוי נשיא הארץ ויענה, ויבקש מאת חמור אביו לקחתה לו לאשה. יעקב בשמעו, כי טמאו את בתו החריש, עד בא בניו מן השדה. בני-יעקב התעצבו מאד על הנבלה, אשר עשה—שכם—בישראל. ובדבר חמור אתם לתת את דינה אחותם לבנו לאשה ולהתחתן את בני עמו, למען ישבו

עמהם יחדיו והארץ תהיה לפניהם לשבת ולסחר, גם הֵאָחז בה, ענוהו בערמה, כי הערלה חרפה להם, ואם אך ימולו בני עירו, יֵאותו לו להיות עמו לעם אחד. אנשי העיר שמעו בקול חמור ושכם בנו, אשר דברו על לבם להמול ולהיות לעם אחד עם בני יעקב, וימולו את בשרם. אך ביום השלישי באו שמעון ולוי אל העיר ויהרגו בה כל זכר וגם את חמור ואת שכם בנו המיתו, ואת דינה לקחו מבית שכם ויצאו. אז עזב יעקב בדבר ד' את שכם לנסוע אל לוז היא בית־אל. אך לפני נסעו צוה את בניו להטהר ולהחליף שמלותיהם, ואח"כ טמן את אלהי הנכר, אשר בידי בניו, ואת הנזמים אשר בידיהם, תחת האלה אשר עם שכם (היא כנראה אלון מורה שבימי אברהם (בראשית י"ב ו') ואלון מֻצב שבימי אבימלך בן ירבעל (שופטים ט' ו'), אשר היתה קדושה ונכבדה בעיני יושבי הארץ). אבי שבטי ישראל דבר קשות עם שמעון ולוי בניו על אשר הבאישו את ריחו ביושבי הארץ, אשר אם יאספו עליו יוכלו להשמיד אותו ואת ביתו, אך ד' הפיל אימתה ופחד על יושבי הערים מסביב ולא רדפו אחרי בני יעקב, עד באם לוזה, היא בית־אל. במקום ההוא בנה מזבח לד', הנראה אליו שנית ויאמר לו: „שמך יעקב, לא יקרא שמך עוד יעקב, כי אם ישראל יהי' שמך", ויקרא את שמו ישראל.

אחרי אשר הבאנו את הספור הזה ממעשי האבות, נשימה פעמינו אל ספור אחד ממעשי הבנים, שבס' שופטים, פרשה ט', ונשקלם יחד, כי אז נבא אל תוצאות נכבדות ומסקנה נפלאה מאד. ירבעל או גדעון בן יואש ממשפחת אבי־העזר אשר לשבט מנשה, הושיע את ישראל מכף מדין. שבטי ישראל בקשו להמליכו עליהם, אך הוא בענותו השיב פניהם ריקם באמרו, כי אך ד' ימשל בישראל עמו. אחרי מות ירבעל שמו להם בני ישראל את „בעל־ברית" לאלהים. ואבימלך בן ירבעל מפלגשו, אשר בשכם, הלך אל „אחי אמו" ואל כל משפחת בית „אבי אמו" ויבקש מהם לדבר על לב כל בעלי שכם, להמליך עליהם רק אותו ולא את אחד מאחיו כי הוא עצמם ובשרם. בעלי שכם נעתרו לו, באמרם „אחינו הוא". ויהרג אבימלך את שבעים אחיו וכו', וכל „בעלי שכם" וכל „בית־מלוא" המליכו את אבימלך „עם אלון מצב אשר בשכם". אחרי אשר מלך אבימלך „שלש שנים" על ישראל, בגדו בו בעלי שכם, ואיש אחד ושמו געל בן עבד אמר להם: מי אבימלך ומי שכם, כי נעבדנו? הלא בן ירבעל הוא! עבדו את אנשי חמור אבי שכם! באחרונה בא אבימלך „עם כל העם אשר עמו" ויך את כל בעלי שכם. וכה הוסיף ליסר קשה את המתפרצים מפניו, עד אשר הומת גם הוא בידי אשה, אשר השליכה עליו פלח רכב. והנה בטרם נשוב אל פָרָשַת הדברים האלה, לדבר בם בפרוטרוט, נקדים בדרך כלל, כי הס' שופטים יאצר בקרבו ידיעות שונות וקצרות ואין מוקדם ומאוחר בדבריו, כאשר העלו כל מבארי המקרא החדשים בראיות נכוחות. ובכל מקום שנאמר „ישראל" בספר הזה, עלינו לצמצם את השם הזה אך על השבט, שבנחלתו קרו המאורעות שידֻבר בהן, ולפעמים גם על שכניו הקרובים, ולא על כל שבטי ישראל. כי עד ימי ההתאחדות המחלטת, שהורתה בימי שמואל ושאול ולדתה בימי דוד, היו השבטים בודדים לנפשם ולא היו עוד לגוי שלם ומיוחד.

עתה נשובה אל הענין אשר לפנינו. והנה ראשית דבר יפלא מאד בעינינו, כי לא נזכר שם השבט „אפרים" בכור לשבטים ועליון לכל משפחות ישראל אשר בארץ כנען, בכל הפרשה שהבאנו, אף כי העיר שכם, אשר התחוללו בה כל החדשות והנצורות היתה בנחלתו. ובעוד אשר בפרשה הקודמת יספר באריכות מריב בני אפרים עם גדעון, על לכתו למלחמה את מדין ולהם לא קרא; וגם בפרשה שאחריה יבא זכר „אפרים" בכתוב הראשון המודיע, כי השופט תולע בן פואה, אשר קם אחרי אבימלך להושיע את ישראל, ישב בשמיר בהר אפרים: לא יזכר שם השבט הזה בכל הפרשה התשיעית הארוכה, המספרת לנו את דברי אבימלך ובעלי־שכם, אף פעם אחת! ואם נאמר, כי הצטמצם השבט אפרים בשם „בעלי־שכם", הלא גם אז יגדל הפלא, מדוע יבא הצמצום הזר והמוזר הזה רק בפרשה הזאת, ולא לפניה ולא לאחריה, גם לא בכל ספרי הקדש?

ובאמת לא יעלה על הדעת, כי החרישו בני אפרים ויעמדו מנגד, כאשר המלך אבימלך למטה מנשה למלך על ישראל, בעוד אשר התקוממו גם נגד אביו השופט וידברו אתו עזות. ומי הם אלה „בעלי־שכם", אשר בכיר מצאה ידם להמליך מלך על ישראל, יען כי היה בן עירם, אחיהם, עצמם ובשרם? וגם מלבד זה זרה היא מאד האהבה הנפרזה של יושבי עיר אחת לבן עירם או, יותר מדויק, לבן בת־עירם. כי אם גם נודע, כי השבטים היו אז בודדים ומתנכרים איש אל רעהו, אך ספרטיזמוס צר והתבודדות גסה כזאת בין יושבי ערים שונות יעוררו אך פלא. וכאשר נדייק בלשון הפרשה ההיא נראה, כי זבול אמר אל געל „הלא זה העם, אשר מאסת בו", לאמר, כי לא התקוממו נגד אבימלך בנגד איש פרטי, כ"א מאסו את המחזיקים בבריתו ואת „עמו" בכלל. יאמנם יבא אך השם „עם" בכל הספור לתאר בו את שני בעלי הריב, ואף פעם אחת לא יבאו השמות הרגילים מאד בימי דוד: „עבדי" אבימלך או „החיל" אשר לאבימלך. וגם מעשי בעלי שכם המורדים, אשר גזלו את כל אשר יעבר עליהם בדרך, יעידו, כי המרד הזה כונן להשחית לא אך את אבימלך לבדו; כאשר יתבאר עוד במרוצת דברינו אלה. והאחרון הכביד, הלא המה דברי געל בן עבד (אשר גם אחיו היו בין „הצרים את העיר", כלומר מעוררים את בני העיר למרד, כמו בכל הפרשה הנפלאה, אשר הקרבה והאחוה הן רוח החיה בכל אופני הפעולות) לאמר: „מי אבימלך ומי שכם, כי נעבדנו? עבדו את אנשי חמור אבי־שכם!" הלא הואים אנחני עין בעין, כי משפחת חמור החוית היתה עוד חיה וקימה בשכם! אך כל השאלות והפליאות שהזכרנו תתלפנה כצל, אם נסקור בסקירה אחת את שתי הפרשיות שהבאנו, ר"ל את הפרשה הל"ד שבס' בראשית, המספרת לנו את „מעשה דינה ושכם", ואת הפרשה התשיעית שבס' שופטים מדבר אבימלך ובעלי שכם, ונניח, כי החוי (אשר מכל משפחות הכנעני הצטיין בנטיתו להתבולל בישראל כאשר נדע ממעשה הגבעונים, שהיו ג"כ בני השבט הזה) רצה להיות לעם אחד עם ישראל עוד בימי יעקב, וכי רבים מאנשי שכם, הנמולים בימי יעקב, יכלו להמלט מחרב שמעון ולוי וביניהם גם אחדים ממשפחת חמור נשיא הארץ, ונוסיף עוד לזה

את ההערה הנכוחה, כי גם שם האליל „בעל ברית" יורה אך על הברית הכרותה בין החוי יושב הארץ ובין שבטי ישראל (הבעלים היו אלילים מקומיים (לאקאלנומען), וכאשר יבא עוד שם פרטי להשם הכללי „בעל", אז ישתמש כשם התאר ללמד את תעודת הבעל ההוא ותכונתו. הבעל הסתמי הנזכר בימי אחאב הוא האליל מלקרת (מלך-קרת) הצורי כאשר העלו החוקרים האחרונים בראיות נכוחות). ובאמת תקפיד התורה מאד ותדייק בלשונה, בספרה את מעשה דינה ושכם, ותודיע כי חמור ושכם בנו נאותו אך להיות נמולים, אך את אלהי הנכר לא הסירו מקרבם. ואך אחרי הנקמות, שעשו בני יעקב ביושבי שכם ולפני נסעם ללוז, טמן יעקב את אלהי הנכר תחת האלה אשר עם שכם ויצו גם את בניו לכבס שמלותיהם ולהטהר מכל גלוליהם... ההנחה הזאת תָאיר לנו אור חדש על מחשכי הימים ההם. עוד בימי קדם ישב בשכם ערב רב ואספסוף גוים מבני החוי ומהעברים הנלוים אליהם (כאשר נמצא, כי גם אברהם עשה לו נפשות בחרן וגם ליעקב היו „אנשים אשר עמו", מלבד בניו), ואחרי כן בימי השופטים נסחפו גם רבים מנדחי השבטים בזרם ההתבוללות ויהיו לעם אחד עם החוי יושב הארץ מעולם. אלה הם בעלי-שכם אשר בס' שופטים, ועליהם רמזה תורתנו באחות השבטים „דינה", אשר ענה אותה שכם בן חמור.

עתה ננסה לתאר לנו את מלחמת אבימלך בבעלי שכם, לפי פשוטו של מקרא, ובצרוף הספור של דינה ושכם שבתורה כסמן לבנים. כל שבטי ישראל לא באו עוד אל המנוחה ואל הנחלה, כ"א איש לעברו פנה ולא התאחדו יחדו ללכד את כל הארץ. רבים מהשבטים הקטנים—כמו שמעון ולוי—עברו עוד בארץ הנה והנה עם עדריהם לבקש להם מקום מרעה, ואך במסבי „שכם" התכונן איזה מרכז מדיני ולאומי. העיר הזאת היתה אחת הערים העתיקות בארץ כנען ובה ישבו משפחות החוי ורבים מבתי האבות לישראל, אשר התערבו בהם, עד כי אך עפ"י קורבה רחוקה או „מצד אמם" יכלו להתחשב לגזע ישראל, ובפי שבטי ישראל נקראו על שם עירם אנשי שכם או „בעלי-שכם". שני שבטי בית-יוסף, הקרובים לשכם משני עבריה, הם מנשה ואפרים, החלו גם הם להתפתח ולגבר חילים לאט לאט; אך תרבות כנען העתיקה משכה את השבטים הנפרדים, שכבר המירו את מרעה הצאן בעבודת האדמה, בחזקת היד, לכן לא יכלו להחזיק מעמד נגד השפעת שכם והקולטורה של בעל-ברית. ומלבד המילה לא קבלו „אנשי חמור", יושבי הארץ מעולם, שלא נטמעו עוד בין האספסוף העברי, דבר מאמונת שבטי ישראל ודעותיהם, ונהפוך הוא: שבטי ישראל וביחוד אפרים ומנשה נהרו אל צריח בעל-ברית, אשר בשכם, ויעבדו שם את הבעל המקומי כמשפט החוי יושב הארץ מעולם. אך השבטים, הנודדים בנגב הארץ, אשר מסרת ישראל לא נשבתה אצלם מטהרה הראשון ולא תעו כתעות שבטי הצפון, לא דבקו בגלולי שכם ותועבות בעל-ברית. ובכלל נראה, כי האידיאלים הלאומיים של שבטי ישראל והדעות הנשגבות, האצורות בחיי האבות, התאימו יותר אל מרעה הצאן והחיים הפשוטים של השכונים באהלים מאשר אל חיי האכרים ועובדי האדמה. ובמדה שהתהפכו השבטים מרועי צאן לאכרים ומשכוני באהלים ליושבים בבתים

בנוים ומרֻוָחים, היו עלולים יותר לקבל השפעת הקולטורה הכנענית ועבודת הבעלים הגסה והצרה, שהיתה עבודה מקומית, המצמצמת את חוג עובדיה בד׳ אמות של התועלת הפרטית והאושר המדֻמה שיסודו אך בתנאים מקומיים וזמניים. ולכן זכה השבט לוי, אשר בברכת יעקב יקֻלל אפו העז, והתחלקותו בין השבטים נחשבת לו כענש על עברתו הקשה להרג איש ולעקר שור, להתהפך למשפחת כהנים ושבט תופשי התורה ולהתברך בברכת משה שכם אחד על יתר השבטים, על קנאתו קנאת ד׳ „האומר לאביו ולאמו לא ראיתיו ואת אחיו לא הכיר ואת בניו לא ידע כי שמרו משפטיך ובריתך ינצרו״. אין זאת בלתי אם דבקותו במרעה־הצאן והתגוררו יחד עם שמעון אחיו בערבות הנגב, הרחוקות מארץ נושבת ומעבודת הבעלים, שהיתה תלויה אז בעבודת האדמה ומזרע השדות, הפכו את לבו לאהבה את מסרת אבותיו ולדבקה בה. הדעה הזאת צפונה גם בדברי הושע הנביא, המְשַׁוֶה את חיי יעקב, שהיה בראשונה בורח מאחיו מעני (ויעבד ישראל באשה ובאשה שמר), ובכ״ז עקב אח״כ את אחיו וישר אל מלאכי האלהים, אל חיי בני דורו, הרכים והענֻגים אשר בממלכת ישראל, שעשו להם עשר („ויאמר אפרים עשרתי״) ויבנו להם היכלים וארמונות עם ערים בצורות, ולכן התבוללו בעמים, וברצותו להשיב את בני אפרים אל האידיאלים הלאומיים העתיקים, לא מצא לו כלי אחר מחזיק ברכה לרוח האומה, אלא השיבה לחיי האבות, שישבו באהלים, ולכן יאמר: „ואנכי ד׳ אלהיך מארץ מצרים עוד אושיבך באהלים כימי מועד״!

בימי אבימלך היתה כנראה תקופת המעבר ממרעה הצאן לעבודת האדמה, והשבטים הצפונים יושבי ארץ פוריה, הטובה למזרע השדות, היו הראשונים לתת ידם ליושבי שכם ומקדש בעל ברית, בעוד אשר שבטי הנגב, שעוד החזיקו בתמתם ובמשלח יד אבותיהם, נשארו נאמנים לאמונתם הטהורה. בעלי שכם עתקו גם גברו חיל ברבות הימים ויאמרו לשום משטרם בארץ ולפרש את ממשלתם על כל שבטי ישראל עפ״י מקרה אחד, אשר רצו להשתמש בו לתועלתם הפרטית. בין בני ירבעל אבי־העזרי אשר הושיע את ישראל מכף מדין, נמצא אחד שהיה מצד אמו מגזע החוי, אשר בשכם, ושמו אבימלך. בראותו, כי כבר נלאו השבטים הבודדים לנשא את הפרעות אשר ביניהם וכבר יצמאו להתאחדות וליסוד ממלכה, הִטָה את לב בעלי־שכם להמליכו, כי „עצמם ובשרם״ הוא, ולכן יהי׳ הוא המאַחד את שבטי ישראל, —שידבקו בו בתור בן אחד השופטים שהושיע את ישראל—עם שרידי החוי, יושבי הארץ — אשר יעבדוהו מאהבה על היותו בן גזעם למחצה. בעלי שכם רצו להמליכו, אך לא באמת ובתמים, כ״א עשו זאת בערמה, בחשבם כי הם יהיו המושלים בארץ והמלך החדש יסור למשמעתם (כן נראה מדברי יותם בן ירבעל: „אם באמת ובתמים עשיתם ותמליכו את אבימלך וכו׳״). אך אבימלך היה גבור חיל ולא חפץ להרכיב את בעלי־שכם אלופים לראשו, לכן בגדו בו, אחרי מלכו שלש שנים, וימאסו גם בו גם בעמו, הם שבטי ישראל, שלא עבדו את בעל־ברית ולא באו בברית עם יושבי הארץ, לעבד את גלוליהם ולהיות עמהם לעם אחד. אבימלך לא בטח עוד באמון רוח בעלי־שכם, לכן ישב בתרמה או ארומה ואת זבול פקידו הפקיד לשר העיר. אך רוח המרד לא החלה לפעם בלב אנשי העיר, עד בא אליהם

„געל *) בן עבד ואחיו ויעברו בשכם". האיש הזה ובית אביו היה כנראה מבני החוי, אדוני הארץ מעולם, ויעורר את בעלי־שכם למאס גם באבימלך גם בעמו, הם שבטי ישראל, ולעבוד את אנשי חמור אבי שכם, לאמר, כי ישימו אותו לקצין ושר עליהם. בעלי שכם בטחו בו; ובעשותם הלולים ויום מועד לעת הבציר, באו אל בית אלהיהם ויקללו את אבימלך, כי הטו אזנם לדברי געל אשר אמר להם: „מי אבימלך"? „ומי שכם (כן נקרא בפיו השבט העברי, שנוצר מפליטי בני ישראל ומשפחות החוי שנלוו אליהם) כי נעבדנו"? „הלא בן ירבעל!" (לאמר הלא מצד אביו הוא ממקור ישראל) „וזבל פקידו" (גם פקידו הוא איש עברי) „עבדו את אנשי חמור אבי־שכם!" (בדברים האלה רצה לעורר את אהבת־הגזע בלב משפחות החוי, שהיו רבות במספרן מהאספסוף העברי, שנקרא בשם „שכם") „ומדוע נעבדנו אנחנו"? „ומי יתן את העם הזה (ראוי להעיר, כי געל נזהר בלשונו ולא קרא אף פעם אחת את השם „ישראל" כ"א את „העם הזה" סתם) בידי, ואסירה את אבימלך!" זבול שר העיר הודיע זאת לאבימלך אדונו, היושב בתרמה, וייעצהו לארב עם „העם אשר אתו" בלילה על העיר שכם. ממעשי האבות נוכל עתה למלאות את החסר בקורות הבנים: אבימלך ראה, כי צר לו, כי שבטי החוי מרדו בו וגם השבט „שכם" נלוה אליהם, לכן משך אליו את שבטי־ישראל, הנודדים בנגב והרחוקים משכם, הם שמעון ולוי, המקנאים לאמונת ישראל וטהרת גזעי; ובעזרת יתר השבטים, אשד באו אליו לעזרה, עשה נקמות ביושבי שכם ויהרגם ויתץ את העיר. אחרי מות אבימלך נפזרו השבטים הנודדים על פני כל הארץ כבראשונה, ואפרים התנשא על מנשה **) אחיו ויקח את עמדתו בשכם. ולמן המאורע ההוא נסבה שכם לאפרים, אשר התנשא על יתר שבטי ישראל. וראוי להעיר עוד על השם „אבימלך", אשר הוראתו הפשוטה „אבי המלכים", או הראשון אשר נִסָּה ליסד בית מלוכה בישראל כבר הורה לנו, כי שם בן־ירבעל העקרי, שנתן לו ביום הולדו, נדחה ברבות הימים מפני השם התארי והמליצי, שזכה לו בבאו בשנים על פי מעשיו, כי בשום אופן לא יעלה על הדעת, כי יקראו לילד הנולד בישראל בימי השופטים בשם „אבימלך", שם כבוד למלכי הפלשתים שבגרר, לפי ספורי התורה. אך את המחזה הזה נחזה פעמים רבות בסה"ק. עפ"י הדברים האלה נבין ג"כ, מדוע לא נזכרה לכידת העיר הנכבדה „שכם" בס' יהושע וגם בין ל"א מלכי כנען, אשר הכה יהושע, אין זכר למלך שכם; אף כי מקדם קדמתה היתה אחת הערים היותר נכבדות בארץ כנען, וגם במעשי האבות וגם בקורות הבנים יתר שאת לה במעט על כל ערי הארץ. אברהם עבר בארץ כנען בראשונה עד „מקום שכם" עד אלון מורה ויבן שם מזבח—אות

*) השערת החכ' שטיינבערג בספרו „משפט האורים", כי געל (פגול) הוא שם מוסב לחרפה מן „בעל", היא לדעתי טובה ונכוחה.

**) אולי יש גם איזה יחס בין שני בתי האבות למנשי, הנקראים בשם „שֶׁכֶם" (דה"א ז' י"ט, במדבר כ"ו ל"א) ובין העיר „שכם", שהיתה בראשונה למנשה ואח"כ נסבה לאפרים. ועיין בפרק תשיעי.

ומופת על יקר ערך המקום הזה בקורות ישראל, כאשר כבר העיר הרמב"ן ע"ז בבאורו לתורה. ובקורות ישראל הלא נחזה, כי בשכם המליכו בראשונה מלך בישראל בימי אבימלך, וגם רחבעם בן שלמה הלך שכמה, כי שמה באו זקני ישראל להמליכו. ומדוע נפקד מקום העיר הזאת במספר הערים, אשר לכדו בני ישראל בימי יהושע? ובעוד אשר כבוש יתר הערים כמו: יריחו, עי, ירושלים, וחברון וכו' כתוב בס' יהושע ולפעמים גם שנוי בס' שופטים, נשכח זכר העיר „שכם" לגמרי! ונגד זה יספר בס' שופטים בפרט איך עלו בני יוסף „בית-אל" ודו' עמם וילכדו את העיר; שמע מינה, כי אך „בית-אל" ולא „שכם" נחשבה בראשית כבוש הארץ לעיר הראשה בנחלת אפרים, כי ממעשי האבות נדע, כי אך אחרי אשר עזבו יעקב ובניו את „שכם", באו לוזה היא „בית-אל". גם ברשימת ערי אפרים ביהושע ט"ז תחסר העיר שכם (הנזכרת לראשונה אך בין ערי הלוים, הנמנות בס' יהושע כ"א, אך משום הא לא איריא, כי כבר העירו מבארי המקרא, שרבות מערי הלוים היו כהלכה שאין עמה מעשה, למשל העיר „גזר" נחשבת גם היא בין ערי הלוים שבספר' הנ"ל, אף כי נלכדה אך בימי שלמה ע"י פרעה מלך מצרים (מלכים א, ט' ט"ז). סוף דבר: מכל הדברים והאמת האלה נחזה נכוחות, כי מושב העברים בשכם קדם לכבוש הארץ הכללי, וכי בראשונה ישב שבט עברי מיוחד במקום ההוא הנקרא בשם „שכם" בפי געל בן עבד, אשר התערב במשפחות החוי ויהי נִצְמָד להקולטורה הכנענית, וכי שני השבטים „בני-יוסף" אפרים ומנשה התחרו בשבט הקדמון הזה ולא יכלו לו. ואך אחרי מלחמה כבדה, שפרצה בין השבטים, ושבטי הנגב הנודדים התחברו אל בית יוסף צלחה ביד „שבטי ישראל" ללכד את העיר שכם ולתתה אח"כ לנחלה להשבט אפרים.

בס' התורה יש רמז להזמורה הזרה בכרם ישראל במעשה „דינה" בת יעקב. והנה השם „דינה" אשר קראה לאה לבתה זאת, יבא בלא כל טעם בצדו, אך משרש הפעל „דין" והוראתו בס' התורה נדע, כי קרוב הוא בהוראתו להפעלים „יסר" או „נקם", כמו: „דנני אלהים" „הגוי אשר יעבדו דן אנכי" „כי ידין ד' עמו" וגם „דן ידין עמו" (ר"ל, השבט דן ינקם נקמת ישראל מהפלשתים). ולפ"ז קרוב השם „דינה" בהוראתו להשם „נקמה", והוא על שם סופה שנעשו על ידה נקמות ביושבי שכם.

והנה אבי שבטי ישראל יחזה ברוח קדשו (בראשית מ"ח כ' כ"ב) כי אפרים יגדל ממנשה—„וישם את אפרים לפני מנשה"—ואחרי כן יוסיף לאמר: „ואני נתתי לך שכם אחד על אחיך, אשר לקחתי מיד האמורי בחרבי ובקשתי". הלא נראה עין בעין שסמן הוא לבנים. אבימלך, אבי העזרי למטה „מנשה", לא יכל להציב לו יד בעיר „שכם", אך לאפרים תפל העיר לנחלה. והנה השם „שכם" אשר בהוראתו העצמית קרוב הוא להשם „כתף" קרוב הוא אליו גם בהוראתו המושאלת בעניני הגבולים, שפירושו: חלק צר הנכנס לתחומי של אחר, ובמובן זה ישתמש ביחוד ביהושע ט"ו וי"ח. וכאשר תקרא ירושלים עיר המקדש בברכת משה בשם „בין כתפיו של בנימין", ע"ש מקומה בקצה גבול השבט הזה לפאת נחלת יהודה, כן עלינו להבין את המלים „שכם אחד"

באופן הזה, יען כי העיר שכם העתיקה בהנָתנה לאפרים כנוספת אל נחלת השבט הזה, שנפלה לו בראשונה, נמצאה לו כשכם וכתף חדש הנוסף אל גוף האדם; „על אחיך" כמו יותר מלכל אחיך; „אשר לקחתי מיד האמורי בחרבי ובקשתי", כלומר, אשר לקחו כל שבטי ישראל במלחמה מידי החוי יושב שכם, כי לפעמים יבא האמורי כשם כללי לכל עמי כנען הקדמונים, כמו בעמוס ב': „ואנכי השמדתי את האמורי מפניהם" (גם בכתבי אשור הקדמונים נקראה ארץ כנען „Amuri"). ובטרם אשים קנצי למלין אעיר, כי התוצאות שהעליתי הפעם בבנין אב ההיסטורי שבמקצוע הזה, הוא הכלל הגדול „מעשי אבות סמן לבנים", הוא גם מעשה לסתור את הטיח התפל, אשר טחו להם חרשי משחית, הם המתחכמים בעלי בקרת המקרא החדשים, באהל יעקב, לאמר, כי ע"י התבוללות והתערבות בין העברים ועמי כנען נוצר עם ישראל, וכי לא היה כל הבדל גזעי ביניהם, וכל פרטי המסורה הארוכה מיצירת עם ישראל כעם שלם מחוץ לארץ כנען ושעבוד מצרים אינם אלא דברי הגדה, ועוד השערות מרעישות כאלה. כי מכלל הן אתה שומע לאו. ומההתבוללות החלקית, שהיתה בשכם, שלא עלתה יפה, ותמיד התרוצצו החלקים הכנעניים עם החלקים העבריים והקולטורה הישראלית עם הקולטורה הכנענית, עד כי לבסוף צמחה מלחמה נוראה ביניהם, והשבט, שחציו כנעני וחציו עברי, הוא השבט „שכם" נשמד כלו, נוכל לחרץ משפט, כי המקרה הזה היה יחיד במינו, וכל השבטים שמרו תמיד את זרע מצבתם מכל משמר ובעמי כנען לא התערבו. ובכלל תֵראה לנו ההתנגשות הגזעית, העזה והנמרצה, הרצופה בהספור של דינה ושכם ובמלחמות אבימלך עם בעלי שכם, כי בשום אופן לא יצדקו אלה המאחרים את יצירת עם ישראל עד ימי התנחלו בארץ כנען. והנה הספורים האלה, המסיחים לפי תֻמם וכל פניה ומגמה זרה לרוחם, צריכים להיות נאמנים בלי ספק גם בעיני קטני אמנה מקצה האחרון, המפקפקים בכל מסורה וכל מורשה עם ישראל חשודה בעיניהם. ומבנין האב של מעשי האבות נוכל לבא לקל וחמר נגד ווינקלער וסיעתו: מה אם חז"ל, המחמירים, יאמינו בעדות נכרי מסיח לפי תמו; הנכרים, המקילים בכלל להאמין בלוחות ושברי־לוחות, בהשערות קלוטות מן האויר ובפלפולים, שנוצרו אך בהבל פי המתחכמים תאבי־החדשות, אינו דין שחייבים להאמין בדברי מסרת ישראל במקום שהוא מסיחה לפי תֻמה!

גם הספור הקצר בשמואל ב' כ"א המעיד לנו דרך אגב, כי שאול המית את הגבעונים למרות השבועה, שנשבעו להם בני ישראל, „בקנאתו לבני ישראל ויהודה", יוכל לשים לאַל את השערת המבקרים, המחליטים את אחרות הגזע בין ישראל לכנענים, כי שנאת שאול להגבעונים יסודה אך בשנאת־הגזע ולא בשנאת־הדת, יען אלה הגבעונים כבר דבקו באמונת ישראל ויעבדו את אלהיו באמת ובתמים ולכן זכו להיות משרתים בבית ד'.

הערה. עד כמה שמו בעלי־התלמוד לב על יחש האמהות שבסה"ק נראה מהמאמר הקצר (בבא בתרא צ' ע"ב) „אמיה דשמשון הצללפונית", מפני שמצאו בדברי הימים א' ד': ואלה אבי עיטם יזרעאל וישמא וידבש

ושם אחותם הצללפוני. ויען כי בסעיף הסלע אשר בעיר עיטם ישב שמשון, לכן דרשו, כי לאחותם של אבות המשפחות אשר בעיטם יש איזה ענין ליחס בל"ם וכי הצללפוני היתה אם שמשון. ולפ"ז היה הגבור הזה דני מצד האב ויהודי מצד האם, וכן יש גם במדרש רבה (נשא פרשה י').

הערה ב. אולי יש איזה יַחַס למסֹרת ישראל בדבר ההתבוללות שהיתה בשכם מימי קדם גם אל הכותים או השמרונים, אשר שרידיהם יושבים עד היום בשכם — Nablus —, ואולי הוכל החקירה בדבר מוצא־השמרונים למַלאות את הקירותינו שבפרק הזה. כמדומה לי, לא זייפו הכותים את הפרשה של דינה ושכם שבתירה, וא"כ לא הרגישו, כי אולי יש איזה שייכות בין ערבוב־המשפחות שבשכם הכתוב בתורה וביניהם. וראוי לשום לב גם ע"ז, כי בימי ר"מ נמצא איזה שבט בא"י שנקרא בשם „שמראי", ולא „כותאי" (כמו שנקראו השמרונים עפ"י הרוב בתלמוד ומדרשים), אשר התיַחש לשבט יוסף ואשר אהב להתְוַכֵּחַ עם חכמי ישראל ע"ד מוצאו. הספור ע"ד השבט או המשפחה ההיא מלבב הוא. רבי מאיר חמא חד שמראי, א"ל ר"מ: „מהיכן אתית?" — אמר לו: „מן דיוסף!" א"ל רבי מאיר: „לא!" — אמר לו שמראי: „ואלא דמאן?" — אמר לו ר' מאיר: „מן דישׂשכר, דכתיב ובני ישׂשכר תולע ופוה ייב ושמרון, אלין שמריא". אזל לגבי אפטוריקא — הנשיא שלהם — וא"ל: אמר לי סבהון דיהודאי חדא מילא והיא תמהא וכו', א"ל האפטוריקא: „חייך מן דייסף אפקין, מן ישׂשכר לא אעלך!" (בר"ר פצ"ד). התאר „סבהון דיהודאי", שכנה בן המשפחה ההיא את ר"מ, והאפטוריקא המיוחד שהיה לה יוכיחו, כי השמראי לא היו ממשפחות ישראל, ודברי ר"מ נאמרו כנראה אך בדרך הִתוּל והִדּוּד, כי עכ"פ אין להשבט ההוא להתיחש ליוסף. והנה השמרונים שבזמן הזה אומרים, כי נקראים הם בשם „שמרונים" או „שומרים" ע"ש שהם שומרים את התורה, כי אינם חפצים להיות נקראים ע"ש העיר שמרון.

V

אֶפְרַיִם וּמְנַשֶּׁה או בֵּית־יוֹסֵף.

אם בכלל עניה היא תקופת השופטים במקורים נאמנים ע"ד עצמיות השבטים ותכונת כל אחד מהם בפני עצמו, בטרם נעשו השבטים השונים לאגדה אחת; ואך שבלים בודדות ימצא לפניו המלקט בשדה החקירות האלה: מצוין הוא השבט אפרים, השבט הכי נכבד בישראל בראשית תולדותיו, בעניות הנפרזה השורתת בקורותיו והתפתחותו. ואמנם יש סבות שונות ורבות הערך לחסרון הידיעות המקוריות בחיי השבט הנכבד הזה. רוח אפרים באמונות ודעות והלך נפשו בחייו המדיניים היו שונים שנוי נמרץ מרוח השבט יהודה ובית לוי הנלוה אליו. ויען כי הכהנים אנשי הרוח היו גם יודעי בינה

לעתים וכותבי הזכרונות, והם היו היחידים אשר שמו לב להגדות קדמוניות להביע חידות מני קדם, לכן לא לפלא הוא, כי לא שמו לב לצרר גם את רוח אפרים, רוח שקר ימתעה בעיני כל שלמי אמוני יהודה וכל הנרוים אליו, בספרי זכרונותיהם. אך החסרון הזה מרגש מאד בחקירת תולדות השבטים, כי בגללו אזלת ידנו לבא עד חקר ההתנגשות העצומה והמריבה הממושכה שבין שני אלה חלקי האומה: אפרים ויהודה—התנגדות שנתנה מקום לחוקר כווינקלער לדרש בזה הרשות של דופי ילהחליט, כי ישראל ויהודה היו שני עמים שונים ונפרדים, אשר אך יד חזקה כיד דוד החלה לחברם ולעשותם לאגדה אחת. והנה אם נאספה את כל ההשערות הבודדות וההנחות המתקבלות אל הלב, ששערנו ושהנחנו עד עתה לרגל המלאכה אשר לפנינו, למען תהיינה בידנו לאחדות, נוכל לשוות לפנינו את ראשית תולדות אפרים באופן הזה:

שבטי ישראל דבקו ימים רבים במשלח יד אבותיהם וארחות חייהם ואך לאט לאט החלו להמיר את מרעה הצאן בעבודת האדמה ואהלי הנודדים בבתי האכרים. הקולטורה של בני חם לא יכלה למשכם בכחה, מפני שעבודת האלילים הנתעבה של בני הגזע ההוא, שיסודה בתאות בשרים וזבחי אדם, היתה לגעל נפש להרועים הפשוטים ונקיי הדעת מגזע בני שם. לכן יכלה ההרבות הכנענית לפלס לה נתיב בין שבטי ישראל אך במקום שהיתה איזה טמיעה והתבוללות בין העברים ויושבי הארץ, כמו בארץ הגלעד, ששם נראו סמני רפיון בההתבודדות הגזעית, ששבטי ישראל בארץ כנען היו מצויינים בה, וגם בהעיר שכם, שבה נוצר השבט העתיק שחציו עברי וחציו כנעני. בשני המקומות האלה נוסדו בראשונה שני מרכזים לשבטי ישראל, שהחלו לעמד על הקרקע ולהתהפך לעובדי אדמה. אפרים ומנשה, שני השכנים הקרובים לשכם משני עבריה (גבול מנשה לפאת נגב היה המכמתת אשר על פני שכם (יהושע י"ז ז') וגבול אפרים היה המכמתת מצפון (שם ט"ז), היו כנראה הראשונים בין שבטי ישראל, שהחלו לעסק במזרע השדות, ולכן הקדימו להתקרב להקולטורה הכנענית במדה שהתרחקו מאחיהם הנודדים וארחות חייהם. בגלל הדבר הזה גברו שני אלה השבטים על יתר אחיהם, כי חק טבעי הוא בתולדות העמים, כי התרבות היותר חזקה תהדוף תחתיה את אחותה הרפה והאצל עליה מרוחה. אדמת אפרים היתה פוריה מאד, והשם „אפרים", הנגזר לפי ספורי התורה מהשרש „פרה" (כי הפרני ד' וכו' בראשית מ"א), נאה גם לנחלת השבט הזה כמו לשבט בעצמו. במעשי האבות יש סמן נפלא לגדולת אפרים וסבתה, לאמר: בהיות עוד יוסף נער בן שבע עשרה שנה, רועה עם אחיו בני בלהה ובני זלפה בצאן, ראה בחלומו, כי כלם מאלמים אלמים בתוך השדה, והנה אלמתו קמה וגם נצבה, בעוד אשר אלמות אחיו סבו את אלמתו ותשתחוינה לה. אחי יוסף הבינו כרגע את פתרון החלום הזה ויאמרו לו בתוכחת מגלה: „המלך תמלך עלינו, אם משל תמשל בנו"? ויוסיפו עוד שנא אותו על חלומותיו ועל דבריו (בראשונה שנאוהו אך מקנאתם בו, על אשר אהבו אביהם מכל בניו). פתרון החלום הנפלא ההוא: יתר השבטים החלו גם הם לשלח יד במזרע השדות

ויאלמו גם הם אלמים בתוך השדה, אך העבודה החדשה הזאת היתה עוד רופפה בידם, כי אחזו בעבודת האדמה וגם ממרעה הצאן לא הניחו ידיהם, אך אלמת יוסף קמה וגם נצבה, לאמר, כי לשבט הזה היתה עבודת האדמה תמידית ועקרית, ולכן נהיה נזיר אחיו ומושל בכל שבטי ישראל, כי הכל צריכין למרי דחטי ובהשתחוות אלמות השבטים לפני אלמת יוסף, השתחוו גם בעלי האלמות ליוסף. (ע"ד בני השפחות שבמעשי האבות יש להעיר, כי השבט „גד"—מבני זלפה—, הקרוב לחצי המנשי שבעבר הירדן, החזיק במרעה הצאן במדה מרבה, וגם השבט „דן" מבני בלהה, השכן לאפרים בארץ כנען, היה אחד השבטים הנודדים, כנראה מהשם „מחנה דן" שאצל קרית יערים (שופטים י"ח מ"ב) ומבקשו נחלה לשבת ועָברו דרך הר אפרים *), ששם כבר ישבו בני-השבט ישיבת-קבע בארץ אחוזתם ועסקו בעבודת האדמה, כנראה מבית מיכה והבתים אשר עם ביתו והצורף, שעשה בזהב) ממכתבי תל-אמרנא נדע, כי במאה החמש עשרה שלפני המספר הרגיל, שהוא בערך בימי התנחלות שבטי ישראל בארץ כנען, משלו מלכי מצרים בארץ כנען, ובל"ס רבה אז השפעת הקולטורה של מצרים על הכנענים יושבי הארץ. ההתחברות בין המצרים והכנענים היתה כנראה דרך הים, לכן היו אלה משבטי ישראל, שכבר החלו לעבוד את האדמה ולהתקרב במשלח ידם וארחות חייהם אל ילידי הארץ, קרובים יותר להקולטורה המצרית והשפעתה, ותחת זה היו שבטי ישראל הנודדים בנגב כנען רחוקים מרוח המצרים והשכלתם, אם גם היו קרובים להם בקרבת המקום.

המצרים עבדו את השור אביר—אפים—ויתנו לו כבוד אלהים, יען רב תבואות בכחו לפתח ולשדד האדמה, כי ארץ מצרים היתה אוצר התבואות לכל הארצות מסביב, ובימי הרעב נקוו אליה כל סוחרי הארצות עם צרורות כספם לקנות מכלת לביתם, לכן העריצו המצרים את עבודת האדמה ואת מכשיריה, כי מהם נמצא להם לחמם ועשרם. וכן היה גם השור לסמל העשר והאשר לבני אפרים, שהחזיקו בעבודת האדמה רב יתר מכל שבטי ישראל. בברכת משה תהלל אדמת השבט הזה בדברים האלה: וליוסף אמר מברכת ד' ארצו ממגד שמים מטל, ומתהום רובצת תחת, וממגד תבואות שמש, וממגד גרש ירחים, ומראש הררי קדם, וממגד גבעות עולם, וממגד ארץ ומלאה, ורצון שוכני סנה, תבאתה לראש יוסף ולקדקד נזיר אחיו. אחרי שזכתה נחלת יוסף לתהלות ותשבחות מאין כמוהן, ישים המברך את פניו אל השבט בעצמו ויאמר:

בְּכוֹר שׁוֹרוֹ (הוא אפרים) הָדָר לוֹ
וְקַרְנֵי רְאֵם קַרְנָיו
בָּהֶם עַמִּים יְנַגַּח.

*) הסבה העקרית של מסע הדני היתה לכידת נחלתו בידי הפלשתים כאשר יתבאר בפרקי הספר הבאים.

יְחַדָּו אַפְסֵי אָרֶץ:
וְהֵם רִבְבוֹת אֶפְרַיִם
וְהֵם אַלְפֵי מְנַשֶּׁה.

לאמר, כי השור, שהוא סמל יוסף—אפרים—ותפארת גאותו, הוא אך ציור השבט הזה בהדרו ורב תבואותיו, אך למלחמה וגבורה איננו דומה לשור ביתי, כ"א לראם הזק ונורא, אשר לו קרנים גבוהות חזקות לנגח בהן את כל אויביו מסביב—הקרנים האלה, הם רבבות אפרים ואלפי מנשה. גם הושע הנביא ישוה את אפרים לשור ועגל לאמר:

וְאֶפְרַיִם עֶגְלָה מְלֻמָּדָה אֹהַבְתִּי לָדוּשׁ,
וַאֲנִי עָבַרְתִּי עַל טוּב צַוָּארָהּ (הושע י' י"א).

בברכת יעקב יברך אבי השבטים את ילד שעשועיו זה לאמר „בֵּן פֹּרָת יוֹסֵף, בֵּן פֹּרָת עֲלֵי עָיִן" כלומר: יוסף הוא עץ עושה פרי השתול על מעין=מים, הוא הירדן, גבול מנשה ואפרים ממזרח, אשר פריו יתן בעתו ולא יבל לנצח.

„בָּנוֹת צָעֲדָה עֲלֵי שׁוּר"

לאמר: יש עץ רב=הענפים, העומד על יד הגדר שסביב לגן, אשר חלק מענפיו יצעד ויעבר על הגדר — שור או חומה — ויסתבך גם מחוץ לגבול הגן, כן גם שבטי=יוסף ישלחו דליותיהם ונטישותיהם על השור או הגדר (הוא הירדן, הגבול הטבעי של ארץ כנען לפאת מזרח) וגם בעבר הירדן יתקעו להם יתדם, כי חצי המנשי נשאר בעבר הירדן, בעוד אשר חציו השני לקח את נחלתו על יד אפרים אחיו בארץ כנען (בנות הוא שם יחידה נקבה וכמיהו כהשם „בֵּן" הוראתם עֵץ יִמְּטֵּע כמו יעל בֵּן אִמַּצְתָּה לָּךְ (תהלים פ' ט"ז). שני השבטים אפרים ומנשה, שהחלו בראשונה לאחוז בעבודת האדמה, סבלו ג"כ ראשונים מתגרת הנודדים והשודדים מדין ועמלק. כי בן דרך הנוסעים בעדר מאז להתנפל על יושבי ארץ נושבת ולשלל שלל, כי רכוש עובדי האדמה נמצא תמיד במקום אחד וקשה מאד להסתירו מעיני כל צר ואויב, לכן יחמדו הרועים, השואפים שלל זרים, תמיד את הון עובדי האדמה. המדינים הנוסעים בעדר, התנפלו ראשונה על נחלת אבי=העזרי למטה מנשה בימי גדעון, ובמלחמה הראשונה (הנזכרת אך דרך אגב בס' שופטים), שהיתה על הר תבור, נפלו אחי גדעון בן יואש בשבי מדין. וזבח וצלמונע מלכי הנודדים הפרו ברית=עמים וימיתו את שבויי חרבם, לכן השיב להם גדעון כפעלם וימיתם גם הוא כאשר לכדם במלחמה. גם בני אפרים נלחמו פעמים רבות עם גדודי העמלקי, שעברו לרגעים את הירדן, לשלל שלל יושבי הארץ. בשירת דבורה תשים המשוררת את פניה נגד השבט אפרים ותאמר: „מִנִּי אֶפְרַיִם שָׁרְשָׁם בַּעֲמָלֵק" לאמר כי שרש אפרים וראשית גבורתו (במליצת לשון נופל, כי הפעל „פרה" קרוב הוא בהוראתו אל השם „שרש" כמו „שרש פרה רוש ולענה" (דברים כ"ט י"ז) וכן יש גם במליצת הושע: „הֻכָּה אפרים, שרשם יבש, פרי בל יעשין (הושע י' ט"ז) כוננו נגד עמלק, ולכן לא יבלו

בני אפרים לעזור את שבטי הצפון במלחמתם עם סיסרא. ונגד השערת ווינקלער המוזרה, המבטל את מציאות עמלק בהבל פיו ויבדא לו נוסחא חדשה בשירת דבורה, יש עוד כתוב המסיח לפי תֻמו ומעיד, כי עבדון בן הלל הפרעתוני נקבר בפרעתון בארץ אפרים, בהר העמלקי, הנקרא בלי ספק על שם אחת המלחמות שנלחמו עליו בני אפרים עם גדודי העמלקי. וכנראה צלחה יד אפרים ובנימין, הנלוה אליו, להכות את עמלקי אחור, עד כי לא יכלו לבא אל גבול שבטי הצפון ולהרגיזם.

והנה בעקבות חקירתנו ע"ד העיר שכם, שבפרק הקודם, נודע לנו, כי התפשטה נחלת אפרים לאט, לאט וכי אחרי אשר גבר השבט הזה חָילים לקח לו עמדתו גם בהעיר שכם. אך יש לנו עוד מקור נכבד, אשר יגלה לנו רב יתר מזה כי בראשונה לקחו להם בני יוסף נחלתם אך בהר אפרים, ואת הכנעני היושב בארץ העמק, בבית שאן ובעמק יזרעאל לא יכלו להוריש, מפני רכב הברזל שהיו לו. ובהתאוננם באזני יהושע בן שבטם, כי אֵין להם הר אפרים, אמר להם, כי בהיותם עם רב ולהם כח גדול, יוכלו להרחיב את גבולם בזה שיבראו—יכרתו—את היער הגדול, אשר כסה אז את הר אפרים, ויהיו להם תוצאותיו—מקומו—ואחרי כן יירשו גם את יושבי העמק, אף כי רכב ברזל להם וחזקים הם (יהושע י"ז). ואם נשוה לזה את לוח המשפחות המתיחשות לאפרים שבדהי"א (ז' כ' כ"א) נראה, כי באמת נחלקו בתי האבות אשר לשבט הזה לשנים: יש מהם שנשארו בהר, ויש שירדו אל העמק וישבו שם. ברבות הימים התגברו יושבי=העמק אל יושבי ההר, עד כי קראו להם בשמות חדשים עלי אדמת אחוזתם החדשה. וזה לשון הכתוב הנ"ל בדברי הימים: ובני אפרים שׁוּתֶלַח וּבֶרֶד בנו וְתַחַת בנו ואלְעָדה בנו ותחת בנו; וְזָבָד בנו ושותלח בנו ועזר ואלעד והרגום אנשי גת הנולדים בארץ, כי ירדו לקחת את מקניהם; ויתאבל אפרים אביהם ימים רבים ויבאו אחיו לנחמו; ויבא אל אשתו ותהר ותלד בן ויקרא את שמו בריעה כי ברעה היתה בביתו; ובתו שארה ותבן את בית חורון התחתון ואת העליון ואת אֻזֵּן שֶׁאֱרָה. אחרי כן יבאו עוד שמנה דורות: רֶפַח, דשף, תֶּלַח, תַּחַן, לַעְדָן, עַמִּיהוּד, אלישמע ונון—מבריעה בן אפרים עד יהושע בן נון.

והנה הִשָּׁנוּת השם תַּחַת פְּעָמִים מתפרשת מאליה על פי הכתובים ביהושע שהבאנו: משפחות בֶּרֶד ואלעדה שהולידו את „תַּחַת" ר"ל, כי יש שירדו משתי אלה המשפחות אל העמק ויתנחלו בו וברבות הימים נקראו בשם חדש „תחת" או בֶּרֶד=תַּחַת ואלעדה=תחת להבדילם מבני אלה המשפחות, שנשארו בהר אפרים; וגם השמות שותלח ואלעָד הנכפלים בכתוב השני יורו כנראה אך על החלוקה המקומית, שהעירונו עליה, כמו שנמצא ג"כ בית=חורון התחתון והעליון בנחלת אפרים, שתי ערים המתיחשות לאם אַחַת היא שֶׁאֱרָה בת אפרים או בת בריעה הנ"ל.

על פי הדברים האלה היו לאפרים אך חמש משפחות עקריות: שותלח, ברד, אלעדה, זבד ועזר, אשר אך האחת מהן היא משפחת הַשֻּׁתַלְחִי נזכרת בלא כל שנוי גם בס' במדבר מ"ו, בעוד אשר במקום הארבע הנשארות יָבֹאוּ שם שלשה שמות אחרים: בֶּכֶר, תַּחַן, ועֵרָן (במדבר כ"ו ל"ה ל"ו). והנה

משפחת בֶכֶר נחשבת בס' בראשית לשבט בנימין (בראשית מ"ו) בעוד אשר בס' במדבר (כ"ו מ') וגם בדהי"א (ח' א'—ה') אין זכר לבֶכֶר בין משפחות בני הימיני, ושבע בן בכרי איש הימיני (שמואל ב' כ' א') נקרא בפי יואב בן צרויה בשם איש מהר אפרים (שם כ"א) (גם משפחת „בריעה" שנולדה לאפרים אחרי שנהרגו רבים מבני השבט בידי אנשי גת (דהי"א ז' כ"ג) היתה גם בשבט בנימין וראשי האבות ליושבי אַיָלון התיחשו לה (שם ה' י"ג), שמזה נחזה, כי לא הֻצבו גבולות צרים בין משפחות אלה שני השבטים וכי יש שהתחתנו זו בזו ותתערבנה יחד, אך עוד נשוב לדבר בזה). שם המשפחה „תַחַן" הנזכר בס' במדבר יזכר בשם איש פרטי בס' דהי"א בין אבות יהושע ולשם המשפחה האחרונה „עֶרָן" יש כנראה איזה שייכות עם העיר „נערן" הנחשבת בדהי"א בין ערי אפרים שבמזרח.

מכל הדברים האלה נראה, כי הזכרונות המובאים בלוח המתיחשים לאפרים שבדהי"א נכבדים הם מאד וכי תוכם רצוף מסורה קדמוניה ע"ד התפשטות משפחות אפרים מהר אל העמק. הידיעות האלה מתאימות אל האמור ושָנוי ביהושע ושופטים, כי בלכידת ארץ כנען ביד שבטי ישראל נשתנו עליהם סדרי הַהִיסְטוֹרְיָה של רוב העמים לוכדי ארצות, כי בעוד אשר בדברי ימי כל העמים נמצא, כי קשה לכידת ארץ-הרים רב יותר מכבוש ארץ המישור, וברוב הארצות הנלכדות לא יכלו המנצחים לנשל את המנֻצחים מן ההרים והגאָיות שביניהם, ששם נמלטו תמיד השרידים והפלטים וישגבו בהם נגד עושקיהם (למשל נביא את ממלכת הגותים (Gothen) שנשארה בהרי הפירענאים גם אחרי שנלכדה ספרד בידי הערבים ואת הסרבים יושבי ההרים-השחורים—Montenegro—שלא נכנעו לפני הטורקים, גם אחרי לכדם את ממלכת סרביה שבמישור), נשתנה כבוש ארץ כנען בידי שבטי ישראל מן הקצה אל הקצה. שבטי ישראל, שלא התגאלו בכל התועבות התלויות בהקולטורה המשחתה של עמי חם, היו בריאים ואמיצי כח, ולכן לא יכלו הכנענים הרכים והמענגים, הנצמדים לכל זמה ותאוה לעמד בפניהם בכח ידים, ואף ברכבי-הברזל אשר להם, בקשת וחצים וביתר כלי-הנשק, שחסרי עוד לצבאות ישראל יוצאי-המדבר, עמדו הכנענים, המשכילים בכל דבר חרשת ובשרון-המעשה, על נפשם ויכו את אנשי ריבם, החזקים מהם, אחור. אך גם ברִכבם גם בקשתותם יכלו הכנענים להשגב אך בארץ המישור, אך לא על ההרים הרמים, אשר מרביתם היו מכֻסים ביְעָרים עבתים כמו הר אפרים (יהושע י"ז) לכן נָשתה גבורת הכנענים לעמד נגד שבטי-ישראל בהעפילם לעלות על הרי הארץ, וכה נלכדו הרי כנען ראשונה בידי בני ישראל. השבט אפרים, שנתנה לו הבכורה במעשי-האבות, היה באמת בכור לאחיו בכל דבר תושיה ואחרי ימים לא רבים עשה חיל גם בחרשת כלי נשק, עד כי החל להשתמש גם בקשת וחצים במלחמתו עם אויביו, כאשר יעיד על זה המשורר אסף במזמור ע"ח הנעלה, שבו יקרא לבני השבט הזה בשם „בני-אפרים נשקי רומי קשת", תאר, שלא זכה לו אף אחד משבטי ישראל. (במלחמת הגבעה הראו בני הימיני את יתרונם על כל שבטי ישראל אך בזה שהיו קַלָעים מהירים, הקולעים באבן אל השערה

ולא יחטיאו (שופטים כ׳ ט״ז), כשרון הנופל בל״ס בערכו מהכשרון לירות חצים בקשת). גם בברכת יעקב יהלל אבי השבטים אך את יוסף לבדו בדברים האלה: „ותשב באיתן קַשְׁתּוֹ ויפזו זרעי ידיו״. גם חנה אם שמואל תאמר בתפלתה, שהיא גם סמן לגדולת הלוים ותפארתם מימי דוד והלאה: „קשת גבורים חַתים ונכשלים אזרו חיל״, לאמר, כי בנפול השבט אפרים במלחמת אבן העזר וחרבן שילה, יאזרו הלוים הנכשלים (שהיו רעבים ונודדים ללחם בימי גדולת אפרים ותקופת שילה: שופטים י״ז: לוי אנכי ואנכי הולך לגור באשר אמצא) חיל, כי אחרי מפלת אפרים התרומם יהודה בימי דוד, אשר הרים את קרן הלוים בכבוד, לכן תאמר חנה בסוף תפלתה: „ויתן עֹז למלכו וירם קרן משיחו״. השמוש בקשתות במלחמה הוא גם אות ומופת על הכש־ון בחרשת המתכות ובכל מלאכת מחשבת, ומזה נדע, כי בני אפרים מהרו להשתלם ולעלות בסלם ההשכלה מכל יתר השבטים אחיהם, עד כי הרהיבו עוז בנפשם לעזב את הר אפרים ולרדת אל העמק. לאט לאט תקעו להם יתדב גם בהעמקים שסביב להר אפרים וילכדו גם את שכם, אחרי שנשמד האספסוף שישב בה. כל יתר השבטים סרו כמעט למשמעתם, והמרכז הרוחני שבשילה היה בנחלתם, אשר ערכו לגדלת אפרים והשפעתו על כל השבטים שכניו היה כערך המקדש שבירושלים להרמת קרן יהודה, כמו שנראה מדברי אסף במזמורו שהבאנו. משרידי הזכרונות שנשארו לנו בס׳ שופטים נראה, כי אם קם גם שופט מגזע יתר השבטים להושיע את ישראל, אז בחר לו לכה״פ את מקום מושבו בנחלת אפרים. אהוד בן גרא בן־הימיני תקע בשופר בהר אפרים וירדו עמו בני השבט מן ההר למלחמה עם מואב. דבורה ישבה בין הרמה ובין בית־אל בהר אפרים. גדעון למטה מנשה הצטדק באזני בני אפרים על לכתו להלחם במדין ואת בני אפרים לא קרא, באמרו להם: „הלא טוב עוללות אפרים מבציר אביעזר״, לאמר, כי הגדולות, אשר עשו בני השבט הזה באחרונה, בלכדם את מעברות הירדן וקחתם את שרי מדין בשבי, נכבדות הן בערכן ממעשי אבי־העזרי בראשית המלחמה. את הדברים האלה דבר גדעון מיראתו את בני אפרים, אשר רָבוּ אתו בחזקה ויאמרו להראותו את נחת זרעם. השופט תולע בן פואה איש יששכר (הנקרא בשם שתי המשפחות הראשונות מד׳ המשפחות שבשבט יששכר הנזכרות בס׳ במדבר כ״ו תולע, פואה או פֻּוָּה, יוב או ישוב ושמרון) ישב בשמיר בהר אפרים. עבדון בן הלל הפרעתוני ישב בפרעתון עירו, אשר בארץ אפרים; גם נקבר בה. ולא אך בארץ כנען שמו משטרם ויהיו עליונים לכל השבטים היושבים והנודדים בה, כי נסו לאסוף תחת דגלם גם את השבטים שבעבר הירדן. אך בימי יפתח נשתה גבורתם וינגפו לפני אנשי הגלעד. ואם נמד את מעשי הראשונים בקנה המדה, שאנחנו מודדים את פעולות בני דורנו, אז נתן צדק לבני־אפרים במלחמתם עם יפתח, אשר בחרו בו אנשי הגלעד לְקָצִין על כל עבר הירדן, גם נשבעו לו שבועת אמונים לפני ד׳ במִצְפֵּה גלעד (וידבר יפתח את כל דבריו לפני ד׳ במצפה). פעולה כזאת מצד השבטים הרחוקים יכלה באמת להפריע את מעשה־האחדות בין שבטי ישראל שבארץ כנען ולהאריך את ימי הפרעות והפרוד שבין השבטים, אם כל שבט

ושבט בנה לו במה לעצמו והקים עליו קצין ושופט, מבלי שאל את פי יתר השבטים. אך יתר השבטים שבארץ כנען לא הגיעו עוד למדרגת ההשתלמות של אפרים ולבם לא הלך אחרי דעותיו ליסד „אגדת־השבטים" לישראל, כלי שמגמה יתר יפנה ליסד ממלכת־ישראל, ולכן לא לקחו כל חלק במלחמת הבכורה והמשרה שנלחמו בני אפרים עם אנשי הגלעד. בני אפרים התגאו בטהרת גזעם ואת אנשי הגלעד קראו בשמות חרפה, ומאז היתה שנאה מסתרת בין שני אלה המתחרים ע"ד הבכורה, ולכן נלחמו שתי מחנות הלוחמים בחמה שפוכה ואכזריות נוראה. אנשי אפרים נגפו במלחמה כנראה מחסרון שר צבא גבור אשר יעמד בראשם, בעוד אשר יפתח הגלעדי הי' איש מלחמה מנעוריו, לכן רבה המגפה בחיל אפרים עד ארבעים ושנים אלף איש. בפרשת דבר המלחמה ההיא שבס' שופטים נמצא פרט אחד, הראוי לשים עליו לב. אחרי המכה שהכו בני אפרים במערכה, נפוצו הפליטים בארץ, ואנשי הגלעד לא יכלו עוד להכיר, מי להם ומי לצריהם, ומה גם, כי בארץ הגלעד ישבו שבטים שונים, שהתבוללו יחד, ולא על נקלה יכלו לדעת את בני כל שבט ושבט בפני עצמו, לכן מצא לו יפתח כנראה תחבולה אחת להכיר את אויביו, שבקשו לעבור את מעברות הירדן ולשוב אל ארצם. אנשי אפרים לא יכלו לבטא בשפתם את האות שין כמו ויבטאוהו כמו הסמך ולכן באמר אחד מבני אפרים: „אעברה את הירדן" אמרו לו אנשי הגלעד „האפרתי אתה? ויאמר: לא!" אז אמרו לו: אמר נא „שבלת" לאמר: „אעברה את שבלת־המים" *), אך בני אפרים אמרו „סבלת", וכה נכרו פליטי אפרים לפני אנשי הגלעד, אשר שחתו רחמיהם וישחטו את כל הפליטים אל מעברות הירדן. המלחמה היתה כנראה ביער גדול בארץ הגלעד, והיער הזה נקרא אח"כ על שם המלחמה ההיא בשם „יער אפרים" (ש"ב י"ח י') שבו היתה המלחמה בין עבדי דוד והנוטים אחרי אבשלום. בעקבות המלחמה ההיא ירד כבוד אפרים כמובן, וסמן לדבר יש גם בס' שופטים, כי שני השופטים, שקמו בישראל אחרי יפתח, אבצן מבית לחם ואלון הזבולוני (ששמו כשם המשפחה השנית שבשבט הזה הנזכרת בס' במדבר: סרד ואלון ויחלאל), לא היו בני השבט הזה, גם לא ישבו בנחלתו. אך בכ"ז נרפא אפרים מהמכות האלה אחרי ימים לא רבים ויוסף להתנשא על כל שבטי ישראל, והשופט השלישי „עבדון בן הלל" היה בן השבט הזה גם ישב בנחלתו.

ולולי הסבות החיצוניות, שכרגע נשוב לדבר בהן, שהיו בעוכרי אפרים ושארו על כל שבטי ישראל, צלחה בידי השבט הזה לבצע את אשר זמם מקדם קדמתו, לאחד את השבטים הנפרדים לאגדה אחת ולכונן ממלכת ישראל בארץ כנען. אך גורל העמים ועתידותיהם תלוים לפעמים לא אך בהם ובטבע ארצם, כי גם בסבות חיצוניות שאין נסתר מהן ומפעולותיהן הכבירות. אויב חזק ועצום בא מעבר לים, מהאיים שבים התיכון, ומגמתו

*) דברי ווינקלער, המתאמץ למצא בזה עקבות אצטגנינות, באשר השבלת היתה סמל מזל־בתולה, הם כמובן דרשה של דופי.

היתה ללכד את ארץ כנען ולנשל את שבטי ישראל ממנה. מסעי הפלשתים מהאיים כפתור וכרתים אל חופי סוריא וכנען ואל ארץ מצרים התחתונה, שכבר החלו לפני שנים רבות (מארץ הכסלוחים, אשר בין מצרים וכנען, יצאו אלה הגוים עוד לפני מאות בשנים ויבאו עד ירכתי נגב יהודה ויכוננו להם ממלכה במסבי גרר. ועיין בפתח דבר), שמו פניהם בימי השופטים אל חיפי כנען וביחוד אל עיר החוף יפו, שהיתה בקצה נחלת הדני. השבטים יהודה ושמעון, שהיו עוד נודדים למחצה, נלחצו מהאויבים העזים, שבאו עליהם מעבר לים, אל ערבות הנגב וישאו בדומיה את ממשלת הפלשתים, אשר נתנו עליהם חתיתם ברכב הברזל ובקשתות הנחשה אשר להם, שלא נמצאו עוד בידי אלה השבטים הרועים. אך לא כן השבט הקטן דן, הוא עמד על נפשו בגבורה נפלאה ולא נתן את האויבים העזים לפרץ אל נחלת אפרים ויתר שבטי הצפון. כנחש עלי דרך ושפיפון עלי ארח (ברכת יעקב) עמד הדני נגד אלה יוצאי כפתור, ושומה היתה בפיו „תמות נפשי עם פלשתים" *). שמשון ועלילות גבורותיו הם ציור גופני ומליצי לעלילות בני השבט הקטן הזה ושופטם הגבור, העשוי לבלי-חת. אך בנפול השבט הקטן הזה, אשר כבן שפחת-רחל עמד על משמרתו לפני בני הגבירה, גנן והצל אותם מידי הפלשתים העזים, שמו אלה האויבים את פניהם אל נחלת אפרים ושבטי ישראל בעלי-בריתו. הפרץ, שפרצו הפלשתים מערי החוף, שנלכדו ראשונה בידיהם לפנים הארץ, היה לפעמים הולך וחזק ולפעמים היה מתרפה ומתמעט; כי אלה יורדי הים, יוצאי כפתור ויתר איי הים התיכון, נלחצו, כנראה, גם הם מצדם לעזב את ארצם ולבקש להם ארץ חדשה באשר ימצאו; ולא מרצונם הטוב החליפו את ארץ מולדתם בארץ חדשה. התנועה היתה נמשכת והולכת לאט לאט, ולכן היו בראשונה אך תגרות-קטנות בין לוכדי חמשת הערים ושבטי ישראל, ואך אחרי ימים רבים, אחרי שגברו הפלשתים חילים ומספרם היה רב מאד בארץ, התנפלו על שבטי ישראל בגבורה ובמלחמת תנופה בימי עלי וחרבן שילה, כאשר נדבר עוד בזה. התגרות הראשונות בין בני אפרים ואנשי גת הנולדים בארץ, אשר יספר מהן בקצור נמרץ בס' דהי"א, בכתובים שהבאנו למעלה, היו כנראה בימי השפטים, אחרי שכבר נאחזו משפחות אפרים בהר ומשם החלו לרדת ולהתפשט גם אל העמק [כן יורה הפעל „ירד" (והרגום אנשי גת הנולדים בארץ, כי ירדו לקחת את מקניהם), שלא יסבול בשום אופן את המסורה העתיקה, השומה בפי בעלי המדרש, ע"ד צאת בני אפרים מארץ מצרים לפני היציאה הכללית, כי במסע כזה של יוצאי מצרים דרך ארץ פלשתים ופניהם אל ארץ כנען יבא תמיד ההפך של „ירד", הוא הפעל „עלה". וע"ד התאר „הנולדים בארץ", שנקראו בו אנשי גת, כבר העירותי, כי הכונה בזה להבדילם מן דור הפלשתים הראשונים יוצאי כפתור, שהיו אך „לוכדי הארץ" וגרים בה, אך לא נולדו

---

*) ועיין בסוף הפרק „ראובן, שמעון ולוי" בבאור הכתובים של ברכת יעקב ובהפרק „יתר קירות הפלשתים"

בארץ כנען] . עפ"י זה היתה הפגישה הראשונה בין בני אפרים והדור השני של הפלשתים יוצאי כפתור מלחמת תגרה שהתגרו בני אפרים, שירדו מההר, עם אנשי־גת, אשר עמדו על מקניהם להצילם מידי אויביהם שרצו לקחתם. בני אפרים הגדולים נהרגו לפי זה בידי אנשי גת, או משפחות רבות מבני השבט הזה, שהרהיבו עוז בנפשן לעזב את הר־אפרים ולרדת אל העמק, שכבר נלכד בידי הפלשתים, נשמדו בידי האויבים העזים האלה. את הכתוב שבסוף הספור „ויתאבל אפרים אביהם ימים רבים ויבאו אחיו לנחמו" (דהי"א ז' כ"ב), המזכיר לנו בסגנונו את שפת מעשי האבות שבס' בראשית, צריך להבין באופן מליצי וכללי. וכן צריך גם להבין את פשוטו של הכתוב הבא אחריו „ויבא אל אשתו ותהר ותלד בן ויקרא את שמו בריעה, כי ברעה היתה בביתו". אך ע"ד המשפחה „בריעה", אשר בפרשה שלאחריה בדהי"א תתחשב בין משפחות בנימין, שהבריחו את יושבי גת, ראוי לשים לב, כי מסגנון הכתוב (בדהי"א ח' י"ג) „ובריעה ושמע המה ראשי האבות ליושבי אילון, המה הבריחו את יושבי גת", נראה, כי כ"ז הוא ענין למלחמת אנשי גת בשבטי ישראל, הנזכרת בפרשה הקודמת (ז' כ"א), ששם נאמר כי „בריעה" נולד לאפרים, אחרי שכבר התנחם אבי השבט על מות בניו הגדולים בידי אנשי גת. ולפ"ז, אם נשער, כי בריעה היתה משפחה מערבת מאנשי אפרים ובני הימיני, תובן היטב כונת הספור הקצר הזה ומגמתו: כי „בריעה", היא המשפחה הצעירה במשפחות אפרים, שאספה אל תוכה גם בתי אבות רבים מבני הימיני, נקמה את נקמת אחיותיה הבכירות, הן משפחות אפרים, שנשמדו בידי אנשי גת. *) בעקבות הדברים האלה נעבר מענין לענין באותו ענין ונתבונן, כי בראשית יצירת השבטים היתה ההתחברות שבין בנימין ואפרים, בני רחל, יותר חזקה מאשר נהיתה אח"כ ברבות הימים. התפתחות השבט בנימין והשתלמותו לשבט נפרד ונבדל היו מאוחרות מהתפתחות יתר השבטים כמו שנדע ממעשי האבות, כי השבט הזה היה היחיד בין שבטי ישראל, שהורתו ולדתו היו בארץ כנען. וממקומות שונים בסה"ק נראה, כי בראשית ימי השופטים היו בני הימיני נגררים אחרי אפרים כאחד מבתי אבותיו, מבלי התחשב כמעט לשבט נפרד. בשירת דבורה תֵרָאֶה לנו ההתחברות הזאת בכתוב: „מִנִי אֶפְרַיִם שָׁרְשָׁם בעמלק, אחרֶיךָ בִנְיָמִין בַּעֲמָמֶיךָ". אהוד בן גרא בן הימיני אחרי הכותו את עגלון תקע בשופר בהר אפרים לאסוף את בני השבט הזה למלחמה עם מואב. במלחמה על אבן העזר, שבני אפרים לקחו בה חלק בראש, כאשר יתבאר (וכאשר נראה גם מדברי אסף במזמור ע"ח שהבאנו, אשר יחשוב את תבוסת ישראל והרבן שלו בימי עלי כירידת אפרים בפרט), רץ איש בנימין מהמערכה ויבא שילה. בימי מלוכת שאול בן הימיני לא נמצא כל התנגדות גלויה מצד אפרים נגד המלך הזה ולא התלוננו אלה המתלוננים תמיד גם על שופטי ישראל מבני יתר השבטים על המלך הזה, שנבחר מקטני שבטי ישראל ולא מקרבם, אין זאת, כי אם חשבו את בנימין כבן גזעם ולא התקנאו בו. שמעי בן גרא בן הימיני אמר על נפשו באזני דוד, כי בא ראשון לכל בית יוסף לקראתו (להעבירו את הירדן אחרי ברחו מפני אבשלום), שמע מינה, כי חשב את שבטו כאחד אָחֻז מבית־יוסף. ע"ד

*) ויעיין ההערה ב' בסוף הספר.

שבע בן בכרי איש הימיני, הנקרא בפי יואב בשם איש מהר אפרים וע"ד משפחת „בכר", הנחשבת ג"כ לשני השבטים כאחד, כבר העירותי. גם אסף המשורר, הנעים והנשגב, המביע חידות מני קדם ונושא מזמוריו לקוח ע"פ הרוב מקורות ישראל העתיקות, השכיל להציג את בנימין בין אפרים ימנשה במזמור פ' באמרו: „לפני אפרים ובנימין ומנשה עוררה את גבורתך ולכה לישועתה לנו", מפני שבימי השופטים, בימים שנשא עליהם המשורר במזמורו זה את מדברותיו: „גפן ממצרים תסיע, תגרש גוים ותטעה, פנית לפניה ותשרש שרשיה ותמלא ארץ", נמצא בנימין כרוך תמיד אחרי שני שבטי בית יוסף, מבלי הפרד מהם אף פעם אחת. אחרי ההערות האלה נבין ג"כ, מדוע היה משכן שילה, הנקרא בפי אסף במזמור ע"ח בשם „אהל-יוסף", על גבול בנימין, וגם בית-אל העיר הראשה בנחלת אפרים היתה על גבול בנימין, כי נחלת בנימין לא נחשבה בימי השופטים בעיני בני-אפרים כנחלה זרה, כי אם כחבל השבט היותר קרוב להם ובן גזעם. על פי כל הדברים האלה נראה כי אספו אנשי כנה"ג שרידי זכרונות אפרים הקדומים ודברי מלחמותיו הראשונות עם הפלשתים אל ספר דה"י ולכן נכבדים הם בערכם.

VI

יֶתֶר דִּבְרֵי אֶפְרַיִם וּמְכִירַת יוֹסֵף כְּסִמָּן לְבָנִים.

אחרי התגרות הראשונות, שהתגרו הפלשתים באפרים ובנימין, חלפו כנראה ימים רבים, עד אשר הרהיבו אלה יוצאי האיים הרחוקים עוז בנפשם להתנפל על אגודת שבטי ישראל ואפרים בראשם להשמידם, כאשר השמידו את העוים שישבו בחצרים עד עזה (דברים ב' כ"ג), או לנַשְּׁלָם מארץ אחוזתם. מספר אלה הפלשתים, שלכדו את חמש הערים עזה, אשקלון, אשדוד, עקרון וגת, לא היה רב ועצום, להלחם עם שבטי ישראל שבצפון, שכבר השתלמו בכל דבר תושיה ובחרשת כלי נשק, ולכן שמו את פניהם אל שבטי העברים שבנגב, הם יהודה ושמעון, שעוד החזיקו במרעה הצאן ולא ידעו לא את ההשכלה הכנענית ולא את כלי הנשק, שהמציאו העמים המשכילים שבימים ההם (דָוִד התעורר אחרי מות שאול בגלבוע ויאמר, כי נחוץ ללמד בני יהודה קשת). שני אלה השבטים נלחצו אל ערבות הנגב, וגם שם לא הונח להם, כי שנים רבות נשאו בדומיה את עול הפלשתים הכבד, אשר שמו עליהם. ויש לנו מקור נאמן המודיע, כי יש מן העברים, שנאנסו לצאת בצבאות הפלשתים להלחם גם נגד בני גזעם, הם יתר שבטי ישראל ואפרים בראשם: העברים האלה היו השבטים יהודה ושמעון, שהקיפום הפלשתים מנגב ומים, כאשר ראינו בפרקים הקודמים. בימי שאול ומלחמותיו הראשונות עם הפלשתים, אחרי התשועה שנעשתה לישראל ע"י יונתן והמהומה שהיתה במחנה הפלשתים, יספר לנו כותב ספר שמואל בקצור נמרץ: „והעברים

אשר היו לפלשתים כתמול שלשום, אשר עלו עמם במחנה סביב, וגם המה להיות עם ישראל אשר עם שאול ויונתן", לאמר, כי אלה העברים, אשר עד עתה נאנסו לעלות עם הפלשתים במחנה למלחמה גם נגד אחיהם, נוספו עתה, אחרי תבוסת הפלשתים, על חיל ישראל, אשר עם שאול ויונתן׳

וכבר העירונו ע"ז למעלה, כי בימי שמשון ומלחמות הדני עם הפלשתים (שהיו כנראה בראשית בא העם הזה אל חופי כנען או ימים לא רבים אחרי כן) נאספו שלשת אלפים מיהודה על שמשון, בן גזעם, מִיִּרְאָתם את הפלשתים ויאמרו לו: „הלא ידעת כי מושלים בנו הפלשתים ומה זאת עשית לנו" (שופטים ט"ו י"א) — בָּנוּ — כלומר בשבט יהודה ביחוד, כי בימים ההם לא היה עוד כל קשר והתחברות בין השבטים השונים, ומה גם בין יהודה לשבטי הצפון, שסרו למשמעת אפרים. — ואח"כ אסרו בני יהודה את שמשון בעבותים ויעלוהו מן הסלע וַיַּסְגִּירוהו בידי הפלשתים. וגם בימי דוד, בשבתו עוד בצקלג, רצה אכיש מלך גת כי יצאו אנשי יהודה, שהיו עם דוד, בצבאותיו להלחם עם ישראל; והסרנים התנגדו לזה, אך מִיִּרְאָתָם את דוד בפרט, פן יתרצה אל אדוניו בראשי בעלי-בריתו, אך באמון לב העם אשר עם דוד בטחו כנראה גם הסרנים, מפני שכבר הסכינו לראות עוד מימים קדמונים את שבטי העברים שבנגב נלחמים עמהם יחדו כבעלי ברית, גם נגד השבטים שבצפון, בני גזעם. וכן היו גם שבטי הצפון ביַחסם אל מלכי כנען בימים שנכתבו הלוחית של תל-אמרנא (Tel Amarna B. 96-24-30), כאשר הבאנו כבר למעלה. הפלשתים פשטו לפאת נגב ואת שבטי הצפון עם אפרים בראשם לא הרגיזו עוד, כי חִפּוּ לעת מצא, ברבות מספרם ע"י גדודים חדשים. אך גם בני אפרים, עם מנשה ובנימין הנלוים אליהם, התעוררו, בראותם את האויבים החדשים, האורבים להם בנגב ארץ כנען, ויעמידו הכן על משמרתם לעמוד על נפשם. הקשר שבין השבטים הצפוניים התאמץ והתחזק והשתלמותם הפנימית צעדה קדימה, בל"ס בדעתם, כי עתידים הם להלחם עם אויב חזק, אשר יתרון לו עליהם בהכשר כלי-נשק שונים, אשר לא ידעו מהם שבטי ישראל ולא ראום עד עתה. כובעי נחשת, שריוני קשקשים, מצחות נחשת להגן על הרגלים, כידוני נחשת בין הכתפים, חניתות עם ידות-עץ ולהבות ברזל, צנות וקשָׁתות ורכב ברזל לרב היו לפלשתים בצאתם למלחמה, ולכן התְחָרו גם בני אפרים בחרשת נחשת וברזל וגם צורפי כסף נמצאו בהר אפרים (שופטים י"ז ד׳). אך במקדש השבטים, הוא משכן שילה, לא נעשו כנראה חדשות, לא הסירו את אהל היריעות, לבנות בית אבנים תחתיו, כמעשה הפלשתים, שכבר בנו להם „בית" הנשען על עמודי התָּוֶךְ לדגון אלהיהם. את זאת נראה מדברי ירמיהו, כאשר נבא רעה על ירושלים ועל המקדש, באמרו: „ונתתי את הבית כשילה ואת העיר הזאת אתן לקללה לכל גויי הארץ", „כשילה יהיה הבית הזה והעיר הזאת תחרב מאין יושב". נראה, כי דייק בלשונו ולא אמר „כבית אשר בשילו", מפני ששָׁם היה אך אהל יריעות ולא בית כמו בירושלים. עוד נוכל למצא בדברי הנביא הזה חזוק להשערתנו שהזכרנו למעלה, כי שילו לא היתה עיר גדולה ונכבדה,

כי הנביא השכיל להבדיל בדמיונו אשר דִמָה „ונתתי את הבית כשלה", ואחרי כן הוסיף „ואת העיר הזאת אתן לקללה", ולא אמר ונתתי את הבית ואת העיר הזאת כשלו. וגם בכתוב השני שִׁוָה את הבית לשִׁלו ואחרי כן הוסיף מִשֶׁלו „והעיר הזאת תחרב מאין יושב". הלא היה הדמיון יותר נאה ומתקבל, אם שִׁוָה את „העיר" ירושלים אל „העיר" שלו ואת המקדש שבה אל המקדש אשר היה בשלו? גם אָסָף נזהר מאד בלשונו בהזכירו במזמור ע"ח את חרבן שילו בידי הפלשתים ויקרא את המקדש שהיה בה אך בשם אהל ומשכן: „ויטש משכן שלה, אהל שִׁכֵּן באדם" „וימאס באהל יוסף ובשבט אפרים לא בחר" „ויבחר את שבט יהודה" (מַקְבִּיל אל „ובשבט אפרים לא בחר") „את הר ציון אשר אהב", „ויבן כמו רמים מקדשו" (מַקְבִּיל אל „וימאס באהל יוסף") „בארץ יסדה לעולם". ואם נצרף לזה גם את הכתוב בשופטים, שהבאנו למעלה, המציין לנו את מקום שילו בפרוטרוט כמו היה כבד מאד למצאו, ולכן יאמר: „הנה חג לה' בשלו מימים ימימה אשר מצפונה לבית אל מזרחה השמש למסלה העולה מבית אל שכמה ומנגב ללבונה" (שופטים כ"א י"ט), ואת הראיה הנכוחה לכל מבין, הוא העדר השם „שילו" במעשי האבות, בעוד אשר המקום כמקום מקדש נזכר בדרך רמז: „ויט אהלה בית אל מים והעי מקדם ויבן שם מזבח לה' ויקרא בשם ה'" (בראשית י"ב ח'), נוכל לצייר לנו תמונה שלמה מהשרטוטים הזונים והקוים הנפרדים שמצאנו. מלאכת המשכן שבמדבר היא חותם תָּבנית לאהל יוסף אי משכן שלו; ואם גם נשתנה זה האחרון באיזה פרטים, אך הצד השוה שבהם, כי היו אהלי יריעות, מחברות אשה אל אחותה בלולאות ובקרסים, ומעשה המטוה שבהם היה העקר, בעוד אשר קרשי העץ, היתדות והבריחים ויתר חלקי העץ והמתכות היו אך טפלים. דעת וועללהויזען וההולכים בעקבותיו, כי מלאכת המשכן שבתורה אינה אלא הוספה מאוחרת, שהוסיפו הכהנים בימי המקדש להרבות את כבודו ותפארתו בעיני העם, איננה שָׁוָה גם קְטַפֵּל בה: ראשית דבר, מפני שנוסדה על בסיס רעוע של התגלות לב ומשפטים קדומים נגד מסרת ישראל, כמו יכלה להִמָסר לנו בידי זייפנים מְזִידים, שֶׁבָּדוּ לנו מלבם דברי שקר לצרך הנאת עצמם; והשנית, הלא יש שנוים רבים ונמרצים בין המשכן שבתורה והמקדש שבנה שלמה, ומדוע נבצרה ממעריצי המקדש לתת גם למשכן, יציר דמיונם לפי יועללהויזען, עשרה שלחנות (דה"ב ד' ח') ועשר מנורות (שם ז', מלכים א' ז' מ"ט) וכיורות עשרה (ל"ח) אולם (ו"ג) כרובי עץ מְחֻפִּים זהב, מלבד הכרובים שעל הכפורת (כ"ג) ים הנחשת (ז' כ"ג—כ"ו) והמכונות (כ"ז—ל"ז), כאשר העיר החכם יעבץ בצדק בספרו תולדות ישראל צד 173? ועל דבר משכן שילה בכלל, שטפלו עליו המבקרים החדשים דברים אשר לא כן, נוכל להחליט כמעט בודאי גמור, כי השנוים שבין אהל יוסף ומקדש שלמה לא היו עקרים ומקורים, כאשר יחליטו בעלי בקרת המקרא החדשים, והאחרון הכביד הוא ווינקלער. החוקר הזה ישער, כי לא עבדו בני אפרים מעולם את השם בן ד' אותיות, והבעלים המקומיים היו משותפים להם ולכנענים מקדם קדמתם. וכה הוא מוסיף והולך בהשערותיו הנפתלות, עד כי יחרף ויגדף את אלהי ישראל, שעבדוהו בשילה,

בהשערתו הרשעה, כי „הארון "שבשילה„ היה אלהות ממש לבני-אפרים וכי ממנו נגזר השם „אהרן", שהמציאה האגדה לאבי הכהנים. השערות מבהילות ומהבילות כאלה תמלאנה עתה את כל חללו של עולם המשכילים והמלמדים למחצה בארץ אשכנז, ואין אנחנו רשאים לעבור עליהן בשתיקה, בעת אשר ספרו של ווינקלער עשה רשם גדול בארץ אשכנז, ואחד מד"רינו הריע עליו במ"ע, שעורכו הוא אחד הרבנים, כי עתיד הוא לברא לנו תקופה חדשה בחקירות ההסטוריות ע"ד ראשית תולדות ישראל.

ה' וועללהויזען, אבי כל תופשי תער הסופרים לנתח את כל ספרי קדשנו לגזרים, הפליא את כל מעריציו למשל ג"כ בהשערה מחודשת, שמצאה חן מאד בעיני ווינקלער, עד אשר הרימה על נס! המבקר הנ"ל חפש ומצא ברב פלפוליו את עצבי אפרים הקדמונים והמקוריים, בטרם עלתה בידי הסופרים האחרונים לדכחיד את שמם מספרי הזכרונות של אפרים! את ההמצאה הזאת מצא בכתוב הקשה שבס' הושע (י"ד ט'): „אפרים מה לי עוד לעצבים, אני עניתי ואשורנו" לפי תרגומו המחכם Was hat Ephraim noch mit den Götzen? Ich bin seine Ante und seine Asera!

כלומר „ענת ואשרה" היו עצבי אפרים מימי קדם! ווינקלער הביא עוד ראיה ממכתבי תל-אמרנא, כי באמת היתה אלילה לעמי כנען בשם *) „אשרה" Asera וכי גם „ענת" Anat היתה אלילה לעמי כנען. אך יש להשתומם על אלה החריפים איך לב הותל הטם לחשוב, כי ישים החוזה דבר בפי אלהי אמת לאמר: „מה לך עוד לעצבים?" אני הוא אלילי השקר „ענת ואשרה" שאתה בוטח בהם! דברים כאלה נחשבו בלי שפק לחרוף וגדוף בעיני כל נביא אמת, כאשר יחשבו גם בעינינו. ואם גם נניח, כי יש איזה יסוד להשערת וועלהויזען, אך מי מלא את ידו לבוננה נגד מסרת ישראל ולהוציא משפט מעוקל, כי אלה האלילים הנקובים בשמותם היו מקוריים לאפרים? אם נודה לוועללהויזען ולבאורו החדש, עלינו להבין את הכתוב הנ"ל באופן זה: אפרים יאמר—מה לי עוד לעצבים—הנקראים—„אני עניתי ואשורנו"—אשר לקחם אפרים מעמי כנען, כאשר יודו אלה החוקרים בעצמם, כי נמצאו אלילים כאלה לעמי כנען. ומה היא כל החרדה, שחרדו אלה המהרסים, והתפעלותם על החדוש הגדול לפי דעתם שחדשו, ואשר כביכול יש בכחו לקעקע את כל הבירה ו:שום לאל את כל ספרי קדשנו? באמת יש להשתומם על החדשות הנפלאות שהעלו מבקרי המקרא, אך באופן אחר, מאשר יחשבו הם. עלינו להשתומם על תאות החדשות שתוליך אנשים מלומדים ומשכילים שולל, ללכת בתהו לא דרך ולעייל פילא בקופא דמחטא. ובכלל יש להשתומם על השטה העקרית של ווינקלער להפריד בין יהודה ואפרים ולהניח, כי עקרי אמונת האחדות והשם בן ד' אותיות מוצאם מהשבט יהודה, שנוצר בימי דוד ע"י התאחדות בתי אבות עברים דרומיים (שהיו בראשונה נבדלים ושונים איש מרעהו, כמו כלב, ירחמאל, רם ועוד) עם המשפחות הצפוניות שבארץ יהודה, שהיו

*) לבד עצי האשרה שהיו קדושים להאלילה.

המאסף לשבטי ישראל שבארץ כנען ונקראו בשם „יהודה" ומושבן היה אצל ירושלים לגבול בנימין. שטתו זאת תוכל להקרא באמת בשם שטת „הבליעה" בסגנון הידוע של חלום פרעה. דוד היה נשיא כלב וראשו, ויאסף בחזקת היד את יתר המשפחות העבריות, המפוזרות בנגב ארץ יהודה—אך השמר והזהר לבלתי ערבב „עברי" בישראל, כי בשם „עברים" נקראו גם רבים מעמי שם שבארצות ההן—ואחרי כן הכניע תחתיו את השבט יהודה. וברצותו להתימר בכבוד השבט החדש הזה, שנכנע תחתיו באחרונה, אשר במצב השכלתו עלה הרבה על משפחות הנגב הראשונות, שנכנעו לפניו עד עתה, יקרא לכל המשפחית הנאספות תחת ממשלתו בשם „יהודה". וכה היתה הבליעה הראשונה, שנבלעו בני כלב, ירחמאל ורם בבטן השבט יהודה. דוד הוא האחד והמיוחד, אשר יעמיד ווינקלער על חזקתו ולא יפשוט את כבודו מעליו, כי אם יוסיף לו עוד כבוד על כבודו הראשון ויעשהו גם ליוצר „יהודה וישראל" במובן שאנחנו מבינים עתה. שאול היה מלך לשבטי ישראל הצפוניים שעשה לו גם הוא מלוכה בחרבו ובקשתו ובגדודי גבוריו (בחירת שאול, מוצאו מבנימין, גם יחוסו אל שמואל והתחתנו עם דוד אינם אלא דברי הגדה). בין דוד, מלך לשבטי הנגב, ושאול, מלך לשבטי הצפון, פרצו איזה ריבות; אך אחרי שהומת האחרון במלחמתו עם הפלשתים, עלה דוד עם חילו על ממלכת הצפון וילכדנה בחרבו. דוד חשב מחשבה גדולה לאחד את כל העמים השונים, יושבי ארץ ממלכתו, לעם אחד; ובהיות שבטי ישראל שבצפון נעלים בהשכלתם על שבטי הנגב, לכן קרא לנפשו „מלך ישראל", וכה קמה „הבליעה" השניה, שנבלעו שבטי הנגב בשבטי הצפון והשם „ישראל" החל לפריש את מוטות כנפיו על כל יושבי הארץ. אז החלה התנועה הקולטורית, שמוצאה מחצר דוד, ע"י המשוררים וכותבי הזכרונות אשר לו, להתפשט על כל יושבי הממלכה. דעות שבטי הנגב, נודדי המדבר ואוהבי ההפשטה והאצילות, החלו לפלס להן מסלות גם בלב שבטי הצפון, שְׁכֵני הצורים ואוהבי החמר וההגשמה, אך לא באופן טבעי, כי אם באופן מלאכותי ע"י הכהנים של משפחות הנגב והסופרים שבחצר המלוכה שבירושלים. השלשלת הארוכה של מעשי האבות ותולדות השבטים, כל עקרה, אך לשַׁלֵּב ולחַבֵּר את משפחות יהודה עם משפחות ישראל, למען הביאן להכרה פנימית, כי הן בנות גזע אחד, ומהאחדות הגזעית תבאנה גם לאחדות קולטורית ואזרחית. בני כלב ויתר משפחות הנגב היו באיזה זמן מן הזמנים בארץ מצור (חלק מארץ אדום שנקרא בכתבי המינאים בשם מוצרי) והר סיני מקור האמונה בשם בן ד' אותיות היה ג"כ בארץ אדום, כמו שיש בברכת משה „ה' מסיני בא וזרח משעיר למו" (בעקבות ההגדה של יציאת מצרים והמסע במדבר שנו ג"כ את מקום הר סיני לחֲצִי האי הסיניי) וכמו שנודע גם ממקורים אחרים, כי השם הזה היה נודע לשבטי הנודדים שבנגב כנען; ועל פי השטה המבהילה ההיא כל עקרה של המסורה ע"ד יציאת מצרים מוצאו מהשבט יהודה, ובני אפרים לא ידעו ממנה כלל וכלל—וכל המקומות בספרי הנביאים הקדמונים, המדברים ביציאת מצרים, הם אך נוספות מאוחרות!

וכה יבטח המחבר, המחדש הזה, בבקיאותו הנמרצה להבדיל בין

מוקדם ומאוחר שבסה"ק, עד כי יפסוק על פי זה הלכות פסוקות, מבלי כל שפק ופקפוק מבלי שים לב על השאלה הפשוטה, שיוכל כל מבין לשאלו, הֲיִתָּכֵן, כי בשני דורות, בימי דוד ושלמה, עלתה בידי כהני הנגב לכפות על רוב האומה הר כגיגית ולהרכיב על שבטי הצפון אמונה חדשה באלהים לא שערוהו אבותיהם, ומה גם, כי הוא בעצמו יניח, כי תרבות שבטי הצפון עלתה על תרבות שבטי הנגב? היתכן, כי כהני אפרים, שחיו בממלכת ישראל, מימי ירבעם בן נבט והלאה, לא התאמצו בעזר הממשלה להַשְׁפִּיה את הדעות, שמוצאן ממקור זר, ולהחיות את זכר קדשי השבטים מימי קדם? ומדוע יזכרו הנביאים תמיד את שם הויה כאלהי ישראל מימי קדם? למרבה הפלא יש גם מקור אחד מחוץ לסה"ק, אשר ישים לאל את כל ההשערות, התלויות בשערות, של ווינקלער וסיעתו. במצבת מֵישע מלך מואב יזכר מפורש שם הויה כאלהי ישראל, כי המלך המואבי המתפאר בעלילות גבורותיו יספר, כי לקח את כלי אלהי ישראל — בשם הויה — מהעיר נבו שבעבר הירדן, והלא מישע היה בן דורו של עמרי ואחאב, ובכ"ז לא יכלו גם אלה המלכים עובדי הבעל לְהַשְׁפִּיהַ את שם אלהי ישראל גם מהערים שבעבר הירדן?*) ועתה היש ידים להשערה המוזרה, כי עקרי אמונת האחדות הטהורה היו אך זמורה זרה בנחלת אפרים, שתולה בידי כהני יהודה ונביאיו במצות דוד? ובדבר ארון האלהים שבשילה, שנלקח בידי הפלשתים והושב אח"כ ליושבי בית שמש ומהם ליושבי קרית יערים, במה כרכורים יכרכר ווינקלער להפוך אור לחשך ולמצא בהידיעות ההן סתירות שונות, למען הראות אח"כ כי הארון הנמצא בבית אבינדב (שמואל ב, ו'), אשר העלה דוד לעירו החדשה, לא היה בלל הארון שהיה בשילו, וכי מגמת דוד היתה בזה להוליך שולל את שבטי הצפון, למען יאמינו, כי אין כל הבדל בעניני אמונות ודעות בין אפרים ויהודה. במעשים האלה רצה דוד לפשט את העקמומיות שבלבב אפרים ויתר שבטי הצפון נגד ממשלתו והחדושים הרבים שחדש ואשר במעט כֻּלָּם היו למורת רוח לאפרים ושכניו, שלא יכלו בשום אופן להשיג את המושגים הדקים והרוחניים שהמציאו כהני הנגב, יושבי המדבר ואוהבי ההפשטה והאצילות בעניני האמונה! כל החדשות האלה יסודן אך בהתגלות לב ופלפול של הבל. מסרת ישראל היא ברה ומאירת עינים וכל פְּנִיה וּמְגַמָּה זרות לרוחה. ודברי הנביא הושע הנמרצים, המראים לנו בעליל, כי בני אפרים עזבו את מסורת אבותיהם בגלל עשרם והתחברותם אל הצורים הם נוחים ומתקבלים גם לדעת קטני אמָנה מקצה האחרון. „אֶפְרַיִם כַּאֲשֶׁר רָאִיתִי לְצוֹר שְׁתוּלָה בְנָוֶה וְאֶפְרַיִם לְהוֹצִיא אֶל הֹרֵג בָּנָיו" „כְּנַעַן בְּיָדוֹ מֹאזְנֵי מִרְמָה לַעֲשֹׁק אָהֵב" „וַיֹּאמֶר אֶפְרַיִם אַךְ עָשַׁרְתִּי מָצָאתִי אוֹן לִי, כָּל יְגִיעַי לֹא יִמְצְאוּ לִי עָוֹן אֲשֶׁר חֵטְא „וְאָנֹכִי ה' אֱלֹהֶיךָ הַמַּעַלְךָ מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם, עוֹד אוֹשִׁיבְךָ בָאֳהָלִים כִּימֵי מוֹעֵד" כל אלה הדברים מתאימים אל השתלמות העמים בכלל ואל רוח העמים בני שם בפרט, הנוחים מאד ללבש צורה ולפשט צורה. ולכן נעלה מעל כל

*) גם השמרונים, שהם לפי דעת כל החוקרים החדשים גם ממקור אפרים ויתר שבטי הצפון, כנודע, מחזיקים הם בתורת משה למרות התנגדותם העצומה ליהודה ושנאתם לעזרא.

שפק, כי אך סבות חיצוניות, שיסודן בטבע הארץ וב השפעת העמים שמסביב להם, פעלו על אפרים והשבטים הנלוים אליו לעזב את האידיאלים העתיקים שדבקו בם אבותיהם הנודדים, וללכת בעקבות עם אחר, הם הצורים, שעשו להם שם בעָשרם, במסחרם ובכשרונם לכל מעשה ומלאכת מחשבה. אך אם גם נסחפו בני אפרים בזרם החיים של עמי חם, שהחלו לשבת בקרבם, עוד נמצא מקום מקלט לרוח ישראל ואמונת השבטים מקדם קדמתם במשכן שילה. ואם החוזה הנשגב לאפרים, הוא הושע בן בארי, לא מצא תקנה אחרת לשבט הזה בימי מלכי ישראל, כי אם שובו לאָרחות חיי אבותיו היושבים באהלים ועָזבו את ההיכלות שבנה לו בשכחו את עשהו (הושע ח׳ י״ד), נמצא באמת אהל ליוסף בימי השופטים, אשר בו שכנו רוח ישראל ואמונתו הצרופה עוד בימי מסעיו במדבר סוריא. האהל הזה הוא משכן שילה, אשר מציאותו בעצמה תעיד, כי החזיקו בני אפרים באידיאלים לאומיים עוד מימי נסעם במדבר וכי בבואם אל ארץ נושבת, היא ארץ כנען, עוד העריצו את מסורת אבותיהם וַיְקַדשו אמונתם בצביונה העתיק המיוחד לה. בשילה לא הוציאו ישן מפני חדש ולא המירו את יריעות האהל שבמקדשם בקירות היכל בנוי לתלפיות, כמעשה הצורים חכמי חרשים, שהתחרו לעשות כמעשיהם בכל דבר, מפני שרוב ימים וזכרונות קדומים יפים לקדשי האמונה ולכן יקר כעיני אפרים האהל העתיק במתכנתו שבשילה (התארים בית ה׳ או היכל ה׳ בשמואל א׳ בנוגע למשכן שילה נאמרו אך אגב ריהטא או מפאת ההרגל, כי מכל הראיות, שהבאתי למעלה, נראה, כי המשכן בשילה היה אך אהל יריעות ולא בית בנוי, וכן יש בדברי נתן אל דוד (דבהי״א י״ז ה׳—שמואל ב׳ ז׳) „כי לא ישבתי בבית מן היום אשר העליתי את ישראל עד היום הזה ואהיה מאהל אל אהל וממשכן"—כלומר ממשכן אל משכן, כי גם דוד נטה אהל לארון האלהים ויעמידהו תחת יריעות *) (שם ט״ז א׳ י״ז א׳). ואם נשים לב אל ההתנגדות שבין בית עלי שבשילה ובין בית צדוק שבמקדש שלמה, המבצבֶצת ועולה במקומות שונים בסה״ק, נָוכח, כי לא בענינים עקריים ומקוריים נבדלו אלה שני בתי הכהונה בהשקפותיהם על עבודת האלהים וחובות הכהנים, כי אם בענינים פרטיים, וביחוד, כי הכהנים לבית עלי לא היו נאמנים בבריתם עם הלוים ולא נתנום לעבוד עמהם יחד בבית ה׳, בעוד אשר הכהנים לבית צדוק היו מגן ומחסה ללוים. הדברים הנמרצים, שדבר איש האלהים אל עלי בשילה לאמר: „הנגלה נגליתי אל בית אביך, בהיותם במצרים לבית פרעה, ובחר אותו מכל שבטי ישראל לי לכהן, לעלות על מזבחי, להקטיר קטרת, לשאת אפוד לפני ואתנה לבית אביך את כל אשי בני ישראל. למה תבעטו בזבחי?— והקימותי לי כהן נאמן והתהלך לפני משיחי כל הימים" (שמואל א׳ ב׳) צריכים להתבאר באופן אחר, מאשר בארום המבארים עד עתה. הה״א שבראשית החזיון „הנגלה נגליתי" היא ה׳ השאלה, ולא נוסֶפֶת שלא לצרך, ור״ל, כי לא לאהרן, אבי הכהנים בהיותם במצרים, נגלה ה׳

*) וכן יבארו בעלי התלמוד.

בראשונה, כי אם למשה הלוי הפשוט, אשר בניו לא זכו להקטיר קטרת ולהעלות על המזבח ובזמן השופטים היו נודדים ללחם בהר אפרים ויאמרו „ספחני נא אל אחת הכהונות לאכל פת לחם" (כמו שנמצא את יהונתן הנער הלוי בן בנו של משה, שהלך לגור באשר ימצא; ובשכר עשרה כסף לימים וערך בגדים ומחיתו הואיל לשבת בבית מיכה ולהיות כהן ללא אלהים), ואם בכ"ז בחר אלהים בזרע אהרן מכל שבטי ישראל לו לכהן, למה תבעטו בני עלי בזבחי ה'? לכן יקום כהן נאמן, הוא צדוק אשר יתהלך לפני משיח ה', הוא דוד, אשר העמיד את הלוים על משמרתם במקדש וירם את קרנם בכבוד (דבהי"א י"ג ב'); בני עלי יהיו נודדים ללחם וישתחוו לאגרת כסף. גם הספור ע"ד עזה בן אבינדב, ששלח ידו אל ארון האלהים ויאחז בו, כאשר שמטו הבקר, בהעלות דוד את הארון מבית אבינדב אל עירו, ולכן הכהו שם האלהים על השל וימת, וכי חרה לדוד מאד על הפרץ, שפרץ ה' בעזה, ולכן ירא את ה' ולא הסיר את הארון אל עירו החדשה, כי אם אל בית עובד-אדום הגתי (שמואל ב' ו'), יתבאר ע"פ פסוקים אחדים בדבהי"א באופן חדש מאשר פללו עד עתה. ויקרא דוד לצדוק ולאביתר הכהנים וללוים לאוריאל... ויאמר להם: אתם ראשי האבות ללוים, התקדשו אתם ואחיכם והעליתם את ארון ה' אלהי ישראל אל המקום אשר הכינותי לו כי למבראשונה לא אתם—ר"ל כי בפעם הראשונה, אשר לא נשאו הלוים את הארון על כתפם במוטות, כאשר יספר אח"כ, כי אם בני אבינדב היו נוהגים אותו בעגלה, רתומה לבני בקר—פרץ ה' אלהינו בנו—כי לא דרשנוהו כמשפט. ויתקדשו הכהנים והלוים להעלות את ארון ה' אלהי ישראל, וישאו בני הלוים את ארון האלהים, כאשר צוה משה בדבר ה', בכתפם במטות עליהם. ויאמר דוד לשרי הלוים להעמיד את אחיהם המשוררים בכלי שיר, נבלים וכנורות. ויהי בעזור האלהים את הלוים נושאי ארון ברית ה' ויזבחו שבעה פרים ושבעה אילים. ואם עוד נוסיף, כי עובד-אדום היה מבני הלוים (דבהי"א ט"ז, ה', כ"ו, ד'), אז נבין, כי לא אך בימי שילה, כי אם גם בימים שאחרי כן, כאשר העלו בראשונה את הארון לעיר דוד, לא עבדו עוד הלוים את עבודת הקדש וזהו עוות המשפט שבדהי"א וסבת הפרץ שפרץ ד' בעזה. גם החלוף שהחליף משה את הבכורים בלוים (במדבר ג' מ') המראה לנו דרך-אגב, כי הכהונה והבכורה היו כשתי משרות, אשר התחרו אשה ברעותה, יש לו ענין גם לשבט אפרים שנתנה לו הבכורה על שבטי ישראל („והבכורה ליוסף" דהי"א ה' א' ב'), שלא רצה להסכים לכהונת שבט הלוי*). ובמדה שהתרחק השבט אפרים בארחות חייו והליכותיו מיתר אחיו הנודדים, התרחק ג"כ מתכונות נפש השבט הנלהב והנודד, המקנא קנאה גדולה לקדשי ישראל שמימי קדם—הוא השבט לוי, אשר בגלל התנגדותו להתגשמות האמונה הישראלית ברמות עבודת העגל, זכה לכהונה וליתרון רוחני בין שבטי ישראל.

---

*) גם דתן ואבירם, שהיו בעוזרי קרח ויריבו עם אהרן ע"ד הכהונה, היו בני השבט ראובן, שנתנה לו בראשונה הבכורה.

ההתנגדות שבין לוי ואפרים היא ברורה ומפורשת בברכת יעקב: „כי באפם הרגו איש וברצונם עקרו שור", לאמר, כי שמעון ולוי, מקנאתם הנפרזה לישראל ומסורת אבותיו, עשו שני מעשים, אשר לא ישרו בעיני אבי שבטי ישראל, הלא המה הריגת יושבי שכם—סמן לבנים בימי אבימלך—ועקירת השור, שהיא תבוסת אפרים בימי חרבן שילה, אשר עוד נשוב לדבר בה בפרק הזה.

והנה על שמואל הרמתי יעיד ס' דהי"א, כי הוא עם דָוִד יסדו את משמרות הלוים וימלאו את ידם לכל מלאכת עבודה בבית ד' (דהי"א ט' כ"ב), או במלים אחרות, כי לוי ויהודה כבעלי ברית חלקו ביניהם את ירושת אפרים והכהנים לבית איתמר שבשילה אחרי חרבן שילה והלקח ארון האלהים, באופן כי המשרה המדינית נִתְּנָה ליהודה והעבודה הרוחנית לַלְוִיִם, ובכ"ז נראה מכל ההתנגדות שבין הלויה והכהונה שבשילה, כי אך בדברים צדדיים ופרטיים נבדלו שתי הַשִּׁטּוֹת האלה, אך בעקרי-האמונה לא היה כל הבדל ביניהן כלל וכלל. התנועה הדתית, שיצאה מניות ברמה, היתה התעוררות טבעית של שבטי ישראל שבנגב, לצרף ולברר את הקולטורה של בני שם מהטיח התפל שטחו עליה בני-אפרים ולשוב אל האידיאלים הלאומיים שמימי קדם. ולכן היו השבטים הנודדים שמעון ולוי, שלא אחזו עוד בעבודת האדמה והיו קרובים יותר לאצילות ורוחניות באמונה ודת, יותר מוכשרים לפלס נתיב להתנועה הלאומית ההיא. גדולת הלוים ובחירתם לכהני-השבטים מצאו להן מקום אחר תבוסת אפרים בידי הפלשתים על אבן העזר, אחרי שנגדע קרן השבט, אשר בגלל סבות שונות היה נוטה יותר אל התרבות הכנענית ואל ההגשמה בעניני הדת. יש מקור נכבד אחד בסה"ק המדבר ע"ד ההתנגדות שבין כהני אפרים והלוים, אשר עד עתה לא שמו אליו לב. המקור הזה הוא תפלת חנה אם שמואל, אשר כִּרְבָּה אינה ענין כלל ובלל לאם שמואל בפרט, כי אם לגדלת הלוים ומפלת אפרים עם בית כהני שילה ע"י המלחמה על אבן העזר. (א') עָלַץ לִבִּי בַּה', רָמָה קַרְנִי בד', רָחַב פִּי עַל אוֹיְבַי, כִּי שָׂמַחְתִּי בִּישׁוּעָתֶךָ. הרמת קרן תבוא בסה"ק אך בעניני משרה וממשלה בנוגע לעם שלם—(„קרן לעמו", „קרן מואב", „קרן לבית ישראל", „קרן צָרָיךָ")—או בנוגע למלך ושר נכבד—(„קרן משיחו", „ותרם כראים קרני", „קרנו תרום בכבוד")—ובשום אופן אינה ענין לחנה הפרטית, העקרה שילדה בן. גם ראוי לשום לב על השם „אויבַי" הבא ברבים, שלא יתאים לחנה, אשר מבלעדי פנינה אויבתה, לא היו לה אויבים אחרים, חפצי רעתה. אך בהוראה כללית, כסמן לגדלת הלוים, דברי הכתוב הזה נכוחים ומובנים! האויבים הם בני-אפרים והכהנים לבית עלי, ונצחון הלוים בא להם „בד' וישועתו", לאמר, האמונה הצרופה ונצחונות שמואל ודוד על הפלשתים. ומצאתי עוד להוסיף לזה, כי הימן, המשורר הלוי, בן יואל בן שמואל נקרא בס' דהי"א (כ"ה ה') בשם „חוזה המלך בדברי האלהים להרים קרן". המלים „להרים קרן" באות שם כמקבילות אל המלים „על הודות והלל לד'", שבכתוב ג' שלפניו, המדבר בבני ידותון, שמזה נראה, כי הנושא של שירי הימן היה ביחוד הרמת קרן ישראל שבימי דוד או להלל את ד' על נצחונות קרן דוד על כל אויבי ישראל מסביב. (ב') אֵין קָדוֹשׁ כַּד', כִּי אֵין בִּלְתֶּךָ וְאֵין צוּר כֵּאלֹהֵינוּ; דברים כאלה ראוים

הם ביחוד להלוים עבדי ד׳ הנאמנים, ומכללם אתה שומע שלילה והתנגדות לאמונת השתוף, שאולי מצאה לה מקום בין התועים שבאפרים שהחלו לעבוד גם את אלילי הכנענים המקומיים בפסחם על שתי הסעפים (ג) אַל תַּרְבּוּ תְדַבְּרוּ גְּבֹהָה גְבֹהָה, יֵצֵא עָתָק מִפִּיכֶם, כִּי אֵל דֵּעוֹת ד׳ וְלֹא (ולו) נִתְכְּנוּ עֲלִלוֹת. בני אפרים, אויבי הלוים, שמו להם עלילות דברים ויחרפום, כי כלי־חמס מכרותיהם ובי באפם הרגו איש וברצונם עקרו שור; כאשר נמצא בברכת יעקב. ולכן תאמר חנה בכתוב הזה, כי ד׳ הוא אֵל דֵעוֹת והוא יודע, כי אך מקנאת הלוים לד׳ ולישראל עשו מה שעשו ליושבי שכם ולבני־אפרים. הכתיב והקרי שניהם כאחד נכונים „ולא—באלף—נתכנו עלילות" כמו „לא יתכן דרך ד׳" (יחזקאל י״ח), ור״ל, כי העלילות, שישימו אויבי הלוים עלידם, לא נכונות הנה. גם לפי הקרי (ולו—בוא״ו) אתי שפיר: „ולו—כלומר לד׳ או ממנו—נתכנו עלילות" (כמו: מי תכן את רוח ד׳, ישעיה מ׳), ור״ל, כי המעשים, שעשו הלוים, היו יפי רוח ד׳ ואמונתו הצרופה. (ד) קֶשֶׁת גִּבֹּרִים חַתִּים וְנִכְשָׁלִים אָזְרוּ חָיִל— שעור הכתוב כמו: גבורי־קשת חַתִּים ונכשלים אזרו חיל, ור״ל, כי בני אפרים, היחידים בין שבטי ישראל, שנקראו בשם „נושקי רומי קשת" (תהלים ע״ח), חתו, וינגפו לפני הפלשתים על אבן העזר; בעוד אשר הלוים הנכשלים אזרו חיל למלחמה בימי שמואל, אשר הכה את הפלשתים ויכניעם ויצל מהם את ערי ישראל (שמואל ב׳ ז׳ י״ג, י״ד) (בלי שפק דבקו הלוים בשמואל בן שבטם ובעזרתם מצאה יד השופט הזה לעשות גדולות ולהושיע את ישראל, כמשפט השבטים בימי השופטים אשר אך הנטיה הגזעית הפרטית שמה משטרה בלבם ובכל שופט ושופט הצטמצם גם שבטו, כאשר העירונו פעמים רבות). הכתוב הזה ישמיענו חדשית ונצורית; ראשית דבר, כי מלחמת ישראל ופלשתים על אבן העזר, שבימי עלי, נחשבה כמלחמה פרטית של אפרים וכי תוצאות המלחמה המעציבה ההיא היו ירידת אפרים ועלית יהודה והלוים (מה שיעלה בקנה אחד עם דברי אָסָף במזמור ע״ח, אשר ישא מדברותיו על חרבן שילו בכתובים ס׳—ס״ז ומהחל עד כַּלֵּה ידבר אך באפרים ואהל יוסף בפרט), והשנית, כי הלוים אזרו חַיִל בימי שמואל והם יָרוּ אבן הפנה לאחדות־ישראל, באופן, שפעולתם המדינית והלאומית קדמה לפעולתם הרוחנית בתור שבט קדוש ומשפחת אנשי הרוח. (ה) שְׂבֵעִים בַּלֶּחֶם נִשְׂכָּרוּ וּרְעֵבִים חָדֵלּוּ, עַד עֲקָרָה יָלְדָה שִׁבְעָה וְרַבַּת בָּנִים אֻמְלָלָה, השבעים, הם בני עלי הכהנים, (שעליהם נשא איש האלהים את משאו: „ותכבד את בניך ממני להבריאכם מראשית כל מנחת ישראל") נשכרו אח״כ בלחם (כמו שנאמר בפסוק ל״ו „והיה כל הנותר בביתך יבא להשתחוות לו—ר״ל לכהן הנאמן שיקום במקדש, הוא צדוק וביתו—לאגורת כסף וככר לחם ואמר: ספחני נא אל אחת הכהונות לאכל פת לחם) והלוים הרעבים, שנשכרו בלחם בהר־אפרים (שופטים י״ז י׳) יחדלו לרעב, אחר שהרים שמואל את קרנם בכבוד. ע״ד סופא דקרא עד עקרה וכו׳ ראוי להעיר, כי במזמור קי״ג (שהוא אחד ממזמורי הַלֵּל, שנאמרו מפי הלוים במקדש כנודע) העולה בקנה אחד עם תהלת חנה (הכתוב: מקים מעפר דל מאשפות ירים אביון להושיב עם נדיבים שָׁנוּי בשני המקומות) יש ג״כ כתוב כזה: „מושיבי עקרת הבית, אם הבנים שמחה". ושני המקומות יתבארו בסגנון אחד, כי

הלוים הם הדלים והאביונים, שהקימם ד' מאשפות ומעפר, להושיבם עם נדיבי עם, והלויה בכלל היא עקרת־הבית (כלומר האשה, שלא שפרה עליה נחלתה בבית בעלה) שנהפכה לאב הבנים, השמחה בגורלה. ר"ל כי השבט הנודד, שלא זכה באחוזת נחלה בתוך השבטים, ואבי האומה קללו „לחלקו ביעקב ולהפיצו בישראל", נהפך לשבט כהנים ואנשי הרוח עד כי היה לברכה בקרב אחיו. המלים „ורבת בנים אמללה" כוננו נגד בית הכהנים שבשילה הוא בית־עלי כמו שנבא איש האלהים על עלי: „וכל מרבית ביתך ימותו אנשים". עפ"י הדברים האלה נראה, כי גם להכתוב היותר פרטי ונוגע לחיי חנה הפרטיים יש ענין כללי להלוים בכלל. (ו) ד' מֵמִית וּמְחַיֶּה מוֹרִיד שְׁאוֹל וַיָּעַל, לאמר, את האחד יָמית ד' ואת השני יחיה, את האחד יוריד שאולה ואת השני יעלה. וירמז בזה על החללים הרבים שנפלו בישראל במלחמה על אבן העזר, שמרביתם היו מאפרים (ל"ד אלף נפלו במלחמה), אך מהמלחמה ההיא צמחה עלית הלוים והחיתם. וראוי להעיר בזה, כי גם החוזה הושע בן בארי, ברצותו לשׁוּת לפנינו בדברים קצרים ונמרצים את ראשית גדולת אפרים שבימי השופטים, את מפלתו במלחמה על אבן־העזר, שבאה לו בגלל עבודתו את הבעלים, ואת כבודו שנתחדש בין שבטי ישראל מימי ירבעם בן נבט והלאה ובכ"ז לא לקח מוסר ויוסיף לחטא ולעבד את הבעלים, בחר לו את הפעל „מות" להאר בו את תבוסת אפרים על אבן העזר באמרו: כדבר אפרים רתת, נשא הוא בישראל ויאשם בבעל וימת ועתה יוסיפו לחטא ויעשו להם מסכה.... את יתרון אפרים על כל שבטי הצפון, שבימי השופטים, יביע בהמלים: „כדבר אפרים רְתֵת", לאמר, כי היה ראש המדברים בין השבטים ויהי רם ונִשָּׂא בישראל, ובכ"ז כאשר אשם בבעל „מת" בַּעֲוֹנו ותבוסתו היתה נוראה על אבן העזר, ועתה יוסיפו בני אפרים לחטא ולא לקחו מוסר מאבותיהם. ואולי קלעו בעלי המדרש עמוק לפשוטו של מקרא באמרם, „כי מוריד שאול ויעל" היא רמז למחלקת של קֹרַח, כי אך ברבות הימים שרתה הלוִיָּה את הכהונה ותוכל, אך בראשונה נשפטו הלוים מריבי הכהנים משפט קשה, מה שלא חסה התורה לספר בפרוטרוט (המשורר הלוי במזמור ק"י יחוס על כבוד אבי בני קרח משוררי המקדש ויזכיר אך את דתן ואבירם כמקנאים למשה ואהרן מבלי הזכר את השם „קרח"). הכתובים ז' וח': ד' מוֹרִישׁ וּמַעֲשִׁיר מַשְׁפִּיל אַף מְרוֹמֵם: מֵקִים מֵעָפָר דָּל מֵאַשְׁפֹּת יָרִים אֶבְיוֹן לְהוֹשִׁיב עִם נְדִיבִים וְכִסֵּא כָבוֹד יַנְחִלֵם, כִּי לַד' מְצֻקֵי ארץ וַיָּשֶׁת עליהם תֵּבֵל" אינם צריכים כל באור, כי סובבים המה בכ"ם על הלוים, הרשים, הדלים והאביונים שהתרוממו אח"כ לשבת עם שרים ונדיבים בימי דוד (ט) רַגְלֵי חֲסִידָיו יִשְׁמֹר וּרְשָׁעִים בַּחֹשֶׁךְ יִדָּמּוּ, כִּי לֹא בְכֹחַ יִגְבַּר אִישׁ (י) ד' יֵחַתּוּ מריבָיו עָלָיו, בַּשָּׁמַיִם יַרְעֵם ד', יָדִין אַפְסֵי אָרֶץ וְיִתֶּן עֹז לְמַלְכּוֹ וְיָרֵם קֶרֶן מְשִׁיחוֹ—הכתובים האלה רולעים אל המלחמה, שנלחם ישראל בימי שמואל עם הפלשתים (וַיַּרְעֵם ד' בקול גדול ביום ההוא על פְּלִשְׁתִּים וַיְהֻמֵּם וַיִּנָּגְפוּ לִפְנֵי ישראל, שמואל א' ז' י') , ולזה יאמר הכתוב, כי את רגלי חסידיו, הלוים שהלכו עם שמואל למלחמה, שמר ד' והרשעים הם הפלשתים נדמו ונשמדו בַּחֹשֶׁךְ, שכסה אז את השמים ויהי קולות ורעמים. „בַּשָּׁמַיִם יַרְעֵם ד'". אחרי כן יָדִין שמואל בדבר ד' את אפסי־הארץ, לאמר,

בי הושיב שמואל את שני בניו לשופטים בבאר-שבע, אשר בירכתי נגב, ובזה החל לאַחֵד את יהודה עם ישראל, שנפרד עד עתה ע"י הפלשתים. ואחרי כן יתן ד' עוז וגבורה למַלכו הוא דָוִד וְיָרֵם את קרן משיחו זה, אשר הרים את הלוים משפל מצבם לשבת עם נדיבים בהיכל ד'.—

מפרשת דברי באורנו להתפלת חנה יחזה כל מֵבִין, כי ההבדל הדתי, שבין כהני אפרים הקדמונים, שבשילה, ובין אמונת ישראל הצרופה, על פי הלוים, לא היה עקרי ומקורי; כי אם יסודתו במשפט הכהנים את העם ובדברים צדדיים. ואלו היה איזה הבדל מְקוֹרִי בין משכן אפרים ומקדש יהודה, אי אפשר בשום אופן, שלא התגלה לפנינו בדברי אנשי הרוח, בעלי-הריב; מפני שהכל מודים, כי במקום שיש ריבות ומדנים וקנאת משפחות אין מקום למשוא-פנים והסתר דבר בבינה, ועל פי הרב לא ישמעו בעלי-ריב לעצת הס' משלי (כ"ה ט'), ובריבם איש את רעהו, אין מעצור לרוחם ויגלו גם סוד אחר. עתה נשובה אל המקור השני, הנכבד מאד ב"רכו בתור-השקפה על חֻרבן שילה ומפלת אפרים, שנתן לנו אסף הנשגב, נעים משוררי המקדש, במזמור ע"ח, אשר כבר הזכרנו פעמים אחדות. והנה בעוד אשר תפ"ת חנה נחשבת בין הסתומות שבסה"ק ועד עתה מעַטים המה מבארי המקרא אשר שמו לב לחין ערכה, דברי אסף במזמורו הנ"ל הם ברורים וגלוים ומתפרשים מאליהם, ואך מפני יד הדרש, השלוחה במזמור הזה, לפרשו שלא בענין ולמצא בו רמז ליציאת בני אפרים הראשונים ממצרים, אמצא לי לנחוץ להקדים דברים אחדים על אודות המזמור הזה. הזכרונות עד המגפה על אבן העזר והלקח ארון האלהים בידי הפלשתים נחרתו עמוק מאד בלב בני הדורות הבאים, כי במלחמה המעציבה ההיא היה כבוד ישראל לכלמה בידי הפלשתים, אשר התפארו בל"ס, כי יד אליליהם רמה וכי אלהי ישראל כביכול נפל בשביה בידיהם (בדברי אסף שלפנינו ידַמה את ד' לְיָשֵׁן ולגבור מִתרונן מיין. תהלים ע"ח ס"ה). ולכן לא מצא ירמיהו הנביא חזות יותר קשה להוכיח את בני דורו מהדברים הנמרצים: „ונתתי את הבית הזה כשילה". והכהנים והנביאים וכל העם התעוררו למשמע הדמיון הזה, שדמה הנביא את בית ד' אל שילו, עד כי אמרו לו: „מוֹת תָמוּת, מַדּוּעַ נִבֵּיתָ בְשֵׁם ד' לֵאמֹר כְּשִׁלוֹ יִהְיֶה הַבַּיִת הַזֶּה (ירמיהו כ"ו ט')". ולכן בחר לו אסף את ראשית תולדות ישראל מיציאת מצרים עד חרבן שילה יבנין המקדש שבירושלים לנושא מזמורו הנשגב, אשר תעודתו מוסר השכל אל בני דורו: „לְמַעַן יֵדְעוּ דוֹר אַחֲרוֹן בָּנִים יִוָּלֵדוּ... וְיָשִׂימוּ בֵאלֹהִים כִּסְלָם וְלֹא יִשְׁכְּחוּ מַעַלְלֵי אֵל... וְלֹא יִהְיוּ כַּאֲבוֹתָם דּוֹר סוֹרֵר וּמֹרֶה". את ראשית תולדות ישראל ומסרת השבטים יקרא בשם „חִידוֹת מִנִּי קֶדֶם"; אֲשֶׁר שָׁמַעְנוּ וַנֵּדָעֵם וַאֲבוֹתֵינוּ סִפְּרוּ לָנוּ, לֹא נְכַחֵד מִבְּנֵיהֶם... אחרי כן ישים פניו יָשָׁר אל השבט אפרים, אשר בימי השופטים זכה למקדש אלהי ישראל, הוא משכן שִׁלֹה, כמו השבט יהודה מימי דוד והלאה, ובכ"ז לא היה לו „אהל ד'" למשגב ביום צרה, ולכן לא יבטחו גם בני יהודה בהיכל ד', אם ישכחו מַעַלְלֵי אֵל ומצותיו לא יִנְצֹרוּ (בסגנון דברי ירמיה: „אל תבטחו לכם אל דברי השקר לאמר: היכל ד'... לכו נא אל מקומי אשר

בשילו, אשר שכנתי שמי שם בראשונה וראו את כל אשר עשיתי לו מפני רעת עמו ישראל״).

בְּנֵי אֶפְרַיִם נוֹשְׁקֵי רוֹמֵי קָשֶׁת, הָפְכוּ בְּיוֹם קְרָב:
לֹא שָׁמְרוּ בְּרִית אֱלֹהִים וּבְתוֹרָתוֹ מֵאֲנוּ לָלֶכֶת:
וַיִּשְׁכְּחוּ עֲלִילוֹתָיו וְנִפְלְאוֹתָיו, אֲשֶׁר הֶרְאָם:

(כי בני אפרים, שבדור השופטים, היו קרובים יותר לזמן יציאת מצרים וכל האותות והמופתים, שנעשו אז לעיני אבותיהם).

נֶגֶד אֲבוֹתָם עָשָׂה פֶלֶא בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם שְׂדֵה צֹעַן:
בָּקַע יָם וַיַּעֲבִירֵם, וַיַּצֶּב מַיִם כְּמוֹ נֵד:

(וכה יוסיף לספר במליצה צחה ונשגבה את יציאת מצרים ומסעי ישראל דרך המדבר עד לכידת ארץ כנען) וַיְגָרֶשׁ מִפְּנֵיהֶם גּוֹיִם, וַיַּפִּילֵם בְּחֶבֶל נַחֲלָה וַיַּשְׁכֵּן בְּאָהֳלֵיהֶם שִׁבְטֵי יִשְׂרָאֵל — וַיִּסֹּגוּ וַיִּבְגְּדוּ כַּאֲבוֹתָם נֶהְפְּכוּ כְּקֶשֶׁת רְמִיָּה:

וַיַּכְעִיסוּהוּ בְּבָמוֹתָם וּבִפְסִילֵיהֶם יַקְנִיאוּהוּ:
שָׁמַע אֱלֹהִים וַיִּתְעַבָּר וַיִּמְאַס מְאֹד בְּיִשְׂרָאֵל:
וַיִּטֹּשׁ מִשְׁכַּן שִׁלוֹ, אֹהֶל שִׁכֵּן בָּאָדָם:
וַיִּתֵּן לַשְּׁבִי עֻזּוֹ וְתִפְאַרְתּוֹ בְיַד צָר:
וַיַּסְגֵּר לַחֶרֶב עַמּוֹ וּבְנַחֲלָתוֹ הִתְעַבָּר:
בַּחוּרָיו אָכְלָה אֵשׁ וּבְתוּלֹתָיו לֹא הוּלָּלוּ:
כֹּהֲנָיו בַּחֶרֶב נָפָלוּ וְאַלְמְנוֹתָיו לֹא תִבְכֶּינָה:

קינת אסף הנשגבה על חרבן שילו, כבר נקיה היא מכל שֶׁמֶץ התנגדות לבית הכהנים שבשילו, כי השנאה והקנאה עלולות הן להשכח ברבות הימים, ולכן יקונן המשורר הַלֵוִי מקרב ולב עמק על בני עלי (כהני ד׳) שנפלו בחרב ויזכר גם את האלמנה אשת פינחס, אשר לא בכתה כמעט על מות חמיה ואישה, כי היגון הנורא על הלקח ארון האלהים לקח את לבה, עד כי לא שתה לבה גם לבן הנולד לה ותקרא שמו אי־כבוד, לאות כי גלה כבוד מישראל בהלקח ארון האלהים. מאהל יוסף, הוא משכן שילו, והשבט אפרים, אשר מאס בם ד׳ ויתנם בידי הפלשתים, ישים המשורר את פניו אל שבט יהודה והמקדש שבירושלים, שבחר בם ד׳ לְמַלֵּא מקום השבט והמשכן, שהסיר מעל פניו בחרונו, ולזה יאמר:

וַיִּקַץ כְּיָשֵׁן ד׳, כְּגִבּוֹר מִתְרוֹנֵן מִיָּיִן:
וַיַּךְ צָרָיו אָחוֹר חֶרְפַּת עוֹלָם נָתַן לָמוֹ:

הדברים האלה ראוים היו להאמר ביחוד בימי חזקיהו אחרי גלות עשרת השבטים, כי המלך הזה „הכה את פלשתים עד עזה ואת גבוליה ממגדל נוצרים עד עיר מבצר״ (מלכים ב׳ י״ח ח׳), כי בימיו היו הפלשתים באמת „חרפת

עולם״ (ישעיה י״ד כ״ט—ל״ב). כאשר נדע ג״כ מדברי סנחריב החקוקים על מצבת תפארתו. אך נוכל גם לאמר, כי ירום אָסָף בזה על המלחמה אצל „בעל פרצים״, ששם עזבו הפלשתים את עצביהם ועל פי מצות דוד נשרפו באש (דהי״א י״ד י״ב). המעשה הזה נחשב בל״ס לחרפה גדולה להפלשתים ונכבד מאד בעיני ישראל כנקם ושלם להאויבים מחריבי שילו ולוקחי הארון. (גם ישעיה יזכיר את המלחמה על הר פרצים כאחת המלחמות הכי נכבדות בקורות ישראל. ישעיה כ״ח כ״א).

וַיִּמְאַס בְּאֹהֶל יוֹסֵף, וּבְשֵׁבֶט אֶפְרַיִם לֹא בָחָר:
וַיִּבְחַר אֶת־שֵׁבֶט יְהוּדָה, אֶת הַר צִיּוֹן אֲשֶׁר אָהֵב:
וַיִּבֶן כְּמוֹ רָמִים מִקְדָּשׁוֹ, כְּאֶרֶץ יְסָדָהּ לְעוֹלָם:
וַיִּבְחַר בְּדָוִד עַבְדּוֹ, וַיִּקָּחֵהוּ מִמִּכְלְאוֹת צֹאן:
מֵאַחַר עָלוֹת הֱבִיאוֹ, לִרְעוֹת בְּיַעֲקֹב עַמּוֹ וּבְיִשְׂרָאֵל—נַחֲלָתוֹ:
וַיִּרְעֵם כְּתֹם לְבָבוֹ, וּבִתְבוּנוֹת כַּפָּיו יַנְחֵם:

מכל הדברים האלה נחזה, כי המלחמה על אבן העזר עם הפלשתים שבימי עלי, לַמְרות השם הכללי „ישראל״, הנזכר בה בס׳ שמואל, היתה באמת אך מלחמה פרטית, שנלחם בית יוסף ובנימין הנלוה לו, עם האויבים העזים יוצאי כפתור, שכבר מצאו עוז בנפשם להתנפל על אפרים ולהתגרות בו מלחמה, אחרי הכניעם את השבטים הנודדים לַמֶחצה, יהודה ושמעון. יתר השבטים עמדו מנגד ביום תבוסת אפרים והלקח ארון האלהים. את שמעון ולוי יאשים אבי השבטים מפוריש, כי באפם הרגו איש וברצונם עקרו שור, מה שצריך על כל פנים לפרש כסמן לבנים, ככל דברי הפרשה של ברכת יעקב, שיש להם הוראה כללית בחיי השבטים וקורותם. כי „השור״ הוא שם מליצי ליוסף נעלה הוא מעל כל שפק, גם כי הלוים התנגדו לאפרים וכהני שילה או, יותר נכון, כי גדולת הלוים החֵלה אחרי מפלת אפרים ועלית יהודה, כבר התברר והתלבן מכל הדברים אשר הבאנו עד עתה. גם להאַחֲוָה או ההתאחדות שבין שמעון ולוי יש איזה אחיזה היסטורית בהעיר באר־שבע השמעונית, שהושיב בה שמואל את בניו לשופטים, עד כי כמעט מבלי־משים ישתרגו הקוים השונים והנקודות הנפרדות לאיזה ציור שלם בדבר יחש השבטים זל״ז במלחמת אבן העזר, אשר עוד יתהפך לעינינו לתמונה מדויקת והרמונית, בשומנו עין על פרטים רבים בהספור הנפלא של מכירת יוסף כסמן לבנים. אם נציב גבולות בין אחי יוסף לפי מדת התנגדותם לאחיהם זה והשתתפם במכירתו, נראה אך את בנימין בתור נקי וצדיק, שלא הֵסַב כל רעה ליוסף אחיו, ונהפוך הוא, כי עוד נודעה חבה יתרה בין שני האחים האלה. רחמי יוסף נכמרו על בנימין אחיו, בן־אמו, בראותו אותו ראשונה במצרים, וַיֶּרֶב את משאתו חמש ידות ממשאות אחיו. ובהתודעו אל אחיו, נפל על צוארי בנימין אחיו ויבך ובנימין בכה על צואריו. בגביע, שֶשָם האיש אשר על בית יוסף באמתחת בנימין, רצה יוסף כנראה אך לנַחֵש ולנסות את לב אחיו, העודם מחזיקים בשנאתם וקנאתם אל בני רחל, בני־האהובה, או כבר לקחו

מוסר ויזכרו ברית אחים. ולכן לא יכל עוד יוסף להתאפק ולהתנכר לאֶחיו בראותו, כי יהודה נכון לתת נפשו כֹּפר נפש בנימין ולהיות עבד ליוסף תחתיו. בנימין נכון היה בל"ס לקַבֵּל את עצת אחיו בדבר המכירה, אך בהיותו עוד ילד נבצרה ממנו לעשות דבר לטיבתו. ומה שאירע לאבות אירע לבנים. איש בנימין רץ מהמערכה שעל אבן העזר ויבא שלה להגיד בעם את כל תוצאות המלחמה האיומה (שמואל א' ד' י"ב). מזה נראה, כי בני בנימין דבקו בבית יוסף גם במלחמה ההיא, כאשר נלוו אליו תמיד בימי השופטים כמו שהעירונו למעלה. גם אסף, המביע חידות מני קדם, זכר את ברית בני רחל מימי קדם וישם את בנימין בין אפרים ומנשה במזמור פ', באמרו: לִפני אפרים ובנימין ומנשה עוררה את גבורתך ולכה לישועתה לנו (תהלים פ' ג'). השבט בנימין לא יכול כנראה לעזר ברֹב את אפרים אחיו, מפני שהיה מקטני שבטי ישראל (שמואל א' ט' כ"א), לכן אזלת גם ידו להתיצב נגד האויבים העזים. בראש מתנגדי יוסף וחפצי רעתו נמצא את שמעון, אשר בברכת יעקב יְסֻפּר עליו, כי נלוה אל לוי אחיו לעקור „שור". — את שמעון צִוָּה יוסף לקחת מקרב אחיו ויאסר אותו לעיניהם, כי הוא היה כנראה הראשון אשר הפר ברית־אחים ויתנכל להמית את יוסף, מפשוטו של מקרא נראה, כי זאת נודע ליוסף מפי אחיו בעצמם, בדברם איש אל רעהו בפניו ע"ד אשמתם במכירתו, בחשבם, כי יוסף לא ישמע את שפתם (ודרך אגב ראוי להעיר על הספור בדבר שִׁבֹּלֶת—סִבֹּלֶת המראה לנו, כי בני אפרים נחשבו בעיני יתר השבטים לנלעגי לשון בשפת עבר —). והנה מכל דברינו ע"ד הפלשתים וממשלתם על השבטים השונים, נדע אל נכון, כי השבט שמעון היה מוקף מהאויבים האלה כמעט מכל עבריו, אשר הכבידו עליו את אַכְפָּם רב יֶתֶר מעל יהודה אחיו. צקלג העיר השמעונית (יהושע י"ט ה', דה"א ד' כ"ט) נָסַבָּה לפלשתים עוד לִפני ימי דוד, בעת שֶׁיָּשַׁב השבט הנודד הזה בעריו או, יותר נכון, בחצריו, הנזכרים ביהושע ודהי"א (שם ל"א). את יצחק יושב באר־שבע (שבמעשי האבות הוא סמן לשמעוני) שנאו הפלשתים וישלחוהו מאתם (בראשית כ"ו כ"ז), בעוד אשר לאברהם אביו, יושב חברון (סמן ליהודה במעשי האבות) לא עשו כדבר הזה, כ"א הסתפקו בזה, שגזלו ממנו באר־מים ויקחו ממנו צאן ובקר (בראשית כ"א כ"ה כ"ו). ובכלל הדעת נוטה, כי שמעון, השבט הקטן, סבל יֶתֶר הרבה מתגרת הפלשתים מיהודה אחיו הגדול; ומה גם, כי גבול השמעוני היה יותר לפאת נגב וקרוב אל גרר, עיר הפלשתים מימי קדם, כאשר כבר העירותי. וכיון שיגיד לנו הכתוב בס' שמואל, שהבאנו למעלה, בדברים ברורים ומפורשים, כי עד ימי שאול ועד בכלל נאלצו עברים רבים לעלות עם הפלשתים במחנה וללחם את מלחמותיהם גם נגד יתר שבטי ישראל, כאשר היה באמת בימי שמשון, לא יכבד עוד עלינו להבין ממעשי האבות שבמכירת יוסף את יַחְסָם של שמעון ויהודה, עבדי הפלשתים, אל אפרים ומנשה בני יוסף במלחמה על אבן העזר. השבט לוי, הנלוה תמיד לשמעון במעשי האבות, היה כנראה שכן קרוב לו ג"כ בארץ מגוריו, ומקומו היה ג"כ בימי השופטים בערבות הנגב, ולכן סר ג"כ למשמעת הפלשתים, שכבר פרשו את ממשלתם על כל נגב הארץ. על פי הדברים האלה נמצאו רבים משלשת השבטים שמעון לוי ויהודה

בחיל הפלשתים בצאתם לגַדֵעַ את קרן אפרים במלחמה על אבן העזר, וילחמו עם אחיהם בני יוסף ובנימין באונס, כי אנסום הפלשתים מושליהם להתנכר לבני עמם ולהתרצות אל אדוניהם העזים בדם בני גזעם. אך מהסגנון, השורר בהספורים ע"ד מכירת יוסף, גם מהדברים הקשים, שהטיח אבי השבטים כלפי שמעון ולוי בברכת יעקב, נראה, כי לא אך באנס עשו אבות השבטים, מה שעשו ליוסף, כי גם ברצון, ומשנאתם את השבט הזה על גאֹוָתו ורום עיניו. וע"ד הלוים יש לנו סמן מובהק במעשי האבות, כי ביניהם לבין אפרים או, יותר מדויק, בין כהני-אפרים פרצה מחלקת לשם שמים ע"ד הבמות והפסלים וביחוד ע"ד תבנית העגל או השור, שדבקו בם בני אפרים, בהעריצם את עבודת האדמה ומכשיריה, ובעיני הלוים יותר השבטים, שעסקו במרעה-הצאן ולא עזבו את מסרת אבותיהם, נחשבה המסכה ההיא לעבודת אלילים. עוד בימי דור המדבר עברו הלוים משער לשער ויעשו נקמות בעובדי העגל אשר עשה אבי-הכהנים ובזה מלאו את ידם לה' (שמות ל"ב כ"ז). ובברכת משה יבורך השבט הזה על קנאתו לה' והתנכרו גם לאבותיו ואחיו, בשמרו אמרת ה' ובריתו, ולכן זכה להורות משפטי ה' ליעקב (כלומר ליהודה) ותורתו לישראל ולשים קטורה וכליל על מזבח ה' (דברים ל"ג ט' י'). על פי הדברים האלה נבין גם את התְהִלה, גם את התהִלה, שנפלו בחלקו של לוי בברכות יעקב ומשה, מבלי בקש בשני המקורים סתירות בעניני המסורה. ההתחברות, שהתחברו שני השבטים בני לאה, שמעון ולוי, אל צוררי ישראל במלחמה על אבן העזר, באונס או ברצון, כשהיא לעצמה, לא היתה רצויה בעיני אבי השבטים מצד אהבת הגזע וברית אחים, אך מצד האמונה הצרופה ומסורת ישראל הטהורה צדקו הלוים ואנשי בריתם בל"ס, ולולא קנאתם הנפרזה הלכו כל שבטי ישראל בעקבות אפרים להמיר את הקולטורה העברית בתעתועי כנען ואת אלהי ישראל בתבנית שור אוכל עשב. ואמנם נראה, כי אחרי מפלת אפרים התרוממו הלוים למדרגת שופטים ומושיעים וידם גברה על הפלשתים, כי כל המתבונן ומביט בעין פקוחה על הליכות שבטי ישראל עד ימי שאול ודוד, יָכַח, כי כל שופט ומושיע, שקם בישראל, נשען תמיד על בני שבטו ובכחם עשה את הגדולות, שיסֻפר ממנו. ולכן לא האמין גדעון בכֹחו להושיע את ישראל בהיות אלפו הדל במנשה, ושאול לא חשב את עצמו ראוי למלוכה על היותו מקטני שבטי ישראל (שמואל א' ט' כ"א). ומהשבט הלוי לא קם אף שופט אחד להושיע את ישראל עד שמואל, אין זאת, כי אם התעורר השבט הנודד הזה לתחיה רוחנית אחרי מפלת אפרים ובהתחברו עם השבט השמעוני, הנודד כמוהו, כביר מצאה ידם לעשות גדולות בימי שמואל, אשר יספר ממנו „כי בימיו נכנעו הפלשתים ולא יספו עוד לבא בגבול ישראל ותהי יד ד' בפלשתים כל ימיו וכי שבו הערים אשר לקחו פלשתים מאת ישראל לישראל, מעקרון ועד גת ואת גבולן הציל ישראל מיד פלשתים וכי היה שלום בין ישראל ובין האמורי" (שמואל א' ז' י"ג י"ד). הזכרונות הקצרים האלה שנשארו לנו מתקופת שמואל וגדולת הלוים יֵראו לנו, כי ע"י התמכרות אפרים להקולטורה הכנענית והמצרית בא קפאון ורפיון בשבטי ישראל עובדי האדמה, וכאשר נאחזו העמים בני שם לוכדי בבל ואשור בסבך הקולטורה המקומית של עמי שמר ואכד,

עד כי נִבלעו ביושבי הארץ וילמדו מעשיהם (לעשות כל תועבה וזמה), כן היו עלולים גם שבטי העברים להתבולל ביושבי הארץ ולהיות עמהם לעם אחד. אך בגלל השנויים הנמרצים, שבטבע ארץ כנען, נשארו גם שבטי בני ישראל נפרדים ונבדלים איש מרעהו בהלך נפשם כמו בארחות חייהם ומשלח ידם. ארץ הנגב לא היתה מוכשרה כ"כ לעבודת האדמה, ולכן נשארו יושביה שכונים באהלים ורועי-צאן, בעוד אשר השבטים, שיָשבו בנחלת אפרים ועמק יזרעאל, נהפכו לעובדי-אדמה ודבקים בקולטורה חדשה. ואחרי שנשברה זרוע אפרים בידי הפלשתים, בעוד אשר השבטים הנודדים עמדו מנגד או עזרו לרעת אחיהם, התאחדו השבטים שוכני-הנגב לאגדה אחת להתנגד לרוח-אפרים והקולטורה הזרה, שבחר לו השבט הזה. והשופט שמואל, איש הרוח, שהושיב את שני בניו בבאר שבע, העיר השמעונית, היה רוח החיה בהתרוממות השבטים הנודדים, אשר אצלו מרוחם גם על השבטים עובדי האדמה. ההתעוררות, שבין שבטי העברים שבנגב, הֵסֵבָּה גם את התאחדות בתי האבות הנפרדים אשר ליהודה, אחרי שנגדעה קרן הפלשתים ע"י ברית שבטי הנגב הנודדים בימי שמואל. הלוים המקנאים לאמונת ישראל נתהוו לשבט שומר אמונים ונוצר הדת והשבט הרוחני הזה היה הבריח התיכון, המבריח את אהלי משפחות הנגב לעשותם לאגדה אחת. בראשונה היתה נחלת בנימין למרכז לפעולת הלוים מפאת היותה על הגבול, בין נחלת אפרים, — השבט שסרה גדולתו ממנו — וארץ הנגב, — מקום השבטים העברים, שהתעוררו אחרי מפלת אפרים לתחיה רוחנית ולאומית, — ולכן ישב שמואל ברמה, שבארץ בנימין, גם הערים בית אל והגלגל והמצפה שעבר בהן מדי שנה בשנה (שמואל א' ז' ט"ז) היו כלן בארץ בנימין, אך אחרי שיצאה התאחדות בתי האבות אשר ליהודה לפעולת ידים, מצאו להם הלוים כר יותר נרחב לפעולתם, ויהודה ולוי נקשרו יחד בקשר של גוף לנשמה. השבט יהודה היה רחוק מאד מהקולטורה הכנענית, וגם אחרי התהפכו לעובד אדמה למחצה, עמד טעמו העברי בו, ולכן היה לכלי מחזיק ברכה למסורת ישראל והקולטורה העברית המקורית ולכן דבקו הלוים ביהודה ויהיו נאמנים לשבט הזה כל הימים. עתה נשובה אל מכירת יוסף כסמן לבנים. אחרי שמעון ולוי האויבים הגלוים ליוסף (אשר היטיבו מאד בעלי המדרש לשער, כי הם הם שני האחים, שלא נזכר שמם מפורש בספור מכירת יוסף, שאמרו איש אל אחיו ע"ד יוסף: „לכו ונהרגהו ונשליכהו באחד הבורות ואמרנו חיה רעה אכלתהו"), יָבֹא השבט יהודה, שיָעץ את מכירת יוסף ולא חפץ במיתתו. והנה הפעל „מכר" נרדף הוא עם הפעל „הסְגִר"; — (אם לא כי צורם מכרם וה' הסגירם. דברים ל"ב ל') ועפי"ז צריך להבין את המכירה שבמעשי האבות, באופן שלא מהרו השבטים לעזרת אפרים ויתנוהו לנפול בידי הפלשתים הרבים והעצומים ממנו. את כתנת הפסים, שהוא משכן שִׁלֹה [יש להעיר, כי הכתונת היתה מבגדי הכהונה], הפשיטו מיוסף ויטבלוה בדם ויאמרו, כי חיה רעה אכלה את יוסף, לאמר, כי עשו זאת בערמה: לא באו לעזרת אפרים משנאתם אותו, על אהבתו את המשרה או על חלומותיו להשתרר על כל שבטי ישראל, ואח"כ אמרו: ידינו לא שפכו את הדם, כי „חיה רעה" הם הפלשתים אכלה אותו. ואמנם יש גם דוגמתה

„יְהַיַת פלשתים" חונה בעמק רפאים (שמ״ב כ״ג) תחת „מחנה פלשתים". יוסף נמכר למצרים, ובני יוסף נמכרו להפלשתים יוצאי מצרים, לפי עדות התורה (עיין פתח דבר). ע״ד „הישמעאלים והמדינים" שבמכירת יוסף „והפלשתים" שבקורות אפרים, נוכל להעיר, כי לפי אגדת בני ערב היו הפלשתים בני שם וקרובים להעמלקי, כי גם את שניהם תִיַחֵשׂ האגדה הנ״ל ללוד בן שם הרביעי (Gefrörer S. 97) ועיין בפירוש הרמב״ן להתורה (בראשית י״ד ז׳). אך בכ״ז נעשה שקר בנפשנו, אם נחליט, כי כל עקרה של מכירת יוסף יסודתה כסמן לבנים אך במלחמה על אבן העזר, כי הספור הנפלא והמלבב מאד של מכירת יוסף במעשי־האבות הוא משבצת־זהב, מעלפת ספירים ואבני חפץ שונים. ונעלה הוא מעל כל שפק, כי חוטי מאורעות שונים, שקרו בזמנים שונים לבנים, נארגו במסכת הנפלאה ההיא של מעשי האבות. כן קרוב מאד לשער, כי הדבה שהביא יוסף בימי נעוריו על בני בלהה וזלפה — הוא סמן לריב אפרים וגלעד שבימי יפתח, שכבר הבאנו. פגישת יוסף ואחיו בשכם היא סמן למלחמת השבטים עם השבט העתיק, שחציו כנעני וחציו עברי שבשכם והנתן העיר הזאת לאפרים. נכלי האחים להמית את יוסף מתאימים המה אל עלילות אנשי הגלעד בימי יפתח, ששחתו רחמיהם מבני עמם וישחטו כארבעים ושנים אלף מבני אפרים. ראובן שרחם על יוסף ויאמר לאחיו: אל תשפכו דם, השליכו אותו אל הבור הזה אשר במדבר... למען הציל אותו מידם להשיבו אל אביו, המה דברי הטובים והישרים שבין אנשי הגלעד, שרָצו אך להכניע את גאות אפרים ואח״כ חפצו להשיב את שביי אפרים אל אביהם כלומר אל ארץ ישראל*). המדינים והישמעאלים — הם העמים, הנוסעים בעדר, שלחצו את בני מנשה ביחוד בימי גדעון (נקראו ג״כ בשם מדינים וישמעאלים (שופטים ח׳ כ״ד). שני החלומות שחלם יוסף למשל באחיו ולהשתרר עליהם יזכירונו את ריב אפרים בגדעון וביפתח, ברצותם להתנשא על כל שבטי ישראל. ע״ד הגביע שנמצא באמתחת בנימין כבר העירונו למעלה, כי יש לזה איזה שייכות עם מעשה פלגש בגבעה וכי היוצא מהספור הזה הוא, כי כל עקר הענין היה אך מעין נחוש ונסיון וכי באמת בני בנימין לא היו אשֵׁמים במה שהאשימום בני ישראל או „האיש אשר על בית יוסף"**), שר״ל הכהן הגדול שבמשכן שילה (לא מחפצם להציל את עושי הנבלה מקרבם שמו בני בנימין נפשם בכפם להלחם עם אחיהם כל בית ישראל, כ״א מרצותם להגן בעד חֹפֶשׁ שבטם הפרטי, בצוֹת עליהם שבטי ישראל לתת בידיהם את בני הבליעל אשר בגבעה למען ימיתום, ופקודה כזאת נחשבה בעיני בני הימיני לחרפה לשבטם, לכן עמדו על נפשם בגבורה נפלאה). הנסיון שנתנסה יוסף בבית אדוניו ע״י אשתו אשת

---

*) ועיין בפרק שבטי עבר הירדן.

**) גם בקראנו את הכתוב (בראשית מ״ג ט״ז): וירא יוסף אתם את בנימין ויאמר לאשר על ביתו הבא את האנשים הביתה וטבח טבח והכן, כי אתי יאכלו האנשים בצהרים — נזכרה מבלי משים את דברי שמואל אל הטבח בראותו את שאול בן הימיני (שמואל א׳ ט׳ כ״ב): תנה את המנה אשר נתתי לך וכו׳ וירם הטבח את השוק והעליה וישם לפני שאול ויאמר הנה הנשאר שים לפניך אכול וכו׳.

הזמה יבא ללמדנו, כי אם גם נתעו בני אפרים ללכת בדרכי המצרים בעבודת העגלים, אך בתעתועי תאות בשרים וזמה לא התגאלו ולא עשו כמעשי המצרים ויתר עמי־חם, אשר עבדו לאבר־הזכרות Phallus וישחיתו את דרכם מאד על הארץ. כי אַם אפרים ומנשה היתה בת כֹּהן־און—מגיד, כי היתה קרבה רוחנית בין בני־יוסף וכהני־מצרים והיא עבודת־העגלים, שדבקו בה אלה שני השבטים בצאתם בעקבות המצרים. אך כבר אמרנו, כי מכירת־יוסף, היא מִשְׁבֶּצֶת־זהב, מעולפת ספירים, שונים בגדלם, בערכם ובְנָפָם, אשר כל אחד מהם הוא אבן יקרה כשהוא לעצמו ובתור סמן לבנים; הספור בכללו הוא עדי־עדיים ומכלל יופי ואם גם יש בחלקיו הפרטיים טורי זהב שונים, אשר לא יַכִּירֵם מקומם כסמן לבנים, אך ההרמוניה הכללית שבמכירת־יוסף ערוכה בכל ושמורה באופן מדויק כסמן לקורות אפרים, ובפרטים רבים הפיץ לנו אור על מחשבי־קדם, היא תקופת השופטים, כאשר כבר העירונו ע"ז. והנה בתולדות יוסף נוכל להבדיל שלש תקופות שונות ומשונות זמ"ז בחליפותיהן ותמורותיהן. התקופה הא': יוסף הוא נער אהוב לאביו, אשר עשה לו כתנת פסים. מרֹב טובה גבה לבו על אחיו וביחוד על בני השפחות, אשר הביא את דִּבָּתָם רעה אל אביהם. פעמַים חלם חלומות, כי ימשול באחיו וימלך עליהם. בחלומותיו אלה עורר עוד יתר את קנאת אחיו, גם אביו גער בו ויאמר לו: „מה החלום אשר חלמת, הבוא נבוא אני אמך ואחיך להשתחות לך ארצה?" אך בכ"ז שמר את הדבר בלבו. התקופה הב': במסבי שכם, ששם היו רועים אבות השבטים את צאן אביהם, התנכלו אבות השבטים ליוסף אחיהם להמיתו ולהשליכו באחד הבורות ולאביהם יאמרו, כי חיה רעה אכלתהו ואז יראו, מה יהיו חלומותיו. ראובן חפץ להצילו ולהשיבו אל אביו, ולכן יעץ להשליכו חיים אל הבור. על פי עצת יהודה נמכר יוסף לישמעאלים ולמדינים, שהם הורידוהו מצרימה וימכרוהו שם לעבד (את כתנת הפסים הפשיטו מעליו בראשונה ויטבלוה בדם וישלחוה לאביהם, אשר התאבל על בנו יקירו וימאן להתנחם). התקופה הג': יוסף הורד מצרימה, אך מהיותו חכם וצנוע היה ה' עמו וימצא חן בעיני פרעה, אשר עשהו למשנה המלך ומושל על כל ארץ מצרים. אחיו באו מצרימה, מפני הרעב שהיה בארץ כנען, וישתחוו לו פעמים ארצה. בראשונה התנכר אליהם יוסף וידבר אִתָּם קשות, אך אח"כ נכמרו רחמיו עליהם ויגמל להם טובה תחת רעה, כי כלכלם בלחם לפי מחסורם ויהי להם אח טוב וסַלָּח עד יום מותו.

והנה שלש תקופות כאלה תמצאנה גם בתולדות אפרים, שנחל את הבכורה על פי „ישראל", אבי אביו, ויגדל הרבה ממנשה אחיו הבכור, אשר אך מעט מזער מדברי־ימיו מרמָזים המה בתולדות יוסף ומכירתו. הרעה שנעשתה לבית גדעון המנשי מיושבי־שכם, שנתנו כסף לאבימלך להרג את שבעים אחיו, אחרי שבקשו בני ישראל בראשונה להמליך עליהם את גדעון ואת ביתו (שופטים ח' כ"ב), מרמזת היא כנראה במקום „שכם" ובהעיר „דותן", שהיתה כנראה לפאת צפונית משכם; ולכן תוכל להיות במעשי האבות כממלאה מקומה של העיר „עפרה", שהיתה בנחלת המנשי ג"כ לפאת צפונית משכם, ובה נהרגו שבעים בני ירבעל על אבן אחת בידי אבימלך. גם המדְנָים והישמעאלים שבמכירת יוסף הם ענין למנשה רב יתר מאשר לאפרים. כי אמנם גדעון נלחם

במדיָנים ויכם; אך מכתוב אחד בס' שופטים נדע ג"כ, כי בראשונה היתה מלחמה בין ישראל ומדין ואחי גדעון נפלו בשבי מדין, ומלכי השכונים באהלים הרגום על הר תבור (שופטים ה' י"ח). וכנראה היתה המלחמה בנחלת בני יוסף ויתר השבטים עמדו מנגד, כמו שהיה על פי הרוב בימי השופטים, ולכן יש ידים, כי אלה הקירות את מנשה מְרמזות הן במכירת יוסף כסמן לבנים. אך לבד העוללות המעטות, אשר למנשה בתולדות־יוסף, כל יתר הפרטים של מכירת יוסף בשלש תקופותיו נתונים הם אך לאפרים ואין למנשה חלק בהם. התקופה הראשונה, היא הנקראה בפי הושע בשם "כְּדַבֵּר אֶפְרַיִם רְתֵת, נָשָׂא הוּא בְּיִשְׂרָאֵל" (הושע י"ג א'), היתה בימי השופטים. אפרים היה ראש המדברים בין שבטי ישראל ובן נחמד ונעים לישראל אביו, הוא ישראל סבא: חותם־תכנית לאחדות הלאום. אביו עשה לו "כתנת פסים": הוא משכן שילה הנקרא בשם "אהל יוסף". הדבה, שהוציא על בני השפחות, הם דברי אפרים נגד אנשי הגלעד, שמרביתם היו בני גד מבני שפחת לאה, ויקרא להם בשם "פליטי אפרים" או בשמות חרפה אחרים (עיין לעיל). פעמים חפץ להשתרר על יתר השבטים, בימי גדעון ובימי יפתח; וזהו פתרון שני החלומות שחלם יוסף. אחיו השבטים שנאוהו על גאותו ורום עיניו ואביו שמר את הדבר, האם באמת תצא ברבות הימים אחדות שלמה לשבטי ישראל ע"י השבט הזה? עתה תבא התקופה השנית, היא התקופה, הנקראה בפי הושע בשם "וַיֶּאְשַׁם בַּבַּעַל וַיָּמֹת". העצות השונות, שיעצו השבטים להָמִית יוסף אחיהם, כלן נתקיימו בבני אפרים. העצה של "לכו ונהרגהו" נתקיימה בבני אפרים במלחמתם עם אנשי הגלעד בימי יפתח, כי אז שחתו אנשי הגלעד את רחמיהם מאחיהם בני אפרים וימיתו מהם עד ארבעים ושנים אלף איש. ראובן, הם הטובים והישרים שבין שבטי עבר הירדן, הציל את שארית הפלטה לאפרים, לבל יעשו אתם כָּלָה בפעם אחת. אך המכירה בעצמה, היא העצה היעוצה מיהודה, נתקיימה במלחמה על יד אבן העזר. יש מן השבטים, שנלחמו מלחמת תנופה עם בני אפרים, בעוזרם את הפלשתים, הם השבטים שמעון ולוי, שעליהם התמרמר אבי השבטים ויקלל את אפם העז ועברתם הקשה, על אשר הרגו איש ויעקרו "שור"; ויש מן השבטים שמכרו את יוסף בזה שלא באו לעזרו ובזה "הסגירוהו" או "מכרוהו" לאויביו, אשר הורידוהו מצרימה—היא ארץ פלשתים, הנקראה לפעמים במעשי האבות בשם מצרים, כאשר הארכנו בזה בפתח דבר. את כתנת הפסים הוא "משכן שילה" הפשיטו מעליו ויטבלוה בדם*)..... אחרי כן הושב הארון לאנשי בית־שמש (הוא "עיר־שמש" בנחלת הדני (יהושע י"ט מ"א), הקריבה לעקרון וקרית יערים ואשר נסבה יחד את רוב ערי הדני ליהודה ונקראה בשם "בית־שמש־אשר־ליהודה" (דהי"ב כ"ב) להבדילה מהעיר "בית שמש אשר לנפתלי. יהושע ל"ט ל"א) ואח"כ לאנשי קרית־יערים ג"כ ביהודה, מפני

*) ועיין בפרק "יתר קורות הפלשתים" ע"ד היחס שבין המעשה ההוא ובין ההוראה האטמולוגית של השם "פס־דמים", מקום מחנה הפלשתים.

שהיו אנשי יהודה בעלי-ברית הפלשתים, לכן נתנו להם הפלשתים משפט הבכורה ויושיבו להם את ארון אלהי ישראל ולא לשבט אחר. המליצה היקרה, הצפונה בדברי השבטים אל ישראל אביהם: „זאת מצאנו הכר-נא, הכתנת בנך היא אם לא", סובבת היא והולכת כסמן לבנים אל הַעֲלות דוד את הארון מבית אבינדב אשר בגבעה אל עירו החדשה, שֶׁשָּׁם נוצר מרכז לשבטים ואחדות „לישראל" (שמו"ב ו') . אחרי שבת הארון ימים רבים בקרית יערים ללא מקדש וללא היכל, כמעט לא הכירו עוד „ישראל", כי הוא „הארון", שהיה במשכן שילה, שבו התפאר „אפרים" וכל ישראל התהללו בכבודו, כמו אחרי שנפשטה הכתנת מיוסף ותהי מגוללה בדם, שלא נכר עוד כמעט מראֶהָ...

התקופה ההיסטורית של עבדות-יוסף ארכה מימי שמואל הרמתי עד מות שלמה. בימים ההם גלה כבוד השבט אפרים ממנו, וקיל מליו נחבא כמעט בין השבטים. ובאמת יש להשתומם על הכח החיוני של השבט אפרים, אשר גם אחרי הרפתקאות נוראות ותבוסות שלמות, חדש כנשר נעוריו, ואחרי מות שלמה שב שנית לתחיה-לאומית ויהי עליון לכל שבטי ישראל מימי ירבעם בן נבט האפרתי והלאה. ואם התנשאות אפרים בימי השופטים ותאותו להשתרר על כל השבטים תוכל בצדק להיות מצוירת ונסמנת במעשי האבות בחלום יוסף, כי השמש והירח ואחד עשר כוכבים משתחוים לו, כי כמו שהחלום הנפלא עורר רק תִמָּהוֹן בלב אבי השבטים, כן היתה התאמצות אפרים בימי השופטים להשתרר על כל השבטים רחוקה מאד מעולם-המציאות ומעולם לא סרו כל השבטים למשמעת אפרים ומה גם שבטי עבר הירדן, שהיו חזקים בקשר לאומיותם משבטי ארץ כנען (כמו שנראה ממלחמת אנשי הגלעד ואפרים שבימי יפתח): יוכל המצב המדיני, שזכה לו אפרים בממלכת ישראל, שנוסדה ע"י ירבעם, להיות מרומז במעשי-האבות בכבודו של יוסף, משנה למלך מצרים, השליט על הארץ ובלעדיו לא ירים איש את ידו ואת רגלו בכל הממלכה. מהלוחות של תל-אמרנא נדע אל נכון, כי עוד מימי קדם משלו מלכי מצרים גם בארץ כנען, וכי מלכי כנען היו מריצים אגרותיהם לאדוניהם אשר בנא-אמון, אשר ממשלתם בארץ הזאת, אם גם לפעמים רופפה מאד וכמעט אך לפנים, היתה נמשכת והולכת עד ימי דוד. ואם גם לא נסכים לדברי אלה המשערים, כי גם בימי דוד ושלמה סרה ממלכת ישראל, אם רק למראית עין ולפנים, למשמעת מלכי מצרים, אך באחרית ימי שלמה נראה עין בעין את פרעה חותר חתירה תחת כסא שלמה ותומך בימין אויביו. אדד האדומי, שקם לשטן לשלמה, ישב בבית פרעה ויקח את אחות תחפנים הגבירה לאשה. ירבעם בן נבט, שהרים יד בשלמה ולכן חפץ להמיתו, ברח אל שישק מלך מצרים ויהי במצרים עד מות שלמה (מלכים א' י"א מ'). מובן מאליו, כי תמך שישק אח"כ בידי ירבעם נגד רחבעם, אשר עלה עליו בשנה החמישית למלכו וילכד את ירושלים ויקח את אוצרות בית ה' ובית המלך (מלכים א' י"ד כ"ה), ורחבעם ועמו היו עבדים לשישק (דהי"ב י"ב א'). בלוח-הערים, שנלכדו בידי שישק במלחמתו עם רחבעם, שמצאו החוקרים בימינו, נזכרות ג"כ אחדות מערי ישראל שבצפון ולכן ישער ק. ניעבוהר בצדק, כי

אלה הערים נלכדו בידי שישק לתתן לירבעם עבדו ואיש בריתו. ועפי"ז אולת יד ירבעם בעצמו ללכד את כל ערי המבצר, שבנה שלמה בארץ עשרת השבטים ויתן בהן נגידים מפקידי חילו הנאמנים, ואך בעזרת פרעה כונן כסא ירבעם בממלכת ישראל*), ולכן דעת לנבון נקל, כי החזיק ירבעם במעוז פרעה בכל כחו, כי בעזרתו יצא למלך, וממנו נשקפה לו טובה רבה לימים יבאו, להחזיק מעמד נגד יהודה והלוים אנשי בריתו. בעזרת פרעה הורם השבט העברי, אשר מקדם קדמתו היתה לו נטיה אל הקולטורה-המצרית, להיות עליון בממלכת ישראל ומהחסות בצל מצרים יצאה גם עבודת העגלים בבית-אל ובדן, ששכחום כמעט בני אפרים וחזרום ויסדום בימי ירבעם. על ההתהפכות האלה, שבתקופת אפרים השלישית, ירום הנביא הושע בדבריו הנמרצים: "וְעַתָּה יוֹסִפוּ לַחֲטֹא וַיַּעֲשׂוּ לָהֶם מַסֵּכָה מִכַּסְפָּם כִּתְבוּנָם, עֲצַבִּים מַעֲשֵׂה חָרָשִׁים כֻּלֹּה, לָהֶם הֵם אוֹמְרִים: זֹבְחֵי אָדָם, עֲגָלִים יִשָּׁקוּן (הושע י"ג ב'), לאמר, כי בני אפרים לא לקחו מוסר מימי שילה ויוסיפו לזבח זבחי אדם לאלילי-הכנענים ולעבד את העגלים, אשר מוצאם מישראל (שם ח' ו') ר"ל מאפרים, אשר התחקה על שרשי רגלי המצרים עוד מימי קדם. בשימנו עין על מעשי האבות, נשתומם כמעט על אשר זכה החוטא והמחטיא להכבד בכבוד בני-שבטו ולהיות נסמן בספר הספרים. אך אל נשכח, כי ראשית האפרתי הזה היתה יראת ה', ועל פי אחיה הנביא משלה התעתד למלך על ישראל גם הבטיחוהו לבנות לו בית נאמן כמו לדוד (מלכים א' י"א ל"ח), אך תאות המשרה היא אחד הנסיונות הקשים ובן האלמנה, שהיה מקטני העם, כנראה, לא יכל לעמוד בו. ובל"ם נלוו אל ירבעם גם רבים מבני שבטו, שקנאו לגדלת אפרים וכבודו מימי קדם, שגלה ממנו, ואולי נמצא מהם גם אלה, שחשו להם מפלט במצרים ויעשו להם שם בחכמתם, עד כי הפקידם שישק וישימם לשרים ונכבדים בארצו; והם עוררו את המלך הזה להתערב בריב שבטי-ישראל ולהשיב את כבוד אפרים אליו כבראשונה. כי מכל מעשי האבות, שנתבארו לנו עד עתה בסמן לבנים, נראה, כי אך מעשי-הרבים נכבדים המה להיות נסמנים בקורות האבות ולא עלילות יחיד, אם גם תוצאותיהן נכבדות מאד בקורות הכלל כלו. ונראה, כי נכונה מאד השערת ניעבוהר, כי רבות מערי ישראל הצפוניות, שהתפאר שישק, כי נלכדו בידי חילו, נתנו אח"כ לירבעם. כמו שיספר למשל בס' מלכים א' (ט' ט"ז), כי בראשית ימי שלמה עלה פרעה מלך מצרים וילכד את גזר וישרפה באש ואת הכנעני היושב בעיר הרג ויתנה שלחים לבתו אשת שלמה. ומעין עזרה כזאת בקשו גם מלכי כנען במכתבי תל-אמרנה מפרעה ארוניהם, כי ישלח להם חיל עוזר ללכד עיר או להגן על עיר במלחמותיהם איש עם רעהו. תוצאות הדברים, שהזכרנו, תפרדנה לשני ראשים: הא', כי שישק התאמץ מאד לכונן את כסא ירבעם בישראל, ובלעדי עזרת מצרים לא יכול ירבעם לעשות מלוכה על עשרת השבטים וביחוד ללכד את ערי המבצר

*) ומה גם כי לפי דברי תרגום השבעים היוני נתן פרעה לירבעם את "ענה" אחות אשתו לאשה ויקשרהו אליו בחבלי החתון, מה שיקביל כמעט לספור התורה במעשי האבות, כי נתן פרעה ליוסף את בת כהן און לאשה.

שבנה שלמה בארץ אפרים. והב׳, כי בכ״ז לא רצה מלך מצרים להשבית ממלכה מיהודה ולהמליך את ירבעם על ישראל ועל יהודה יחד, אף כי ירושלים נלכדה לפני חילו והנקל היה לו לעשות זאת, מפני ששתי ממלכות קטנות היו יותר דרושות לחפץ מצרים בארץ כנען מממלכה אחת גדולה. כאשר חזקה הממלכה ביד ירבעם לא נִסָה גם היא כנראה להסב אליו את ממלכת דוד ושלמה בכל גדלה, כי גם בימי השופטים שָכן יהודה לבדד ולא התחשב בין השבטים, שסָרו ברב או במעט למשמעת אפרים,- ולכן לא קנא ביהודה ובמלכי מבית דוד, אשר היה אך נשיא (מלכים א׳ י״א ל״ד) בערך מלך ישראל; ואולי לא נתָנו גם פרעה להפיק זממו זה. אך מנחלת בנימין, הנכבדה מאד במקדשי ישראל העתיקים שבה: רמה, מצפה וגבעה, ואשר גבולה לפאת צפון עבר עד בית אל (יהושע י״ח י״ג) ועד שילה מקדשי אפרים, לא יכול ירבעם וגם מלכי ישראל שאחריו להתיָאש בשום אופן. בני אפרים לא יכלו לשכֹח את ימי השופטים, שאז נלוה אליהם בנימין תמיד ויסר למשמעתם, ובל״ם התאמצו בכל יכלתם לקרֹעַ את נחלת בנימין מיהודה ולהתאחד עם השבט הזה כבימי קדם. אך גם מלכי יהודה חשבו את ארץ בנימין לחבל נכבד מאד בממלכתם הקטנה, שאי אפשר לה להתקיים כמעט בלעדיו*), כי ירושלים עיר המלוכה והיכל ה׳ שבה היו על גבול השבט הזה, אשר התקרב בקרבת הרוח אל יהודה בימי דוד ושלמה ע״י המקדש, ואל הלוים שנהיו למורי־העם ומדריכיו ללכת בדרך האמונה הצרופה והשפעתם היתה רבה ביחוד על בנימין, שעליו נאמר בברכת משה: „יְדִיד ה׳ יִשְׁכֹּן לָבֶטַח עָלָיו, חֹפֵף עָלָיו כָּל הַיּוֹם וּבֵין כְּתֵפָיו שָׁכֵן״.

ובמדה שהתקרב בנימין אל יהודה, התרחק מאפרים ומעשי תעתעיו, שבחר בם ירבעם על פי פרעה או בעשותו חֹנף לפרעה. על פי הדברים האלה יובנו עוד פרטים אחדים במכירת יוסף כסמן לבנים, הם המקומות המדברים בדבר היַחס שבין בנימין ליוסף ויהודה. יוסף רוצה לסַבֵב את הדבר בערמה, כי בנימין יהיה לו עבד; וליתר אחיו, אשר יהודה בראשם (ויבא יהודה ואחיו ביתה יוסף. בראשית מ״ז, י״ח), אמר: „עלו לשלום אל אביכם״ (שם) —. ויהודה ענהו, כי נפש אביו קשורה בנפש בנימין (המקדש שהוא נשמתו של ישראל היה בנחלת בנימין) וכי הוא ערב את הנער מעם אביו וטוב לו לשבת תחת בנימין עבד ליוסף, כי איך יעלה אל אביו והנער איננו אִתו. אל הפרטים שבמכירת יוסף, שראוי לשום עליהם לב, נוכל לחשב ג״כ את המאסר, שאסר יוסף את שמעון אחיו בנקם ושִלֵם על שנאתו אליו בעת המכרו. והנה „שמעון ולוי היו אחים״ בשנאתם את יוסף, כמו שנזכר בברכת יעקב וכאשר הבאנו למעלה, ובמקרה הזה פדה השבט „לוי״ שבימי ירבעם את „שמעון״ אחיו שבמעשי האבות, כי הזניח ירבעם את הלוים מכהן לה׳ ויעש לו כהנים מקצות העם, אשר לא היו מבני לוי, ולכן עזבו הלוים את מגרשיהם ואחֻזָתָם אשר בממלכת ישראל וילכו ליהודה וירושלים (מלכים א׳ י״ב,

*) ועיין בפרק קדמוניות בנימין ע״ד התישבות משפחות יהודה בארץ בנימין עד כי רבים מיושבי ארץ בנימין היו גם קרובים בקרבת משפחה ליהודה.

ל״א; דהי״ב י״א, י״ד). ההתנגדות העתיקה שבין בני אפרים והלוים חזרה ונעורה עוד ביתר־שאת, כי בעוד אשר ירבעם האפרתי אמר על שני עגלי הזהב, אשר עשה: „הִנֵּה אֱלֹהֶיךָ יִשְׂרָאֵל, אֲשֶׁר הֶעֱלוּךָ מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם!״ (מלכים א׳ י״ב י״ח) היתה הלויה, אם הנבואה הנעגבה, עומדת ומכרזת: „וּבְנָבִיא הֶעֱלָה ה׳ אֶת יִשְׂרָאֵל מִמִּצְרָיִם!״ (הושע י״ב י״ד). הכתוב הזה בהושע נאמר, לדעתי, נגד כהני בית־אל רודפי הנביאים בימי ירבעם השני (עמוס ו׳ י״ב), אשר הכתוב הנ״ל במלכים היה שומה בפיהם עוד מימי קדם (שמות ל״ב ד׳). שתי השאיפות, שהשתמשו עד עתה בערבוביא בין שבטי ישראל: ההפשטה והאצילות מורשת שבטי ישראל מימי המדבר מעבר מזה — משכן שילה; וההגשמה והשעבוד לכחות־הטבע ולהאלים המקומיים, שבאו ביחוד אל בית יוסף בעקבות עבודת האדמה, — פסל מיכה ועבודת הבעלים — מעבר מזה; נפרדו אשה מעל אחותה פרוד שלם מימי ירבעם והלאה. לא אך הלוים עזבו את ממלכת עשרת השבטים, כי אחריהם באו ירושלים. גם מיתר שבטי ישראל הנותנים את לבבם לבקש את ה׳ ויחזקו את מלכות יהודה (דהי״ב י״א ט״ז). ובל״ס נמצאו גם בארץ יהודה רבים, אשר לבם הלך אחרי הקולטורה המצרית והכנענית ולכן בחרו באפרים. וכה נהפך ההבדל השבטי, שבין אפרים ויהודה, להבדל רוחני, וצפון וימין נעשו שני מרכזים לשתי שטות שונות. כנראה גבר הרוח המדיני על הרוח השבטי וברבות הימים התאהדו גם השבטים שבממלכת ישראל, גם השבטים שבממלכת יהודה לגוף מדיני אחד, אם גם לא נמחה כָלָה זכר הפרוד הגזעי שבין השבטים השונים, שחסו בצל ממלכה אחת. הנביא יחזקאל יחשוב את אפרים ושבטי ישראל חבריו לעץ אחד ואת יהודה ובני ישראל חבריו לעץ אחר וינבא עליהם בדבר ה׳, כי לא יהיו עוד לשני גוים ולא יחצו עוד לשתי ממלכות (יחזקאל ל״ז ט״ז—כ״ב). אך את השבטים, יושבי ממלכה אחת, יחשב כנראה לענפים שונים שבעץ אחד, שהפרוד ביניהם איננו צריך תקון כל עקר גם בממלכת ישראל שלעתיד לבא. עוד מוטל בספק הוא, אם רוח הפרוד הגזעי נחה על בעשא בן אחיה לבית יששכר, הראשון במרצחי המלכים בישראל, בקומו להכות את נדב בן ירבעם האפרתי וימלך תחתיו, או אולי מקרה היה. יש ידים לשער, כי השבטים בני־לאה שבממלכת ישראל, אשר קרבתם זל״ז היתה בל״ס יותר גלויה ונכרת מאשר יחשבו רבים ואשר גם להבדל הגזעי שבינם ובין בני רחל היתה צורה יותר בולטת מאשר שערו המקלים במלי דאבות (יחס האמהות שבמעשי האבות נכבד מאד לענין זה), נלאו נְשׂא את התנשאות אפרים ורום עיניו ומאתם היתה נסבה לקשר קשר על בן ירבעם ולהשמיד את ביתו. אך בין כה או כה זאת נעלה מעל כל שפק, כי אפרים נשאר השבט הראשון או השבט המושל בממלכת ישראל, ולכן תקרא הממלכה כלה בשם „אפרים״ וביחוד כאשר ידֻבר בה בנגוד לממלכת יהודה, בעוד אשר בלוחות מלכי אשור וגם במצבת מֵשע נקראה הממלכה כלה בשם „בית עמרי״ (בכתב היתדות bit Humira) מימי עמרי והלאה. ובימי מלכי ישראל האחרונים, אחרי שנקרעו ממנה עבר הירדן וארצות הצפון, תקרא בלוחות מלכי אשור בשם „שמרון״ (Sumira). והנה בין הרמזים ההיסטוריים, המבצבצים ועולים בהספור ע״ד מכירת יוסף כסימן

לבנים, יש רמז אחד הנוגע לאמונת אפרים הראוי לשום אליו לב. אחרי מות אבי־השבטים ואחי יוסף יראו פן ישטם אותם יוסף וָשֵׁיב להם את כל הרעה, אשר גמלוהו, שמו אל הערמה פניהם, ויגידו ליוסף, כי אביהם צוה לפני מותו, כי ישא לפשע אֶחָיו וחטאתם אשר גמלוהו רעה: „ועתה שא נא לפשע עבדי אלהי אביך". הדברים האלה עוררו את אהבת יוסף אל אחיו, עד כי בכה בדברם אליו וינחמם וידבר על לבם. בספור הזה צפונה תוכחת מְסֻתֶּרֶת אל־יוסף, כי יזכר את אלהי אביו, אשר יעבדוהו אחיו, לאמר: כי יתר השבטים אשר לא התקרבו במדה מֻרְבָּה אל פרעה ואל מצרים, נאמנים המה יותר אל אלהי ישראל אביהם, מיוסף משנה למלך מצרים....

בספור הזה צפון ג"כ כמעט יתרון לברית האמונה על ברית אחים ואהבת הגזע, כי אחי יוסף לא נסו לעורר את אהבת אחיהם אליהם בסגנון הרגיל בסה"ק: „שָׂא נָא לְפֶשַׁע אַחֶיךָ עַצְמְךָ וּבְשָׂרֶךָ" כ"א: שָׂא נָא לְפֶשַׁע עַבְדֵי אֱלֹהֵי אָבִיךָ.—

המאורעות האחרונים של בני אפרים הנסמנים במעשי האבות במכירת יוסף ובברכת יעקב יכלו בהתרוממות אפרים בימי ירבעם, אך מה שאחרי המאורע הזה לא יזכר ולא יסָמן כלל וכלל. כן היה ראוי למשל הקשר שקשר בעשא בן אחיה לבית יששכר על נדב בן ירבעם ומיתתהו להיות מרומז ונסמן במעשי האבות. ומה גם אם נשער, כי הפרוד הגזעי הסב את הקשר הנ"ל ברב או במעט.

והנה בין כל הרמזים השונים, המפוזרים בהספור הנפלא של מכירת יוסף כסמן לבנים, מלבבים מאד שני החלומות של סריסי פרעה, שר המשקים ושר האופים, אשר שניהם חטאו לפרעה אדונם ושניהם ראו חלומות בבית האסורים, שֶׁאַךְ יוסף מצא להם פתרונים. והנה אם גם לא קשה הוא למצא את עקבות יהושע בן נון האפרתי בקורות יוסף והדמיון שבין הִשְׁתַּחֲוָיַת השמש והירח לפני יוסף ועלילות יהושע בגבעון, באמרו: שֶׁמֶשׁ בגבעון דום וירח בעמק אַיָּלוֹן!", הוא דמיון בולט ונכר מאד; אך בכ"ז לא עלה על דעת איש למצא את מלחמות יהושע עם מלכי כנען מְרֻמָּזוֹת בהחלומות של סריסי־פרעה, לולא מכתבי תל־אמרנא, שהם לנו לעזרה בפעם הזאת. ממכתבי הפלאות האלה נדע, כי מלכי כנען היו בימי לכידת הארץ ע"י שבטי־ישראל רק עבדי־מושלים למלך מצרים, עד כי יכולים הם באמת להיות נסמנים במעשי האבות רק כסריסי פרעה, אשר ממנו משפטם יצא, אם לשבט או לחסד.

והנה ע"ד החטאים, שחטאו אלה סריסי פרעה לאדונם, נדבר אחרי כן, כי נבחר לעניננו להפך מעט את הסדר, למען יתבררו הדברים, אשר בהשקפה הראשונה נראים כתמוהים.

והנה שלשה סַלֵּי החורי, שראה סרים־פרעה שהומת, בחלומו, הם סמן להערים בית—חורון העליון, בית חורון התחתון והעיר אֻזֵּן—שֶׁאֱרָה: שלש הערים, שבנתה שארה בת אפרים, לפי המסורה (דבהי"א ז', כ"ד). והנה שלש הערים האלה, אשר אצלו ובגבולן היתה מלחמת יהושע עם חמשת מלכי האמורי, שצרו על גבעון, היו בנויות זו על גב זו, כלומר, האחת גבוהה מחברתה, עד כי היה באמת איזה דמיון ביניהן ובין שלשת סלי חורי, העומדים זה על גב זה. שתי הערים, הנקראות בשם בית־חורון, היו בנויות, כמובן, האחת במעלה ההר והשנית במורדו, אך גם העיר „אזן־שארה" היתה בנויה

במורד ההר ונמצאה בקרבת מורד בית־חורן, כאשר יעיד ע"ז השם „אֹזֶן" מן השרש „אָזַן"—הכרע לארץ, הורד מטה (משפט האורים). על פי זה יהיה שר האופים סמן לחמשת מלכי האמורי, שהכום בני ישראל אצל גבעון, ויהושע רדף אחריהם דרך מעלה בית־חורן ; ששם הֲמָם ד' לפני ישראל, כמובן, ע"י רעמים וברקים, ואשר אח"כ השליך ד' אליהם במורד בית־חורן אבני־ברד מן השמים. והנה הפעל „עוף" ישמש גם על הברקת הברק, כמו שיש : „ובני־רשף יגביהו עוף" (איוב ה' ז'). ואם נוסיף לזה את הפסוק „ויסגר לברד בעירם ומקניהם לרשפים" (תהלים ע"ח, מ"ח), נבין היטב את החדוד שבחלום שר־האופים „והעוף אוכל אותם מן הסל מעל ראשי". „סל־החורי העליון", שבחלום שר האופים, הוא סמן לבית־חורן העליון, ששם היו הברקים בראשונה. ובנפול אח"כ אבני־הברד על ראש האמורי בבית־חורן התחתון, היתה להם העיר בית־חורן העליון כעומדת מעל ראשם : ממש כשלשת הסלים, שעמדו זו על גב זו על ראש שר האופים. והעוף, שאכל מן הסל, הוא עפי"ז הרשף או הברק והברד, שהרבו חלליהם. אך גם לבד זה ישמש „העוף", שבחלום סריס־פרעה, כסמן מובהק למלכי־האמורי, עבדי־פרעה, כי חמשת המלכים נתלו אח"כ על פי יהושע, והעוף אכל את בשרם בלא כל רמז ומליצה. במשלח יד השר הזה „האופה" יש כנראה איזה יַחַס וסמן להעיר „אֻזֶן שארה" אחות שתי הערים, שנקראו בשם „בית־חורן", ששלשתן נבנו בידי שארה בת־אפרים, כי השם „אזן" קרוב היא אל השרש „און" וגם השם „שארה" הונח לפעמים על המזון בכלל, כמו שיש בס' שמות : שְׁאֵרָהּ, כסותה ועונתה לא יגרע (שם כ"א, י'). עתה אחרי שמצאני את פתרון חלום שר האופים כסמן למלכי האמורי, שהומתו בידי יהושע, הנקל הוא גם למצא את הסמן של חלום שר־המשקים מרעהו. סריס פרעה, אשר אמנם עמד בסכנה, אך מר־המות סר ממנו ואח"כ הושב אל כַּנּוֹ כבראשונה : הם הגבעונים, אשר נתן להם יהושע את נפשם לשלל ויהיו חוטבי עצים ועוד עסקו במשלח־יד אחר, הקרוב מאד למשלח יד סריס פרעה שבמעשי האבית, הוא עבודת שואבי־מים. אם גם הוא היה משקה יין, והם בענֻיָּם נאנסו להשקות את העדה מים ! *) והנה הגפן בעל שלשת השריגים, שראה שר המשקים בחלומו, הם השבטים : אפרים, בנימין ומנשה. את דמיון שלשת אלה השבטים הנזכרים אל גפן וגם האחדות הנפרזה בין שלשת השבטים בני רחל, שיוכלו להיות נחשבים כגפן אחת בעלת שלשת שריגים, נמצא במזמור פ' לאסף, המביע חידות מני קדם, שהיה דַיְּקָן גדול במלי־דאבות, ונושא מזמוריו הנשגבים לקוח על פי הרוב מראשית תולדות ישראל. במזמור לאסף הנ"ל נמצא את הפסוקים האלה : לפני אפרים ובנימין ומנשה עוררה את גבורתך וכו'. גפן ממצרים תַּסִּיעַ וכו'. ופקד גפן זאת—יוסף—ועל בֵּן אמצתה לך. תהי ידך על איש ימינך—הוא בנימין—, על בן־אדם אמצת לך. מזה נראה, כי אם גם כל השבטים נלחמו בעמי כנען בימי יהושע, אך אפרים ובנימין ומנשה,

*) וראוי להעיר על שלשת הימים, שבפתרון יוסף אל שר המשקים, ושלשת הימים שחלפו, עד אשר נודעה לישראל ערמת הגבעונים (יהושע ט', ט"ז).

השבטים הקרובים ביותר אל שר הצבא, עטרוהו תמיד ויהיו מעוז לראשו, כאשר היה השבט יהודה משגב לדוד בכל מלחמותיו הרבות. ויש עוד להוסיף, כי בשם שנחלת אפרים הפוריה תוכל להיות נסמנת בצדק בשם שר־האופים, על שדי תבואות הרבים שבה, כן תוכל העיר גבעון עם הברכה הגדולה שאצלה, הנקראה גם בשם מים רבים אשר בגבעון (ירמיה מ"א, י"ב) להיות נסמנת בשם משקה מלך מצרים. גם העיר „בארות", שבין ארבע ערי הגבעונים, תראה כנראה, כי נחלת הגבעונים היתה כלה משקה. והנה ממכתבי תל־אמרנא נדע, כי מלכי כנען התאוננו באזני פרעה אמנופים איש על רעהו, על אשר יחפץ האחד להסגיר את עיר השני בידי העברים, ותמיד הם מבקשים עזרה מפרעה נגד כל נוגשיהם. עפי"ז נוכל לשער, כי אלה מלכי כנען, אשר לא מצאו עזר מידי פרעה, היו מאלה, אשר קצף עליהם פרעה או אשר חטאו נגדו (אל הסמנים, היותר בולטים במכירת יוסף, שיש להם איזה יחס אל קורות אפרים, נוכל לחשב גם דרישת יוסף מהמצרים, לתת לו את מקניהם, אם אפס כסף (בר' מ"ז, י"ז) כי מעין זה קרה לבני־אפרים, אשר ירדו לקחת את מקנה הפלשתים, אנשי־גת, ספור, שהבאתי פעמים רבות בספרי זה). על פי דברינו אלה עלינו לבאר גם את דברי הכתוב: „ולא זכר שר המשקים את יוסף וישכחהו" (בראשית מ', כ"ג) כסמן לאיזה יַחַס שלילי או התנגדות של הגבעונים אל יוסף, ר"ל, אל השבטים אפרים, בנימין ומנשה, אשר בפרשה הנ"ל נחשבים כשבט אחד ובשלשה שריגים בגפן אחת. אך עלינו לנטות מעט הצדה ולשום לב לקורות הגבעונים. בהספור ע"ד הרעב, שהיה בימי דוד, וע"ד שבעה בני שאול, שהוקיעום הגבעונים לכפר על עון חִלול שבועה, שהעֻוָה שאול בהכותו את הגבעונים (שמו"ב כ"א, א'—ט"ו), יש ענין רב־הערך להחקירות ע"ד שאול ודוד, שכבר התעסקו בו החוקרים בעלי־השלילה, שמצאו בזה מקום לחפאות דברי־בלע על דוד והליכות ממשלתו. ווינקלער, המיוחד בין המחדשים והמהרסים, יחליט, כי הגבעונים היו באמת מבני בנימין וכי הרס שאול הגלעדי את העיר גבעון בלכדו את בנימין וברצותו לעשות מלוכה על שבטי ישראל (את כל דבריו והקשיו הנפתלים אביא בפרק קדמוניות בנימין). והנה במענה ד' אל דוד שבפרשה הנ"ל יש: „אל שאול ואל בית הדמים, על אשר המית את הגבעונים". „בית־הדמים" הוא בל"ס כל בית שאול, כאשר נראה מתשובת הגבעונים: „אין לנו כסף וזהב עם שאול ועם ביתו" (שם, ד'), שמזה נראה, כי לא אך שאול חפץ להמית את הגבעונים, כ"א גם ביתו, ר"ל איש־בשת בנו, שמלך אחריו. ואמנם בהספור ע"ד מיתת איש־בשת בידי רכב ובענה יש שני כתובים קשים, אשר, לפי דעתי, צריכים להתבאר באופן אחר מאשר בארום עד עתה, ואשר יפיצו לנו אור על יחס שאול ואיש־בשת אל הגבעונים. ואלה הם דברי הכתובים: וּשְׁנֵי אֲנָשִׁים שָׂרֵי גְדוּדִים הָיוּ־עם־בֶּן־שָׁאוּל, שֵׁם הָאֶחָד בַּעֲנָה וְשֵׁם הַשֵּׁנִי רֵכָב, בְּנֵי רִמּוֹן הַבְּאֵרֹתִי מִבְּנֵי־בִנְיָמִן, כִּי גַּם בְּאֵרוֹת תֵּחָשֵׁב עַל בִּנְיָמִן. וַיִּבְרְחוּ הַבְּאֵרֹתִים גִּתָּיְמָה וַיִּהְיוּ שָׁם גָּרִים עַד הַיּוֹם הַזֶּה (שמו"ב ד', ב', ג'). והנה ההוספה „כי גם בארות תחָשב על בנימין" באה בל"ס לאיזה צֹרך ימטרה ולא לחנם באה ללמדנו פרק בגבולות בנימין בדבר הס' ע"ד העיר בארות. גם צריך להבין, ממי ברחו

אלה הבאֵרותים (אשר לפי המבארים הם רכב ובענה) ? ואם ברחו מאיש-בשת מלכם על דבר איזה חטא בלתי נודע, שחטאו נגדו, מדוע ברחו גִתַּיְמָה, היא העיר גִתַּים בנחלת בנימין (נחמיה י״א, ל״ג) ? איך חשו להם מפלט מחמת מלכם אל אחת מערי בנימין ששם ג״כ לא קצרה ידו להשיגם ? ומה הוא פרוש המלים: „ויהיו שם גָרים עד היום הזה״? דברי המבארים, כי ישבו בהעיר גִתַּים עד היום, שהמיתו את איש-בשת, הם נגד הסגנון שבספרי הנביאים הראשונים, אשר המלים „עד היום הזה״ תבאנה תמיד על איזה ענין לדורות, שהיה נמשך והולך עד ימי בעל הספר או ההוספה. ומדוע נקראים רכב ובענה בכתוב השני שנית על שם עירם „הבאֵריתים״, בעת אשר כבר נזכרו שמותם ושם עירם בפסוק הקודם ? הלא יכול המספר לדלג על שמותם ושם עירם ולספר בקצור „ויברחו גתימה ויהיו שם גרים עד היום הזה״, אם נאמר, כי גם הכתוב השני מדבר אך ברכב ובענה ? אך המבארים לא שמו לב, כי „באֵרות״ היתה אחת מערי הגבעונים (יהושע ט׳, י״ז) וכי בהכות שאול וביתו את הגבעונים וידמה להשמידם מכל גבול ישראל (שמו״ב כ״א, ה׳) לא נִקָה גם את „הבאֵרותים״ או יושבי העיר „באֵרות״ בכלל [העיר בארות היתה כנראה קרובה מאד אל הערים קרית-יערים והכפירה, שתי ערי הגבעונים אחיותיה, ולכן נחשבו שלשתן בבת אחת בלוח עולי-הגולה שבס׳ עזרא (ב׳, כ״ה): בני קרית עירים, כפירה ובארות שבע מאות וארבעים ושלשה]. ולכן בהיות העיר „באֵרות״ נידעת כאחת מערי הגבעונים, ובספור שבפרשה הנ״ל יש בני רמון הבארותי מבני בנימין, תבא ההוספה או ההערה כמאמר מוסגר, כי גם באֵרות תחשב על בנימין (ר״ל, כי אחרי שנשמדו או גֹרשו הגבעונים ממנה, באו משפחות בנימין וישבו בה) וכי „הבאֵרותים״ (ר״ל, כל אנשי העיר באֵרות מבני החִוי, שנקראו ע״ש עירם כמו הגבעונים) ברחו מעירם (בהַכות שאול ואיש-בשת את הגבעונים) ויהיו גרים ינודדים בהעיר גִתַּים עד היום הזה, כלומר, עד ימי המספר או המֵעיר*). והנה אם גם נאמר, כי שני מרצחי איש-בשת היו מבני בנימין, אך כנראה נזל גם דם הגבעונים בעורקיהם ובהמיתם את בן-שאול נקמו את נקמת עמם משאול ומזרעו [לפעמים נמצא את השם „בני-בנימין״ אגב ריהטא תחת „בנימין״, במובן „ארץ-בנימין״, כמו שיש „גבעת-בני-בנימין״ (שמו״ב כ״ג, כ״ט) תחת „גבעת-בנימין״, העיר הידועה; ועפי״ז יוכל גם התֹאר מבני-בנימין של רכב ובענה לשמש תחת „ארץ בנימין״ והם בעצמם היו גבעונים]. משני המקומות שהבאתי ימעיד כתוב שלישי ניכל לשׂוּת לנגדנו את יַחַס הגבעונים אל שבטי ישראל השונים. בהכתוב, המספר לנו את כל החַיִל, אשר עשה ישראל בימי שמואל (היא תקופת גדולת השבט לוי, כי בכל שופט התרכז גם שבטו) וכי ערי ישראל, שלכדו הפלשתים, שבו שנית לישראל, יש הוספה קטנה ונכבדה להענין, אשר לפנינו, הן המלים: „ויהי שלום בין ישראל ובין האמורי״ (שמו״א ז׳, י״ב) מובן מאליו, כי האמורי,

---

*) מזה נראה, כי שאול החל להשמיד את הגבעונים, אך לא בצע מעשהו זה, כי אמנם פליטיהם היו גם בימי דוד; ואולי חפץ אך לגרשם מעריהם וכמעט שברחו, לא רדף אחריהם עוד.

אשר חי בשלום עם ישראל, הם הגבעונים למרות היותם מֵהִוִּי (יהושע ט׳, ז׳. ועיין פרק שכם אחד על אחיך), כי לפעמים יבא השם „אמורי" כשם כולל לכל עמי כנען (עמוס ב׳, ט׳); גם ברשימות אשור נקראה ארץ כנען בשם אמורי (Amuri). אלה הקִּנִּים החדשים מתאימים הם אל התמונה הכללית של יַחַס השבטים זל״ז, שבמסֹרת ישראל, הצרופה והנאמנה עד להפליא. „חברא דחברך, חברא קרית ליה"; ומכלל הן אתה שומע לאו, כי „סנאה דסנאיך, סנאה קרית ליה". השבטים יהודה, שמעון ולוי היו מתנגדי בית־יוסף ובנימין (הנלוה אליו בימי השופטים); לכן נמצא את הגבעונים כבעלי־ברית ואנשי־שלום של השבט לוי, שבימי שמואל, ושל יהודה, שבימי דוד, ונגד זה נראם כאויבים ונרדפים מבנימין, שבימי שאול ואיש־בשת!

שנאת הגבעונים לשאול ולבנימין מבצבצת ועולה לא אך במיתת איש־בשת ושבעת המוקעים בימי דוד, כי אם גם בימי המרד של שבע בן בכרי בן הימיני נגד דוד. קרוב לשער, כי „כָּל הַבֵּרִים", שנקהלו אל יואב אצל גבעון, בצאתו לרדף אחרי שבע בן בכרי (שמו״ב כ׳, ח׳, י״ד), הם „הבארותים", עבדי דוד הנאמנים ושונאי בנימין ובית שאול, שנאספו אל יואב מהערים, שהתגוררו בהן, להלחם עם בן הימיני שמרד בדוד, („בֵּרִים הוא כנראה רבוי מן בר—בְּאֵר, בֵּיר (משפט האורים); ועל פי דברינו הנ״ל התקצר השם „בֵּרִים" מן „בְּאֵרוֹתִים"). מכל הדברים האלה, נבא אל המסקנה, כי שאול בן הימיני המית רבים מהגבעונים וירדפם בכל עריהם וכי נתן אח״כ את כל עריהם או חלק מהן לבני שבטו. והנה בין ערי הגבעונים יש גם העיר „קרית־יערים", הנכבדה מאֹד בקורות הימים ההם, אשר הושב אליה אח״כ הארון מהפלשתים ואשר עוד רַבּוֹת יְדֻבַּר בה בהפרקים הבאים. סוף דבר: מכל הדברים שהקדמנו נראה, כי הגבעונים לקחו חלק בכל הקורות את השבטים, שישבו בטבור הארץ סביב למשכן שילה, הם השבטים אפרים, בנימין ודן, ומימי שמואל והלאה גם לוי ויהודה (הנתינים, שנתן דוד לעבדת הלוים, עזרא ח׳, כ׳). ובדעתנו, כי הגבעונים היו אויבים לבנימין ולבית־שאול ואוהבים ואנשי־שלום ללוי וליהודה, נוכל לשער בכלל, כי הגבעונים לא עזרו את בני אפרים במלחמתם עם הפלשתים על אבן העזר, היא המלחמה המעציבה, הנסמנת בספורי האבות במכירת יוסף. ההשערה הזאת תתאשר עוד מהכתוב: „ולא זכר שר המשקים את יוסף וישכחהו". לאמר, כי למרות החסד שעשה יהושע האפרתי להגבעונים, שכחו הם את החסד הזה ולא חשו לעזרת יוסף בעת צר לו, היא המלחמה על אבן העזר והרבן שילה. והנה אם רבים מהחדודים, שבפרטי הספור הנפלא של מכירת יוסף כסמן לבנים, יעוררו בנו רגשי פלא ותמהון, הלא עוד נוסיף להתפלא בל״ס, כאשר נחזה גם בחלום־פרעה ועצת שר המשקים איזה סמנים ורמזים לענינים כלליים הנוגעים לקורות השבטים ויחסם זל״ז ואל הגבעונים. „שְׁנָתַיִם יָמִים", שחלפו משִׁכְחַת שר המשקים—הגבעונים את יוסף—אפרים, הנזכרת בפסוק האחרון שבפרשה שלפניה, הם שני הדורות או שתי התקופות, שחלפו מחרבן שילה עד ימי דוד: דור שמואל והתנשאות הלוים ודור שאול והתנשאות בנימין. המלחמה בין בנימין והגבעונים, שהחלה ברדיפת שאול את אלה יושבי הארץ מעולם

וקְלָתה בהנקמה האכזריה של פליטי הגבעונים נגד בית שאול בימי דוד, נחשבת לענין כללי ונכבד, הראוי להיות מרומז ונסמן במעשי האבות, אם אך דרך=אגב ובחלום חזון לילה של מלך מצרים, המושל בכל עמי כנען והגבעונים בכללם. עתה נשים לב אל הצדדים השוים שבין חלום פרעה והמקרה המעציב שהזכרנו. א) הרעב שבימי פרעה ושבימי דוד. ב) שבעת בני שאול שהומתו בידי הגבעונים ושבעת הפרות והשבלים שנבלעו. ג) היחס שבין שר=המשקים ופתרון חלום פרעה מעבר מזה, ובין הגבעונים ומיתת בני שאול מעבר מזה. ד) השבלים, שנבלעו, היו בריאות ומלֵאות והמוקעים בידי הגבעונים הומתו בתחלת ימי הקציר, בשעה שהתבואה כבר בשלה (שמו"ב כ"א. ט'). ה) שבע השבלים, העולות בקנה אחד, דומות מאד לשבעת המוקעים בני משפחה אחת. ו) היאור שבחלום פרעה מקביל היא אל הבְרֵכה בגבעון, ששם נתלו רכב ובענה (שמו"ב ד', י"ב); גם שבעת בני שאול נִתלו בגבעת שאול, הקרובה לגבעון ואל הברכה שבה. ז) המספר „שֶׁבַע" של הפרות והשבלים הנבלעות מַקביל אל שבעת המוקעים (שני בני רצפה בת איה וחמשה בני מיכל, שילדה לעדריאל המחולתי); אך המספר „שֶׁבַע" של הבולעות הוא רמז אל „השבועה", שנשבעו בני ישראל לגבעונים בימי יהושע ואשר בגלל חִלוּלָה ע"י שאול בא הרעב בארץ (בבאור השם בְּאֵר—שֶׁבַע נראה היטב, איך הסתבכו המלים „שבועה" „ושֶׁבַע" כמושג אחד: את „שבע" כבשות תקח מידי וכ' על כן קרא למקום ההוא „באר=שבע", כי שם „נשבעו" שניהם. בראשית כ"א ל' ול"א). ח) אחרי שראינו מחלום שר המשקים שבפרשה הקודמת, כי השבטים אפרים ובנימין ומנשה נחשבים כשלשה שריגים בגפן אחת, הנקל הוא להבין, כי פרות ושבלים הן סמל מליצי נודע לאפרים. ט) מה נשגבה היא המליצה, כי שבע רעות המראה ושדופות הקדים—הגבעונים המָטים להרג, אשר דִמָה שאול להשמידם מכל גבול ישראל, אכלו ובָלעו את שבע יפות המראה והמלאות—הם המוקעים מזרע המלוכה, אשר נִתְּנו לחרם בעון חלול שבועה. י) אולי יש גם איזה דמיון נִתָּס בין היאור, שיצאו ממנו הבולעות והנבלעות ובין העיר „בארות" והאם האומללה „מִיכל" יולדת חמשת המוקעים, כי הוראת השם „מיכל" הוא לפעמים פרץ נחל, כמו שמצאנו „מִיכַל המים" (ש"ב י"ז, כ'). י"א) יוסף התרומם על היותו נבון וחכם, שעל כן שתהו פרעה לנגיד אוצרות התבואה ושר המִסים ויתן לו את בת כהן און לאשה; והשבט אפרים התרומם גם הוא ע"י ירבעם בן נבט, שהפקידו שלמה לכל סבל בית=יוסף ברצותו לסגור את פרץ עיר דוד, ואחרי כן בהרימו יד במלכו ויברח מצרימה, גדלו פרעה וינשאהו, ולפי השבעים נתן לו את עֲנו אחות אשתו המלכה לאשה. יב) יוסף עלה לגדולה בעזרת שר=המשקים, ולפי דברינו נסמנים הם הגבעונים בסריס פרעה זה. ובסמן לבנים ניכל להבין זאת באופן זה: שלמה הפך את כל העם הנותר מיושבי הארץ לעבדים (מל"א ט', כ' כ"א), ועד דור עולי=הגולה נקראו בשם „עבדי שלמה" (עזרא ב', נ"ח). לכן קרוב הוא לשער, כי גם הגבעונים היו בין המתלוננים על העול הקשה, ששם עליהם שלמה, ולכן החזיקו בראשונה בידי ירבעם, אשר כשמו כן היה, רָב=את=ריב=העם מאדונו המלך. והנה אם גם יש פרטים רבים בהספורים האלה, שהם אך ענְיָנים למעשה

האבות ואין לקורות השבטים חלק בהם, אך דַי לנו בהצדדים השוים, שהעירונו עליהם, להראות, כי אמנם גם החלומות הם סמנים נִכָּרים למאורעות נכבדים בחיי עם ישראל.

גם בהנסיון, שנתנסה יוסף ע"י אשת אדונו, מצאתי איזה רמז וסמן מיוחד לקורות אפרים. „פוטי־פר" הוא כמו „פוטי פרע" בשפת מצרית „נאמן לשמש". אך אל עבודת השמש נלותה גם העבודה המגונה של הנשים מבכות התמוז, שיסודתה בזמה ותאות בשרים. והנה העיר „הר־חרס", אשר שמה יעיד עליה, כי היתה מקום עבודת השמש ליושבי הארץ, נפלה בנחלת הדני, אשר לא יכל להוריש את האמורי ממנה. אך כאשר כבדה יד בית יוסף היה האמורי למס (שופטים א', ל"ז). והנה כמו שיוסף, אבי אפרים, נמצא תמיד בקרבת בן עם אחר, כן אהבו בני־אפרים ללכת בעקבות הצורים ויתר עמי כנען. אך בשעה שחפצה אלילת־הזמה להוליך את יוסף מדרך הצניעות, עזב את בגדו בידה וינס ויצא החוצה. עזיבת כל הבגד או כריתת חלק ממנו והנתנו לאחר, הוא רמז לנתינת הארץ או חלק ממנה לאחר. כמו שנראה למשל, משלמת אחיה וירבעם, אשר נתן הנביא עשרה קרעים לירבעם. ועפי"ז אולי נוכל לבאר את הסמן של יוסף ואשת אדוניו באופן הזה: השבט אפרים יכול ללכד את העיר „הר־חרס" ולספחה אל נחלתו, אך נבחר לו לעזוב את בגדו אצלה, כלומר, להתיָאש מירושת העיר מלחטא לאלהים והתגאל בזמה וכל תועבה.

בשומנו לב אל הרמזים הנפלאים, שעלתה בידינו לגַלות בהספור של מכירת יוסף, מבלי משים נתפלא הפלא ופלא על הערך הנפלא של ספורי התורה גם מצד הרמז שבהם, ואלה דמהזיקים בתמתם ובמסרת אבותיהם יוכלו לקרא במשפט ובצדק: „גל עיני ואביטה נפלאות מתורתך! (תהלים קי"ט, י"ח).

עתה נשובה אל המקור הכי נכבד בקורות השבטים וראשית תולדותם הוא ברכת יעקב, אשר הכתוב הראשון ממנה „בן פרת יוסף בן פרת עלי עין בנות צעדה עלי שור" כבר התבאר בפרק שלפניו.

„וַיְמָרְרֻהוּ וָרֹבּוּ וַיִּשְׂטְמֻהוּ בַּעֲלֵי חִצִּים"

הם לדעתי הפלשתים, הרובים בקשת, אשר נלחמו תמיד באפרים מיום צעדה רגלם על חופי ארץ כנען, כאשר כבר נתבאר בזה.

„וַתֵּשֶׁב בְּאֵיתָן קַשְׁתּוֹ וַיָּפֹזּוּ זְרֹעֵי יָדָיו"

אך הקשת, שבידי אפרים, החלה לשבת ב„איתן" ר"ל בתֹקף ועֹז בידי השבט הזה, ובהרכיבו את ידו על הקשת לירות, פזזו זרעותיו ותמהרנה להעיף את החצים אל לב האויבים.

„מִידֵי אֲבִיר יַעֲקֹב מִשָּׁם רֹעֶה אֶבֶן יִשְׂרָאֵל"

שעור הכתוב כן: ותשב באיתן קשתו — אשר לו — מידי אביר יעקב, — משם רֹעה — מידי — אבן ישראל. „אבן־ישראל" נרדף הוא עפי"ז עם אביר־יעקב והוראתו כמו „צור ישראל". וראוי להעיר, כי אולי יש איזה שיכות בין „אבן ישראל" ובין האבן אשר שם יעקב מראשותיו בבית אל וישם אותה מצבה ויצק שמן

על ראשה, כי מסגנון הספור בבראשית כ״ח, המדבר בבית־אל וראשית קדושתה, נראה, כי האבן בבית האלהים שבבית־אל, היתה נכבדה וקדושה מאד במצבה קדומה ועתיקה, שהציב אבי האומה לאלהיו, וכל הספיר סובב הולך עליה, „ויקח מאבני המקום״ „ויקח את האבן״. „והאבן הזאת אשר שמתי מצבה יהיה בית אלהים״. ויען כי ראשית תולדות בית יוסף קשורה היא תמיד בהעיר בית אל (שופטים א׳ כ״ב כ״ג, יהושע י״ב ה׳), יכול אפרים להיות נקרא בשם „רעה אבן ישראל״ לאמר, כי הוא הרועה והמושל בהעיר שבה אבן ישראל. ולפי זה יהיה סוף הכתוב „משם רעה אבן ישראל״ דבר בפני עצמו ולא כנרדף עם „מידי אביר יעקב״.

„מֵאֵל אָבִיךָ וְיַעְזְרֶךָּ וְאֵת שַׁדַּי וִיבָרְכֶךָּ״

מן הכתוב הזה נדע, כי השם „אל־שדי״, אשר נראה בו ד׳ לאברהם יצחק ויעקב, הוראתו „הכח־וההשפעה״. ובברכת יוסף באו שני התארים כנפרדים. בהכתובים שלפני זה ידבר אך על הכח והגבורה, שנתן ה׳ ליוסף להדיך תחתיו את אויביו בעלי־החצים, ועל זה יאמר „מאל אביך ויעזרך״; ואח״כ ידבר בכתובים הבאים ע״ד הברכות השונות של עשר והשפעה שיתברך בהן יוסף, ולכן יקדים „ואת שדי ויברכך״, כי ה׳ אלהי אבותיך בתור „שדי״, המשפיע, יברכך בברכות הכתובות אחרי כן:

בִּרְכֹת שָׁמַיִם מֵעָל, בִּרְכֹת תְּהוֹם רֹבֶצֶת תָּחַת בִּרְכֹת שָׁדַיִם וָרָחַם, את „ברכת שמים מעל״ שהוא הגשם ישוה אל שדי—האם המיניקה את ילדיה, ואת „ברכת התהום, הרובצת תחת״, שהיא להות האדמה ורטיבתה ע״י המעינות שבה, ידמה אל הרחם, לאמר, כי בשתי הברכות הנזכרות תבורך ארץ אפרים.

בִּרְכֹת אָבִיךָ גָּבְרוּ עַל בִּרְכֹת הוֹרַי עַד תַּאֲוַת*) גִּבְעֹת
עוֹלָם תִּהְיֶיןָ לְרֹאשׁ יוֹסֵף וּלְקָדְקֹד נְזִיר אֶחָיו.

על פי הטעמים והמסורה הכתוב הזה קשה להלמו, אך לפי תרגום השבעים המעתיקים „דורי־עד״ כמו „הַרְרֵי עד״ שבחבקוק (ג׳, ו׳), הנרדפים ג״כ עם „גִּבְעֹת עולָם״ (וַיִּתְפֹּצְצוּ הַרְרֵי—עַד, שַׁחוּ גִּבְעוֹת עוֹלָם) יהיה שעור הכתוב כן: הברכה של „שדים ורחם״ או ברכת האם כוננה ביחוד אל שדי התבואות, שבנחלת אפרים, כמו שנמצא ג״כ בברכת משה: „מְבֹרֶכֶת ה׳ אַרְצוֹ מִמֶּגֶד שָׁמַיִם מִטָּל וּמִתְּהוֹם רֹבֶצֶת תָּחַת, וּמִמֶּגֶד תְּבוּאֹת שָׁמֶשׁ, וּמִמֶּגֶד גֶּרֶשׁ יְרָחִים״. ואחרי כן יוסיף שם: „ומראש הררי קדם וממגד גבעות עולם״, לאמר, כי לבד „תבואות שמש וגרש ירחים״, שהן במישור, תתברך נחלת אפרים בהרים גבוהים, המכוסים יערים, שעליהם ישכנו היעלים ועוד חיתו יער, ועצי־פרי שונים, שגדולם אך בהרים, ימצאו בה, ובסגנון הזה ילכו גם הכתובים שבברכת יעקב. לבד „ברכת האם״, שבכתוב שלפני זה, יש גם „ברכת האב״ אשר תגברנה על הברכות, כלומר על המֶגֶד או ההשפעה (משרש „גד״, שהוראתו אשר ושפע) של הררי עד והגבול של גבעות עולם, וכלן תהיינה לראש יוסף ולקדקד נזיר אחיו.

*) [תאוה מן תאה הגבל (במדבר ל״ד ז׳ ח׳) כמו ראוה מן ראה (יחזקאל כ״ח ט״ז)].

X

הַשְּׁבָטִים רְאוּבֵן, שִׁמְעוֹן וְלֵוִי.

נגד שִׁטַת ווינקלער המחליט, כי העטים והשבטים, שהיו קרובים יותר אל נאות מדבר, באו באחרונה אל ארץ נושבת, ולפי"ז יכלה קִרבַת השבטים ראובן ושמעון אל המדבר להיות אות ומופת, כי היו השבטים האלה הצעירים בין שבטי ישראל, העיד לנו מסורתנו הנאמנה בפנים שונים, כי ראובן היה בכור לשבטים ושמעון היה משנהו הנולד אחריו. בברכת יעקב יאֹמר על השבט הזה: רְאוּבֵן בְּכֹרִי אַתָּה כֹּחִי וְרֵאשִׁית אוֹנִי יֶתֶר שְׂאֵת וְיֶתֶר עָז פַּחַז כַּמַּיִם אַל תּוֹתַר; כִּי עָלִיתָ מִשְׁכְּבֵי אָבִיךָ, אָז חִלַּלְתָּ יְצוּעִי עָלָה. והס' דהי"א (ה"א) יוסף לזה, כי בחַלֵּל ראובן יצוּעֵי אביו, נִתְּנָה בְּכוֹרָתוֹ לִבְנֵי יוֹסֵף בֶּן יִשְׂרָאֵל ולא-לו כלומר לראובן–להתיַחֵש לבכורה. גם יחזקאל הנביא, בהנחילו את ארץ ישראל שלעתיד בין השבטים, יציב גבולות ראובן בין אפרים ובין יהודה, כמו רצה בזה לתקן מְעות מני קדם ולהַשֵׁךְ את תלונות השבטים, שהתלוננו תמיד איש על רעהו לפי החלוקה הישנה. וביחוד לשובב בכורת ראובן אליו, אשר נלקחה ממנו בעונו, ולהציב לו יד בין שני השבטים, הכי נכבדים בישראל, הם אפרים ויהודה. נחלת הראובני היתה ממזרח לים המלח, אך בהיות השבט הזה נודד ורועה צאן התפשט לרגעים על כל פני מזרח הגלעד. על אחד מבני השבט הזה, בֶּלַע בֶּן עָזָז, יספר בס' דהי"א (ה' ח'), כי ישב בערוער לפאת נגב ולמזרח ישב עד לבוא מדברה למן הנהר פרת, כי מקניהם רבו בארץ הגלעד. ובימי שאול עשו מלחמה עם הרגרִאים ויפלו בידם וישבו באהליהם על כל פני מזרח וגלעד. מזה נראה, כי משפחות השבט הזה פרשו את כנפיהן מהעיר ערוער, שלפאת דרומית מזרחית, עד פאת צפונית מזרחית, היא נהר פרת, וכי בימי שאול היו עוד שכונים באהלים וישכנו באהלי ההגראים, במשכנות הרועים, שגברה ידם עליהם. משפחות השבט הזה היו ארבע: הנוך ופלוא, חצרון וכרמי. ע"ד משפחת החנוכי כבר העירונו, כי גם שבט מדיָני נקרא בשם הזה. ואם נתבונן, כי נגד חמשת בני מדין: עיפה ועפר וחנוך ואבידע ואלדעה הנזכרים בס' בראשית (כ"ה ד') יש גם חמשה מלכים למדין: אוי, רקם, צור חור ורבע (במדבר ל"א) וכי גם בימי גדעון היו שני מלכים (זבח וצלמנע) ושני שרים (עורב וזאב) למדין, אז נחזה, כי לכל שבט משבטי העם הזה היה מלך או נשיא בפני עצמו. ואם נחשבו המלכים שבס' במדבר כסדר השבטים שבס' בראשית, היה „צור" מלך „החנוכי"—הוא צור אשר „כזבי" בתו הומתה בידי פינחס על זנוניה עם זמרי בן סלוא, נשיא בית אב לשמעוני. והנה מלכי מדין נקראו בשם „נסיכי סיחון יושבי הארץ" (יהושע י"ג) וגם ארץ מדין או לבה"פ ח"ק ממנה נפל לראובני לנחלה (שם), ולפי"ז נקראה המשפחה הראשונה שבשבט ראובן כשם המשפחה המדינית שישבה בארצה. מבני פלוא היה אל אב אבי דתן ואבירם, המתלוננים על משה ואהרן במדבר. והנה לפי הכלל של „מעשי אבות סמן לבנים" ראוי לשום לב אל היַחס שבין „ראובן" והלוים בריבם ע"ד הכהונה. כי ארץ עבר הירדן היתה רחוקה מאד מכל הערים העתיקות,

שהיו בהן מקראי קדש ומקום עבודת אלהים לשבטי כנען בימי השופטים, ובעוד אשר נראה למשל, כי השבט הדני אשר אחד מבניו „אהליאב בן אחיסמך" זכה להיות שֻתף לבצלאל במעשה המשכן שבמדבר, היה שכן קרוב להעיר קרית יערים, עיר בני יהודה (יהושע י"ח י"ד) שבה נמצא הארון אחרי חרבן שילה (שמואל א׳ ז׳ ב׳) ואליה נהרו כל בית ישראל אחרי ה׳ (כן צריך לפרש את הכתוב (שם) „וַיִּנָּהוּ כל בית ישראל אחרי ה'" בחסרון הרי"ש כמו וַיִּנְהרו בסגנון הכתוב (מיכה ד׳ א׳, ישעיה ב׳ ב׳) ונָהֲרו אליו כל הגוים), ומקרא מלא יש בס׳ שופטים המבאר לנו את שם המקום „מחנה דן" שהיה אחרי קרית יערים (שופטים י"ח ב׳), כבד מאד למצא איזה שתוף ושייכות בין ראובן שבעבר הירדן והלוים שרבו ע"ד הכהונה בימי השופטים, אשר ערי מגוריהם היו כנראה רמה, מצפה ויתר ערי המקדש שבימי שמואל, לכן נשמר את ההערה הזאת לצרפה אל עוד הערות אחדות ע"ד יחש הראובני ויתר השבטים במעשי האבות, למען נבא, להשערה חדשה, אשר נביאנה בזה במרוצת דברינו אלה. גם הספיר ע"ד ראובן ובלהה וחלול יצוע האב, שהיה מהלאה למגדל עדר וקרוב לירושלים (מיכה ג׳ ח׳, בראשית ל"ה כ"א), איננו ענין כלל וכלל כסמן לבנים לנחלת הראובני שממזרח לים המלח, בעוד אשר נראה, כי כל הספורים שבפרשה הנ"ל בבראשית סיבבים הולכים כסדר ערי הארץ: שכם, בית אל, בית לחם ומגדל עדר. ובכלל קשה מאד למצא איזה יַחַס היסטורי בין אבי הראובני ובלהה אֵם השבטים דן ונפתלי, אשר לא היה להם אף מַגָּע כל שהוא עם הראובני בארץ אחוזתו שבעבר הירדן. אך כשנתבונן בגבולות השבטים שבס׳ יהושע (ט"ו וי"ח) נמצא את ראובן במקום שלא פללנו למצאו: גבול יהודה לפאת צפונה עלה מלשון ים המלח שמקצה הירדן על פני בית חגלה ומצפון לבית הערבה אל אבן בהן בן ראובן (יהושע ט"ו ו׳), ובגבול בנימין לפאת נגבה נמצא, כי ירד הגביל אל אבן בהן בן ראובן (שם י"ח י"ז), שמזה נראה, כי נחלת המשפחה הראובנית ההיא היתה לצלע הר אחד בין יהודה ובנימין, לא רחוק מקצה הירדן במקום נפלו אל לשון ים המלח, באופן שמארץ בנימין אליה יאָמר „ירידה" ומארץ יהודה „עליה". ואם נוסיף לזה את נבואת יחזקאל, אשר הפריד בין הדבקים הם השבטים אפרים ובנימין וישם את ראובן בין אפרים ויהודה (יחזקאל מ"ח ו׳ ז׳) תתבררנה לנו סתומות רבות במעשי האבות. גבול בני ראובן ממזרח היה הירדן (יהושע י"ג כ"ג), ועפי"ז היתה משפחת אבן בהן הראובנית, שנאחזה בארץ כנען, לא רחוקה הרבה מיתר משפחות הראובני, שישבו בארץ עבר הירדן.

והיציע של ישראל אביו, אשר עלה עליה ראובן ויחללנה, תתפרש לפי זה כסמן לבנים על הסגת גבול שבטי ישראל שבארץ כנען ע"י ראובן. בשם מַצָּע תקרא לפעמים ארץ אחֻזה (ישעיה כ"ח כ׳, ועיין בפרק עטרת גאות שכורי אפרים), ובעבור השבט הראובני ביד חזקה את הירדן אצל יריחו ויתפשט בארץ עד נחלת הדני (מבני בלהה), שהיתה בצפונה של יהודה ולא רחוקה מאבן בהן בן ראובן, יוכל מעשה כזה להיות נסמן במעשי האבות בשם חלול יציע-האב או שכיבה עם בלהה פלגש-האב. ואולי עברו משפחות הראובני את הירדן בימי ממשלת עגלון מלך מואב על שבטי ישראל, כאשר ירשו מואב

ועמון עם יתר עמי עבר הירדן את יריחו עיר התמרים (שופטים ג׳ י״ג) שאז היתה ממשלת מואב פרושה בל״ס על כל ארץ עבר הירדן, בטרם נסה עגלון ללכד גם את ארץ כנען, ואם גלוו בני ראובן באונס או ברצון אל יתר עמי הקדם ויעברו את הירדן להציב להם יד בארץ כנען ולהסיג גבול יתר שבטי ישראל אחיהם וביחוד את גבול השבט הדני, אשר נחלתו היתה עוד רפפה בידו (כי אחרי כן נאנס להרחיק נדוד אל ירכתי־צפון), אם נשער על פי הדברים שהבאנו השערה כזאת, אשר על כל פנים לא רחוקה היא, נוכל לבאר על פיה את מעשה ראובן ובלהה שבתורה כסמן לבנים. ואולי עוד נוכל להוסיף לזה, כי מהתבוללות הראובני ומשפחות הדני נוצרה משפחת אבן בהן בן ראובן, שהציבה לה יד בין יהודה ובנימין. המשפחה הראובנית ההיא, שהיתה קרובה להערים רמה, בית אל והגלגל והמצפה, שהיו בהן מקדשי ישראל, יכלה להיות במריבי הכהנים בתתה ידה להמתלוננים מבני לוי, אשר התקוממו נגד הכהֻנה, לא אך במעשי־האבות בימי אהרן ועדת קרח, כי גם בימים שהחלה גדלת הלוים בארץ ישראל ע״י שמואל אחרי חרבן שלה, כאשר כבר העירתי בספרנו זה. גם המתבונן בשירת דבורה ימצא, כי „גלעד" היה השבט האחד בשבטי ישראל שאמרה עליו המשוררת, כי שכן בעבר הירדן (שופטים ה׳ י״ז). משפחת מכיר למטה מנשה, שישבה בחצי הגלעד הצפונית (דברים ג׳ ט״ו), נזכרת בפני עצמה בשירת דבורה. גם זכתה לתהלה מיוחדת, כי ממנה ירדו מחוקקים להלחם עם סיסרא, א״כ צריך לצמצם את השם גלעד, אך על השבט גד, אשר התהל בו הנביאה על התרחקו מיתר השבטים אחיו ולא בא לעזרתם, באמרה, „בעבר הירדן שכן" לאמר, כי חשב את הירדן לגבול מבדיל בינו ובין שבטי ישראל שבארץ כנען (יהושע כ״ב כ״ה) ולכן התנכר לשבטי הצפון אחיו. אך בדברה ראשונה על אדות ראובן ותשימהו במטרה לחצי לענה על שבתו בין המשפתים לשמע שריקות עדרים, בעת אשר יתר השבטים התנדבו לצאת למלחמה עם סיסרא, לא תזכור את הירדן ואת ים המלח, שהיו כקיר מבדיל בין השבט הזה ושבטי ישראל שבארץ כנען, שמע מינה, כי ע״י המשפחה הראובנית „אבן בהן" נחשב השבט הזה באחד השבטים שבארץ כנען, ולכן לא יכל גם להצטדק במה ששמה הנביאה בפי הגדי, כי „שכן בעבר הירדן". על פי הדברים האלה נוכל גם להשלים עוד חוליה חדשה בהשרשרת הנפלאה של מכירת יוסף כסמן לבנים, ולהחבירה אל יתר החלקים הנפלאים של הספור הנפלא ההוא. על פי ההשערה הזאת נלוו גם רבים מבני הראובני אל יוסף במלחמת אבן העזר בהיותם קרובים בקרבת המקום אל בני השבט הזה, גם מבצבצת ועולה איזה התרחקות של אבי השבט הראובני ממקום עמדת יתר השבטים בזמן מכירת יוסף: „וישב ראובן אל הבור" „וישב אל אחיו" — סמן מובהק לאיזה תנועה ומסע של השבט אחרי כן. כאשר נראה למשל מהירידה שירד יהודה מאת אחיו, כאשר העירותי למעלה; והמסע הזה ימצא לו פתרונים בדברי השערתנו, כי אחת או אחדות ממשפחות הראובני עברו את הירדן אצל יריחו להתנחל בארץ כנען ואח״כ גרשו מן המקום ההוא אל ארץ מגוריהם, אשר בעבר הירדן. ע״ד הבור אשר במדבר, אשר שב אליו ראובן ואשר יעץ בראשונה להשליך את יוסף

אל תוכו, נוכל לשער, כי אולי יש לו איזה שייכות עם השם „דותָן" או „דותָין" הקרוב בהוראתו להשם „בור", כמו שנמצא בתלמוד התוקע לתוך „הבור" אי יתיך „ההית". ברצות ראובן לערב את בנימין אחיו מעם אביו אמר: „את שני בני תמית אם לא אביאנו אליך" (בראשית מ"ב ל"ז) וכאשר נתבונן בקורות השבט הזה, נחזה, כי גם הדברים האלה, אשר דבר אבי השבט ברב שיחו וכעסו נתקיימו אח"כ בבניו אחריו, דתן ואבירם בני אליאב בן ראובן, שהיו בין הנועדים על משה ועל אהרן ומריבי הכהנה, נשמדו יחדיו ושמם נשאר לקללה בפי משוררי המקדש מדור דור: תפתח ארץ ותבלע דתן ותכס על עדת אבירם (תהלים ק"ו). גם לא נבצרה ממנו למצא עקבות הרמוניה ושטה מסודרת בכל הרמזים ההיסטוריים האלה. נחלת בנימין היתה למקדש לשבטי ישראל ורב הערים העתיקות, ששם התאספו השבטים לעבודת אלהים נמצאו בה יעל גבילה (גלגל, מצפה, גבעת האלהים, שלה וירושלים). ולכן יכל השבט הזה להתחשב כהתגשמות מלחמת הדעות שפרצה בין השבטים עובדי האדמה מעריצי השור או העגל והשבטים הנודדים הנאמנים למסורת אבותם. ולכן לא לפלא הוא, אם נמצא גם את ראובן, אשר דבק במרעה הצאן כנראה עד גלות שבטי עבר הירדן אשורה, נלוה אל בני לוי המקנאים הגדולים למסורת אבותם, שזכו אח"כ לכהנה תחת הבכורים — הם בני אפרים, שלהם נתנה הבכירה למורשה בין שבטי ישראל.

העיר הראשה בנחלת השבט הזה היתה עיר מקלט הרוצח „בצר" בארץ המישור, אשר היתה כנראה עיר בצורה ונכבדה, כאשר יוכיח ע"ז שמה ואחיותיה חברון, שכם ורמות גלעד, ערי המקלט, אשר כלן היו גדולות ונכבדות. לבד העיר ההיא היו עוד שלש ערים ללוים מבני מררי בנחלת הראובני: יהצה, מקום המלחמה עד סיחון וקדמות שהיתה בנויה על יד המדבר, כי ממדבר קדמות שלח משה מלאכים אל סיחון ועוד עיר בשם מופעת. עוד שש ערים נקראו בשמותן בנחלת הראובני, אשר נבנו ע"י בני השבט אחרי האחזם בארץ, „חשבון" — אשר היתה כנראה עיר בצורה כי היתה עיר ממלכת סיחון, וכאשר יוכיח עליה שמה, שהוראתו השבונית או מכונות לירוא באבנים גדולות מרחוק (דהי"ב כ"ו) ואלעלא וקריתים ונבו ובעל־מעון ושבמה. אך נראה, כי רוב ערי הראובני היו קטנות ולא עלו בערכן על חצרי השכונים באהלים. בלכת יואב ושרי החיל לפקוד את העם על פי דוד, עברו את הירדן; ובהחלם את מפקד העם מפאת דרומית מזרחית עברו את הירדן ויחנו בערוער, ימין העיר אשר בתוך הנחל*) הגדי ואל יעזר (שמו"ב כ"ד), הערים, אשר נחשבו לנחלת בני גד ולא מחשבון וערי הראובני, אשר בפאת מזרחית דרומית מהן, אות ומופת, כי בני ראובן נפזרו אז לפאת מזרח, אחרי לכדם את א־ץ ההגראים

*) או אולי צריך להפסיק בין המלים „הנחל" „הגדי", כי הנחל הוא נחל ארנון גבול ראובן (יהושע י"ג ט"ז), שהעיר ערוער היתה בנויה עליו ובתוכו, ולפני המלה הגדי צריך להוסיף המלים „ויעברו אל" הגדי, ועפ"ז לא היה נחל שנקרא בשם נחל־הגד, שהוא לדעת החי שטיינבערג ראש נחל יבוק. וכאשר נשוה את הפסוקים בשמואל ויהושע, נוכח, כי באמת שניהם עולים בקנה אחד, והנחל שבספר שמואל הוא ג"כ נחל ארנון.

בימי שאול ועריהם כבר נעזבו. גם בימי שלמה, שאז ישבו שלשה נציבים בארץ עבר הירדן לכלכל את בית המלך חדש בשנה, ישב נציב אחד ברמות גלעד על חות יאיר אשר בבשן ועל חצי המנשי; בעיר מחנים ישב הנציב על ארץ גד וגלעד, ועוד נציב אחד — גבר בן אֻרי היה גם הוא בארץ הגלעד, כנראה בחלקה הדרומי של נחלת הראובני, — אך עיר מושבו לא תזכר, כי כנראה לא היתה עיר בארץ הראובני, אשר יכלה להיות למקום מרכז להנציב, וגם שם השבט לא יזכר מפורש (מלכים ב׳ ד׳), כי אם יָקֻם בשם ארץ סיחון מלך האמורי. מספר צבא השבט במדבר היה 46,500, אך בערבות מואב כבר נגרע מספרו עד 43,730, גְרָעון שנמצא ג״כ בכל השבטים שהיו הולכים ודלים —. ברכת משה תציג לפנינו את השבט הזה כשבט קטן ודל, בהתפללה עליו: „יחי ראובן ואל ימות ויהי מתיו מספר" כ״ימר וגל יהי מתיו מספר — הראב"ע — כי תפלה כזאת ראיה היא אך לחלש ורפה כח ולא לשבט רענן, המלא כח עלומים. גם בשירת דבורה נמצא, כי תהתל הנביאה המשוררת בבני השבט הזה, על אשר לא באו לעזרת אחיהם שבטי הצפון במלחמת סיסרא:

בִּפְלַגּוֹת רְאוּבֵן גְּדֹלִים חִקְקֵי לֵב!
לָמָּה יָשַׁבְתָּ בֵּין הַמִּשְׁפְּתַיִם,
לִשְׁמֹעַ שְׁרִקוֹת עֲדָרִים?
לִפְלַגּוֹת רְאוּבֵן גְּדוֹלִים חִקְרֵי לֵב!

לאמר, כי קול שריקות עדרים ינעם לאזני בני ראובן מקול תרועת מלחמה, לכן ישבו בין המשפתים על יד צאנם ולא באו לעזרת שבטי הצפון בגבורים. ובכל זאת באו גם גבורי הראובני אל דוד חברונה להמליכו (דהי"א י"ב) וגם עליהם נאמר, כי היו אנשי מלחמה ועודרי מערכה בלבב שלם, אך נגד זה לא נמצא בימי השופטים אף אחד מבני השבט הזה בתור שופט ומושיע את ישראל. גם בספורי התורה על אדות שבטי עבר הירדן, שבקשו להם את ארץ הגלעד לנחלה, נזכרים „בני גד" על פי הרוב ראשונים „בני גד ובני ראובן", על היותם כנראה ראשונים במעלה על הראובנים, למרות הדבר, אשר השבט ראובן היה נושא הדגל השני במדבר, והשבטים שמעון וגד נחשבו כסרים למשמעתו ונוסעים תחת דגלו. ירידת השבט הזה משאתו ועֻזו היתה שימה בפי שבטי ישראל, ויחזקאל הנביא, בהנחילו את הארץ לשנים עשר שבטי ישראל באחרית הימים וברצותו להשך את תלונות השבטים איש על רעהו יציב גבול ראובן בין אפרים ובין יהודה, לאמר, כי השבט, אשר נלקחה ממנו הבכורה בעונו, ינחל נחלתו בין יוסף, נזיר אחיו, ויהודה, אשר גבר באחיו (דהי"א ה׳). וגם בין שערי העיר החדשה „ד׳ שמה", אשר שעריה יקראו על שמות שבטי ישראל, יהי׳ שער ראובן הראשון בין השערים אשר לצד צפון, ואחריו שערי יהודה ולוי. השבט הזה הגלה ע"י תגלת פלאסר מלך אשור ונזכר בס׳ דה"י גם שם נשיאו האחרון, אשר חי בימי גלותו הוא „בארה בן בעל" נשיא הראובני. מזה נראה ג"כ, כי גם בימי מלכי ישראל

היו נשיאים לשבט הזה, כדרך השבטים השכונים באהלים, אשר מושלם מקרבם יצא. ע"ד השערת מבקרי המקרא, כי „ראובן" הוא כמו „ראובל" בחלוף הנו"ן והלמ"ד, על עבדם את הבעל לא אדבר בזה מאומה, בחשבי כי דברים כאלה אינם אלא דברי נביאות ואין שוה לטפל בהם.

הערה. אם נתבונן בספור התורה ע"ד מחלקותו של קֹרַח והַיַחַס שבין המתלוננים מבני ראובן ולוי איש אל רעהו, נראה, כי נפלגו בעלי הריב אז לשתי מפלגות שונות, אשר התאחדו יחד אך בהתנגדותן הכללית להתנשאות משה ואהרן, אך בפרטיהן נבדלו אשה מרעותה. קרח ועדתו בקשו להם את הכהונה ויתאוננו על היתרון שֶׁנִּתַּן לבית אהרן על יתר בתי אבות הלוים — „ואהרן מה הוא כי תלינו עליו" — תלונה מובנת ונודעת בראשית תולדות ישראל בפנים שונים. אך דתן ואבירם עם און בן פלת הראובנים התלוננו בכלל על אשר הוציאום ממצרים „ארץ זבת חלב ודבש" למות במדבר, והתנגדותם כוננה ביחוד נגד משה ואת „אהרן" לא יזכירו בדברי תלונותיהם אף פעם אחת: „המעט כי העליתָנו... תִשְׂתָּרֵר... הביאֹתָנו, וַתִּתֶּן... תְּנַקֵּר" כלם בלשון יחיד ובנוכח על משה לבדו. גם מכל סגנון הספור נראה, כי מחלקת קרח ועדתו שׁוֹנָה היא ממחלקת דתן ואבירם. לקרח לא שלח משה לקרא אליו, כי נמצא בקרבתו וידבר עמו פא"פ בראשית הריב ויבוננהו לדעת, כי לא לצדק יבקשו בני לוי גם את הכהונה לנפשם; והמעט מהם, כי הבדילם ה' מעדת ישראל לעבודת המשכן, עוד ילכו בגדולות וילטשו עינם גם אל הכהונה, אך דתן ואבירם לא באו מעצמם אל משה ובשָׁלחו לקרא להם לא עלו אליו ויענוהו עזות ביד המלאך אשר שלח אליהם. גם שני האותות אשר עשה משה לְהָשֵׁךְ תלונות המתלוננים כוננו נגד שתי המפלגות בפרט. הקטׂרת נגד קרח ועדתו, המבקשים להם כהונה והפרחת מטה אהרן נגד המתלוננים מיתר שבטי ישראל, אשר נוכחו לדעת, כי פרח מטה אהרן לבית לוי לאות ולמופת על קדשת האיש והשבט גם יחד.

IX

שִׁמְעוֹן.

השבט הזה יבא תמיד במספר השבטים אחרי ראובן, וכנראה גבלה גם נחלתו לפאת מזרחית דרומית בנחלת הראובני וגם במדבר נחשב לדגל הראובני. במפקד צבא השבט הזה נמצא חסרון גדול, כי במדבר היה מספר 59,300 ובערבות מואב אך 22,200 — אות ומופת על רפיון השבט ועל לכתו הליך וחסור. על דבר חמשת בתי האבות שבשבט הזה: נמואל, ימין, יכין, זרח ושאול הנזכרים בדה"י כבר דברנו. והנה משפחת נמואל היתה גם בשבט „ראובן" (במדבר כ"ו ט') ומשפחת „הזרחי" גם בשבט יהודה, שכני השמעיני משני עבריו. העיר הראשה בנחלת השמעוני היתה כנראה „באר שבע", אשר עוד בימי הנביא עמוס היתה נודעת כמקום מקדש: ואמרו חי אלהיך דן

וחי דרך באר־שבע" (עמוס ח' י"ד). ובמעשי האבות יש לה שם וזכר ביצחק ובבריתו אשר כרת עם הפלשתים סמן לבנים, כי בימי השופטים, סר השמעוני למשמעת הפלשתים, אשר לחצוהו ויגרשוהו ממקום למקום (עשק ושטנה עד רחובות, בראשית כ"ו). ע"ד ברית שמעון עם יהודה, האמורה בס' שופטים ואשר נסבו אח"כ ערי השמעוני ליהודה, כבר דברנו בפרקים הקודמים. בין ערי השמעוני הנזכרות בס' יהושע ודה"י יש גם הערים בית־המרכבות וחצר־סוסה. ע"ד העיר הראשונה כבר הארכנו בפרק הי"ד, כי היא כנראה העיר „בית רכב", מקום מגורי הקינים ומשפחות סופרים בישראל. והנה בימי שלמה היתה ארץ מצרים מוצא לסוסים אשר למלך ישראל, ומלכי החתים ומלכי ארם קנו את הסוסים הנחוצים להם מידי שלמה, אשר עשה לו מזה עשר, כמו שנראה בס' מלכים (י'): ומוצא הסוסים אשר לשלמה ממצרים ומקוה —. לפי דעת המבארים החדשים היא הארץ קְוֵה — Kuë — בקיליקיה — סוחרי המלך יקחו מקוה — Kuë במחיר. ותעלה ותצא מרכבה ממצרים בשש מאות כסף וסוס בחמשים ומאה לכל מלכי החתים ולמלכי ארם בידם הוציאו. והנה דרך היבשה — היא דרך ארץ פלשתים שבתורה — ממצרים לארץ ישראל עבר דרך באר־שבע ונחלת השמעוני, ולכן תוכלנה שתי הערים „בית־המרכבות" „וחצר־סוסה" להעיד, כי בהן היו אֻרות המלך לסוסים, שקנו סוחריו במצרים ומקום לרכב שהובא ג"כ מארץ ההיא. ע"ד ברית שמעון עם לוי נגד יוסף ונגד שכם, כבר העירונו בפרקים הקודמים. והנה בדה"י נאמר, כי בני שמעון ישבו בעריהם עד מלך דוד (דהי"א ד'). ובכ"ז יספר בעל הספר בעצמו, כי בין הבאים אל דוד חברונה להמליכו היו גם מבני השבט הזה במספר שבעת אלפים ומאה (דהי"א י"ב). ואמנם עוד במלחמת דוד עם גדוד העמלקי, אשר שרף את צקלג באש, לא יזכר השמעוני, אף כי הערים חרמה עשן וכו' נזכרות שם ולמרות אשר העיר צקלג בעצמה נחשבת ג"כ לנחלת שמעון. ויותר מזה נראה בס' שמואל, כי שלח דוד מנחה לזקני יהודה אשר בחרמה וכו'. וגם רמות־נגב, שעל קצה גבול השמעוני לפאת נגב, נחשבה כבר ג"כ „ליהודה, כי שלח דוד מנחה גם לזקני יהודה אשר ברמת נגב". ואך בהשערתנו הכללית הבנויה על יסוד מעשי־האבות נוכל למצא פתרונים לכ"ז: בני השבט הנודד הזה עזבו את ארץ מגוריהם מפני הפלשתים ויסעו לערבות הנגב, ובימי דוד באו משפחות יהודה לשבת בערי השמעוני שלקחו מהפלשתים. התנועה ההיא היתה נמשכת והולכת עד ימי חזקיהו, אשר בימיו הלכו למבוא גדור למזרח הגיא וילכדו את ארץ המעונים וישבו תחתם. וחמש מאות מבני שמעון הלכו להר שעיר וישבו שם. והנה בכ"ז נפריז על המדה, אם נחליט כי כל בני השמעוני עזבו את ארץ הנגב, כי אמנם נשארו מהם גם נפוצים בקרב יתר השבטים, כמו שיש בברכת יעקב: „אחלקם ביעקב ואפיצם בישראל". ע"ד „נמואל מלך משא", אשר לפי השערת החכם הצרפתי דוסי Dazy היה נשיא שמעוני וע"ד משא בן אמון „משא דומה", אשר גרעין ייחסהו לשמעוני, כבר דברנו למעלה. כי רוב שמות אנשי השבט הזה מחברים עם „אֵל" או „יָה" ושרשיהם לקוחים תמיד מאוצר המלים שבכה"ק העירונו בפרק השנים עשר. כבר הערותי ג"כ, כי השבטים נבדלו לפי אמותם לשתי מפלגות שהן ארבע

וכי בני רחל היו קרובים איש לרעהו בשפתם ובדרכי חייהם רב יתר מאשר לבני לאה. וראיה נאמנה לזה נמצא בחזון בן בוזי, אשר יציב גבולות חדשים לשבטי ישראל ויחלקם לפי אמותיהם בעתידותיו אשר יחזה לישראל, ולמטרה זו יקרב את הרחוקים בזרוע, גם יש אשר ירחיק קרובים, אשר קרבתם לא עלתה יפה בימי הבית הראשון. כה יציב למשל את גבולות „שמעון" אצל יששכר וזבלון, וגם בשערי העיר החדשה יציב לפאת נגבה שערי שמעון, יששכר וזבולון בני־לאה איש בצד רעהו. את ראובן, יהודה ולוי העביר לפאת צפון — רמז כי השתפות של יהודה־הארי לא עלתה יפה לשמעון־החלש ממנו ולכן הפרידם וירחיקם כרחוק צפון מדרום. את יוסף ובנימין בני רחל העמיד בשורה אחת עם דן בן שפחת־רחל, לאמר, כי גם גבול בנימין ודן הֻסג ע"י השבט יהודה, ולכן מצא לו לטוב, כי ישבו האחים בני רחל ושפחתה יחד. ויותר מזה מלבבת היא ההעברה שהעביר את „גד" מעבר הירדן מזרחה לפאת ים, למען ישב יחד עם נפתלי ויתר בני השפחות, לאמר, כי הפרוד שבין שבטי עבר הירדן ושבטי כנען הפריע ג"כ את האחדות בין השבטים, שזאת היא כל ישע ישראל וחפץ החוזה, ולכן יסור את המכשול הזה בסדר השבטים שלעתיד. עוד איזה מקור יש בספרי הקדש, שממנו נוכל לדעת את יַחַס השמעוני למלכי יהודה עוד לפני חזקיהו. בספר דה"י יְסֻפַּר ע"ד המלך אסא, כי אחרי הכותו את זרח הכושי ואת הערים סביבות גרר, נקבצו לארץ יהודה גָרים רבים מאפרים ומנשה וגם „משמעון" לרב, בראותם, כי ה' אלהיו עמו (דהי"ב ט"ו). מהכתוב הזה נדע, כי השמעונים לא היו תחת ממשלת מלכי יהודה וכי בודדים היו בערבות הנגב תחת ממשלת נשיאיהם עד כי נחשבו לזרים ביחסם ליהודה, כמו אפרים ומנשה, שהיתה להם ממלכה מיוחדה. ואך בראות אלה הנוסעים בעדר את הצלחת אסא, אשר הכה את הכושים, שהיו כנראה שכני הפלשתים והערבים, כמו שיש בדה"י (ב' כ"א) ויער ה' על יהורם (בן יהושפט) את רוח הפלשתים והערבים אשר על יד כושים, נלוו אל יהודה ויקבלו עליהם את מלכות אסא ברצונם הטוב. ודרך אגב נוכל לשער מזה, כי השמעונים ישבו בקרבת הערבים שעל יד כושים, ולכן נפלו אל המלך אסא בבא עם חילו עד המקומות ההם.

הערה. ע"ד המקום „גדור" הנזכר בס' דבה"י יש להעיר, כי רבים יחליטו בצדק, כי ר"ל „גרר" בחלוף האותיות הדומות ואמנם המעונים מבני חם, שהחרימו בני שמעון בימי חזקיהו וישבו תחתיהם, נחשבים במקום אחד כשכנים להפלשתים (דבהי"ב כ"ו, ז'), א"כ יהיה „הגיא" הנזכר בלכידת השמעונים „נחל גרר" שבימי יצחק. והנה במעשי האבות יש הבדל גמור בין „גרר", ממלכת אבימלך, ובין „נחל גרר", שעל גבול ממלכתו. אך אחרי אשר גרש אבימלך את יצחק מגרר, באמרו אליו: „לך מעמנו, כי עצמת ממנו מאד", יסֻפר, כי יצחק הלך משם ויחן בנחל גרר וישב שם (בראשית כ"ו, י"ז). על פי זה לכדו בני שמעון בימי חזקיהו את החלק המזרחי של נחל גרר וישבו שם, כי מצאו מרעה טוב לצאנם.

.XII

לֵוִי.

בחקירתנו על אדות השבט הזה, לא נשים מבטנו על השפעת השבט הזה על השתלמות התרבות של כל האמה, כי הנושא יתרחב יותר מדאי לענין פלסופי, מה שאין מגמתנו בפרק הזה. כ"א נתאמץ להשתמש במקורים שלפנינו להציב איזה גבולות לשבט הזה בתור חלק ומשפחה מישראל ולשים לב ביחוד לערכו ויחוסו ליתר השבטים. האחרון שבאחרונים בין החוקרים הגרמנים הוא ווינקלער ישער, כי השבט הזה חנה בראשונה במצור—Mesur—סביב להר־חורב, ששם מצאה לה עבודת השם בן ד' אותיות מסלות, ושם במערה היה לו איזה מקום מקדש (אליהו במערת הר חורב בס' מלכים) וערך השבט הזה לעבודת המקדש שבחורב היה כערך השבטים כורייש ואנצר להקבא בערב. ואח"כ בעלות דוד עם שבטי הנגב אל ארץ כנען הנושבת, להפיץ שם את אמונתו ולירות אבן פנה להשבט יהודה, לקח את השבט „לוי" עמו, ולכן לא היה ללוי חלק ונחלה, פשוט מפני שכל הארץ כבר נחלקה לשבטים, ודוד חִלֵק את משפחות הלוי ויפיצן בין שבטי ישראל, באשר מלא מחמד וממלאי מקומו את כל הארצות הנלכדות בפקידים ואנשי משרה מבני כורייש ואנצר. אך ההרמוניה הכללית, השורות במסֹרת ישראל בענין זה והאמור בברכת יעקב ע"ד שמעון ולוי והתנגדותם לאפרים ולעבודת העגל—וברצונם עקרו שור—יראו לנו כרגע את פחזות ההשערה הנ"ל. הכהונה היתה בראשונה להבכורים ואח"כ נלקחה מהם ונתנה ללוים בשכר הנקמות שעשו בעובדי העגל (שמות) והנה אפרים נחשב כבכור לשבטים (דה"י) ובעבודת העגל דבק שכם אחד על כל השבטים, הלא נראה גם במסורה הזאת את ההתאמצות בין לוי ואפרים. ולא אך בין „אפרים" „ולוי", כי גם בין „הכהונה והלויה" יש סמני התנגדות גלויה ומסתרת. „אהרן" עשה את העגל ומשה אחיו הלוי שרפו באש, ונגד זה התקומם „קרֹח" הלוי על „אהרן" ויגוע בעונו. וגם שמעון הנלוה אל לוי שקל למטרפסיה,—כי תחת אשר במעשה דינה ושכם התראו שמעון ולוי כשונאי זמה—„הכזונה יעשה את אחותנו"—ומקנאי קנאת הצניעות בישראל, נמצאה זמורה זרה בשבט הזה, אשר עשה זמה ותועבה עם בת מדין הוא זמרי בן סלוא, אשר הומת בידי פינחס, וכנראה יש בזה איזה רמז של גנאי להתחברות השמעוני אל הקיני—כי המדינים והקינים ישתרבבו לפעמים זה בזה, כמו חותן משה שיתראה לפעמים כמדיני ולפעמים בקיני—כאשר הבאנו למעלה. נגד זה נראה את חפני ופנחס בני עלי הכהנים אשר חטאו בזנות—„אשר ישכבן את הנשים הצובאות" ושמואל הלוי דבר עליהם הרעה ואח"כ זכה הוא להיות ממלא מקומם.—וגם בדברי איש האלהים אל עלי: הנגלה נגליתי אל בית אביך בהיותם במצרים לבית פרעה (שמו"א ב כ"ז) צריך להבין את הה"א כמו ה"א השאלה, לאמר, כי למשה הלוי הפשוט נגלה ה' ולא לאהרן אבי הכהנים. ואם בכ"ז „בחר אותו מכל שבטי ישראל לו לכהן וכו'" „למה תבעטו בזבחי" וכו'. וביחוד מבצבצת ועולה ההתאבקות בין הלוים

מצד אחד והכהנים ובני אפרים מצד השני בתפלת חנה כמו שבארתי בפרק יתר דברי אפרים. וגם החוזה בן בוזי הכהן עוד יקח חלק בהתאמצות הכהונה והלויה, ובעוד אשר יוריד את הלוים מרום מצבם ויתן להם נחלה פשוטה בתוך יתר השבטים (כמו שהבאתי למעלה בדברי השבט שמעון), ירים את קרן הכהנים בני צדוק בכבוד על „אשר לא תעו בתעות בני ישראל, כאשר תעו הלוים". כל הפרטים הנ"ל מתאימים אל הכלל הנודע, כי בין השבטים נודעו עקבות שני מיני תרבות: התרבות של אפרים ומנשה, עובדי האדמה שהוטלו תחת השפעת הכנענים ילידי הארץ. והתרבות של רועי הצאן, אשר החרו החזיקו במסֹרת אבותיהם. ובהיות השבטים שמעון ולוי נודדים ונוסעים בעדר, לכן דבר לא היה להם ולעבודת העגל, אשר יסודו ושרשו אך בעבודת האדמה, ולכן נהיו השומרים היותר נאמנים לאמונת האחדות העתיקה של שבטי ישראל. וברצות דוד אחרי כן לחזק מורשת אבות בקרב השבטים ולעשותם ג"כ לעם אחד, בחר בלוים, וברצותו להסב את הארון מקרית יערים אליו, קבצם אליו (דהי"א י"ג) ויתן לפני ארון ה' מן הלוים משרתים ולהזכיר ולהודות ולהלל לה' אלהי ישראל (שם ט"ז), גם נדע מן הכתובים בדה"י איזה באור להמקרה של פרץ=עזה, כי שם נאמר, כי דוד אמר ללוים: „כי למבראשונה לא אתם—באשר לא אתם נשאתם את הארון—פרץ ה' אלהינו בנו, כי לא דרשנוהו כמשפט" (שם ט"ו י"ג), ועל עובד=אדום, שהובא אליו אח"כ הארון מפרץ=עזה, יספר שהיה לוי (שם י"ח). — הבאור הזה ע"ד המקרה שאצל פרץ עזה ישים דרך=אגב לאל את השערות ווינקלער, שהבאנו בפרק קדמוניות בנימין. ע"ד ערי הלוים הנזכרות בס' יהושע ב"א כבר העירו, כי ברבן היו כהלכה שאין עמה מעשה. — כן נחשבת שם העיר „גזר" בין ערי הלוים שבהר אפרים, אשר נלכדה אך בימי שלמה ע"י פרעה מלך מצרים (מלכים א' ט') והעיר „גבתון" בנחלת הדני, אשר היתה לפלשתים (שם ט"ו) „תענך" במנשה „ורחוב" באשר אשר לא יכלו להוריש (שופטים א'). מכל הדברים הנ"ל נחזה, כי קורות הלוי ישורגו בקורות יתר השבטים עוד מימי קדם כעדות דברי התורה. ואך אחרי ירידת אפרים ועלית יהודה בימי דוד זכה השבט הזה לאשר מצבו וקיומו בקרב השבטים (גם במלחמת הגבעה שמוצאה מימי קדם השתתפו הלוים, כי הלוי בעל הפלגש הנרצחה עורר את שבטי ישראל לעשות נקמות ביושבי הגבעה). כי נודעו עוד עקבות השבט הזה במסרת העם כשבט הדיוט ולא ככהן, נראה מהדברים הנמרצים שנאמרו נגד לוי ושמעון אחיו בברכת יעקב. בברכה הנפלאה ההיא, אשר בה יבֹרך לא אך יוסף כי אם גם יהודה אשר ינבא עליו אבי השבטים, כי יפרש כנפיו עד שלה בימי דוד, וא"כ הלא יכל המתחכם למצא בה טנדנציה דָוִדית, בב"ז ידַבר קשות את שמעון ואת לוי, לאמר:

שִׁמְעוֹן וְלֵוִי אַחִים – בני ברית – כְּלֵי־חָמָס
(בְּ) מְכֵרֹתֵיהֶם – ארץ מגוריהם (יחזקאל ט"ז ג')

ור"ל, כי לו היתה להם ארץ מיוחדת, כי אז היתה מלאה כלי חמס — בְּסֹדָם אל תבא נפשי בקהלם אל תחד כבודי — ר"ל כי לשני השבטים האלה

יותר טוב הפרוד והכנוס — כִּי בְאַפָּם הָרְגוּ איש וברצונם עקרו שור — אבדן השבט „שכם" בימי אבימלך ותבוסת „אפרים" אצל אבן-העזר נחשבים לחטאת לשני השבטים האלה, כמו שנתבאר בפרקים „שכם אחד על אחיך" „ויתר קירות אפרים" — . אָרוּר אַפָּם כי עָז ועֶבְרָתָם כי קשתה, אחלקם ביעקב ואפיצם בישראל — שמעון יהיה מפוזר אך ביעקב כלומר ביהודה, אך לוי יהיה נפוץ בכל שבטי ישראל. אך אחרי הבחר הלוים תחת הבכורים (במדבר ג' מ'—נ"א) לשמר את משמרת המקדש, תחלק להם „ברכת משה" הכבוד הראוי להם. וללוי אמר תמיך ואוריך לאיש חסידך, אשר נסיתו במסה, תריבהו על מי מריבה. האומר לאביו ולאמו לא ראיתיו ואת אחיו לא הכיר ואת בניו לא ידע, כי שמרו אמ־תך ובריתך ינצרו. והנה השנוים בשתי הברכות ביחסן אל הלֵוִי אינם עקריים כל כך, עד כי נֶאֱלץ למצא להם פתרונים בדעות בעלי-בקרת-המקרא, כי מוצאם משני מקורים מיוחדים הסותרים זה את זה. ובכלל יהטאו אלה המתחכמים בקלות ראשם נגד „העורך" או „העירכים" את הספרים האלה לפי דעתם. — הן לא יתכן בשום אופן להחליט, כי העורכים והמאספים האחרונים לא חלו ולא הרגישו את הסתירות שבין שני המקורים, עד כי לא מצאו לנחוץ לגנז את האחד שאיננו דרוש לחפצם ומגמתם ולהחזיק אך בשני, אין זאת כ"א הבינו היטב את הנקל להבין, כי הקללה, שקלל אבי השבטים את אף שמעון ולוי ואת עברתם, איננה סותרת את הברכה, שנתברך השבט לוי אח"כ בפי משה. גם בברכת משה נמצאות איזה הגבָלות וסיָגים נגד גדולת השבט הזה, למען לא יתנשא על יתר שבטי ישראל. לכן יאמר מברך-השבטים: „אַף חוֹבֵב עַמִּים" — ר"ל באמת איהב ה' את כל שבטי-ישראל במדה אחת, מבלי תת את היתרון לאחד על השני. — „כָּל קְדֹשָׁיו" — הם הלוים — „בְּיָדֶךָ" — כמו על ידך; לאמר, כי הלוים הם התלמידים החרוצים, אשר יקרבם המורה ויושיבם לימינו, למען ישננו אח"כ את לקחו באזני התלמידים הבינונים — „וְהֵם תֻּכּוּ לְרַגְלֶךָ" — הפעל תֻּכֶּה-דֻּכָּא (בחליף דטלנ"ת ואהח"ע), כמו לְדַכֵּא תחת רגליו (איכה ג' י"ד) ור"ל להיות כפופים ונדכאים לרגלי רבם — „יִשָּׂא מִדַּבְּרֹתֶיךָ" — הם יהיו המתורגמנין, שעליהם לשנות את דברי המורה ולבארם לאחרים.

תּוֹרָה צִוָּה לָנוּ מֹשֶׁה,
מוֹרָשָׁה קְהִלַּת יַעֲקֹב.
וַיְהִי בִישֻׁרוּן מֶלֶךְ
בְּהִתְאַסֵּף רָאשֵׁי עָם
יַחַד שִׁבְטֵי יִשְׂרָאֵל.

שני חצאי הכתובים מקבילים איש אל רעהו. הא' אל הג' והב' אל הד', כמו שנמצא פעמים רבות במליצת כתבי הקדש. ובאורם הוא, כי התורה, שצוה לנו משה, למרות היותו משבט לוי, איננה אך קנין השבט לוי או גם השבט יהודה שנלוה אליו, כ"א היא ירושת כל השבטים, הנקראים בשפת המליצה בשם „קהלת יעקב". והיה אם תשאלוני, מי הוא זה משה האיש, שאנחנו חייבים לשמוע בקולו? ע"ז יענה „ויהי בישרון מלך" — כי היה מלך

או מנהל את כל שבטי ישראל, הנקראים בשם ישרון. וקרוב להניח, כי השם „ישֻׁרון" יתאים יותר אל אפרים שנקרא בשפת המליצה בשם „שור" וזה יהיה במליצת לשון נופל. השם „מלך" השתנה ברבות הימים מהוראתו הראשונה, אך שרשו קרוב בהוראתו אל „מוציא ומביא", שנקרא בו דוד שר הגדוד, ולכן נאה ויאה השם הזה ביחוד אל משה, מנהל עם נודד. וחצי הכתוב ב' מקביל אל ד' ור"ל: כי לכן היא התורה מורשה לכל קהלת יעקב, כי התורה נתנה לישראל אז, בהתאסף ראשי-עם, וכל שבטי ישראל היו עוד יחד ולא נפרדו עוד איש מרעהו בארץ כנען. השבט לוי נחלק לשלש משפחות: הגרשוני, הקהתי והמררי. משפחת הקהתי היתה הכי-נכבדה בין משפחות הלוים וממנה יצאו משה ואהרן. שלש המשפחות האלה נפרדו בין שבטי ישראל לפי סדר חשיבותן וחשיבות השבטים כנראה. הכהנים בני אהרן לקחו את י"ג עריהם בנחלות יהודה, שמעון ובנימין. ליתר בני קהת נתנו עשר ערים בארץ אפרים, דן וחצי המנשה; בני גרשון ישבו בי"ג ערים אשר לשבטי הצפון יששכר, אשר ונפתלי וחצי המנשה אשר בבשן. אך לבני מררי נתנו י"ד ערים בנחלות ראובן, גד וזבלון. החלוקה ההיא תתאים כנראה לד' הארצות, שנחלקה בהן ארץ ישראל בימי הבית השני: הא', יהודה. הב', שמרון. הג', הגליל והד', עבר הירדן. גם לארבע האמהות וארבעת הדגלים שבמדבר יש איזה יחס לד' הארצות הנזכרות.

בדברנו ע"ד השבט לוי וע"ד הכהנים נחשב לא למותר להעיר על שני מקראות בספר שמו"ב ח', המדברים ביחס הכהנים שבימי דוד, אשר עד עתה נתנו מקום לרבים לטעות בהם.

(י"ז) וְצָדוֹק בֶּן־אֲחִיטוּב וַאֲחִימֶלֶךְ בֶּן־אֶבְיָתָר כֹּהֲנִים וּשְׂרָיָה סוֹפֵר.

(י"ח) וּבְנָיָהוּ בֶּן־יְהוֹיָדָע וְהַכְּרֵתִי וְהַפְּלֵתִי וּבְנֵי דָוִד כֹּהֲנִים הָיוּ.

מקבילים אל אלה שני הכתובים באים שני מקראות בספר דבהי"א י"ח:

(ט"ז) וְצָדוֹק בֶּן־אֲחִיטוּב וַאֲבִימֶלֶךְ בֶּן־אֶבְיָתָר כֹּהֲנִים וְשַׁוְשָׁא סוֹפֵר.

(י"ז) וּבְנָיָהוּ בֶּן־יְהוֹיָדָע עַל הַכְּרֵתִי וְהַפְּלֵתִי וּבְנֵי דָוִיד הָרִאשֹׁנִים לְיַד הַמֶּלֶךְ.

והנה רֹב המבארים ישערו, כי כותב ספר דבה"י ראה את הכתוב י"ח הנ"ל בספר שמואל או, יותר מדויק, את המקור ההיסטורי, שהשתמש בו בעל הספר שמואל, ויבארנו על פי דרכו. תחת „והכרתי והפלתי" כתב „על הכרתי והפלתי" ותחת המלים „ובני דוד כהנים היו", שקשה להלמן, כתב „הראשונים ליד המלך". אך לדעתי צריך לבאר את שני הכתובים הנ"ל בספר שמואל באופן אחר. בראשונה ראוי לשום לב, כי כמו שהו"ו של „והכרתי והפלתי" איננה ו"ו החבור, כי אם באה תחת סמיכות והוראתה כמו מקף (עצבונך והרונך. ר"ל עצבון של הרונך = צער של הריון, זרובבל לריב"ל 41), כן גם הו"ו השניה של „ובני דוד" תוכל להיות ו"ו של סמיכות, כאשר נבאר. והנה מכתוב אחר בספר דבה"י נדע, כי עוד בימי דָוִד היתה משרה מיוחדת לאיש מבין וסופר, להיות עם בני המלך, כלומר, לחַנֵך או לאמן את בני המלך, כמו שרי יזרעאל שהיו אומנים את בני אחאב (מלכים ב' י' א'). וזהו לשון הכתוב: ויהונתן דוד דָוִד יועץ איש מבין וסופר הוא ויחיאל בן

חכמוני — היו — עם בני המלך (דבהי"א כ"ז ל"ב). והנה בניהו בן יהוידע היה כהן (שם כ"ו. ה'), ובכל זאת לא נזכרת כהונתו בס' שמואל, כ"א בספר דברי הימים, אף כי נדע, כי כהונת איזה שר ופקיד בחצר דוד נכבדה היא בעיני כותב ספר שמואל, כמו בעיני כותב ספר דבה"י, (כמו שנראה למשל את הדייקנות הנפרזה של בעל הספר שמואל, בהוסיפו אל הכהנים שבימי דוד: וגם עירא היָאִרִי היה כהן לדוד (שמו"ב. כ'. כ"ו) — כהן, אשר מלבד שמו לא יסֻפר ממנו דבר). ומדוע יעבר בעל הס' שמואל בשתיקה על כהונת שר ונכבד כבניהו בן יהוידע, ממלא מקום יואב שר הצבא בימי שלמה? ומה הוא הפשט הפשוט של „ובני דוד כהנים היו"? — הלא לא נמצא אף פעם אחת את השם „כהנים" נרדף עם „שרים" או „ראשונים ליד המלך", כי אם הוראתו תמיד כמשמעו, משרתי ה' בבית-המקדש. גם לא יתכן לפרש, כי מבני בנותיו של דוד היו גם כהנים, מפני שלא נמצא זאת בכתבי המתיחשים אשר לכהנים בספר דברי הימים. אך כל אלה השאלות תחלפנה כצל, אם נפסיק בין המלים „ובני דוד" ובין המלים „כהנים היו", ונאמר, כי המלים „ובני דוד" הולכות למעלה, והמלים „ושריה סופר", שבסוף פסוק י"ז, הולכות למטה אל הפסוק י"ח. שעור הכתובים יהיה לפי זה: (י"ז) וצָדוק בֶּן אֲחִיטוּב וַאֲחִימֶלֶךְ בֶּן אֶבְיָתָר כֹּהֲנִים; וּשְׂרָיָה (הַ) סוֹפֵר (י"ח) וּבְנָיָהוּ בֶּן יְהוֹיָדָע וְהַכְּרֵתִי — שֶׁעַל סמיכות והוראתה כמו: שֶׁעַל — וְהַפְּלֵתִי וּבְנֵי דָוִד" — ג"כ של סמיכות, בהוראת המלה: שֶׁעַל. ר"ל, שעל בני-דוד, כלומר: האומן את בני דוד — „כֹּהֲנִים הָיוּ". ובאור הכתוב יהיה, כי שריה הסופר, שהיה אחד האומנים את בני-דוד, ובניהו בן יהוידע, שהיה גם על הכרתי והפלתי וגם על בני דוד, שניהם היו ג"כ כהנים, כמו צדוק ואחימלך הנזכרים בפסוק י"ז. ואף כי בספר דבה"י נזכרים שני אומנים אחרים לבני המלך — יהונתן ויחיאל —, אך לדוד היו בנים רבים, ומהאומנים הרבים, שהיו לבני אחאב בין הזקנים והשרים שביזרעאל, נוכל להניח, כי גם לבני דוד היו אומנים רבים. והנה בניהו בן יהוידע היה בל"ס כהן (דבהי"א כ"ו. ה'.), אך כהונתו של שְׂרָיָה, שַׁוְשָׁא או שְׁוָא (שמו"ב. כ'. כ"ה.), נדע אך מהכתוב הזה. אמנם השם שְׂרָיָה הוא שם רגיל במשפחות הכהנים (מלכים ב' כ"ה. י"ח.) וממצב הענינים בכלל נוכל להחליט, כי רֹב הסופרים והמְלַמְּדים שבחצר דוד היו מן הכהנים. עפ"י הבאור הזה נזכרת המשרה של אומן בני המלך בימי דוד גם בספר שמואל. מענין לענין באותו ענין הנני נותן בזה את באורי לאיזה מקראות נכבדים בברכת משה, אשר יפיצו אור על יחס השבטים זל"ז.

וְלִזְבוּלֻן אָמַר: שְׂמַח זְבוּלֻן בְּצֵאתֶךָ וְיִשָּׂשכָר בְּאֹהָלֶיךָ.

השבט זבולן היה עִברִים; וכשכן קרוב להצדונים עבר לפעמים את הים התיכון באניות-מסחרו עד תרשיש ויתר הקולוניות הרחוקות של הצורים והצדונים, כמו שיש בברכת יעקב:

זְבוּלֻן לְחוֹף יַמִּים יִשְׁכֹּן, וְהוּא לְחוֹף אֳנִיֹּת
וְיַרְכָתוֹ עַל - צִידֹן.

להשם „חוף" יש שתי הוראות בשפת עבר: חוף-ימים הוא כל חבל הארץ

אשר יגבל בים־קיסטע—, אך חוף־אניות הוא נמל לאניות־האפען — . ואם גם חוף־ימים בכלל טוב הוא ליושבי־הארץ מפני ציד־הדגים והכנת הזכוכית מחול־הים, לא נמצא כלי מחזיק ברכה ועֹשר לעם מחוף־אניות, מפני התרגלת הממֻלת ביצי־זהב, היא סחר הים בימי קדם, אשר יכלו בעלי החוף לעסק בו. ולכן יאמר אבי־השבטים: והוא—זבולן, לא ישבן על חוף ים פשוט, כ"א—לחוף־אניות, ובהיותו שכן קרוב לצדון יוכל לעבר את הים באניות מסחרו. והנה הנביא יוֹנָה, הנפלא בהרפתקאות השונות שעברו עליו, היה מהעיר גת־החפר (מלכים ב׳ י"ד כ"ה), אשר היתה בנחלת הזבולני (יהושע י"ט י"ג). לפי זה יראנו הספר „יונה" את דרך הזבולנים עוברי הים, ובאמת לא נמצאו בסה"ק דברי־פלא מעוברי — ים, כ"א מהנביא הזבולני הזה, אשר כמעט שלא חפץ במשלחתו לנינוה, גמר בדעתו וברח תרשישה, אך תכונת השבט יששכר מתארת לנו בברכת יעקב כמו ההפך ואהבת התנועה והנדודים, כי על השבט הזה נאמר:

וַיַּרְא מְנֻחָה כִּי טוֹב וְאֶת־הָאָרֶץ כִּי נָעֵמָה וַיֵּט שִׁכְמוֹ לִסְבֹּל וַיְהִי לְמַס־עֹבֵד.

לכן יאמר מברך־השבטים: אף כי יששכר וזבולן הקרובים זל"ז בקרבת המקום: רחוקים מאד בהלך נפשם איש מרעהו כי זבולן הוא „יוצא" או „נוסע" מטבעו ויששכר הוא אוהב מנוחה ויושב אהלים; בכ"ז ישמח כל אחד מהם במשלח־ידו ויהי גם מאושר בתכונת נפשו, ולכן:

שְׂמַח זְבוּלֻן בְּצֵאתֶךָ וְיִשָּׂשכָר בְּאֹהָלֶיךָ!
עַמִּים הַר יִקְרָאוּ. שָׁם יִזְבְּחוּ זִבְחֵי־צֶדֶק.

לאמר, שני אלה השבטים יקראו־כמו יִקָרְאו, כלומר יתאספו—על ההר תבור, שהיה בין יששכר ובין זבולן, בימי דבורה וברק. ושניהם כאחד הצטיינו במלחמה ההיא. כאשר נשמע את תהלת שני אלה השבטים בעלי־הקצוות מפי דבורה בשירתה ואחרי הנצחון על סיסרא יזבחו שם זבחי־צדק, כלומר, יזבחו זבחי תודה לד׳ על התשועה שעשה להם.

כִּי שֶׁפַע יַמִּים יִינָקוּ, וּשְׂפֻנֵי טְמוּנֵי חוֹל.

היַמים ישפיעו להם רב טוב, וביחוד הזכוכית הלבנה, שהיתה עֲשויה משפוני טמוני חול.

בדברנו על אדות הפסוקים הקשים, שבברכות יעקב ומשה, ראינו להעיר על אופן השמוש במליצת לשון נופל וברמזים שונים, שאלה שתי הברכות מצוינות בהם. ראובֵן בְּכוֹרִי—ראו בן בכורי!—פַּחַז כַּמַּיִם. ראוי להעיר, כי השם „בִּלְהָה" נגזר מהשרש „בָּלָה" אחי „בהל" והוראתו „נחפזה" (משפט האורים) וזהו ע"ד **הפעלים** הנרדפים: נבהלו נחפזו (תהלים מ"ח, גור אַרְיֵה יְהוּדָה „הוד בערבית קול הרעם (משפט האורים) והארי נקרא ג"כ בפי הערבים בשם הַמַּרְעִים. (זכר לדבר בשמות שתי ערי הדני „יהוד" ובני־ברק" (יהושע י"ט מ"ה): הָרַעַם וְהַבָּרָק זְבוּלֻן לְחוֹף יַמִּים יִשְׁכֹּן־„זבל נרדף

עם „שכן״. יִשָּׂשכָר חֲמוֹר גָּרֶם—יִשָּׂא שָׂכָר חמור גרם. דָּן יָדִין עַמּוֹ (עיין בפרק שכם), יְהִי דָן נָחָשׁ עֲלֵי דֶרֶךְ. דן—תַּנִּין שהוא נחש המים, שם נאה מאד להשבט שנחלתו השתרעה עד ים יפו. ואולי יש בזה גם רמז להמשפחה „חושים״, היחידה במשפחות הדני שנזכרת בסה״ק (בספר היובלים יש חמש משפחות לדָנִי) על פי הדמיון שבין השרשים „חוש״ „נָחשׁ״. נַפְתָּלִי אַיָּלָה שְׁלוּחָה פָּתֹל—עַבֶת וְשָׁזוּר וְאיָלָה שלוחה ר״ל אֵלָה עֲבֻתָּה (יח״ז ו׳ י״ג) בֵּן פֹּרָת יוֹסֵף. יָסַף שׂרֶשׁ „ועשה פרי (מ״ב. יט״ל,) גם רמז לאפרים הנגזר מהשרש „פרה.״ בִּנְיָמִין זְאֵב יִטְרָף. „זְאֵב״ הלקוח מהיסוד „זבב״ אחי דָבַב שממנו דֹב (משפט האור.) קרוב הוא בהוראתו אל הפעל „הָמֹה״, אשר הניב „יָמִין״ בהשם בנְיָמין קרוב לו.

11

קדמוניות בנימין על פי ווינקלער.

עוד רב יתר מהשממון, אשר נשתומם למקרא החלק הראשון של תולדות־ישראל לווינקלער, נתפלא הפלא ופלא בקראנו את החלק השני מספרו הנ״ל, בראותנו את האור והחושך המשתמשים בו בערבוביא, מאין כמוהו בכל ספרי בעלי אסופות, בני ברית ואינם בני ברית. הַקַּוִּים המאירים בכל מחשבי ההיסטוריה העתיקה של עם ישראל, זעיר שם זעיר שם בספרו—. יסודתם בחקרי קורות יתר העמים יושבי קדמת־אסיה וביחוד בההגלות העולם הבַּבְלִי אשר השפיע בעתו על כל עמי התבל ובגלל זה נראה באמת בספרו זה, חדשות ונצורות בכל פנות שאנחנו פונים, והחשך — הם ההקשים הנפתלים של בעלי בקרת המקרא, שהם כהלכות פסוקית בעיני כל חכמי־אשכנז, וקלות הראש הנפרזה נגד מסורת־ישראל, אשר תעשה את ספרי קדשנו לספוג הסופג את הכל וכספר— חלומות, אשר כל אחד יראה בו מהרהורי לבו. ולמען הבדל בין האור ובין החשך ולשמר את צעדי הקורא מהכָּשֵׁל בערוב פרשיות, אבחרה הפעם את השערותיו השונות בדבר השבט בנימין, הנכבדות מאד בעיניו, כי מהן יצר לו שטה שלמה וחדשה בראשית תולדות ישראל, אשר לא שערוה כל החוקרים לפניו. בהיותו אחד מדַיני־גזרות, הגוזרים וקורעים את ספרי קדשנו ככל העולה על רוחם, מפרידים בין הדבקים, מותקים וחוזרים ומותקים, ואין נסתר מתער הסופר אשר בידם, יחזה לבד זה גם מגמה נסתרה, טנצדנציה ידועה למטרה ידועה בכל פנות שהוא פונה בכתבי קדשנו, לכן חביבים הם בעיניו המקומות האלה בספרי התנ״ך ושהם קשי־ההבנה אשר נפלה בהם איזה טעות סופר, לפי־דעתו, כי הם הם גופי־הלכות מקורים—עתיקים שלא נזדייפו לאיזה־צֹרך; ונאמן עליו איזה שבר־פסוק, ולפי הגהות וועלהויזען ותקוניו הרבים, מכל הפרשיות הרבות המובנות ומבֹארות דֵי־צרכן. לבד זה חוננו אלה מבקרי המקרא בחוש הריח נפלא, עד

כי יריחו בריח־אפס ויבדילו בין אלה המקורים, שהם ישן — נושן לפי דעתם, (המקורים ההיסטורים, שהיו לעיני הסופר הראשון Elohist בין הַיָשָׁן—סתם (דברי הסופר הנ"ל) והנוספות המאוחרות. עד כי לפעמים לא ידע הקורא העברי, המבין—עברית, אם בחלום או בהקיץ ידברו לנו הנביאים האלה. והנה העקרים היסודים וההנחות הראשונות, שמהן לו יָתד ופנה ביתר חקירותיו במקצוע הזה הם: כי „השופטים" אינם אלא יצורי ההגדה, אשר „התוך" שבהם על פי הרוב איזה מאורע היסטורי, והקליפה איזה מגמה ידועה לקרב רחוקים או לאשר ולקים איזה זכיות, שלא נתבררו כל צרכן. גדעון וירבעל, היו שני פרצופים שונים שנשתרבבו זה בזה, מפני שהאחד היה מחצי המנשי שבעבר הירדן והשני מארץ כנען, „ואבימלך" בן ירֻבעל הוא כפרצוף שלישי וכלם באים כאחד להראות, כי מגלעד יצאה המשרה והמלוכה הראשונה על שבטי ארץ כנען. גם הספור ע"ד יפתח ישא בד בבד עם המגמה ההיא, כי מגלעד יצא „הראש" הראשון, למרות התנגדות אפרים ואגדת—השבטים שבמערב. הספור ע"ד מלחמת השבטים בימי הגבעה, אשר בראש— יריבי־בנימין ולוחמיו עומד השבט יהודה, תוכו רצוף באמת איזה מאורע היסטורי, שֶׁקִבל תמונה מיוחדת לפי הסגנון השורר בכלל בהגדות—העמים להפוך מעשים כלליים ועלילות עמים לספורים פרטיים, מלאים תמימות ועסקי משפחה וכדומה. — והנה בספר מלכים יש: ויבן שלמה את גזר ואת בית־חרֹן תחתון ואת בַּעֲלָת ואת תמר (הקרי תַדְמֹר) במדבר בארץ (מלכים א' ט' י"ז). והנה, „בעלת ותמר" כשהם לעצמם אינם שמות ערים. ולכן בשומנו לב אל ההוראה המיתולוגית אשר „לתמר" היא האלילה *) אִסְתַּהר— Istar —, נבין כרגע, כי צריך למחוק את המלה „ואת" והנוסח יהיה עפי"ז „בעלת־תמר" שם עיר שהוראתו מקום מקדש האלילה תמר־אסתהר. מהעיר בית—חרֹן שאחריה ומהמלים „במדבר בארץ" נדע לקבע את מקום העיר בעלת־תמר, שהיתה בהר אפרים ובנחלת בנימין. המלים „במדבר בארץ", שנתנו מקום למבארים רבים לטעות ולבקש את תמר, או תדמר לפי הקרי, בקצה הארץ, פרושן בארץ ששמה „מדבר", אך לא בהוראתה המקֻבלת כמו בארץ־ציה, וכן נראה במלחמת הגבעה, כי אנשי ישראל קמו ויערכו בבעל תמר ופליטי בנימין נסו „המדברה" כלומר אל המקום ששמו „מדבר" ואל סלע רמון (שופטים כ"א ל"ג י"ז) וכן בלכידת הָעַי ע"י יהושע (יהושע ח' י"ד), בעת נס העם דרך „המדבר" וכן במלחמת שאול עם הפלשתים אצל גבע בנימין, בפנות אחד משלשת הראשים אשר לפלשתים דרך הגבול, הנשקף על גי־הצבעים, המדברה, (שמואל א' י"ג י"ח) וגם ברדיף יואב ואבשי אחרי אבנר דרך מדבר גבעון (שמואל ב, ב' כ"ד), הַמְכֻוָן תמיד אל הארץ ההיא בנחלת בנימין ששמה „מדבר"; כי מדבר ממש לא נראה ולא נמצא בארץ בנימין ובהר אפרים. והנה „הגלגל", הנכבד מאד בעלילות יהושע, שהיה בנחלת בנימין, נמצא לפי דברי המקורים האחרונים אצל יריחו. אך לפי דברי המקור היותר קדמון היה בהר אפרים, כי על הספור בשופטים עד אהוד בן־גרא נטו מבקרי המקרא קו וימצאו בו שתי

*) Stucken Astralmythen S. 14—16

נוסחאות. ובהוציאם את החדש מפני הישן, מצאו, כי אהוד בן הימיני עבד (ת' עבר) את הפסלים אשר את הגלגל, לאות תודה על התשועה, אשר נעשה לעמו ובהמלטו השעירתה (הוא הר שעיר בחלקו של בנימין הנזכר ביהושע ט"ו ט' ו"י: ותאר הגבול בעלה היא קרית יערים, ונסב הגבול מבעלה ימה אל הר שעיר וכו' וירד בית שמש ועבר תמנה) תקע שם בשופר בהר-אפרים, שמע מינה, כי הגלגל לא היה אצל הירדן קרוב ליריחו, כי אם בהר אפרים, וכי המקורים האחרונים הדורשים דרשות שונות על השם „גלגל" ואשר העתיקו מקומו אל יריחו, כבר לא ידעו או עשו את עצמם כלא יודעים, כי שתים-עשרה האבנים שבגלגל היו נגד י"ב המזלות והם הם הפסלים, שעבד להם אהוד. ועיר התמרים, אשר לכדו בני מואב, שהיתה כנראה העיר הראשה בנחלת-בנימין, איננה העיר יריחו כדברי המקורים האחרונים (ההולכים לשטתם וקובעים את מקום הגלגל אצל הירדן), כי אם העיר בעל-תמר, ואולי צריך לנקד את השם עיר—התמרים ע"ש האלילה תמר שהיתה בעלת דו-פרצופים (אִסְתַּהר—זכר ואִתְּתַר-נקבה) וכאשר יאמר הערבי אַבַוַין, כלומר שני אבות, תחת אב ואם, יוכל העברי לאמר „תמָרים". ת' תמר דוכרא ותמר נוקבא. (פלפול נחמד!) העיר בעל-תמר או עיר התמרים נזכרת בהספור ע"ד אהוד, כי אצלה היה עגול-האבנים הקדושות או הגלגל, אשר יבא בהא הידיעה, כי היה מקדש השבט כמו הקאבא להערבים. והנה הארון, הנלקח בידי הפלשתים במלהמה על אבן העזר, אשר סמנים מובהקים אחדים יחוו עליו עדותם, כי היה ביחוד מקדש השבט בנימין, הושב, לפי מקור אחד אל העיר קרית יערים ולפי המקור השני אל העיר גבע בנימין (שמואל א' ו' ב' וכ"א). עתה אשר נדע, כי הגלגל שאצל בעל-תמר היה מקום מקדש השבט, נדע ג"כ, מדוע המסורה כמעט נבוכה, מבלי דעת לאיזה משתי הערים נאוה היתרון להשיב אליה את הארון: גבע, עיר מלוכת שאול, או בעל תמר והגלגל עיר—מקדש השבט מימי קדם. על פי הדברים האלה: קרית יערים ובעל-תמר הן עיר אחת, והנה בכלל שמות הערים שהשם „קִרְיַת" בראשן, כמו קרית-ספר, קרית ארבע חשודים הם, כי עפ"י הרוב הם מכוסים בערפלי—ההגדה, ויש תמיד איזה דברים בגו, ולכן ישוה כתובים שונים, הבאים להעיד ע"פ העיר ההיא, למען הוכח, אם תוכל העיר קרית-יערים להיות העיר בעל תמר העתיקה. קרית-יערים * (יהושע סי' י"ז; שופטים י"ח י"ח; שמואל א' ו' ב"א ז' א') בעלה היא קרית יערים (יהושע ט"ו ט') ונסב הגבול מבעלה ימה אל הר שעיר (שם י') (ששם נמלט אהוד) קרית בעל היא קרית יערים (יהושע ט"ו ס') בעלי יהודה (שמואל ב', י"ב), המקום שממנו הובא הארון לעיר דוד. כי בעל-תמר יכלה להיות מְסֻבֶּת לבעלי—יהודה, יֵראה במרוצת מאמרו בהעירו כי בהשמד דוד —את השבט בנימין, (מאורע היסטורי, העטוף בצעיף ההגדות ע"ד מלחמת הגבעה,) ובגדעו את קרן השבט, אשר משל על כל שבטי הצפון, ואת שרידיו הדביק בחזקת היד אל משפחות הנגב אשר נוצר מהן השבט יהודה (הגדול, מעשה ידי דוד בנגוד אל השבט יהודה הקטן, אשר ישב לו בדרום

*) ראה בהערה בסוף הפרק.

בדרום ממלכת שאול)—קרא את בעל־תמר בשם בעלי־יהודה, כאשר קראו גם מלכי אשור את הקדשה, אשר הרסו ואשר בנו מחדש בשם „קר־אשור" וע"ז ירום גם הספור ע"ד יהודה־ותמר שבתורה, לאמר כי מהתערבות משפחות יהודה ופליטי בנימין יצאו משפחות יהודה החדשות, אשר נאחזו בארץ שהיתה בראשונה לבנימין. (את כ"ז יבאר ווינקלער במרוצת דבריו אלה), התגשמות עלילות השבט בנימין—יחוה בקלסתר פני יהושע, למרות הדבר, אשר נחשב לאפרתי ונקבר בתמנת סרח בהר אפרים (לסיל מסלה להשערתו זאת הוא עוקר והורס ומזייף כדרכו, אך מכל הדברים, אשר הבאנו בסוף הפרק „אפרים ומנשה", נוכחנו, כי בגלל ההתחברות העצומה, שהיתה בין השבטים בני־רחל אין־צורך לכל תקוניו והגהותיו. למען הראות, כי יהושע היה בן־ימיני, כי במקומות אחרים רבים נחזה, כי בני יוסף ובנימין נחשבו כמעט לבני שבט אחד.

עלילות יהושע קשורות וסבוכות בהגלגל, ששם היה מחנהו וממנו יתד ופנה ליתר גבורותיו ומלחמותיו, אך כי הגלגל היה מקדש השבט בנימין, נראה מהספור ע"ד אהוד בן־הימיני, עגלון מלך מואב הלך לזבח אל הפסילים אשר בגלגל, ברצותו להראות בזה את ממשלתו על השבט אשר הכניע; ואחר כן הלך שמה גם אהוד—לפי המקור האחד—ג"כ למטרה זו להראות, כי המשרה נלקחה ממלך מואב ונתנה לו, כי כן היה מנהג העמים בני־שם בימים ההם. לפי המקור הנ"ל יפנה השופט אח"כ אל הר־אפרים, יען הפסלים והגלגל לא היו על הירדן. אלה הם דברי המקור הקדמון והנאמן, אשר ידע היטב את הגלגל ואת ערכו: הלא זה הוא הגלגל, אשר היה גם מקום כל עלילות־שאול, א"כ היה מקדש בנימין ומרכז ממלכת שאול, אמנם מקומו היה בהר אפרים, אך לפני ימי דוד רחבה נחלת בנימין רב־יתר וגם תמנת־סרח העיר שבה נקבר יהושע היתה לבנימין ועפי"ז מגמת הספור ע"ד יהודה ותמר שקרה בתמנת ואח"כ נולד הבן „אשר על ידו השני"—סמן לכהונה ועבודת אלהים—ויקרא שמו זרח, להביא איזה קשר ושייכות בין הערים בעל־תמר ותמנת סרח (בחלוף זיין וסמך), מקדשי בנימין, אשר אחרי כן נסבו ליהודה ומשפחות יהודה נושבו בהן, ואם גם נוסיף לזה את המקום פרץ־עזה, שהיה ג"כ בקרבת גבע ובעל תמר (שמואל ב' ו"ח) ואשר היה בנראה איזה מקום—מקדש—שם הובא הארון ושם פרץ ד' פרץ בעזה על אחזו בארון בעת שמטו הבקר—אז יהיה לנו גם פרץ—בן יהודה, אשר נתן—יד בהולדו (כמו עזה, ששלה ידו בארון) להוליא אחת בשלשלת הרמזים הנ"ל. וכיון שנתנה רשות לבעל רמז לרמז נוכל עוד לאמר, כי תמר בתור שומרת יבם, המחכה לשלה, אשר „ראתה", כי גדל שלה והיא לא נתנה לו לאשה (בראשית ל"ח י"ד) ואשר גם יהודה יאמר עליה, כי צדקה ממני, „כי על כן לא נתתיה לשלה בני" הוא רמז להשייכות שבין מקדשי בנימין, כמו שהעירונו למעלה. ובהמשך המאמר עוד ידבר בזה. העבודה בבעל תמר היתה בל"ס עבודת אדונים (Adanis) יאבתהר־עשתרת עם הבכי על מות אדונים והנשים המבכות את התמוז (יחזקאל ה' י"ד). ואיזה זכרון נשאר גם מזה בס' שופטים ב', שבו יספר ע"ד עלות המלאך מן הגלגל אל „הבוכים",

אשר דבר לעם דברי־מוסר וישאו העם את קולם ויבכו ויקראו שם המקום ההוא „בוכים" ויזבחו שם לד׳, הבאור הזה הוא, לפי דעת ווינקלער, איזה הוספה מאוחרת, אך המקור הראשון ידע בל"ס את סבת הבכי וערכו האמתי, גם בהספור בבראשית (לה׳ ח׳) ע"ד מות דבורה מינקת רבקה והקברה מתחת לבית־אל תחת האלון ויקרא שמו אַלון בָּכוּת יש איזה הד־קול הבכי הזה של עבודת אדונים העתיקה. בהשם קרית־יערים יחזה ווינקלער איזה־תקון־סופרים וכסות־עינים לכסות את בעל־תמר במעטה הרמז והמשאון. הספור ע"ד אהוד בן הימיני, אשר שבר את עול מואב מעל בני שבטו ואשר בימיו עוד השתרעה ארץ בנימין מהירדן עד חצי הר אפרים וחלק גדול מנחלת יהודה (גם אפרת, היא בית לחם, מקום קבורת רחל שבה נולד בנימין או בן־אוני היתה לבנימין, בטרם נספחה, בחזקת יד־דוד, אל נחלת יהודה) הוא כמו ציור הגדיי וחותם תכנית לשאול וממלכתו, כי גם אהוד גם גרא היו רק שמות משפחות בבנימין ולא שמות אנשים פרטיים (דבהי"א ח׳ ה׳ ו׳). זמן ההגדה ההיא עלינו לקבוע תיכף לפני ימי שאול, אם מואב יֵרָאה לפנינו בהור לוחץ־ישראל, אז עלינו להבין זאת, כי תכף בהדָחף השבט הנודד הזה במסע העמים העברים מן המדבר אל ארץ נושבת, הרחיק בראשונה בכח הרחיפה הראשונה עד עבר הירדן ימה, ואח"כ נסוג אחור וילָחץ אל עבר הירדן מזרחה. עבדון בן הלל הפרעתוני עם בניו ובני בניו הרבים היה ג"כ בן השבט בנימין, אף כי נקבר בפרעתון בארץ אפרים, כי גם שמו כשם אחת המשפחות בנות השבט הזה. (דבהי"א ח׳ כ"ג ל׳) וגם מזה נראה דרך־אגב, כי נחלת השבט בנימין היתה גדולה רב יתר מאשר באחרונה. גם רבוי הבנים של השופט, המכֻוָן אל רבוי המשפחות של השבט הזה (בראשית מ"ו כ"א) ואל המלים „אחריך בנימין בעממיך", שבשירת דבורה, יראה לנו, כי השבט הזה היה מֻרְבּה באוכלוסין שכם־אחד על יתר השבטים, עד אשר עלה עליו הבורת. החלק הבי־נכבד מן הספור הארוך ע"ד מלחמת השבטים בגבעה הוא בעיניו הרמז על איזה ברית והתאחדות בין אנשי הגלעד והשבט בנימין—טנדנציה זרה ומוזרה לכאורה, ולכן ראוי לשום עליה לב ביחוד. אנשי יבש גלעד לא באו בראשונה אל הַקָּהָל (שופטים כ"א ח׳), אשר נקהלו השבטים המצפתה נגד בנימין ואח"כ נתנו נערות מבנות העיר ההיא לפליטי בנימין לנשים. את הפתרון יגיד לנו בדברו על מלוכת שאול ומוצאו. כי נבחר שאול משמואל הלוי בדבר ד׳, אינו אלא דברי הגדה של ספר הנביאים (Prophcten KadeX), שכל מגמתו אך להראות, כי עוד מימי קדם שמו הנביאים משטרם בישראל והם הם, אשר המליכו ואשר הֵשירו. ומכל הספורים ע"ד שאול והברורו למלך, שיראה בהם מקורים שונים, עתיקים ומאוחרים, יתן את משפט הבכורה להנוסח, כי הָמלך שאול ע"י מלחמת עמון. „ותראו כי נחש מלך בני עמון בא עליכם ותאמרו לי, לא כי מלך ימלך עלינו" (שמואל א׳ י"ב י"ד). ולכן למרות המסורות השונות ע"ד מוצאו מבנימין היה שאול מלך ישראל הראשון גלעדי ומוצאו מגלעד. הראיה המכרחת לזה היא־לפי דעתו־כי אחרי מותו בידי הפלשתים לקחוהו אנשי יבש גלעד מחומת בית־שאן ויביאוהו יבשה ויקברוהו שם) וזה הוא כלל גדול לא אך

בדברי ימי ישראל, כי גם בדברי ימי יתר העמים הקדמונים, כי הקבורה נרדפת היא אל „האסף אל עמיו", ובמקום, שנולד האיש, שם צריכה להיות קבורתו. וגם אחרי כן מלך איש־בשת או איש־בעל בנו במחנים אשר בארץ הגלעד. ואך על השייכות ההיא, שבין גלעד — ובנימין, תרזומנה ההגדות השונות, שבימי השופטים, שהזכיר. גם על שמואל הרמתי יטה קו ויעשהו לאיש ימיני בהבדילו את המוקדם מהמאוחר ויראה, כי מקום אבותיו היה בארץ צוף, שֶׁשָּׁם מצאוהו שאול ודוד (שמואל א' ט', ה"ו), בהר אפרים מקום מקדשי בנימין העתיקים, וממנו קבל שאול את המלוכה (אך לא בתור נביא, כ"א בתור כהן—או ראש לבנימין) ואך המסורה המאחרת הפכה את צוף לרמה, יען כי לא ידעה עוד, עד כמה היתה ארץ בנימין רחבת ידים לפנים. את שילה יסיר מגבורה וממקום מקדש בימי קדם, בימים שלפני דוד; והארון שבמקדש—בנימין הובא אח"כ בימי דוד „מבעלי־יהודה" (שמואל ב' ו' א'), שהיא „בעל־תמר", אל ירושלים, פשוט, מפני שהיתה בזה עלילה פליטית בימי קדם.

לקיחת יראָתו של העם הנכנע היתה דומה לאפיסת עמדתו ברשות עצמו ואות הכנעו אל המושל החדש אשר אלהיו עמו. שלה היתה באמת מקדש לאלהי־ישראל או, יותר מדויק, לאלהי דוד ויהודה עַמו, יוצא הנגב בארץ הנלכדה על מקום בעל תמר, מקדש אלילי הארץ מימי קדם. כאשר בנו גם מלכי אשור, ערי מקדש בארצות הנלכדות ויקראו להן „קר־אשור" ע"ש אלהיהם, ברצותם להַראות, כי סרה הממשלה מאלהי הארץ ותנתן לאשור אלהיהם, כאשר סרה ג"כ הממלכה מהמלך המוסר ותנתן למלך אשור. על פי, הגזֵרה או הקנסטרוציה ההיא, החדשה והמבהילה בראשית תולדות ישראל, יסד שאול הגבור הגלעדי את ממלכתו בחזקת היד, כי אסף אליו גבורי־חיל ויהי להם לראש (בחירה חפשית הוא מן הנמנעות במצב הענינים בימים ההם, והיא אך המצאת ההשקפה המאחרת, של הנביאים שבימי מלכי ישראל האחרונים) ויפתח הגלעדי הנהו כחתם תכנית לשאול הגלעדי וראשית עלילות גבורתו. אך התרבות הגלעדית לא היתה עוד במצב כזה ליסד שם בית— מלוכה על שבטי ארץ כנען ולכן תחל מלוכת—שאול להתחשב כמלוכה על ישראל, אך אחרי פרשו ממשלתו על השבט בנימין.

השבט הזה היה בערכו לאפרים לאגדת שבטי הצפון כלוכד ומכניע; ומקרה אחד נכבד הרכיב את שאול אלוף לראשו: הפלשתים, יוצאי ארץ רחוקה, פשטו בארץ כנען ושבטי ישראל לא יכלו להתיצב נגדם, עד בא שאול עם גדודיו הגלעדים ולאט לאט לקח את ארץ השבט בנימין מידיהם. הקולטורה שבבנימין בלעה את אלה הגלעדים, הנודדים עוד למחצה, וכה נחשבה הממשלה הראשונה בישראל לממשלת בנימין. רבים מבתי־האבות הנפרדים, אשר נחשבו אך לשבטים עברים קטנים ובודדים ולא נקראו עוד בשמותם באחד משבטי ישראל, סֻפחו אליו בחזקת היד וידבקו בבנימין; וכה נוצר „בנימין־הגדול" בידי שאול כאשר נוצר „יהודה הגדול" בידי דוד אח"כ. בימי התקופה ההיסטורית כבר חדל בנימין מקחת עמדתו, שהיתה לו בימי קדם, כי במלחמה איומה וזבת דם נשמד השבט הזה, כמעט נכרת כֻלו,

ושרידיו התבוללו בחלקי השבט החדש, אשר עלה מירכתי הנגב אל הארץ הנושבת. בן-ימין החדש, אשר נולד על חרבות בנימין—הישן היה כמעט בן—גזע אחר, מגזע משפחות הנגב: כלב, ירחמיאל, קני וקנזי ויתר העממים הקטנים, אשר הדבקו בחזקת יד מושל אדיר כדוד. בנימין החדש היה באמת עצם מעצמות יהודה ובשר מבשרו, ולכן לא נפרד ממנו גם אחרי כן בימי ירבעם ורחבעם. זכרונות ע"ד המלחמה ההיא, היא מלחמת השמד וכלה, שנלחם דוד עם השבט הזה ע"ד המשרה על כל שבטי ישראל, עוד יעלו ויראו וער-שם בספרי התנ"ך. ואך למטרה ידועה כסוה סופרי הזכרונות במשאון, כי המה יצרו ברוח דמיונם הגדות מהגדות ישונות, שכלן עולות בקנה אחד ומובילות למטרה אחת, להראות, כי דוד היה בחיר כל השבטים, וכסאו ומשפט מלכותו על ישראל נוסדו אך על הצדק והאמונה ולא על חוקת היד; וביחוד הפצו לטיח את הפרוד הגזעי שבין יהודה וישראל, ולהראות, כי כלם בני גזע אחד הם וגם אמונה אחת להם למורשה מימי קדם. ולכן כסו ויסתירו את קדמוניות בנימין, את המקדש שלו בבעל תמר ואת יהר הדברים, שיש בכחם לקעקע את הבנין, יצר מגמתם, ולהציג לפנינו דברים כהויתם. רמז היסטורי יש לזה במלחמת הגבעה: יהודה עלה בתחלה למלחמה ואחרי כן חלו שנויים בגזע בנימין ע"י זה אשר נשמדו הנשים, והפלטים נשאו להם נשים מבנות השבטים האחרים: ובעקבות המלחמה כמעט נפקד מישראל שבט אחד. בעלי-יהודה, מסבת השם מבעל תמר, נוכל עתה לשוֹת לנגדנו באופן זה.

מזכרונות אשור העתיקים וגם מכתבי שבא הגדולים לסירוה—
Die grossen Sabaischen Sirwah Inschriften Ed. Glasers.
נוכל לדעת זאת דבר דבר על אפנו. הערים הנלכדות נפלגו אז לשתי מחלקות, יש אשר התעתדו לציים ולחרבות ויש אשר נועדו להבנות מחדש. אך הערים בנות המחלקה השנית, לא נבנו עוד בצביונן הישן, כי אם העמידו בתוכן את אלהי—המנצח, תחת יראתה של העיר השדודה, שהלכה בגולה, ובזה נחשבת העיר לקנין-עולם של העם המנצח. ולכן רבות הנה הערים בשם „קר-אשור" בארצות הנלכדות. אך מובן מאליו, כי לא כל הערים הבנויות מחדש יכלו להקרא כן, ויש אשר כֻנו גם בשמות אחרים השם „בעלי-יהודה" יֵראה ברור, כי שבט חדש החל לשבת בעיר הזאת, הראשה בנחלת בנימין, הוא השבט יהודה—החדש, יציר כפי דוד. ובלוחות היחס שב"ס דברי הימים עוד נשמרו איזה זכרונות, כי ממשפחות קרית יערים יצאו משפחות חדשות, אשר נאחזו בצרעה ואשתאל, תחת בני השבט הדני יושבי הערים מלפנים (דבה"י א' ב' י"ג, יהושע י"ט מ"א), שהיו ג"כ על גבול בנימין (יהושע י"ח י"ד). וגם בזה נוכל לבאר לנו, מדוע נמחה זכר הגלגל, עד כי המקורים האחרונים לא ידעו גם מקומו איהו ויעתקוהו אל הירדן אצל יריחו, יען כי באבדן בעל-תמר והגלגל אבד גם זכרם. עתה נבין ג"כ את ההבדל שבין שני המקורים ע"ד מקום הארון. תחת אשר הקדמון עוד ידע, כי נמצא בבעל-תמר, העתיק המאוחר את מקומו לשלה. התשובה פשוטה ומובנת: שלה הוא המקדש,

אשר ידי דוד יסדוהו לאלהיו בארץ בנימין הנלכדה, כשטן למקדשי שבטי הצפון בית־אל ושכם. ואחרי אשר המקורים האחרונים, אוהבי הפשרה והאחדות, עשו מהארון—העתיק „ארון ד׳", בעל כרחם העמידוהו ג"כ בשילה, אכן באמת נדע, כי ירבעם לא בנה מחדש את שִׁילֹה, כי אם את בית־אל ואת דן. להזכרונות העתיקים ע"ד לכידת ארץ בנימין בידי— שאול הגלעדי בחזקת היד יחשב ווינקלער את האמור (בשמואל ב׳ כ"ה) ע"ד הגבעונים, כי שאול השמידם מהתיצב בכל גבול ישראל, הספור בהושע ט׳, העושה לכנענים, מאיהר, הוא, אך באמת הרם שאול את גבעון, על אשר התיצבה נגדו ויעש לה, כאשר עשה דוד לבעל־תמר. בהעבירו אחרי כן את העד־הסופר על הספורים ע"ד המלחמות, שנלחם שאול עם הפלשתים, יתפר לו מן הקרעים השונים, אשר קרע ולא חמל בעברתו, בגד, שכלו טלאי ע"ג טלאי, ואשר בכ"ז קטן הוא לכסות את מערמי התקופה ההיא. בימי המלחמה עם הפלשתים נלחצו בני ישראל מאד ויתחפשו במערות ויש אשר עברו את הירדן אל ארץ גד וגלעד (שמואל א׳ י"ג, ו׳). במלחמה הראשונה אצל גבע ומכמש גברו שאול ויהונתן על הפלשתים בעזרת רעש הארץ שהיה אז (ותרגז הארץ ותהי לחרדת אלהים, שם י"ד ט"ו) ואחרי כן היתה שם מהומה וחרב איש ברעהו. בהדמיון, שימצא בזה ובלחמת גדעון והתנפלו על מחנה מדין, ובהשענו על ההנחה, כי גדעון היה מחצי המנשי הגלעדי, יראה איזה ראיה להשערתו, כי שאול היה גלעדי וקלסתר פניו דומה לפני הגבור גדעון יציר ההגדה. אחרי אשר גרש שאול את הפלשתים מארץ בנימין וילכד את בעל־תמר והגלגל, רכש לו בזה, לפי אמונת העמים בימים ההם, גם את משפט המלוכה על בנימין כלו. אז השבט אפרים ויתר שבטי הצפון התקוממו נגד שאול או נכנעו לפניו מרצונם הטוב, מוטל אצלו בשפק. וכה צרר אותו רוח הפלפול בכנפיו עד כי נשאו לבו ליהס את שירת דבורה (—כלומר את שרידי השיר העתיק הזה, בטרם חלו בו נוספות שונות)—לתקופה ההיא. ובחריפות עצומה ישלב את הכתוב „והרש לא ימצא בכל ארץ ישראל" (האמור במלחמת שאול עם הפלשתים) אל הפסוק בשירת דבורה „מגן אם יראה ורמח בארבעים אלף בישראל" ויבא להשערה חדשה, כי מלבד המלחמות אצל מכמש וגבע נלחם שאול עם הפלשתים גם בעמק יזרעאל, ועי"ז לכד לו גם את ארץ שבטי הצפון. אחרי היסיפו לבקר את כל המספר ע"ד שאול וביתו ילהסיר את החלק ההגדיי— לפי דעתו—מן המקור ההיסטוריי הראשון, ובא לידי החלטה, כי גם מסופרי הזכרונות הקדמונים כבר נפתם חזון ע"ד שאול וביתו. בדרך הלוכו יזכיר גם את השערת שטאדע, כי הבן השני לשאול „יִשְׁוִי" הנזכר בשמואל א׳ ט"ו [ויהיו בני שאול יונתן וישוי ומלכי־שוע] ואשר נפקד מקומו במספר שלשת בני שאול, שהומתו, בגלבע, והשם „אבינדב" יבא תחתיו [ויכו פלשתים את יהונתן יאת אבינדב ואת מלכישוע בני שאול (שמואל א׳ ל"ז, ב׳)] הוא אשבעל (דהי"א ט׳, ל"ט) או איש בשת (שמו"ב ב׳, ח׳), אשר מלך תחת שאול. כי ישוי„ר"ל מאיש—יה" והוא איש־בעל. ומזה נראה, עד כמה, עניים, הם המקורים הראשונים בידיעות ברורות ע"ד

שאול וביתו וכי רוב הספורים ממנו וממלכתו נושאים עליהם חותם ההגדה. אך כתוב אחד מצא חן בעיניו להכירהו בתור מקור היסטורי, שריר וקים, הוא הכתוב בשמואל (י"ד מ"ד): ושאול לכד המלוכה על ישראל וילחם סביב בכל אויביו במואב ובבני עמון ובאדום ובמלכי צובה ובפלשתים ובכל אשר יפנה ירשיע. בראשית הכתוב יחזה כמו אשור וקיום לשטתו, כי בחזקת היד לכד שאול את המלוכה על ישראל ובסדר האויבים, המפורשים אחרי כן, ימצא ג"כ סמני טהרה—הסטורית. אך ברוב חריפותו העלה, כי „צובה" היתה ממלכה קטנה מדרום לדמשק ומצפון לארץ עמון וכי ארץ־ארם, אשר בעבר הנהר, הנזכרת במלחמת דוד עם הדרעזר, הוא חלק ארם הקטן, שבארץ כנען על הר הלבנון „ועבר הנהר" נשתרבב „מעבר־הירדן־ימה" ובהשענו על העתקת השבעים ישנה את מטבע הכתוב באופן זה: וילחם סביב בכל אויביו במואב ובבני—עמון ובארם בית רחוב ובמלך צובה ובפלשתים.

ע"ד השערותיו המהבילות ע"ד השפעת האצטגנינות על מהלך הגדות—העמים, וכי האסטרולוגיה היא המפתח להשווי הנמרץ, שנמצא במסורות עמים שונים, וכי בדמות זער־אנפין נוכל להבדיל את גבורי— הירח מגבורי—השמש (ר"ל אלה אנשי—השם, אשר ההגדה טפלה עליהם איזה ממדות אלהי־השמש ואלה אשר הליכות אלהי־הירח להם) וכי „כריתת הראש" היא אחת הפעולות שהירח וגבוריו, בעלי דמות דיוקנא שלו, מצוינים בהן, וכי במטבעות העתיקות של העיר־בית־שאן־סקיטיפנלים—נטבעה תבנית אלהי הירח, אשר ראשו נכרת ממנו וחניתו בידו, ובקוים דקים מן הדקים יפרש רשתו גם על ההגדות המקבלות ע"ד שאול, אשר גויתו נתקעה בחומת בית־שאן, נשוב לדבר עוד בדברנו ע"ד הספר Astralmuthen der Hebräer Babulonier und Agulter לעדוארד שטוקקען, אשר הסב רעש גדול במחנה חוקרי קדמוניות העמים, ולפי דברי רבים עתיד הוא לברא תקופה חדשה בחקירות האלה. אך בכלל נוכל להעיר, כי ההשערות החריפות האלה חדורן קֹדם ללבונן, ובטרם עוד התבררו והתלבנו כראוי, כבר ישישו לקראתן תאבי־חדשות, מפני החדוד והחריפות שיש בהן. בנטותו אח"כ קו על הגזרה החדשה, אשר יצר לו ברוח מבינתו, ע"ד יסוד הממלכה בידי דוד ושבטיו הנודדים, יוצאי ערבות־הנגב שסביב לאדום ומצור—(muzri—) שהתפשטו למסעיהם מכבוש לכבוש עד נחלת השבטים הקולטוריים שבצפון לארץ ישראל, עוד תתחזק בלבו ההשערה, כי ארץ בנימין נלכדה בחזקת יד דוד, הנה בספרים שלפנינו רשומה המסורה, אשר יקראנה בשם „מסֹרת הנביאים", כי אחרי מות שאול נסוג אבנר שר צבאו אחור אל ארץ עבר הירדן וימלך את אשבעל אל ארץ הגלעד, וזה יתאים עם הנחתו, כי שאול היה גלעדי, ולכן באבדן הארצות הנכבשות שב בנו אל ארץ מכורתו. המלים „ועל האשרי ועל יזרעאל ועל אפרים ועל בנימין ועל ישראל כלו" הן לפי דעתו הוספה מאוחרת (שמו"ב ב' י"ח), אך בכ"ז יודה בגדל נפשו כי איננה קלוטה מהאויר, כ"א עוד לקוחה מזכרונות נאמנים, כי גם אחרי מות שאול עלתה לו לאבנר להחזיק מעמד בממלכת שאול עד בא דוד ויכריעהו ויגרשהו מעבר לירדן מזרחה. (את אשר תשוה לנו המסורה המאוחרה במעשה ידי

הפלשתים, רְבה כּלָה היתה=לפי דעתו=מעשה ידי דוד, כי אך ידיו ולא ידי הפלשתים השמידו את בנימין ויהרסו את ממלכת שאול). גם על המרד, שמָרד שבע בן בכרי בן הימיני בדוד, בהסָגרו באבל בית מעכה אשר בירכתי צפון, עלינו להביט כעל הנסיון האחרון, שנסה בנימין, להחזיק בידו את ממשלתו על שבטי הצפון, אחרי אשר כבר נסוג אבנר לארץ הגלעד. איזה רמזים ע"ז עוד נראים ובולטים גם במסרת הנביאים למרות היותה כלה תחת ההשפעה הידועה=המעריצה את דוד ואת הליכותיו. אם הספר „שמואל" ישים בפי שמעי בן גרא את שֵם החרפה „איש הדמים" על דוד, וגם דוד בעצמו לא יתמה על החפץ, כי בן ימיני מקללהו (שמו"ב ט"ז, ח', י"א), לא נוכל בשום—אופן להסכים עם התמימות המסרה=המאוחרת, אשר תבאר לנו זאת במות שאול בידי הפלשתים ועלות דוד ברצון זקני ישראל על כסא מלכות ישראל, כי עפי"ז היה דוד חף מפשע ובשום איפן לא היה איש=הדמים ואין כל משפט לבני הימיני לקללו.—ההנחה, כי התחוללו מלחמות א־כות בין דוד ובנימין, עד כי באחרונה נשמד השבט הזה, תוכל לפתר לנו גם את השאלה בדבר זמן בחירת ירושלים לעיר מלוכה ביד דוד ותעודתה, אם העיר נלכדה „מהיבוסי", עלינו לראות את הלכידה הזאת בחלק מכבישת נחלת יהודה, בהוראתה המצומצמת, אחרי מות שאול. „יהודה" נחשב עוד להשבטים „העברים", כלומר לאלה השבטים, שלא ישבו עוד בערים, בעוד אשר בעיר עצמה ישב שבט יותר קדמון ולכן חשבוהו „לכנעני". (ווינקלער הולך לשיטתו, כי לא היה כל הבדל גזעי בין העברים והכנענים, כי שניהם היו בני=שם, והמסורה המיחסת אותם לחָם מאוחרת וטנדנצית היא). אך גם שני השבטים לא נחשבו „לישראל", אשר גבולי הדרומי כָלה עם גבול השבט בנימין. אחרי הלכד העיר הבצורה הזאת נחשבה לבסים להתגרות שהחל דוד להתגרות= בבנימין=ישראל, ולכן עלינו לקבוע את לכידתה בראשית הימים שאחרי מות שאול או לחשבה לכה"פ לקץ כל הכבושים, שכבש דוד על דרכו מירכתי הנגב עד ארץ אגֻדת=השבטים הנקרא בשם „ישראל". מן העיר הזאת נלכד הצפון; ובהלָחץ אבנר אל ארץ הגלעד נהיתה ירושלים לעיר המלוכה לישראל, שנתאחד עם כלב—יהודה. למרות ערבוב הפרשיות, עוד נכרים הם איזה רשמים עד התאמצות אבנר להגן בעד שבטו נגד דוד, כמו המלחמות אצל הבּרֵכה בגבעון, שהיו בל"ס לא אחרי שכבר ישב אשבעל במחנים, כ"א לפני זה, בטרם נלחץ לעזב את ארץ בנימין ולנוע אל ארץ הגלעד. מלחמת דוד בהשבט בנימין לקחה כה את לב החוקר הגרמני הזה, עד אשר יחליט, כי גם מלחמות דוד בהפלשתים בעמק=רפאים (שמואל ב' ה' י"ז=כ"ה), אינו ענין לפלשתים, כ"א לבנימין, וכי אך בשגגת המעתיקים או בזדונם נשמט השם „בנימין" ויבאו „הפלשתים" תחתיו. ראשית דבר נראה, כי ירד דוד בראשית המלחמה אל המצודה, ר"ל המבצר, אשר בנה סביב למלא ולהיכלו בירושלים הלא רואים אנחנו מזה, כי ירושלים הנלכדה נהפכה לבסים התגרות, שהתגרה בבנימין ובפלשתים וכי מקום המלחמה היתה בארץ בנימין „מגבע עד באך גזר". אך לא כבד לנו גם לדעת את יראתו של המקום ההוא, כי בהאָמר: „ויעזבו—הפלשתים—שם את עצביהם וישאום דוד ואנשיו" ואחרי כן קרא=דוד

שם המקום „בעל פרצים", אז עלינו להבין זאת עפ"י ההשקפה המרכזית של הימים ההם, כי לכד דוד את העיר של, בעל„ פרצים" ויקח גם את הבעל בעצמו כיראָתו של עיר נלכדה ונהרסה סביב לירושלים. אך כי הבעל הזה לא היה מאלהי פלשתים וכי השם פלשתים הוא הוספה מאוחרת, יֵראה בדברים אלה: ע"ד האָרון במקדש בנימין וערך מסעו לירושלים בידי דוד כבר נתברר (ר"ל, כי הבאת הארון מבעל—תמר לירושלים היא כאות הסרת המלוכה מבנימין והנתנה לדוד ויהודה שבטו). המסורה כסתה במשאון את המאורע הזה למטרה מובנת: להראות, כי הארון הוא אחד מכלי ד' ומעולם לא היו שתי רשויות בבנימין וביהודה, ולכן העמידה את שילה במקום בעל-תמר כמקום, שממנו נלקח הארון, אך באמת לא היתה כל שייכות בין הארון מקדש בנימין ויראתו של יהודה, ועל הבאת הארון עלינו לראות כעל אות נפילה של שבט נלכד בידי עושקיו כח. והנה כאשר הובא הארון מבעל תמר והגלגל הנהרסות ירושלימה, קרה המקרה של מות עזה באחזו בארון, כאשר שמטו הבקר, ולכן קרא דוד למקום ההוא „פרץ—עזה" הלא נראה בזה טעם אחר וסבה אחרת להמקום הנקרא לפני זה „בעל פרצים". והנה הספור השני הולך אך אל לבידת בנימין, שמע מינה, כי השם „פלשתים" שבספור הראשין נשתרבב שם בטעות. אך את מצב הענינים האמתי, הנשקף לנו באספקלריא שאינה מאירה של ההגדה ע"ד „בעל פרצים", נחזה היטב, בשומנו לב ליחס דוד אל בנימין ובתי אבותיו. פרץ וזרח אחיו (שני בני יהודה, אשר ילדה לו תמר) עוד יתנו אותותם אותות, כי הם בני ימיני וכי יהודה—החדש מעשה ידי דוד בלע את חלקי בנימין, הנפרדים בחזקת היד, ויביאם אל קרבו, ובאופן כזה נוצרו שבטים שלמים מבתי האבות הנפרדים, גם נתפרדו בתי אבות קטנים בחזקת היד. והנה בהספור ע"ד דינה ושכם נמצא את „שמעון ולוי" בראשי יריבי-שכם במקום שלא פללנו למצאם; אך ממקום נפלא אחד נדע, כי בימי קדם ישב—שמעון, השבט הנודד, בצפונה של יהודה או בארץ בנימין העתיקה של שאול, קרוב לשכם. הפסוק כ"ד בדהי"א ד' יאמר: „בני שמעון נמואל וימין, יריב, זרח שאול. ואם נשוֵהו אל הכתוב בשמות ו' ט"ו: „בני שמעון ימואל וימין ואהד ויכין וצחר ושאול (בן הכנענית)", נראה, כי בעלי שני הספרים השתמשו בכתב יד עתיק ומטשטש, ומה שראה בו זה לא ראה זה, בהמלים „נמואל או ימואל וימין" עוד כִּוְנו בעלי שני המקורים איש לדעת רעהו, אך אחרי כן נמצאה איזה מלה מחוקה, אשר בעל דבה"י דלג עליה ובעל הס' שמות קראה „ואהד". המלה הרביעית היתה מטשטשת, עד כי יכול האחד לקראה „יריב" והשני „יכין". המלה החמשית „זרח" או „צחר" והמלה האחרונה „שאול". ואז קם איזה מעתיק, שחפץ להבדיל בין בית האב השמעוני והמלך „שאול", ויוסף משלו „בן הכנענית". והנה החוקר הזה דכל רז לא אנס לו וגם מלתא דאיהו לא חזה מזליה חזה, הריח ברוח מבינתו, כי הנוסח האמתי של הכתב המטושטש, הוא כפי בעל הספר דבה"י, אשר אמנם עלתה בידו לכַּוֵן אל הקריאה הנכונה, אך שגה בבאור הענין ולא הבין את תכן הכתב ותעודתו. בכתב הזה היתה מסורה קדְמה ע"ד מסע בני שמעון מצפונה של יהודה לארצות הנגב וקריאתו הנכונה תהיה בְּנֵי שמעון נָסְעוּ אֶל יָמִין... [בְּעֵת] יָרִיב זֶרַח שָׁאוּל-כלומר כי בני

השבט השמעוני נסעו לארצות הנגב, בעת אשר לחם שאול וירב את משפחת זרח. או אולי צריך לקרא „יכין" תחת יריב (כמו בשמות ו' ט"ו) ואז תהיה הוראת הפעל הזה כמו בשפת אשורית" יָכִּין" (Ukin constituiren) בשם סרגון (Sarrú ukin), אשר כה יקרא המלך סרגון על הכינו והקימו את הסדרים הישנים בארץ ממלכתו, ולפי"ז ירצה לומר, כי בני שמעון עזבו את ארץ מגוריהם, בעת אשר שאול הֵכין ויאחד את זרח עם יתר בתי האבות, אשר סִפַּח בחזקת היד אל בנימין-החדש יציר כפיו (פלאי פלאים!). הלא נראה מן המקור הזה, כי שמעון ישב בצד זרח ויעזב את משכנותיו, בעת אשר לכד שאול את הארץ ההיא ברצותו להכין את בנימין שבטו, כאשר הכין דוד אח"כ את יהודה. השייכות שבין שמעון ובנימין מבצבצת ועולה בשווי השם שמעי (בית אב שמעוני דהי"א ד' כ"ו) ששמו כשם שמעי בן גרא, אחד מיריבי דוד ואיש ימיני. על פי ההשערות האלה נוכל לשות לנו תמונה כזאת מהרכבת בתי אבות העברים לשבטים והפרדתם בידי גבורים, לוכדי ארצות ומיַסדי בתי מלוכה כשאול ודוד: פרץ, זרח ושמעון ישבו בחבל ארץ יהודה הצפונית עד העיר שכם, בעת אשר לכד שאול את הארץ. שמעון עזב את משכנותיו וירחק נדוד לירכתי הנגב, אך פרץ וזרח התלכדו אל יתר המשפחות השונות, שנספחו אל השבט בנימין בימי שאול. בתור חלקי השבט בנימין נכבשו אח"כ בידי דוד ויספחו אל השבט יהודה, ויען כי לא היו בני-ימיני ואך בימי דור אחד הָדבקו אל בנימין, לכן לא כבדה העבודה על דוד להפרידם משבטו של שאול ולהרכיבם אל משפחות יהודה.

הערה לצד (107) אל השמות השונים של העיר קרית-יערים נוכל להוסיף גם את השם „שְׂדֵי-יָעַר", שנקראה לדעתי העיר הזאת במזמור קל"ב בתהלים. ובהיות המזמור הזה נכבד לענין שלפנינו והמבארים לא ירדו עד עתה לסוף דעת הכתוב: „הנה שמענוה באפרתה, מצאנוה בשדי-יער", הנני לחַוֹת את דעתי בבאור מזמור קל"ב בכלל והפסוק הנ"ל בפרט. כבר העירו ע"ז רוב המבארים החדשים, כי תכן המזמור הוא כעין פשרה בין בית-דוד שבימי זרבבל והכהונה הגדולה, שרָבו איש ברעהו בראשית ימי הבית השני ויד הכהונה היתה על העליונה, מפני שלפי מצב הענינים אז לא היה כל צרך לעם בבית-דוד, בעוד אשר כבוד הכהונה הגדולה היה חדש עמדה בראשית ימי הבית השני כמו במקדש שלמה. לכן יתאמץ בעל המזמור להראות, כי גם בבית-המקדש יש לבית דוד זכות ויפוי כח כמו לבית צדוק, ולכן טוב לשני הבתים להתהלך יחדו בשלום ובמשור. הפסוקים ט' ויו"ד עולים בקנה אחד עם הפסוקים ט"ז וי"ז להראות, כי אמנם „כהניך ילבשו" צדק וכו', „אך „בעבור דוד עבדך, אל תשב פני משיחך!" ואם גם „כהניה אלביש ישע", אך „שם אצמיח קרן לדוד, ערכתי נר למשיחי. אויביו אלביש בשת ועליו יציץ נזרו". אך בהכתוב: הִנֵּה שְׁמַעֲנוּהָ—את מלוכת בית דוד—בְּאֶפְרָתָה היא בית-לחם, בסגנון הכתוב במיכה ה': ואתה בית-לחם אפרתה וכו' ממך לי יֵצא להיות מושל בישראל—מְצָאנוּה—את הארון ואת תעודת הכהונה הגדולה שנזכרו בפסוק ה'—בשדי-יָעַר. ור"ל, כי הכהונה של בית-צדוק, שהחלה מיום העלות דוד את הארון מקרית יערים אל עירו החדשה (כי בשילה היתה משפחת

כהנים אחרת, שהתיחשה לבית איתמר) והמלוכה של בית-דוד, שמוצאה באפרתה, הלא הן כמו נולדו בזמן אחד ולכה"פ בימי דור אחד, ולולי דוד שקם למושל, כי אז לא היתה גם הכהונה לבית-צדוק, ולכן טוב להם לשבת יחדו בשלום.

X

ולבנימין אמר ידיד ה׳

אם נאספה בידינו את כל השערות השונות של ווינקלער. למען תהיינה לציור אחד שלם בכל פרטיו, אז נשתומם בכלל על הנטיה המוזרה, שכל החוקרים הגרמנים בכלל והחוקר שלפנינו בפרט מצוינים בה, להקל במסרת ישראל שלא לצרך כלל וכלל, פשוט, מפני אהבת החדשות ולהרעיש עולם בהשערות מרעישות. יסוד כל היסודות, שהוא כמעט בעמוד התָוֶך לכל השערותיו, והנחות יתר מבקרי המקרא, כי הכנענים היו בני-שם ואף לאיזה צרך ומגמה עשום לבני חם—, מתנגד למסרת ישראל, הזהירה מאד בעניני יחש, ובשום אופן אינה חשודה לערב מין בשאינו מינו. והנה על פי ההגיון על המוציאים להביא ראיה ולא על המוחזקים; וכיון שאין להחוקרים האלה כל ראיה מכרַחת על שמיותו של גזע הכנענים לבד דִמְיון שפת כנען אל יתר לשונות בני שם,—כל דבריהם והשערותיהם אינם אלא בדותא. כי שפת כנען הקדומה, שהיתה על פי מסרת ישראל בל"ס אחת מלשונות בני חם וקרובה לשפת מצרים, יכלה ברבות הימים להשָכַח ע"י שטף לשונות העמים השֵמיים שעבר עליה, לא יוכל כל חוקר לחשב לאחת הנמנעות, ומה גם, כי אך מעטים הם הזכרונות, שנשארו לנו מהשפה העתיקה ההיא, ולכן לא ראינו אינו ראיה ולא נוכל להחליט, עד כמה עוד נודעו בה עקבות שפת קפטית הקדומה ועד כמה נדחו היסודות הישנים, מפני החדשים, אם אך נַסִיע את היתד הזה, שתקעו מבקרי המקרא במקום לא נאמן, בראשית תולדות ישראל, אז יפול גם כל המשא שעליו והרבה מהשערותיו של ווינקלער ישא רוח. אם גם יסכים החוקר החפשי לתקונו בדבר „בעל-תמר" שבנה שלמה, הלא יראה מזה, כי לא היתה כל סבה מוצאת לבן-דוד להַסתיר ולכסות במשאון את המקדש-העתיק של בנימין, וכי בידיו שב שלמה וַיִבן את העיר וגם את שמה לא הֵסֵב לשם-אחר. הלא נָטַל על בן-דוד להזכיר ולא להשכיח את השם אשר קרא אביו לעיר הנלכדה „בעלי-יהודה" לסמל משרת השבט המושל? ובשום אופן לא-ימצא כל חוקר ומבקר איזה מגמה וטנדנציה במעשה שלמה זה לעורר נשכחות ולחַדֵש נעורי בנימין ומקדשיו כקדם! ואם גם נאמר כי הַשֵם „תמר" הונח בראשונה על העַשְתָרות, צריכים אנחנו להחליט, כי „תמר" היתה מימי קדם אלילה—לכנענים בני חם ואח"כ נשאר השם מפני-ההרגל כשם נקבה אח"כ גם לישראל, כרוב השמות, שכבר התרוקנו מתוכם והוראתם הראשונה, ובכ"ז יוסיפו להתקים בשדרות הדורות. כי עבדו שבטי ישראל

את הבעלים ואת העשתרות, הוא דבר גלוי בכה"ק ולא להשערותיו של ווינקלער אנו צריכים לזה; אך יביא ראיה, כי היו אלילים מקוריים לשבטי ישראל בימי קדם, נגד דברי החוזה הקדמון—אלבא דכלא עלמא—הושע, אשר בדברו על העגל יאמר:

כִּי מִיִּשְׂרָאֵל וְהוּא חָרָשׁ עָשָׂהוּ
וְלֹא אֱלֹהִים הוּא כִּי שְׁבָבִים יִהְיֶה עֵגֶל שֹׁמְרוֹן (הושע ח׳).

אשר הפשט הפשוט בזה יעיד לעצמו, כי החוזה יתמרמר ביחוד על עבודת-העגל, באשר היא ממקור ישראל ולא לקחוה מיתר העמים. ומכלל הן אתה שומע לאו, כי לבד עבודת העגלים המקורית לא היו אלילים מקוריים לשבטי ישראל, כי אם יש אשר עבדו את אלהי העמים. ומדוע לא יֵרָאו ולא יִמָּצאו בשמות העצם של בני הימיני שנשארו בכה"ק אף שם אחד לזָכָר מחֻבָּר עם „ארון" או „אהרן" ושם נקבה „תמר" או מחבר לתָמָר? כאשר אדמה תוכל זאת הראיה האחרונה בעצמה לשום לאַל ולבַטל את כל דברי ווינקלער והשערותיו הנפתלות בענין זה, אם נשים אל לב, עד כמה שמו העמים הקדמונים, המתהללים באלילים, להם לחק להזכיר שמות אלהיהם על בניהם ועל בנותיהם. גם הראיה אשר יביא, כי משכן—שלה נעשה בידי דוד, מפני שירבעם קם ויחדש את בית-אל ואת דן ולא את שלה, בטלה היא מעקרה לפי דברי בפרק „יתר דברי יהודה", כי שלה היתה אך „משכן ואהל"—מקום מקדש לשבטים נודדים, בטרם נאחזו בארץ נושבת. ומדי דברי בזה תתחזק בקרבי ההשערה, כי „שלה" או „שַׁל" הם בני שרש אחד עם השם „שִׁלְיָה" (דברים כ"ח, נ"ד ובתלמוד) והוראת השרש תהיה לפי זה עָטֹף או כַּסֵּה „ושלה" היא כמו מעטפה או אהל *) ובאופן זה נוכל גם לבאר את הפסוק: „ויכהו על הַשַּׁל" (שמואל) כלומר, כי עם הארון נשאו ג"כ את „הַשַּׁל" או האהל ואצל הַשַּׁל הזה מת „עזה", בשלחו ידו בארון; ובעל הספר בחר בבְנָנה בשם „של" להראותנו כי הוא הוא הארון „שבשילה"**). גם השקפתו ע"ד השופטים ושלילתו מהם כל ערך הסטורי היא בלתי—צודקת בלא כל ספק. המלחמה ע"ד פלגש בגבעה נזכרת בס' הושע—, אשר לפעמים בר סמכא גדול הוא גם בעיני הגרמנים מבקרי המקרא—כדבר נודע ומפורסם באומה מאד, עד כי יביאנה כמוסר—השכל להעיר בה למוסר את קהל שומעיו מבני-ישראל, אשר סרו למשמעת מלכי ישראל ויהיו רחוקים מהטנדנציה הדודית „מִימֵי הַגִּבְעָה חָטָאתָ יִשְׂרָאֵל שָׁם עָמָדוּ לֹא תַשִּׂיגֵם בַגִּבְעָה מִלְחָמָה עַל בְּנֵי עַלְוָה" (הושע י' י"ט) ר"ל כי ישראל חָטאו בימי החוזה כמו בימי הגבעה אך אז „עמדו שם" כלומר נקהלו אליה כל השבטים לעשות מלחמה עם בני עַולה, אך עתה לא ישיגם איש בגבעה, אם יחפץ לקרא מלחמה על עושי

---

*) ועפי"ז יהיה הקרב שבין הפעל השלה-הבטח על שקר (מ"ב ד', כ"ח) והשם „שלה" דומה להקרוב שבין הפעל „בגד" בהוראתו הידועה והשם „בגד", כי בשניהם „התעטף" נרדף אל „רמה".

**) אך מדברי חזקיהו אל הכהנים והלוים: בני אל תשלו", נראה, כי השתמשו בפעל „שלה ביחוד לציין איזה התרשלות ושגגה בעבודת המקדש. (ועיין משפט האורים).

נבלה, כי גבעה התפשטה על כל הארץ. והנה אז גם לא נזכר במלחמת הגבעה שֵׁם השבט שהיה אז בראש יריבי בן ימין, בכ"ז נדע ממקום אחר, כי אם אמנם „יהודה עלה בתחלה" למלחמה, אך השבט אפרים היה ראש השבטים שנלחמו עם בנימין וממנו היתה שומה לעשות שפטים באנשי הגבעה ולהשמיד את בנימין. ראשית דבר נדע (מהמקימות שהבאתי למעלה ומההערות שהעיר גם ווינקלער), כי גבול בנימין הוסג ביחוד בהר אפרים, והרבה ערים, שבראשונה נחשבו לבנימין נסבו אח"כ לאפרים, א"כ לא תוכל מלחמת הגבעה להחָשב כפרצוף הגדיי לעלילות דוד נגד בנימין, כי לדוד לא היתה כל סבה מוצאת להעביר את נחלת בנימין לאפרים. וגם מהספור שבמכירת יוסף כסמן לבנים נחזה, כי יוסף צוה לאשר-על-ביתו (ר"ל הכהן שבמשכן שלה הנקרא בשם אהל-יוסף). לשום את הַגְּבִיעַ באמתחת בנימין החף מפשע למען התגולל עליו ולכבשו לעבד, בעוד אשר יהודה דבר עליו טובות ויאמר: „ישב נא עבדך תחת הנער עבד לאדוני". הרמז הזה מובן לכל משכיל, כי בעלילה באו בני-יוסף על בנימין במעשה הגבעה וכי ברצותם להשתרר על השבט הסבו את הדבר להאשימו רב יתר מאשר חטא. ואם גם נסכים אל ווינקלער כי איזה מבתי האבות, אשר ליהודה, נאחזו בימי דוד בערי בנימין, שנלבדו מהפלשתים, כאשר נראה למשל בצרעה ואשתאל ערי הדני, שנהשבו אח"כ ליהודה, בכ"ז אך עקש ומתעקש יתאמץ להכזיב את הערך ההיסטורי של מלחמת הגבעה, אשר אז גם לא נדע לקבוע את זמנה אל נכון, אך בכ"ז, ברור, כי היתה בימי שפוט השופטים, בימים שהשבט אפרים התנשא על כל השבטים. וע"ד „תמר" העלובה, אשר בשום אופן לא יאבה ווינקלער להסכים כי הוראתה פשוט עץ התמר רם-הקומה ויפה התאר, (ולכן הונח השם לאשת-חן, כמו שנמצא בשה"ש „זאת קומתך דמתה לתמר") כ"א באלילה אַסְתַּהַר ימצא חפץ, על היותה מחברת אל בעל בשם העיר בעל תמר, יש עוד דברים להעיר. כבר העירותי כי מקום הספור ע"ד יהודה ותמר היה בשפלה שעל גבול ארץ פלשתים מפני שהערים עדלם, כזיב או אכזיב, עֵינַיִם או עֵינָם הערים שעבר בהן יהודה עם רעהו העדלמי כלן היו בשפלה (יהושע ט"ו ל"ג-מ"ד). לכן נראה כי גם העיר „תמנת" הנזכרת בפרשה ההיא אשר מצאה חן בעיני ווינקלער לתלות עליה את כל יצירי דמיונו, היא העיר תמנת אשר לפלשתים (שופטים י"ד) ולא תמנת-סרח מקום קבר יהושע בהר-אפרים. וע"ד הדמיון שבין סרח-וזֶרח נוכל להחליט בטח, כי בקורי עכביש יסודו. כי נעלה מעל כל ספק שעקר השם היה תמנת-חרס כמו בשופטים (ב', ט'), מפני שחרס הוראתו „שמש", וסֶרח הוא אך חלוף האותיות של חרס כמובן. וע"ד ההשערה, שיש איזה רמז במעשה יהודה ותמר אל ההתחברות שבין משפחות יהודה ובנימין והשתנות שם העיר בעל-תמר לבעלי-יהודה, נוכל להעיר, כי היא אמנם השערה מחֻכָּמה, אך אין בזה לא ראיה, ולא מעין ראיה לכל ההחלטות המהבילות של ווינקלער מול הדברים שבררתי ע"ד השבט יהודה, הֻדְחפו ע"י הפלשתים אל ערבות הנגב ושובו אח"כ בלוית רבות מיתר משפחות הנגב בימי דוד, אחרי שהכה את הפלשתים ויכניעם, אל מקומו הראשון, יובן מאליו, כי בימי דוד יכלו בתי אבות יהודה, המרבים

באוכלוסין, לקחת עמדתם בערי בנימין שלכדו מידי הפלשתים. וגם בערי הדני שהיו כרבן בידי הפלשתים ואח"כ הושבו לישראל בידי דוד, ומההתחברות, שבין משפחות יהודה ומשפחות-בנימין, שישבו יחדיו, נוצרו משפחות חדשות, כמו שנראה מלוח המתיחשים שבס' דבה"י, שהבאתי בפרק העבר. העיר „בעל תמר" היתה בל"ס בראשונה אחת מערי הכנעני ובה עבדו באמת לתמר או אסתהר, אשת-הזמה, וכאשר נלכדה העיר בידי בנימין, היתה העבודה המתועבה הזאת לפעמים לפח לבני השבט, כמו שיש בס' שופטים, כי עבדו בני ישראל את הבעלים וילכו אחרי אלהים אחרים מאלהי העמים אשר סביבותיהם. ברבות הימים נקראו משפחות בנימין, יושבות בעל-תמר, ע"ש עיר מושבן, אף כי לא עבדו אה העשתרות, והן הן המשפחות שהתערבו במשפחות יהודה בימי דוד, שאז רבה התנועה בין השבטים השונים מנגב לצפון והארץ החליפה לפעמים את יושביה, כמו שנמצא בדהי"א (ד' ל"א), כי בני שמעון ישבו בעריהם עד מלך דוד. ועל המאורע הזה בקורות הבנים יש איזה סמנים בולטים במעשה יהודה עם תמר כלתו. תמר היתה באמת אשת מצנעת-לכת ומאהבתה את זכר בעלה, המת בלא בנים, היתה שומרת יבם ותחפץ להנשא לשלה בן יהודה. אך יהודה לא חפץ למלא חפצה, „כי אמר פן ימות גם הוא כאחיו", סמן לבנים בימי הגבעה שאז דאג השבט בנימין לקיומו ולבל ימחה שמו מישראל, אחרי אשר נשמדו כל הנשים בעריו, ובני יתר השבטים נשבעו לבלתי תת מבנותיהם לבנימין לאשה ועל עון חלול שבועה שפטו משפט מות... אז הערימה תמר ותתחפש ותולך שולל את יהודה, עד אשר מבלי-דעת מלא את חפצה להקים לה זרע: היא חטיפת הנשים מן המחוללות בשלה, שביניהן היו בל"ס רבות מבנות יהודה. „פן ימות גם הוא כאחיו" בא ללמדינו, כי יען השבט יהודה עלה בתחלה הגבעתה למלחמה, ולכן רבו בל"ס הנופלים במלחמת הגבעה משבט יהודה, מאשר נפלו מיתר השבטים. והנה בפרק העבר הפרזתי כמעט על מדת בנין האב של מעשה האבות, בהעירי על איזה דמיון שבין שֵׁלָה ושִׁלֹה — ועתה מצאתי סמוכין לזה בהכתובים בנחמיה (י"א ד' וה') שמהם נראה, כי בירושלים ישבו מבני יהודה ומבני בנימין: „מבני יהודה עֲתָיָה וכו' מבני פרץ ומעשיה בן ברוך וכו' בן השלוני" וגם בספר דבהי"א (ט' ה') יש „ומן השילוני עשיה הבכור ובניו", הלא נראה כי נשתרבבו שִׁלֹה ושֵׁלָה גם בנקודם „שִׁילֹנִי", הנגזר מהשם „שִׁלֹה, יָבֹא תחת שלני מהשם שֵׁלָה. ביחוד ראוי לשום לב אל התמימות של הספור, כי בראשונה הֻגד ליהודה לאמר: „זָנתה תמר כלתך וגם הנה הרה לזנונים" ויהודה כבר מצא את עונה לחרץ עליה משפט מות בשרפה, עד אשר שלחה לו את החתמת והפתלים והמטה, ואז הכיר, כי באמת לא זנתה וכי הריונה בא לה ממנו. כמו נמצאו אנשים, שהיו מרננים אחרי בני הימיני, יושבי בעל-תמר, כי הם מעלו מעל באמונת-ישראל ויזנו מאחרי אלהיהם כמדרשו וכפשוטו, כי עבודת העשתרות היתה בזמה, כנודע, ולכן התחפשה תמר לקְדֵשָׁה, כלומר לאחת הכהנות בהיכל העשתרת. אך באמת לא היו ידים להעלילה ההיא, ואך דבת שוא הוציאו עליהם כי „תמר" היתה נאמנת עם אלוף נעוריה ולא מעלה בן מעל. דמיון לזה יש בהספור ע"ד המזבח הגדול

שבנו בני ראובן וגד בעבר הירדן, אשר בראשונה חשדום השבטים בעבודה זרה, ואח"כ נוכחו, כי חפים הם מפשע (יהושע כ"ב ל"ג). הדברים האלה הם כמו מחאה גלויה נגד אלה שבאו בעלילות דברים נגד בנימין, באמרם כי עבד את העשתרת ויהי נצמד לתועבותיה. „הערבון" אשר בקשה תמר מיהודה, יזכירנו את „הערבות" אשר ערב יהודה את בנימין לפני אביו כאמור: „כי עבדך ערב את הנער מעם אבי" (בראשית מ"ד ל"ב). אך ביחוד ילך לבנו אחרי שלשת הדברים שבחרה תמר לערבון, החתם היה לפעמים סמל האהבה והידידות והברית הכרותה בין רע ורעה כמו (בשה"ש ח' ו') „שימני כחתם על לבך, כחותם על זרועך". ועוד יש בזה גם איזה רמז-נסתר מלא חדוד, כי את החותם נשאו על פי הרוב על היד הימנית „כי אם יהיה כניהו בן יהויקים מלך יהודה חותם על יד ימיני" (ירמיה כ"ב כ"ד). ומה טוב ומה נעים היתמו של יהודה על ימין תמר כסמן לבן-ימין. גם „הפתיל" או „הפתילים" שרשו ותעודתו-לחבר ולקשר. „והמטה" הוא רמז לאחדות-הגזע ולכן נקרא „שבט" בשם „מטה", כי כמו שיפרד העץ לענפים ודליות, כן יתפרד העם לשבטים ומטות, כלומר משפחות שונות.

הערבון המשלש הזה הוכיח ליהודה את משוגתו, כי אמנם צדקה תמר ממנו ובכ"ז לא יסף עוד לדעתה. ואם נעתיק את דברי הרמז הזה לשפה פשוטה ומובנה, יצא לנו הרעיון הזה, כי נוכח יהודה, כי בני הימיני הם בני גזע אחד עמו וגם אמונתם היא אמונת אל-אמת ואך למראה עין התחפשה תמר ותתכס בצעיף, עד כי חשבוה לא בצדק לזונה או קדשה. ואמנם כל הרמזים האלה שיסודם באשות וחתון, עולים יפה מאד אל הענין, כי העיר „בעל-תמר" בארץ בנימין נהפכה „לבעלי-יהודה" שהיא גם קרית-יערים, וארבע משפחות ממשפחות יהודה, שמהן יצאו גם המשפחות שנושבו בצרעה ואשתאל (דהי"א א' י"ג) החלו לשבת בה יחד עם משפחות בנימין; יען השם „בעל", הנרדף ג"כ אל „איש" ואלוף נעורים, יתאים מאד אל כל המאורע.

על פי הדברים האלה אוצרת בקרבה הפרשה ל"א (בס' בראשית) ידיעות נכבדות מאד בקורות יהודה העתיקות ע"ד רדתו או הלחצו אל ערבות הנגב יחד עם „הירה העדלמי", שהוא רמז לפלשתים, ושובו אח"כ אל נחלת הצפון עד העיר שילה והאחזו ברבות מערי בנימין, כאשר בארתי. והנה הקורא הנבון ההולך בעקבותינו בכל החקירות שהזכרנו, יבין מדעתו, כי אין יסוד להשערה המרעישות של ווינקלער ע"ד מקדש-בנימין והתאמצות סופרי הזכרונות שבחצר דוד לכסות כל זאת במשאון, כי הלא רואים אנחנו כי קרעים גזעיים אינם מתאחים לעולם בבתי האבות העברים, יושבי ארץ כנען, „וישכב" יוכיח, (כאשר הבאתי בפרק „שכם אחד על אחיך") לכן נראה מההרמוניה הכללית של קרבת השבטים איש לרעהו, כי לא היה הבדל גזעי ומקורי—גם בעבודת האלהים ביניהם. וכי האמת יורה דרכו, כי עבודת הבעלים בכלל ועבודת בעל-תמר בפרט היא מולדת חוץ מהכנענים, שהיו רחוקים גם בגזעם גם בהלך נפשם משבטי ישראל. וע"ד השערות ווינקלער הנפתלות בענין בעל-פרצים ופרץ עזה בחפצו לשים את בנימין תחת הפלשתים—חדשות, שהן באמת לא להועיל כ"א למחסור, נוכל להביא ראיה נאמנה,

אשר תבטל את כל ההתחכמות הזאת. הנה ישעיה יאמר בחזיונו הנשגב „הוי עטרת גאות שכורי אפרים" (ישעיה כ"ח): כי כהר פרצים יקום ד' כעמק בגבעון ירגז, לעשות מעשהו זר מעשהו ולעבוד עבודתו נכריה עבודתו. הלא נחזה כי המלחמה על הר-פרצים—או בעל פרצים—ובעמק בגבעון היתה אך מלחמת ישראל בפלשתים, כאשר אראה ביחוד בפרק „עטרת גאות שכורי אפרים". השערה המהבילה ע"ד הפסוק בדה"י הנ"ל: ובני שמעון נסעו או נעו אל ימין בעת יריב זרח שאול—כשהיא—לעצמה איננה שוה גם לטפל בה מפני שהיא כדרשה של דופי ממש, ועל כגון דא אמרי שבקא לרויא דממילא נפל; אך בכ"ז אוכל להביא איזה השערה מתכם צרפתי אחד אשר קיימה הוא בטיל דברי ווינקלער בזה. בספר דבה"י יש, כי בימי חזקיהו מלך יהודה פרצו משפחות בני שמעון לבית אבותיהם לרוב וילכו למבא גדור עד למזרח הגיא לבקש מרעה לצאנם וימצאו מרעה שמן וטוב, והארץ רחבת ידים ושוקטת, כי מן חם היושבים שם לפנים ויכו את המעונים היושבים באהלים ויחרימום וישבו תחתם. וחמש מאות מבני שמעון הלכו להר שעיר ויכו את שארית הפלטה אשר לעמלק וישבו שם עד היום הזה.

והנה הח' גראֶטץ ישער, כי דברי ישעיה (כ"א י"א) משא דומה. אלי קורא משעיר: שומר מה מלילה? שומר, מה מליל? אמר שומר: אתא בקר וגם לילה. אם תבעיון בעיו, שובו אתיו!" הולכים הם על בני-שמעון, אשר הרחיקו נדוד בימי חזקיהו לארץ שעיר, ולכן יעוררם החוזה, אשר הי בימים ההם בדבר ד': „אם תבעיון בעיו, כלומר, אם תחפצו, אם יהיו לבב געגועים אל ארץ מולדתכם „שובו אתיו"—ר"ל שובי אל ארץ מולדתכם. וה"ח Dary ישער מצדו, כי המושל משלים „למואל מלך משא" אשר יסרתו אמו ותזהירהו נגד אהבת הנשים והיין (משלי ל"א) היה אחד מנשיאי השמעוני, אשר הלכו להר שעיר, כי דומא ומַשָּׂא היו ארצות קטנות הקרובות זו לזו (בראשית כ"ה) וכאשר נדע מדברי ישעיה הנ"ל כי בני שמעון ישבו בדומא, לא רחוק הוא גם לשער, כי פרשו את כנפם גם על מַשָּׂא וילכדוה כלה או חלק ממנה, ובהיות השם „למואל" קרוב הוא אל „נמואל"—בחלוף דטלנת—שם בית האב הראשון לשמעוני, נוכל לאמר, כי השמעוני הזה הוא הנקרא בשם מלך משא, ומה גם כי בימי חזקיהו היה מסע השמעונים להר שעיר ובימיו העתיקו משלים רבים ממשלי שלמה (משלי כ"ה). ואם נוסיף לזה גם את „נמואל" ודתן ואבירם בני אליאב בן ראובן, אז לא נפון עוד, כי לא נוכל להפוך את נמואל שבין בני—שמעון לנסו—אֵל.

והנה ע"ד עלילות שמעון ולוי בשכם, שבמעשי האבות, כבר כתבתי בפרק „שכם אחד על אחיך" כי השבטים הנודדים, שלא המירו עוד את מרעה הצאן בעבודת האדמה, נשארו נאמנים למסרת אבות ולא תעו אחרי הקולטורה הכנענית כתעות השבטים עובדי האדמה. ואחרי שנדע, כי השבט השמעוני לא חדל מנדוד עד ימי חזקיהו. לא נתפלא עוד על אשר במעשה האבות נלוה תמיד אל לֵוִי, ובברכת יעקב יחָשב גם הוא כאויב ליוסף „וברצונם עקרו שור" כי השור הוא סמל עבודת האדמה ובעיני הושע נחשבה עבודת העגלים כפרי ההשפעה הכנענית על אפרים. „אפרים, כאשר ראיתי לצור

שהולה בנוה". „כנען בידו מאזני מרמה", וברצותו להעיר בלב אפרים את האידיאלים הלאומיים מימי קדם, לא נתקררה דעתו, עד אשר נבא, כי עוד יושיבם באהלים כימי מועד. הדברים האלה הם פשוטים ומובנים כל צרכם עד אשר יש להשתומם על אלה המתחכמים אשר יעמ'ו בזֵעת אַפַּים להראות ההפך, כי שבטי ישראל הם כנענים מלדה ומבטן והבעלים היו אליליהם מעולם, ואף בכח היצוני ובחזקת היד כפו עליהם את אמונת האחדות, שהיתה מולדת חוץ. בצדק ובמשפט נוכל להשתמש בפתגם הנודע של הפלסוף הקדמון Codito, ergo Sum „הנני חושב, שמע מינה, כי הנני נמצא" להענין שלפנינו הלא רואים אנחנו כי אמונת ישראל נבדלת הבדל נמרץ מאמונת שבטי כנען. וכי בבֹא גולי יהודה ובנימין ויתקרבו אל הבבלים התעורר בקרב הטובים שבהם נגוד עצום וריאקציה עזה נגד הקולטורה הבבלית, (וזאת היתה באמת הסבה העקרית של שיבת ציון ותחית הלאום), א"כ עלינו להחליט כי „המחשבה המיוחדת" היא „פרי עצמיות או מציאות-מיוחדת", וכי קורות ישראל נבדלו עוד בראשיתן מקורות ילידי כנען, כאשר תספר לנו מסורת ישראל, שֶׁבָּלָה מַתְאִימה ויְשָׁרה ורחוקה מהתחכמות וטנדנציה והם בעלי בקרת המקרא—יבקשו חשבונות רבים וברֹב פלפוליהם יעלו ההפך. והאחרון הכביד, הוא ווינקלער אשר במדה שיקרב את שבטי ישראל לכנען, ירחיק את בנימין מיהודה ויעשהו לעובד עבודה זרה מעולם. ואחרי כן יפריד גם את יהודה לחלקיו וימצא גם בהם אלילים מקוריים מימי קדם. אם כן הלא יגדל הפלא, „איזה הדרך עברה רוח המונותאיסמוס (אחדות-הבורא) על אלה השבטים פליטי כנען, ומי נתן להם כח מקורי כזה להתנגד לא אך לכנענים אחיהם המשכילים, כי גם למוריהם ומאיריהם הבַּבְלים, שהיו אבות הקולטורה העתיקה של כל עמי קדם? שאלה היא ותהי לשאלה! והנה בפרק „אפרים ומנשה, או בית יוסף" העירותי ע"ד המשפחה „בריעה" באפרים, אשר אביה נולד בעֵת יָגון ואבל, אחרי שנהרגו אחיו הגדולים בידי אנשי גת, ולכן נקראה גם בשם הזה „כי בְרָעה היתה-אשתו-בביתו" (דהי"א ז' כ"ג) וכי „בְרִעָה" נחשבת ג"כ לאחת המשפחות בבנימין, אשר הבריחו את יושבי-גת (שם ח' י"ג). הזכרונות העתיקים האלה שבספר היחס בדבה"י יַראונו, כי סבות חצוניות כמו התנפלות הפלשתים, פעלו על התאחדות בתי האבות והתפרדם. מה שיתאים עם שטתנו בכלל, וכי ההתחברות שבין בנימין ואפרים בני רחל היתה בראשונה יותר חזקה מאשר נהיתה אח"כ ברבות הימים. עדים הם גם הכתובים: מִנִּי אֶפְרַיִם שָׁרְשָׁם בעמָלק; אחריך בנְיָמין בעֲמָמֶיך (שופטים ה' י"ד). לפני אֶפְרַיִם ובנימין ומנשה עוררה את גבורָתך ולכה לישועתה לנו (תהלים פ"א), כי בימי קדם נחשבו „בני רחל" כמעט לבני שבט אחד. ולכן השכיל אסף המשורר הנשגב, הבוחר על פי הרוב את נושא מזמוריו מקורות ישראל העתיקות, להציג את בנימין בין אפרים ובין מנשה. להראית כי מלפנים היו שלשה שבטים הבאים כאחד. וגם במזמור ס"ח יציב המשורר גבולות לשבטים שונים וביניהם גם בנימין, וכל זה ישא בד בבד עם המסורה הידועה, כי בנימין הוא צעיר השבטים, אשר נולד בארץ כנען בעוד אשר כל השבטים נולדו בחרן. והנה כנראה צדקו דברי המבארים את „ימין" כמו „דרום" ע"ש הולדו בדרומה

של א"י כי כן נראה ממשמעות הכתוב. אך ראוי לשים לב, כי נמצא לפעמים את גבורי השבט הזה בתור „אטרי יד ימינם": גם אהוד גם גבורי הגבעה היו אטרי יד ימינם, ובדעתנו, כי בין הקולעים באבנים נמצאו מַימִינִם ומַשְׂמְאִלִים (דהי"א ב׳) נוכל לאמר, כי נקראו „בני ימיני" או „אנשי ימיני" *), בגלל כשרונם לקלע באבנים באופן אחר מיתר הקלָעים בישראל, כאשר נדע למשל כי שבטי הגרמנים הקדמונים נקראו בשמותם על שם הנשק, אשר נלחמו בו במלחמה. הזַכְסִים ע"ש הזַסע (חרבי קצרה) הֶרוסקים ע"ש חער (מין חרב גרימם), וגם בני הימיני היו שואפי קרבות וצמאי מלחמה מאין כמוהם. לכן יאמר עליהם בברכת יעקב: „בִנְיָמִין זְאֵב יִטְרָף בַּבֹּקֶר יֹאכַל עַד וְלָעֶרֶב יְחַלֵּק שָׁלָל".

השם „בן אוני" אשר קראה לו אמו (בראשית ל"ה י"ח) לא היה כנראה רק שם מליצי „בן צערי" כי גם לקח לו עמדתו מעולם המציאות. בלוח המתיחשים לבנימין נזכרת העיר „אונו" ראשונה בין הערים שבנו אנשי השבט (דהי"א ח׳ י"ב) וגם העיר „בית אָוֶן" שעל גבול בנימין (יהושע י"ח י"ב) שהנביא הושע יחשבנה במגדל הצופים של כל השבט: הריעו בֵּית און, אחריך בנימין (הושע ה׳ ח׳) יש לה כנראה איזה יַחַס אל השם „בן אוני", ולפלא בעיני כי ווינקלער המבקר החרוץ, המונה מספר לדמעות אשר באלון בכות ובבכים לשומן בספרָתו ולהראות, כי בעבודת אדונים או בכי-התמוז יסודן, לא שם לבו אל אבל-אם הוא מות רחל ביום הולד בנימין ואל בכי יוסף בראותו את בנימין אחיו לשומם ג"כ בנאדו, נאד הדמעות ולהוציא מזה משפט, כי כל הרמזים האלה סובבים הולכים אל עבודת העשתרות, ומבכות התמוז בבעל-תמר, מקדש בנימין הקדמון! ובאמת אין לנו ראיה יותר מכרחת על פחזות השטה ההיא, המתאמצת לראות עקבות מיתאלוגיה בכל ספורי כה"ק ולהוציא כל הקרא מידי פשוטו, מהאפשרות להפוך באופן כזה לא אך את ההיסטוריה העתיקה, כי גם את קורות ימי דורנו לרמזים והגדות ולהכחיש מציאותם מכל וכל. לו נמצא למשל הספור הפשוט, אשר אין איש מבני דורנו יפון באמתותו, כי נפליון הראשון לכד כל ארצות אירופא, עד באו אל ערבות השלג אשר ברוססיא ושם היתה תבוסתו שלמה, באחד הלוחות העתיקים שנתגלו בידי חוקרי קדמוניות, אז לא נבצרה מעדוארד שטוקקען למצא בספור הזה סמני אצטגנינות, לאמר, כי נפליון הוא סמל השמש, בצאתו בגבורתו בארצות החמות, ואין נסתר מהמתו, עד באו אל הארצות הקרות, הקרובות לציר הצפוני, ששָׁם אזלת ידו וגבורתו נשתה. וחוקר מפלפל כווינקלער יעשה לדבריו סמוכים, כי האי סט-הלנא הוא מן השרש היוני „הליאס" אליל השמש וכי יש איזה דמיון בין הגבור פרמטיוס—גבור האֵש וכח כחו של השמש— האסור בעונו אל אחד ההרים, ששם יפלח הפרס את כבדו, לנפליון, האסור על האי סט-הלנא ששם יאכל היגון את חצו בשרו, ולמען הוציא מלב המתעקש

*) מהכתוב בשמואל (א׳ ט׳ א׳) נראה, כי יתן הכותב טעם לשם „איש-ימיני" ויבארנו כמו „גבור-חיל" הלא כה דבריו: ויהי איש מבנימין ושמו קיש בן אביאל וכו׳ בן איש ימיני גבור חיל, השם האחרון „איש ימיני" בשם עצם, קשה להולמו וגם בשם השבט הוא אך למותר, כי כבר נאמר בראשיתו ויהי איש מבן-ימין, לכן נראה כי המלים גבור חיל תבאנה בבאור להשם בן איש ימיני שלפניהן. ולפי"ז יהיה איש ימיני כמו איש זרוע (איוב כ"ב ח׳) בסגנון הכתובים בישעיה (ס"ב, ח׳) ובתהלים (מ"ד, ד׳).

אשר לא ישמע לכל האותות האלה ועודנו מחזיק בעקשותו להאמין, כי נפליון היה קיסר צרפת ואיננו יוצא מידי פשוטו, יביא אחד הפילולוגים ראיה ברורה לזה, כי השם נפליון נגזר מן השרש העבר „נפל" שבנפילים „ולפ"ז כשמו כן הוא אחד מבני אלים „הנפלים" שהורדו משמים ארצה ואם אך מפי חוקרים חריפים כאלה יחיו בני הדורות הבאים, יחרצו משפט כי נפליון לא היה ולא נברא אלא משל היה !!

ולכן על בעלי הרמז להשמר לבלתי הצר במאומה את צעדי הפשט ! ואם גם לפעמים נחזה בדברי ימינו כי מעשי האבות הם סמן לבנים, האבות בעצמם אינם רמזים ואין להם דמות רמזים, גם אינם אלים ובני אלים כ"א בני אדם פשוטים, שנאמר בהם „ויחי" „ויולד" „וימת" וכל המכחש במציאותם הרי הוא כהולך אחרי התגלות לבו, או תאות החדשות הוליכתהו שולל, וכל השולל מהם את גשמיותם, ועושה אותם לבני אלים, הרי הוא חוטא כנגד המציאות ונגד השכל הבריא. אך נשובה אל הענין אשר לפנינו ראוי להעיר, כי הנסבה למלחמת הגבעה ותבוסת בנימין היתה הפלגש „מבית לחם", העיר שאצל קבר רחל על גבול בנימין (שמוא' י' ב'). ולפי"ז יובנו מאד דברי האם האמללה בהקשיתה בלדתה ותקרא לבן צערה „בן אוני" לאמר, הנולד ביום מות אמו כי ממקום קבורתה יצאה האשה, אשר בגללה נשמד כמעט השבט בנימין. והנה המקרה הזה של מיתת רחל וקבורתה בדרך אפרת היא בית לחם, נזכר עוד פעם בדברי יעקב אל יוסף לפני מיתו בהכתוב הנודע „ואני בבאי מפדן" (בראשית מ"ח ז') אשר רבות נתחבטו בו המבארים מפני שבא לא במקומו ואינו ענין לשלפניו — העברת אפרים ומנשה מרשות יוסף לרשות אבי השבטים והתחשבם כשני שבטים מיוחדים—ושלאחריו—שאלת היתרון בין אפרים ומנשה ועל ראש מי תניח „ימין" ישראל בעת הברכה. אולם אם נביט בעין חודרת על השתי פרשיות ל"ה ומ"ח, אז נוכח כי שתיהן עולות בקנה אחד ודברי תורה העניים באחת עשירים הם בשנית :

בראשית ל"ה

א-ט. עֲלִיַּת יעקב משכם לבית אל בדבר ד'. הסרת אלהי הנכר ובנין המזבח. טמינת אלהי הנכר והנזמים תחת האלה. חִתַּת האלהים על יושבי הערים מסביב; מות דבורה מינקת רבקה והִקָּברה מתחת לבית אל. ט-טו. שנוי השם מיעקב לישראל. הברכה של „גוי וקהל גוים יצאו ממך". הצבת המצבה ונסוך השמן עליה. קריאת השם בית אל ללוז. ט"ז. וַיִּסְעוּ מִבֵּית־אֵל וַיְהִי עוֹד כִּבְרַת הָאָרֶץ לָבוֹא אֶפְרָתָה וַתֵּלֶד רָחֵל וַתְּקַשׁ בְּלִדְתָּהּ. י"ז. וַיְהִי בְהַקְשֹׁתָהּ בְּלִדְתָּהּ וַתֹּאמֶר לָהּ הַמְיַלֶּדֶת אַל

בראשית מ"ח

א'-ג') בקור יוסף ושני בניו את אביו החולה, אשר התחזק וישב על המטה.

ג.) ויאמר יעקב אל יוסף. אל שדי נראה אלי בלוז בארץ כנען ויברך אותי.

ד.) ויאמר אלי הנני מפרך והרבתיך ונתתיך לקהל עמים ונתתי את הארץ הזאת לזרעך אחריך אחוזת עולם.

ה.) ועתה שני בניך הנולדים לך בארץ מצרים עד באי אליך מצרימה לי הם אפרים ומנשה כראובן ושמעון יהיו לי.

ו.) ומולדתך אשר הולדת אחריהם לך יהיו על שם אחיהם יקראו בנחלתם.

תִּירְאִי כִּי גַם זֶה לָךְ בֵּן. י״ח. וַיְהִי בְּצֵאת נַפְשָׁהּ כִּי מֵתָה וַתִּקְרָא שְׁמוֹ בֶּן־אוֹנִי וְאָבִיו קָרָא לוֹ בִנְיָמִין. יט. וַתָּמָת רָחֵל וַתִּקָּבֵר בְּדֶרֶךְ אֶפְרָתָה הִוא בֵּית־לָחֶם.

כ. וַיַּצֵּב יַעֲקֹב מַצֵּבָה עַל קְבֻרָתָהּ הִוא מַצֶּבֶת קְבֻרַת רָחֵל עַד הַיּוֹם.

כא. כ״ב, מעשׂה ראובן ובלהה.

כ״ג־כ״ז. שמות י״ב. בני־יעקב וביניהם גם בנימין.

ז.) ואני בבאי מפדן מתה עלי רחל בארץ כנען בדרך בעוד כברת ארץ לבא אפרתה ואקברה שם בדרך אפרת היא בית־לחם.

ח)„יב. הצגת יוסף את בניו לפני אביו.

י״ב, י״ט. השאלה, על ראש מי תנוח ימין ישראל והברכה. ברצות יוסף להסיר ימין אביו מראש אפרים על ראש מנשה ענה לאביו:

יט.) ידעתי בני ידעתי גם הוא יהיה לעם וגם הוא יגדל ואולם אחיו הקטן יגדל ממנו וזרעו יהיה מלא הגוים.

מן השׁנוּת שתי הפרשיות הנזכרות נראה, כי הפרשה מ״ח האחרונה הולכת היא בסגנון ל״ה הראשונה, להראות כי מראה האלהים בבית־אל ושנוי השם מיעקב לישראל עם הברכה לעשות את זרעי ישראל לקהל־עמים ולהנחילו את ארץ כנען, הם כיסוד מוסד ליַחַשׂ שבטי ישראל אל הארץ ואל יחשׁב זה לזה וכי עם בנימין שנולד ביום מיתת אמו, אחרי כריתת הברית בבית־אל, נמלא מספר י״ב שבטי ישראל. מן הפסוקים ה׳ ו׳ שבפרשה מ״ח נדע ג״כ, כי הברכה של „גוי וקהל גוים״ חלה ביחוד על אלה מבני יעקב וגם נכדיו בכלל, שנולדו לפני כריתת הברית בבית־אל, אך אלה שנולדו אח״כ יכולים אך להצטרף אל אחיהם הגדולים אבות־השבטים ולהקרא על שמם בנחלתם, אך אין להם המשפט להיות: שבטים מיוחדים. ולכן הכיר ישראל את אפרים ומנשה לטובה מיתר בני יוסף שהוליד אחרי כן. אך בעוד אשר בפרשה ל״ה יסֻפר בפרט ע״ד לדת רחל את בנימין ביום מותה, מדלֶגת הפרשה מ״ח על המקרה הנכבד הזה כלה ומהפסוק ז׳ המדבר במיתת רחל וקבורתה אצל בית לחם יסֻפר באריכות ע״ד הַחֲצוֹת השבט יוסף לשני שבטים אפרים ומנשה וכי היו דין ודברים בין יוסף ואביו על אדות הַיָמִין היא יְמִין ישראל, אם תנוח על ראש אפרים או על ראש מנשה. מן הדברים שהבאנו עד עתה, הנקל הוא לראות כי באמת נקרא השבט בנימין אך יְמִין או יָמִין „איש־ימיני״ ארץ ימיני (שמואל ט׳ ד׳) וכן יש גם איזה יַחַשׂ מיוחד בין השבט הזה והיד הימנית (אטרי יד ימינם אצל אהוד וגבורי הגבעה) עד כי כמעט מבלי משים מבצבצת ועולה ההשערה, כי יש איזה יחס בין „בנימין״ הנזכר בפרשה ל״ה „וימין ישראל״ שבפרשה מ״ח. והנה מכל הראיות השונות שהבאתי למעלה להראות עד כמה נגרר בנימין אחרי אפרים בימי השפטים וגם אח״כ, נכבד לנו הכתוב בשמו״ב (י״ט, כ״א) באמור שמעי בן־גרא בן הימיני אל דוד: והנה באתי היום ראשון לכל בית יוסף לרדת לקראת אדני המלך, כי מן הכתוב הזה נדע, כי אנשי בנימין היו בעיני עצמם גם כן כאחת המשפחות של בית יוסף, אם כן תשמיענו הפרשה ל״ה בדרך רמז כי בנימין נולד לישראל אחרי ההבטחה בבית־אל, ולכן זכות קיומו בתור שבט נבדל מטלת בספק, והפרשה מ״ח תבא אחריה ותמלא את

דבריה, כי האחים, שנולדו אחרי ההבטחה בבית-אל, יקראו על שם אחיהם בנחלתם ואחרי שזכה יוסף להיות אב לשני שבטים, א"כ ממילא התעוררה השאלה על מי משניהם תנוח „ימין ישראל", אי במלים אחרות: למי מהם תחשב נחלת בנימין מבית-אל המקום שנקרא שם אבי השבטים בשם ישראל והלאה לפאת דרום עד מקום קבורת רחל בצלצח של גבול בנימין (שמו"א י"ב)? יוסף רוצה לצדד בזכות מנשה, ואמנם זכה אבימלך בן ירבעל למטה מנשה בראשונה לעשות מלוכה בשכם, אך אבי השבטים שכל את ידו יישם את אפרים לפני מנשה, ולכן נטל על בנימין להיות כפוף לאפרים. וע"ד העיר שכם שנתנה ג"כ לאפרים, כבר כתבתי בפרק „שכם אחד על אחיך". אך המתנה ההיא היא ענין אחר ואין לו כל יַחַשׂ אל ימין ישראל. ההשערה הזאת במעשי האבות, אשר תעודתה לבנות ולא להרס את מסרת ישראל ואת קדמות התורה ואשר תפיץ לנו אור על יחס בנימין לאפרים ותֵרָאֶה, כי מסרת ישראל בכלל היא הרמונית ופרטיה מתאימים אל הכלל, נהפכה בלי ספק לרועץ בפי אחד המתחכמים בעלי בקרת המקרא, אשר מבלי יֵרֵד לעמק הפשט, החליט, כי יש סתירה בין שתי הפרשות וכי לפי הפרשה מ"ח היה יוסף אב לבנימין כאשר נראה את נצני הדעה המְשֻׁבשת ההיא גם בספרו של ווינקלער, והנה במעשי האבות נקי הוא אבי השבט בנימין מכל חטא ואשמה „ודגביע" שנמצא באמתחתו היא מעשה האיש אשר על בית-יוסף — רָעָה שנוכל להבינה בכל צדדיה. אנשי בנימין לא נלחמו עם כל שבטי ישראל למען הצל את בני הבליעל אשר בגבעה, כ"א רצו להגן בעד חפשם כ־זר שבט עומד ברשות עצמו, נגד אלה שהטילו עליהם, לתת בידם את החטאים אשר בגבעה למען ימיתום (שופטים כ' י"ג). ואולם אם בקשו מהם השבטים כי יעשו הם בעצמם שפטים באנשי הבליעל, כי אז אולי נדרשו להם. כמו שנראה למשל ממלחמת אחאב עם בן-הדד, שאז התמרמרו זקני ישראל וכל העם על מלך ארם, אשר נועז לבקש מאחאב, כי עבדיו יחפשו את בתי ישראל והם ישימו בידם את כל אשר ימצאו — את זאת חשבו לחרפה גדולה, ובחרף נפש בחרו במלחמה, אחרי אשר בראשונה כבר נכנע אחאב לפני אויבו ויאמר לתת לו את כל אשר לו ברצונו וביד עבדיו. והנה בעוד אשר בנימין שבימי שאול והשופטים הנלוה אל אפרים ידָמה בברכת יעקב „לזאב יטרף" זכה בנימין הנלוה אל יהודה לכבוד בברכת משה על המקדש הבנוי בנחלתו ולכן יהלל בפי משה לאמר: לְבִנְיָמִן אָמַר יְדִיד ד' יִשְׁכֹּן לָבֶטַח עָלָיו חוֹפֵף עָלָיו כָּל הַיּוֹם וּבֵין כְּתֵפָיו שָׁכֵן כי המקום שנמנתה עליו העיר ירושלים נקרא בשם „כֶּתֶף היבוסי" (יהושע ט"ו ח'; י"ח, ט"ז). ואולי יש בזה ג"כ איזה הד-קול של מליצת לשון נופל כפי ההוראה הקרובה שבין „יָמִין" „וכָתֵף".

וע"ד השבט שמעון, אשר העתיק ווינקלער את ארץ מגוריו הראשונה לפאת צפון לגבול בנימין, נוכל להעיר כי אמנם בעקבות חקירותינו ע"ד השבט ראובן והשתתפות השבטים שמעון ולוי במלחמות השבטים אצל שכם בימי אבימלך. לא רחוקים אנחנו מההשערה, כי בראשית ימי השופטים היו השבטים שעסקו במרעה-צאן נודדים ממקום למקום בארץ כנען. ובהיות ארץ בנימין אז כמקום מרכז לשבטי ישראל, כאשר נראה מערי המקדש הרבות

שבתוכה, יוכל להיות כי שלשת השבטים הנודדים ראובן, שמעון ולוי התגוררו לפעמים על גבול נחלת בנימין. והנה ווינקלער יעיר ג"כ על הדמיון שבין ארץ שועל הנזכרת במלחמת שאול עם הפלשתים אשר האחד משלשת הראשים של המשחית, כלומר החיל המתנפל פנה אליה ממכמש שאצל גבע בנימין (שמואל א' י"ג י"ז) ובין חצר־שועל אשר לשמעוני (יהושע ט"ו כ"ח). ואם יש איזה ידים להדמיון הזה, נוכל לבאר על פיהו את מגמת שלשת הראשים אשר למשחית ממחנה הפלשתים. והנה הראש, אשר פנה דרך בית־חרון, שם פניו בלי־ספק לפאת צפון, כי בית־חרון היתה בארץ אפרים, מצפון לגבע. והראש, אשר פנה דרך הגבול הנשקף על גי־הצבעים המדברה, שם פניו לפאת מזרח, כי הארץ ששמה מדבר היתה כנראה לפני הערבה (יהושע ה' י"ד) שעל יד הירדן, א"כ היתה ממזרח לגבע. ואם ארץ שועל וחצר־שועל נמצאו בדרומה של בנימין אז היתה מגמת הראש ההוא אל דרום. ואמנם יונתן תרגם ארץ שועל „ארעא דרומא". ויען כי הפלשתים בעצמם באו מגבול ים נגד בנימין וממלכת ישראל, לכן מיבן היטב כי המשחית או החיל המתגרה, התנפל ויחדר אל תוך ארץ האויב לשלשת עבריה ללכדה.

הערה אל דברינו נגד שטת ווינקלער בקדמוניות בנימין נוכל להוסיף כי יַחַס שאול ובנימין אל הגבעונים, הנסמן במכירת יוסף, (לפי דברינו בפרק שישי) יקעקע את כל הבנין הרעוע של החוקר הזה מהמסד עד הטפחות. כי איזה מגמה וטנדנציה נוכל לחשד ברמזים נעלמים, אשר העם לא ידעם? היחס השלילי, שבין שר המשקים—הגבעונים ויוסף—בנימין־שבימי־שאול ימית את שתי הארנבות של ווינקלער ביריה אחת, מזה נדע בברור כי הגבעונים אינם מבנימין וכי שאול היה עצם מעצמות בנימין, אשר נחשב בחלום שר המשקים כאחד השריגים של בית־יוסף.

II

שָׁם בִּנְיָמִן צָעִיר רוֹדֵם.

מענין לענין באותו ענין נשוב עתה אל המזמור ס"ח בס' תהלים, כי בו נחזה תמונה מלבבת מיחס השבטים איש לרעהו ואיך הביטו משוררי המקדש בימי חזקיהו על ערך שבטי הצפון ויחסם אל יהודה ובנימין; ודרך אגב נראה בו ג"כ כי התאר צעיר לבנימין היה מקֻבל ושגור בפי יודעי בינה לעתים מדור דור, מה שיתאים אל המספר ע"ד תולדות השבט הזה בס' התורה. והנה המזמור ס"ח הוא מן המזמורים הקשים שבס' תהלים, ורוב מבארי כתבי הקדש יודו ולא יֵבשו כי אזלת ידם למצא פתרונים לכתובים סתומים וחתומים כמו: „אדני יתן אמר המבשרות צבא רב מלכי צבאות ידדון ידדון ונות בית תחלק שלל אם תשכבון בין שפתים כנפי יונה נחפה בכסף ואברותיה בירקרק חרוץ. בפרש שדי מלכים, בה תשלג בצלמון וכו'

שם בנימין צעיר רודם, שרי יהודה רגמתם. שרי זבולון, שרי נפתלי. גער
חַיַת קנה עדת אבירים בעגלי עמים, מתרפס ברצי־כסף, בזר עמים קרבות
יחפצו יאתיו חשמנים מני מצרים. כוש תריץ ידה לאלהים.—לדעתי ראוי
לקבוע זמן המזמור הנ"ל בימי חזקיהו ומלחמתו עם סנחריב. והנה מדברי
סנחריב החקוקים על מצבת תפארתו נחזה, עד כמה כונן חזקיהו את מעשיו
בהשכל ודעת ועד כמה עלתה בידו שמצאו לו בעלי־ברית בין המלכים אנשי
מלחמות אשור. מפרשת דברי המצבה ההיא נראה, כי חזקיה היה ראש מסבי
המרד ורוח החיה בין כל המלכים בקדמת אסיה שהתקוממו אז נגד אשור.
מדברי ישעיהו (ל' ל"א) נדע ג"כ, כי חזקיהו שלח צירים ומנחה למלך מצרים
כי יעזרהו נגד סנחריב בעצת השרים והיועצים ושבנא אשר על הבית בראשם,
מבלי שאל את פי החוזה. מפשוטו של מקרא בס' ישעיהו נראה, כי שרי המלך
ויועציו נחלקו אז לשתי מפלגות. המפלגה הראשונה היתה מיועצי אחז ושריו
הזקנים, אשר לא אבו לשמוע לדברי חוזיה, ובראשם שבנא נגיד הבית,
שעליהם יקרא ישעיה את דבריו: „מחטיאי אדם בדבר ולמוכיח בשער—היא
הנביא—יקשון ויטו בתהו צדיק—הוא המלך חזקיהו—(ישעיהו כ"ט כ"א).
כי שבנא היה ראש הצירים שירדו מצרימה, נראה מדברי ישעיה עליו:
צָנוֹף יִצְנָפְךָ צְנֵפָה כַּדּוּר אֶל אֶרֶץ רַחֲבַת יָדָיִם—היא ארץ מצרים — שָׁמָּה תָמוּת
ושָׁמָּה מַרְכְּבוֹת כְּבוֹדֶךָ—אשר חפץ להביא ממצרים, מקום הסוסים והמרכבות—
קְלוֹן בֵּית אֲדֹנֶיךָ (שם כ"ב, י"ח). ואם נַשְׁוֶה את דברי החוזה בפרשה כ"ב,
אשר בסופה תבא החזות הקשה נגד שֶׁבְנָא, לאמר: „ואת בקיעי עיר דוד
ראיתם כי רבו ותקבצו את מי הברכה העליונה, ואת בתי ירושלים ספרתם
ותתצו הבתים לבַצֵּר החומה" אל דברי כותב ס' דה"י: „וַיִּוָּעַץ עם שריו וגבוריו
לסתום את מימי העינות, אשר מחוץ לעיר ויעזרהו ויתחזק ויבן את כל החומה
הפרוצה (שם ב' ל"ב), אז נראה, כי שבנא לא היה מבעלי ברית אשור,
ונהפוך הוא, כי הוא נשען על זרוע מצרים נגד עצת החוזה ויעורר את
מלכו למרד באשור. נגד בני המפלגה ההיא עמד החוזה בן־אמוץ, שהיו לו
כנראה מהלכים בחצר המלך ועוד שרים רבים מבעלי בריתו, אשר בקהלם
נחשב גם אליקים בן חלקיהו, ממ"א מקים שבנא אח"כ, שתי המפלגות האלה
צררו אשה את אחותה ושבנא רדף כנראה את יראי ד' שנקראו בשם „ענָוים",
ולכן נחשבה מפלתו לענין נכבד, עד כי לקחה עמדתה בין חזיונות ישעיה,
שנושאיהם רֻבם ככֻלם כלליים ונוגעים בקורות עמים וממלכות שלמות, ולא
בחליפות אדם פרטי ומצבו. כאשר הֻפקד אליקים לנגיד על הבית, נהפך
הגלגל על בעלי מפלגת־שבנא; והמלך בחר בבני המפלגה השניה ובעצתם
עשה מה שעשה אח"כ ושזכה להקרא בשם „הַיָּשָׁר בעיני ד'". מרד חזקיהו
נחשב לענין נכבד לא אך בארץ יהודה, כי אם גם בכל הארצות הקרובות
וגם הרחוקות. בכתבי אשור העתיקים יספר, כי סרני עקרון ונשיאיה הסגירו את
פַּדִי מלכם בידי חזקיהו, אשר כלאו בירושלים על מאנו לתת ידו אל יריב־
אשור וכי צדקה אחד משרי אשקלון, הרים ידו בשַׂר־לדר: Sar ludar
מלכו, אשור היה נאמן בבריתו עם סנחריב,—וימלך באשקלון בעזרת חזקיהו
ובעלי בריתו. ע"ד המלאכים, אשר שלח מרדך בלאדן מלך בבל אל חזקיהו

(ישעיה ל"ט) יחליטו חוקרי קדמוניות ג"כ בראיות שונות, כי חפץ המלך הזה לכרת ברית עם חזקיהו. ואמנם יספר הרבה בכתבי אשור העתיקים מהמלחמות אשר נלחם המלך הזה עם סנחריב ברצותו לשבר את עול אשור מצואר הבבלים ולעשות מלוכה בבבל. כי באו גם צירים אל חזקיהו מארץ כוש, אשר תרהקה מלכה היה איש מלחמות סנחריב ואשר הגדת המצרים תיַחֵס את הנצחון לכושים ולמצרים במלחמתם עם אשור באורח פלא ע"י העכברים, שכרסמו את מיתרי הקשתות כנודע, יספר לנו החוזה בפרשה י"ח בדרך מליצי בכתובים האלה: „הוי אֶרֶץ צִלְצַל כְּנָפָיִם."—מן שרץ העוף (דברים כ"ח מ"ב), כי אמנם יש הרבה מיני זבובים Mosqitos בארץ Meröe שנחשבה לכוש—אֲשֶׁר מֵעֵבֶר לְנַהֲרֵי כוּשׁ, הַשֹּׁלֵחַ בַּיָּם צִירִים וּבִכְלֵי-גֹמֶא עַל פְּנֵי הַמַּיִם: לְכוּ מַלְאָכִים קַלִּים אֶל גּוֹי מְמֻשָּׁךְ ומורט אל עַם נוֹרָא מִן הוּא וָהָלְאָה וכו'—לאמר. כי בעקבות המלחמה עם סנחריב ותבוסת חיל אשור אצל ירושלים עשה לו עם יהודה, הממֻשך והממורט עד עתה, שם עולם, עד כי נחשב לַעַם נוֹרָא (כלומר מפורסם, כי גם בהוראה זו יבא הנפעל של יָרֹא „נוראות" מעשים המעוררים פלא והשתוממות (ישעיה ס"ד ב') מן הוא וָהָלְאָה. „אשר בזאו נהרים ארצו"—עלות חיל עם אחד על רעהו תדמה במליצת ישעיה לשטף מים (שם ח' ז'). אחרי כן יפרש החוזה את דברי עצמו באזני שומעיו אשר התפלאו, איך הגיע השמועה של מפלת אשור אצל ירושלים עד ארץ רחוקה כזאת, בדברים האלה: כל יושבי תבל ושוכני ארץ כנשא נס הרים—הנראה למרחוק—תראו וכתקע שופר—לבשר הנצחון—תשמעו. ועל פגרי חיל אשור ישא הנביא את משאו לאמר: יֵעָזבו יחדו לעיט הרים ולבהמת הארץ וקץ עליו העיט וכל בהמת הארץ עליו תחרף, לאמר „כי קיץ וחרף או שנה תמימה יתגוללו פגרי חֵיל אשור וקבורה לא תהיה להם". החוזה בן אמוץ יספר ג"כ, כי מצאו יושבי ירושלים וחיל יהודה הון עתק במחנה אשור ואין קצה לשלל ולבזה, אשר נפל בידם. בשני הכתובים האחרונים שבפרשה ל"ג יביע את זאת בדברים האלה: „אז חֻלק עד-שלל, מרבה פסחים בזזו בז ובל יאמר שכן חליתי" לאמר, כי אין איש מאנשי ירושלים, אשר התאונן אח"כ, כי לסבת מחלתו לא לקח את חלקו בשלל אשור—„העם היושב בה נשוא עון", כי כה אספו אוצרות אין קץ במחנה אשור, עד כי גם החולים והפסחים שבירושלים לקחו דים. מובן מאליו, כי מקרה נכבד כזה שלח שרשיו למרחוק בספרותנו העתיקה וכי גם בשירות ההיכל, הם מזמורי תהלים, עלינו לבקש איזה הלל וזמרה לד' מימי התקופה הנפלאה ההיא ומה גם כי עלית חזקיהו אח"כ אל בית ד', להלל את אלהיו על כל אשר גמלהו, נזכרת מפורש גם בס' ישעיה (ל"ח, כ"ב) גם בס' מלכים (ב' כ' ח'). ומה נהדר אח"כ מראה המלך חזקיהו בבאו אל הקדש בהלל ותודות לד' על פדותו את נפשו ואת נפש עמו מיד מלך אשור, מכל קצוי ארץ יהודה נהרו באי-מועד אל בית המקדש. גם רבים מפליטי עשרת השבטים אשר עוד לא הֻגלו כָּלה מארצם ואשר סרו למשמעת נציב-אשור, אשר הקים סרגון בארץ ישראל, באו גם הם ירושלימה להלל את ד', שכם אחד עם בני יהודה אחיהם, אשר גברו חילים. כנראה שלח חזקיהו את חילו גם אל ערי אפרים ויתר שבטי הצפון לפרוש גם עליהם

את מטות ממשלתו, אחרי מות סנחריב ועד אשר מצא לו אסר-חדון ידים לשוב וללכדה שנית את ארצות המערב, כי עוד בראשית ממלכתו כבר נסה דברים אל שבטי ישראל ביד מלאכיו ויעירם לעשות הפסח כאמור בס׳ דה״י (דבהי״ב ל׳) „ויהיו הרצים עוברים מעיר לעיר בארץ אפרים ומנשה ועד זבולון ויהיו משחיקים עליהם ומלעיגים בם, אך אנשים מאשר ומנשה ומזבולון נכנעו ויבאו לירושלים״.

המזמור הנוכחי, הוא מזמור ס״ח בס׳ תהלים, הוא לדעתי אחד „המזמורים״ שאמרו אז הלוים בבא חזקיהו אל הקדש לזבח זבחי תודה ולספר מעשי ד׳ ברנה. (ב) יָקוּם ד׳ יָפוּצוּ אוֹיְבָיו וְיָנוּסוּ מְשַׂנְאָיו מִפָּנָיו — בסגנון הכתוב במדבר ו׳ ל״ה. (ג׳) כְּהִנְדֹּף עָשָׁן תִּנְדֹּף כְּהִמֵּס דּוֹנַג מִפְּנֵי אֵשׁ יֹאבְדוּ רְשָׁעִים מִפְּנֵי ד׳—המליצה הנמרצה הזאת תרמז על המגפה הפתאומית שהיתה בחיל אשור. (ד) וְצַדִּיקִים יִשְׂמְחוּ יַעַלְצוּ לִפְנֵי ד׳ וְיָשִׂישׂוּ בשמחה—הם הענוים תלמידי ישעיה, שהתרוממו משפל מצבם בעקבות מגפת אשור. (ה) שירו לד׳ זמרו שמו סלו—הַכּוּ בתוף הדומה לסַל; ומזה נגזרה המלה סֶלָה—לָרֹכֵב בָּעֲרָבוֹת בְּיָהּ*) שְׁמוֹ וְעִלְזוּ לפניו. (ו) אֲבִי יתומים וְדַיַּן אלמנות אלהים במעון קדשו—כי רבו אז היתומים והאלמנות בעקבות המלחמה הארכה עם אשור. (ז) אלהים מוֹשִׁיב יְחִידִים בַּיְתָה—לאמר, את הענוים שהיו יחידים ומתי-מספר בימי שבנא הושיב ד׳ בתוך „הַבַּיְתָה״ הוא בית המקדש, כאשר הפקד עליו בן-חלקיהו—מוציא אסירים בכושרות — כמו בקושרות או באזיקים—אַךְ סוֹרְרִים שָׁכְנוּ צְחִיחָה—הם בעלי ברית שבנא, אשר היו אח״כ נודדים ללחם וינועו במדבר. הדברים האלה נאים מאד להלוים יראי ד׳, אשר העמידם אלקים על משמרותיהם, כאשר נבא עליו בן-אמוץ: „וְתָלוּ עליו כל כבוד בית אביו וכו׳ מכלי האגנות—תאר מליצי לכהנים וזרקי הדם—ועד כלי הנבלים,—תאר מליצי להלוים המשוררים (ישעיה כ״ב כ״ד). (ח) אלהים בצאתך לפני עמך, בצעדך בישימון סֶלָה— (ט) ארץ רעשה אף שמים נטפו מפני אלהים זה סִנַי מפני אלהים אלהי ישראל—שני הכתובים עולים בקנה אחד עם הכתובים ד׳ וה׳ בשירת דבורה; ולפי השערת אחד המבארים לקוחים המה משיר קדמון ע״ד מעמד הר סיני שאולי יסודתו בס׳ מלחמות ד׳ הנזכר בתורה ולכן היה שומה בפי החוזים והלוים (י) גשם נדבות תניף אלהים נחלתך ונלאה אתה כוננתה—בימי המלחמה עם אשור היה בראשונה רעב שתי שנים (אָכֹל השנה ספיח ובשנה השנית שחים. מלכים י״ט, כ״ט) ואחרי כן היתה שנת ברכה (שם ל׳) (יא) חַיָּתְךָ ישבו בה תכין בטובתך לעני אלהים—עולה בסגנון אחד עם הכתוב בתהלים (ע״ד י״ט) „חית ענייך״ שהוא תואר „להענוים״ שבימי ישעיה, ואולי עני-אלהים היא תואר לחזקיה (ישעיה מ׳ ה׳) (יב) אֲדֹנָי יִתֶּן אֹמֶר, הַמְבַשְּׂרוֹת צָבָא רָב—בימי קדם בהר תמיד שר הצבא באיש טוב לבשר על ידו בשורה טובה משדה המלחמה כנודע. אך ממליצת ישעיה: „עַל הַר גָּבֹהַ עֲלִי לָךְ מְבַשֶּׂרֶת ציון״ (ישעיה מ׳), נדע כי שלחו לפעמים גם „אשה-מְבַשֶּׂרֶת״ לבשר בשורה

*) כלומר בעת אשר אקרא את יה בשמו (משפט האורים).

נעימה ומשמחת לב; ולזה יאמר המשורר כי ד' בכבודו ובעצמו יתן את „האמר", ישים את הבשורה הטובה בפי ציריו ע"ד מגפת חיל אשור אצל ירושלים „והמבשרות" תצאנה צבא־רב, המון עצום לבשר לכל ממלכות הארץ, אל כל מקום, אשר עברה עליו רעת אשור. (יג) מלכי צבאות ידדון ידדון ונות בית תחלק שלל—מלכי צבאות הם המלכים, אשר להם חיל וצבא כלומר, מלכים גדולים ולא עבדי־מושלים—וואסאלען—כל אלה המלכים, אנשי מלחמות אשור, ידדון או יתנודדו (תהלים ס"ד ט'), בשמעם את מפלת סנחריב; אך „נות־בית" תאר מליצי ליושבי ירושלים, הקרובים לבית ד', תחלק שלל אויביה, כאשר כבר הזכרתי למעלה. (יד) אם תשכבון בין שפתים, כנפי יונה נחפה בכסף ואברותיה בירקרק חרוץ—„ישב בין המשפתים" הוא תאר מליצי לאהבת המנוחה של רועה אשר לא יחפץ קרבות (שופטים ה', ט"ז) וכה יאמר המשורר בדרך ההפרזה, כי „נות־הבית תחלק־שלל", אם גם „תשכבון" ולא אך „תשבון" בין „שפתים" או „המשפתים" (דומה למליצת ישעיה: מרבה פסחים בזוו בז) כי כנפי „היונה" [הוא סמל ממלכות אשור ובבל], כי את שמירמית תארו להם האשורים והבבלים בדמות „יונה" (אחד הסופרים הביא ראיות נכוחות במה"ע „יודישע פרעססע", כי היונה היתה בימי קדם סמל ממלכת אשור, ואנחנו מצדנו נוכל לעשות סמוכין לדבריו את מסרת חז"ל ע"ד הכותים יוצאי בבל באמרם דמות יונה מצאו להם בהר גרזים)—נחפה בכסף ואברותיה בירקרק חרוץ—לאמר, כי בני אשור היו עשירים ובעלי הון. לכן מצאו אנשי ירושלים שלל רב במחנה אויביהם. (טו) בפרש שדי מלכים בה תשלג בצלמון (ט"ז) הר אלקים הר בשן הר גבנונים הר בשן (י"ז) למה תרצדון הרים גבנונים? ההר חמד אלהים לשבתו אף ד' ישכן לבטח, בשלשת הכתובים האלה יצייר לנו המשורר ציור מליצי יפה אף נחמד, כי כאשר יפרש ד' את שרידי המלכים עבדי מלך אשור לכל רוח אחרי המגפה על יד ירושלים (דומה למליצת יחזקאל י"ב כ"א) אז כל הרי ישראל „ירצדון" או „ירקודון" לפני הר בת ציון. ולכן יאמר „בה תשלג" הוא הר חרמון שבהרי הלבנון ע"ש „לבנת־השלג" שעליו וגם ההר „צלמון" שהיה קרוב לשכם (שופטים ט' מ"ח). וביחוד ישים פניו אל הר־בשן, אשר יקרא לו בשם הר־האלהים, כי ההר הזה זכה וראה את שרידי חיל אשור בשובם נכלמים לארצם, אחרי אשר ראה אותם בראשונה בבאם אל ארץ הגלעד כגבורים „משיבי מלחמה שערה". כי הדרך מאשור אל ארץ יהודה עבר דרך הבשן והגלעד—כל ההרים האלה מירכתי צפון ופאת מזרחית־צפונית ירקדו וישתחוו לפני ההר, אשר „חמד אלהים לשבתו" כי עתה בטוח המקדש מפחד צר ואויב „וד' ישכן בו לנצח".—והנה החליפה הזאת יקרה היא מאד בערכה, כי ההרים, המרקדים לפני הר־ציון הם סמל השבטים השונים, חלקי האמה, העתידים לתת כבוד למקדש אשר בירושלים ולהתאחד עם יהודה ובנימין. איזה דמיון לזה נמצא גם בשיר המעלות קל"ג „כטל חרמון שירד על הררי ציון", אשר המבארים קצרי־הראות, יחפצו להגיה „שיאון" תחת „ציון", מבלתי יכלת להבין, איזה ענין יש להר־ציון, שבנגב, אל הטל היורד מהר חרמון, שבירכתי צפון. אך שני המשלים ישאו באמת בד בבד, וכאשר בחר ישעיה

„במי השלח" לסמל ממלכת יהודה הקטנה והשפלה „ומי הנהר העצומים והרבים" לסמל ממלכת אשור; כן בחר בעל המזמור קל"ג בהר חרמון רב־החן (אשר יקשר את ארבע תקופות השנה מעדנות על ראשו ועל כתפו, במשל משוררי ערב) לסמל שבטי־הצפון, יושבי ארץ פוריה ומאושרה, ואת הר ציון, המצוין אך בקדושתו ולא בהדר־התולדה, לסמל שבט יהודה ומשפחות הנגב. וברצותו להביע בשפת המליצה את חפצו הטוב, כי ישבו האחים, הם השבטים חלקי האֻמה, בשלום ושלוה יַחד וצפון וימין לא יבדלו עוד איש מרעהו, בחר לו מליצה נחמדה, כי „טל חרמון שבירכתי צפון יֵרד על הררי צִיון" והנה בעל המזמור, אשר לפנינו, יציב כנראה גבולות לשבטי ישראל כגבולות אשר גבלו יוסף בן מתתיהו והתלמוד לארץ ישראל בימי הבית השני. א) הגליל ב) שמרון ג) עבר הירדן ד) ויהודה, כי במליצת המזמור הנוכחי יבא לכל אחת מד' הארצות הר אחד א) „שם־תשלג" או הר חרמון לארץ הגליל ב) הר צלמון, הקרוב לשכם, כסמל החבל „שמרון" בימי הבית השני ג) הר־בשן, סמל עבר הירדן; והאחרון הוא ד) ציון בחתם תבנית ליהוּדה. ובאמור המשורר, כי שלשת אלה ההרים ירקדו לפני ההר, חמד אלהים לשבתו, כַּוָּנָתו, כי כל שבטי ישראל הנפרדים יעשו כלם אגדה אחת לעבוד את ד' במקדשו אשר בירושלים. (יח) רכב אלהים רבותים אלפי שנאן אדני בם סיני בקדש—גם הכתוב הזה כהכתובים ח' י"ט הולכים על מעמד הר סיני, כי אז רכב ד' על כרובים או שנאנים בַרדתם על ההר, כמו „וירכב על כרוב ויעף". הכתובים ח' ט' וי"ח, העולים בקנה אחד עם הכתובים ד' וה' בשירת דבורה ועם הכתובים ג' ד' ה' ו' בחבקוק ג', כלם ממקור אחד יצאו כאשר כבר הבאתי. (יט) עלית למרום שבית שבי לקחת מתנות באדם ואף סוררים לשכן יה אלהים—הולך על חזקיה ועל חמש עשרה השנה שנוספו לו במתנה, אחרי שכבר יצאה עליו הגזרה למות „עלה למרום" יוכל להיות גם עלה על הר הבית, כמו „אני עליתי מרום הרים" (ישעיה ל"ז כ"ד). ואף סוררים־לָקַחתָ־לשכן־יה־אלהים כלומר אל המקדש, ור"ל כי גם לב הסוררים נהפך בקרבם לעבד את ד' ולבא אל מקדשו להתפלל. (כ) ברוך ד' יום יום יעמס לנו האל ישועתנו סלה.—לאמר, כי לא אך בימי קדם, כי גם בכל יום ויום—או דור ודור—בני ישראל עמוסים הם מד' ובו ישועתם. (כ"א) האֵל לנו אל למושעות ולה' אדני לַמָּוֶת תוצאות—המושעות או התשועה היתה להם מד' ולא עפ"י מקרה, והמות של חיל אשור אך ממנו יצא. (כב) אך אלהים ימחץ ראש אויביו קדקד שער מתהלך באשמיו—דומה לכתוב (במדבר כ"ד י"ז) ומחץ פאתי מואב" וסנחריב נקרא בשם „אויב־האלהים", על חרפו את ד'." (כ"ג) אָמַר ד' מִבָּשָׁן אָשִׁיב אָשִׁיב ממצלות ים—בשני דרכים הָגלו אז היהודים בימי מלחמת סנחריב: בדרך היבשה, אשר עבר דרך הגלעד והבשן ובדרך הים, כי נמכרו ע"י הצורים ליושבי איים רחוקים (יואל ד' ו'). ולכן יאמר, כי ישוב ד' את שבות יהודה גם מבשן, גם ממצולות ים. (כד) למען תמחץ רגלך בדם, לשון כלביך מאויבים מנהו—ירמז על רוב החללים במחנה אשור, אשר היו גם למאכל לבהמת השדה (כ"ה) ראו הליכותיך אלהים, הליכות אֵלי מלכי בקדש—אלהים האמור בזה הוא חול, כי הוא המלך חזקיהו

בעלותו אח"כ אל המקדש להשיב תודה לה' על התשועה מיד אשור (כו) קדמו שרים אחר נוגנים בתוך עלמות תופפות—לקדם פני המלך יצאו מהמקדש לקראתו גם המשוררים בפה, גם המנגנים בכלי שיר, גם עלמות תופפות, הנה הנשים שיצאו בתפים ובמחולות לקראת המלך, כמו בימי קדם. (כז) במקהלות ברכו אלהים, אדני ממקור ישראל—בדברים האלה יפנה המשורר אל פליטי עשרת השבטים, אשר נקהלו גם הם בעריהם, ויבאו אל המקדש לראות בשמחת אחיהם בני יהודה ובנימין, את האורחים האלה יקרא בשם „ממקור ישראל" ויעורר להקהל ולעבוד את ד' שכם אחד עם בני יהודה אחיהם. (כח) שם בנימין צעיר רודם שרי יהודה רגמתם שרי זבולון שרי נפתלי—בדברים האלה ירצה המשורר להפיס את דעת שבטי הצפון, אשר התקנאו תמיד בגדלת יהודה ובבית מקדשו, לכן יאמר, כי שם—במקדש—בנימין הצעיר הוא הרודה והמנצח, כי בית המקדש היה בנוי בחלקו ושרי יהודה הם אך „רגמתם" של בני בנימין, משרש „רגם" שבשם „תרגום" או „מתורגמן" שבתלמוד, כי בני־יהודה עמדו אך במעלה השניה כמתרגמנים לבנימין. הדברים האלה מתאימים אל המסרה השומה בפי בעלי התלמוד: מה היה בחלקו של יהודה? הר הבית הלשכות והעזרות. מה היה בחלקו של בנימין? האולם ההיכל וקדש הקדשים. והנה השבטים זבלון ונפתלי נזכרים מפורש, בעוד אשר „אפרים" „ומנשה" הנזכרים ג"כ בס' דהי"ב בין מרבית העם, אשר באו בימי חזקיהו לעשות הפסח (דהי"ב ל' י"ח) יחסרו כלה. את החסרון הזה נוכל לבאר בשני אופנים: הא') כי רוב המגלים ע"י סרגון מלך אשור במספר 27290 איש היו מהיושבים סביב לשמרון בארץ אפרים, הקרובים לעיר המלוכה, ולכן חלה עליהם חובת גלות ביחוד, ולכן נמצא באמת אח"כ את „השמרונים" אך סביב העיר שכם בנחלת אפרים ולא בארץ שבטי הצפון על הלבנון, יען השבטים „זבלון ונפתלי" לא הגלו גלות שלמה ודלת העם נשארה שם, גם אחרי הגלות תגלת פלאסר בימי פקח בן רמליהו את עיון ואת אבל בית־מעכה וכו' כל ארץ נפתלי אשורה (מלכים ב' ט"ו כ"ט) ואולי מהם ומהמונם יחד את העולים האחרונים בבלה נוצרו הגלולים שבימי הבית השני. ולכן פנה המשורר ביחוד אל השבטים המרבים באוכלוסין בערך, הם זבלון ונפתלי. הב') כי התנגדות בני אפרים אל המקדש בירושלים היתה יותר נמרצה וקנאת בני השבט־המושל ביהודה היתה קשה רב יתר מקנאת יתר שבטי הצפון. ולכן נמצא ג"כ בס' דהי"ב כי בעבור מלאכי חזקיהו מעיר לעיר בארץ אפרים ומנשה ועד זבלון היו משחקים עליהם ומלעיגים בם, אך אנשים מאשר מנשה ומזבלון נכנעו ויבאו לירושלים (דהי"ב ל' י"א). ואמנם היתה שנאה נשרשה בלב בני־אפרים נגד ירושלים ויהודה, עד כי לא נפלא, כי ההתנגדות הנמרצה, שנמצאה אח"כ בעם השמרונים נגד ירושלים מוצאה לא מהיושבים החדשים, יוצאי בבל וכותא כ"א מפליטי אפרים שהתערבו בם. על פי הדברים האלה תובן מאד מגמת המשורר הקורא לשלום ולאחוה לכל אלה שהם „ממקור ישראל" וביחוד אל שרי זבלון ונפתלי, אשר קנאתם ושנאתם ליהודה לא היתה עזה כל כך ויעוררם, כי במקדש אשר בירושלים „בנימין הצעיר" הוא הרודה, ולכן אין להם המשפט לחשב את המקדש לקנין־יהודה והעבודה בו

לאות עבדות והכנעה להשבט יהודה, כי אמנם נבנה המקדש בנחלת בנימין, שהיה כרוך אל יתר שבטי הצפון בימי השופטים. (כט) צוה אלהים עזך, עוזה אלהים זו פעלת לנו — לאמר, כי אך לה׳ הגדולה והגבורה במלחמה ההיא ילי גם התפארת והנצחון. (ל) מהיכלך על ירושלים לך יובילו מלכים שי — רימה להכתוב בישעיה י״ח: „בעת ההיא יובל שי לה׳ צבאות עם ממשך ומורט וכו׳ אל מקום שם ה׳ צבאות הר ציון. (לא) גער חית קנה עדת אבירים בעגלי עמים מתרפס ברצי כסף בזר עמים קרבות יחפצו—בשם חית־קנה אי הבהמות (Bohemat) יכנה את מצרים, אשר היו עד עתה כעדת אבירים אי בעדר הראמים (ביפפעל העעדע) בין יתר העמים, שהם אך כעגלים יצירים חלשים ורפי כח; „מתרפס״ כמו, ומרפש רגליכם תשתינה״ (יחזקאל ל״ד י״ט) „רצי״ הוא מהשרש, „רצף״ וקרוב להשרש „רסס״ (ש״ה ה׳ ב׳) שהונח על נטפי מים. וכמו שדרך חית הקנה או הבהמות לרפש ולדלח המים הטהורים ככסף, כן דרך מצרים להשבית שלום כל העמים הקטנים (אולי בעוררה אותם למרד באשור ילכרת עמה ברית. ואחרי כן תתהפך למבטח בוגד ומשענת קנה רצוץ). ולכן יתפלל המשורר לה׳ „כי יגער גם בחיה ההיא, כאשר כבר בזר־או פזר־את יתר העמים, אשר קרבות יחפצו, הם אשור ואגפיו. (לב) יאתיו חשמנים מני מצרים, כוש תריץ ידיו לאלהים — כי גם שתי הממלכות האלה תעבודנה את אלהי ישראל. יתר־הפסוקים עד תם כל המזמור הם נוחים ומובנים מאליהם לפי באור, עד כי אין לי להוסיף עליהם מאומה. המזמור הזה הנכבד מאד בערכו ההיסטורי יפיץ לנו אור גם על יחס השבטים איש לרעהו אחרי גלות שמרון. ברצות המשורר לעורר את שרידי ישראל לשלום ואחדות לא יפנה אל הקיצונים הם אפרים ויהודה, כי אם על המתונים: שרי זבלון ונפתלי בדברו אל לבם, כי בהתאחדם עם יתר אחיהם בעבודת בית המקדש אשר בירושלים אינם נכנעים להשבט יהודה, יען המקדש בחלקיו היותר נכבדים נבנה בנחלת בנימין הצעיר.

XII

עֲטֶרֶת גֵּאוּת שִׁכֹּרֵי אֶפְרָיִם.

אחרי אשר שמנו לב בפרק הקדם לאחד המזמורים, אשר יתן לנו תמונה שלמה מיחס השבטים איש לרעהו וביחוד מיחס שבטי הצפון בכלל ואפרים בפרט אל יהודה ובנימין, שבטי הנגב, אחרי לכידת שמרון וממלכת ישראל, נשימה פעמינו אל חזון אחד מהחזיונות ישעיה, שבו יציג לפנינו החווה הנשגב את ממלכות אפרים ויהודה, מחזה מול מחזה; בעת אשר ממלכת אפרים היתה עוד ממלכה אדירה, וממלכת יהודה אחותה הקטנה חפצה לחסות בצלה. החזון כ״ח בספר ישעיה, שראשיתו בשם הפרק אשר לפנינו, נכבד היא מאד בערכו ההיסטורי, כי ממנו נוכל לשות לפנינו ציור נאמן מתכונות נפש אפרים ויהודה בימי שלותם, בימים אשר ממלכת ישראל זכתה לשם „עטרת גאות״

ואנשי יהודה כרתו עמה ברית, למען תהיה להם למחסה ומסתור משטף עמים אחרים, לבל יגיע אליהם. והנה בטרם נקרבה אל החזון בעצמו, שהוא אחד החזיונות הקשים שבס׳ ישעיה, נקדים בדרך כלל, כי אין מוקדם ומאוחר בדברי החוזה, וכי יש פרשיות רבות בס׳ ישעיה, אשר אף כי מקומן אחרי הכתֹבת, „בשנת מות המלך עזיהו״, שבראש פרשה ו׳. בכ״ז נעלה מעל כל ספק, כי עלינו לקבוע את זמנן בימי עזיהו ולא בימי המלכים שאחריו, וגם החזון „הוי עטרת גאות שכורי אפרים״ הוא כאחת מהן. ראשית דבר נראה, כי ממלכת ישראל תקרא בפי החוזה בשם „עטרת גאות״ — שם, שנָאֶה לה אך בימי ירבעם השני, בן דורו של עזיהו מלך יהודה, אשר עשה חַיִל עד להפליא וישב את דמשק ואת חמת ליהודה בישראל — כמו וישראל (מלכים ב׳ ט״ו, כ״ח). אך בימי זכריה והמלכים שאחריו כבר התמוטטו מוסדות הממלכה ע״י מלך אשור ולא לה להתגאות בעטרה שאינה הולמתה. גם מפי דורשי רשומות אשור נַצִּיל, כי בשנת 733 לפני המספר הרגיל, בימי ממשלת ירבעם השני, לחץ שלמנאסר השלישי מלך אשור את דמשק בחוקה, לכן מצא לו מלך ישראל ידים לעשות חַיִל במלחמתו עם ארם, אך מנחם בן גדי, אשר מלך בשנת ל״ט לעזיהו, כבר סר למשמעת פול מלך אשור ויתן לו מנחה (מלכים ט״ו, י״ט). וגם בלוח המלכים, המעלים מנחה לפול או תגלת פלאסר השלישי מלך אשור בשנת 738, נזכר מפורש גם המלך מנחם משמרון (שרַאדער בספרו). עוד זאת נחזה מכל דברי החזון הזה, כי ברית כרותה בין יהודה וישראל, וכי מושלי העם אשר בירושלים חמדו להם לצון בדברם את החוזה לאמר „כרתנו ברית את מות ועם שאול עשינו חוזה״ (טו), כה פנו את ירבעם הגבור לא מאהבתם, כי אם מיראתם אותו, כאשר אבאר במרוצת דברי אלה, והחוזה ידבר אתם קשות וינבא להם: „וְיָעָה ברד מחסה כזב״ (יז)—דברים ההולכים אך על ירבעם וממשלתו, כמו שהמליץ בכתוב ב׳: הנה חזק ואַמיץ לאדני „כזרם ברד וכו׳״ „ברגלים תרָמסנה עטרת גאות שכורי אפרים, — והתחברות כזאת היתה אך בימי ירבעם ועזיהו ולא אחרי כן! גם בלעדי לשון הכתוב הנ״ל בס׳ מלכים, המעיד על ירבעם, כי השיב את דמשק ואת חמת ליהודה וישראל —, אשר בדרך אגב יורנו, כי שתי הממלכות „יהודה וישראל״ נחשבו אז כמעט לממלכה אחת כמו בימי דוד, יש לנו אותות ומופתים, כי שלום אמת היה בין ירבעם ועזיהו, וכל ימי ממשלתם לא הופרה הברית ביניהם. אמציה אבי עזיהו נִגַּף במלחמה לפני יואש אבי ירבעם, ולמן היום ההוא סרה כנראה ממלכת יהודה למשמעת ממלכת ישראל. ואמנם לא נמצא אף רמז קל על איזה ריב והתנגשות בין עזיהו וירבעם, אף כי שניהם היו גבורים ולוכדי ארצות. ירבעם גדע בזרוע עזו את קרן ממלכת ארם מקדם, ועזיהו נלחם בערי הפלשתים וילכד את עזה ואת גת ועקרון. כותב ס׳ דה״י (ב׳, כ״ו) יהלל את גבורות עזיהו ואת הַחַיִל הרב אשר עשה, בבנותו בירושלים מגדלים ובהקימו על ראשיהם מעשה חשבונות לירות בחצים ובאבנים למרחוק. ועל ירבעם וגבורתו יספר כותב ס׳ מלכים במתנצל, מדוע צלחה דרך המלך הזה להשיב את גבול ישראל מלבא חמת עד הים הערבה, אף כי לא סר מכל חטאת ירבעם בן נבט, לכן יאמר: „כי ראה ה׳ את עני ישראל מורה מאד וכו׳ ויושיעם ביד ירבעם בן יואש״. וכל

היודע פרק בקורות העמים יסכים לזה, כי לא יתכן, אשר שני מלכים גבורים ולוכדי ארצות ישבו בארץ קטנה כארץ ישראל ולא יתנגשו איש באחיו, עד כי תפרוץ מלחמה ביניהם, אין זאת, כי אם מלך יהודה סר למשמעת שכנו, הגדול ממנו, וברצונו ועזרתו עשה את החיל הנזכר וַיַּךְ את ערי הפלשתים ואת המעונים אשר במדבר, ככתוב בס' דברי הימים. ההשערה הזאת עוד תתהפך לודאי גמור ע"י דברינו בבאור החזון אשר לפנינו. עתה נשימה פנינו אל אחד הנביאים, אשר הכתבת שבראש ספרו יתכן דברי המשא אשר נשא, יעידו מפורש, כי נשא את משאו בימי עזיהו מלך יהודה ובימי ירבעם בן יואש מלך ישראל — הוא החוזה עמוס התקועי, בראשית דבריו יחזה חזות קשה על דמשק וערי הפלשתים, אשר נכנעו תחת יד ירבעם ועזיהו, כאשר הזכרנו, ובהנבאו בפרשה ג' „על כל המשפחה אשר העלה ה' מארץ מצרים", שהוא רמז וסמן להאחדות, ששררה אז בין יהודה וישראל, יאמר בפסוק י"ב: „כאשר יציל הרועה מפי הארי שתי כרעים או בדל אזן, כן ינצלו בני ישראל היושבים בשמרון בפאת מטה ובדמשק ערש", אשר נראה מזה, כי גבורי ישראל ישבו על ערשיתם כמנצחים בדמשק, כאשר ישבו בשמרון על מטות שן. אך הדבר היותר נכבד לענינינו יש בפרשה ו', הדומה בסגנונה לפרשה כ"ח שבס' ישעיה ואשר דבריה ישאו בד בבד, גם בתכנם, עם דברי החזון שלפנינו: „הוי השאננים בציון והבוטחים בהר שמרון, נקובי ראשית הגוים ובאו להם בית ישראל". — גם בפסוק הזה „ציון ושמרון" או „יהודה וישראל" בחדא מחתא מחתינהו ויתאונן על גאותם, אשר כראשית הגוים הם בעיני עצמם, ועתה התאחדו יחד [זה הוא הבאור האמתי של המלים „ובאו להם" בית ישראל] ללכד ארצות לא להם, כאשר יאמר בכתוב השני. (ב) עברו כלנה וראו ולכו משם חמת רבה ורדו גת פלשתים, הטובים—אתם—מן הממלכות האלה? אם רב גבולם מגבולכם? — את חמת לחץ ירבעם, וגת ויתר ערי הפלשתים נפלו בידי עזיהו וכן הכבידו בל"ס את ידם גם על כלנה*). ועל דעת החוזה עשו זאת לא במשפט ולא בצדקה, כי לא טובים הם מאלה הגוים, למען יירשו את ארצם, גם ארץ אחוזתם לא קטנה מארצות אלה הגוים, למען יהיו מֻכרחים להבקיע את ערי שכניהם אליהם. (ג) המנדים ליום רע ותגישון שבת חמס — הפעל „נַדָּה" קרוב הוא בהוראתו להפעל „צרר" (שונאיכם מנדיכם, ישעיה ס"ה) — ושעור דבריו, כי בני ישראל יתגרו באלה העמים כלנה, דמשק וגת לרעתם, כי בגלל זה ימיטו רעה על נפשם; ואמנם ישערו יודעי דבר, כי ירבעם השני עורר עליו את מלך אשור בנצחונותיו ומלחמותיו אצל דמשק וזה הוא באור המלים „ליום רע". וַתַּגִּישׁוּן שֶׁבֶת חָמָס, לאמר, כי בחמס אתם נוגשים את העמים הקטנים בארצות אחוזתם — „שֶׁבֶת" היא לפעמים שם והוראתו „ארץ נושבת" כמו „לְשֶׁבֶת עָר (במדבר כ"א ט"ו). והנה סגנון עמוס יצטיין בקצורו הנמרץ ובסתומות הרבות אשר בדבריו, ולכן לא נתפלא, אם דבריו

---

*) כנראה איננה העיר בארץ שנער מערי נמרד (ב"ר י', י'), כ"א עיר אחרת הקרובה להמת ודמשק.

אינם נוחים וקלים להתבאר כדברי ישעיה. אך זאת נעלה מעל כל ספק; כי יתנגד עמוס בדבריו אלה למלחמות התגרה, שהתגר ירבעם ועזיהו מלכי הברית בעמים רבים, אשר בסוריא ופלשת. אחרי כן ישוב ליַסֵר קשה את יהודה בפרט בפסוק (ח): נשבע ה' בנפשו, נאום ה' אלהי צבאות, מתאב אנכי את גאון יעקב וארמנותיו שנאתי והסגרתי עיר ומלואה. — השם „יעקב" הוא תאר מליצי בפי החוזים ליהודה, להבדילו מאפרים ומיתר השבטים, אשר בשם „ישראל" יכֻנו, כאשר כבר הבאתי בספרי זה; ובדבריו הנ"ל כונן החוזה את חצי מוסרו נגד עזיהו, הבונה מגדלים ומבצרים ואשר בחזקתו גבה לבו עד להשחית (דבה"י) — כלומר להקטיר קטֹרת בעצמו ולהפר ברית הכהונה, כמו ועוד „העם משחיתים", שהוא ג"כ כענין הקרבה על הבמות. בכתוב י"א עוד ישוב עמוס לדבר בישראל וביהודה כמו היו בעלי ברית: כי הנה ה' מצוה והכה הבית הגדול—ישראל—רסיסים, והבית הקטן—יהודה—בקיעים. ואח"כ עוד יאמר בפסוק י"ג: „השמחים ללא דבר, האומרים הלא בחזקנו לקחנו לנו קרנים". באחרית החזון יתן החוזה טעם לדבריו הראשונים: (יד) כי הנני מקים עליכם בית ישראל נאום ה' אלהי הצבאות גוי ולחצו אתכם מלבא חמת עד נחל הָעֲרָבָה — ירבעם השיב את גבול ישראל מלבא חמת עד נחל הערבה (מלכים ב' י"ד כ"ה), לכן יגיד החוזה, כי לא יתגאו מלכי הברית בנצחונותיהם, כי הגוי, אשר יקים עליהם ה' — הוא אשור — ילחץ אותם „מלבא חמת עד נחל הערבה" בכל גבולותיהם החדשים, ואולי רק בעקבות המלחמות, אשר נלחם ירבעם עם דמשק וחמת, כאשר הבאנו. סוף דבר מדברי עמוס שהבאנו נדע אל נכון, כי התנגד החוזה למלחמות התגרה, אשר התגרו ירבעם ועזיהו, הסר למשמעתו, בדמשק וערי הפלשתים, ובכלל נראה, כי ההתחברות הזאת לא ישרה בעיניו. ואמנם לא כבד לרדת לסוף דעת החוזה, כי לא ישרה בעיניו לכונן שנית את ממלכת דוד ושלמה באופן, כי המלך לא יבטח בה' ובנביאיו לא יאמין, כי אם ילך בגדולות ממנו להתנשא על כל מלכי ארם ופלשת באמרו, כי „בחזקתו לקח לו קרנים". לבד זה לא ישרה בעיניו הברית או יותר מדויק השעבוד שהטיל אפרים על יהודה, עד כי ירושלים והמקדש נעשו טפֵלים לשמרון ובית-אל. ואמנם לו השכילו מלכי ארם וישראל מימי עמרי והלאה, כי אז לא כלו את כחותיהם במלחמותיהם איש באחיו, כי אם התיצבו יחדו נגד האויב הכללי הוא מלך אשור, אשר לא הרפה מהתגרות בדמשק וחמת כל הימים. ומימי המלחמה בקרקר, אשר נלחם שלמנאסר השני עם בן הדד הראשון בשנת 854 לפני המספר הרגיל—בימי אחאב לא חדלה כמעט המלחמה בין מלכי ארם ואשור, כי אלה האחרונים רצו ללכד את כל ארצות המערב, (כאשר תבונינה הממלכות, שהיו בסוריא וארץ ישראל בכתבי אשור). אמנם בימי אחז כבר הבינו פקח ורצין את אשר העוו עד עתה ויכרתו ברית נגד אשור, אך כבר אחרו את המועד. אך מלבד הנזק החמרי והמדיני ראו נביאי ה', יודעי בינה לעתים, גם נזק רוחני ודתי בברית ישראל ויהודה, שבימי ירבעם ועזיהו. כי כל התחברות מדינית משכה אחריה בימים ההם גם התחברות בעניני הדת ועבודת האלהים, לכן יראו פן ילכו גם בני יהודה בעקבות אפרים לזבח לעגלים ולקטר לבעלים. אחרי הדברים האלה, שמצאתי

לנחוץ להקדים לפני החזון בעצמו, אנסה לבאר את דברי ישעיה ע"ד היחס שבין אפרים ויהודה בימי ירבעם ועזיהו דבר דבר על אפנו. (א) הוי עטרת גאות שכורי אפרים וציץ נובל צבי תפארתו אשר על ראש גיא שמנים הלומי יין, המליצה פשוטה ונשגבה כאחת. כמו „עטרת-גאות" בראש שכור ו„צבי תפארת" על מצח הלומי יין לא יעמדו הכן על מקומם, כ"א יתמוטטו ויפלו בנפול נושאיהם, כן שכן לעפר כבוד אפרים שבימי ירבעם בימי זכריה בנו והמלכים שאחריו. שעור הכתוב יהיה לפי זה: הוי עטרת גאות של שכורי אפרים וציץ נובל, שהוא צבי תפארתו אשר על ראש גיא-שמנים (תאר מליצי לשמרון*) ובחלוף הנון והריש, כמו נבוכדנצר נבוכדרצר וכדומה) של הלומי יין. (ב) הנה חזק ואמיץ לאדני כזרם ברד שער קטב, כזרם מים כבירים שוטפים הניח לארץ ביד — סרס הכתוב ובארהו: הנה לד' שער קטב, חזק ואמיץ כזרם ברד, כזרם מים כבירים שוטפים, עד כי הניח — הסער והברד את העטרה והציץ הנובל שבפסוק, — לארץ כמו ביד, עד כי (ג)ברגלים הרמסנה עטרת גאות שכורי אפרים. (ד) והיתה ציצת נובל צבי תפארתו אשר על ראש גיא שמנים כבכורה בטרם קיץ אשר יראה הרואה אותה בעודה בכפו יבלענה· אולי ירוֹם החוזה במשלו זה· על עמל ירבעם להתגדל ע"י מלחמות תגרה רב יותר מכפי כחו כהתאנה המבכרת את פריה בטרם קיץ, אשר התאמצותה לא למותר לה כמו למחסור, כי הרואה את בכורת התאנה בטרם מועד יבלענה כרגע; והנמשל יתאים מאד עם דעת ה' גראֶטץ, כי ירבעם בנצחונותיו משך עליו את עיני מלך אשור לרעתו ולרעת עמו. (ה) ביום ההוא יהיה ה' צבאות לעטרת צבי ולצפירת תפארה לשאר עמו (ו) ולרוח משפט ליושב על המשפט ולגבורה משיבי מלחמה שערה. לאמר, אחרי מפלת אפרים יבטח „שאר-עמו" הוא יהודה אך בה' ולא בזרוע בשר, וזאת נתקיימה בימי חזקיהו. וראוי להעיר, כי גם חזקיהו השיב מלחמה בשערי אויביו בהלחמו את הפלשתים ויכם. ולפי"ז יציג החוזה לפנינו את נצחונות חזקיהו על הפלשתים בהשענו אך בד', נגד נצחונות עזיהו על הפלשתים בעזרת ירבעם. (ז) וגם אלה — השופטים והגבורים — ביין שגו ובשכר תעו, כהן ונביא שגו בשכר נבלעו מן היין תעו מן השכר שגו בראה פקו פליליה (ח) כי כל שלחנות מלאו קיא צואה בלי מקום. — שני הכתובים ישאו בד בבד עם דברי עמוס בפרשה ו': השותים במזרקי יין וכו' (ט) את מי יורה דעה? ואת מי יבין שמועה? גמולי מחלב עתיקי משדים! — בדברים האלה ישים בן-אמוץ את פניו נכֹח החוזה עמוס התקועי, שהיה נביא ה' ובן יהודה כמוהו, כי תקוע שם עיר בארץ יהודה מנגב לבית לחם (דהי"א ב' כ"ד). עמוס החוזה היה כנראה כביר לימים מישעיה, אך לא נחשב בארץ מולדתו לנביא, גם לא יצק מים על ידי נביא אחר: „לא נביא אנכי ולא בן-נביא אנכי" (עמוס ד' י"ד), כ"א מאחרי הצאן לקחו ה' ויצוהו להנבא על עמו ישראל (שם ט"ו), עמוס עזב את ארץ יהודה ויבחר להנָבא בבית-אל, מקדש מלך ישראל, בדעתו, כי מאפרים יצא

*) יען הארץ, שסביב להר שמרון, פוריה ושמנה מאד.

גם משפט יהודה בימים ההם; ולכן אמר לו אמציה כהן בית־אל בחרות אפו בו: „חזה לך ברח לך אל ארץ יהודה ואכל שם לחם ושם תנבא". החוזה הנשגב בן־אמוץ ישים עתה לבו לגדל בן־שבטו יאיש בריתו, אשר הטיל עליו ה' להנבא על בית אפרים, והם המרו את רוחו ולדבריו לא הקשיבו. ולכן יאמר ישעיה בדברו על שכורי־אפרים, אשר גם כהניהם ונביאיהם ישגו בשכר ויבין „את מי יורה — הנביא בן־יהודה, הנודע בימיו, הוא עמוס, היושב בבית־אל — דעה? ואת מי יבין שמועה? — הלא אך את הילדים, באשר הגדולים שכורים ואזנם כבדה משמוע. (ו) כי צו לצו צו לצו, קו לקו קו לקו זעיר שם זעיר שם. — חזיונות עמוס הם בסגנונם דברים קטועים ואמרות קצרות, בעוד אשר בן־אמוץ האריך גם הרחיב מליצותיו, כיד לשון הלמודים הטובה עליו, ולכן יאמר, כי בהיות אשר דברי עמוס נאמרו אך לגמולי־מחלב לכן עליו לשים לב לשיחות הילדים ולהודיע לשומעיו את דבר ה' מפי טף „צו לצו", לאמר, חזון אחר חזון בקצור נמרץ. השם „קו" נרדף עם השם „משקלת" (מלכים ב' כ"א י"ג) והוראתו עפ"י גורל לאיש וממלכה, אם לשבט או לחבר, אם נפקד בפקודה אחת את הפרשיות א' וב' שבס' עמוס. אשר בה נטה החוזה קו תהו ואבני הרם על שמנה גוים וממלכות בסגנון קצר ונמרץ אחד „על שלשה ועל ארבעה לא אשיבנו ושלחתי אש", אז נבין את החדוד המליצי, אשר בהמלים „קו לקו קו לקו" „זעיר שם, זעיר שם" (יא) כי בלעגי שפה ובלשון אחרת ידבר אל העם הזה — בני אפרים נחשבו בעיני יתר השבטים לנלעגי לשון עוד מימי השפטים, כנודע מ„שבלת" „סבלת". ונוכל לשער עוד לפנינו, כי במדה שהשתלמה שפת עבר בפי בני יהודה ע"י החוזים והלוים, משוררי המקדש, עד כי בימי חזקיהו כבר נקראה השפה „יהודית", להבדילה מארמית ומיתר לשונות בני שם אשר בארם ובכנען, הלכה שפת עבר, אשר בפי בני אפרים, הלך ודל בגלל ההתחברות להצירים ולעמי סוריא בעבודת הבעלים, עד כי נשבתה מטהרה ותהי ללעגי שפה ולשון אחרת. וברצות החוזה התקועי לדבר את בני אפרים פה אל פה, לא הבינו השומעים את שפתו, שפת יהודית צחה, עד אשר בחר לו את מבטאם הבלול — שהיה באזני ישעיה, „בלעגי שפה ולשון אחרת". וזכר לדבר שמות האנשים בכתבי היחש של שבטי ישראל, אשר בספר דברי הימים (דהי"א מ"א—ו') כי בעוד אשר השמות של בני יהודה ושמעון נוחים וקלים, וגם נער קטן, המבין שפת עבר אשר בכתבי הקדש, ימצא כרגע את פשר שרשיהם ויבין את הוראתם, יש שרשים רבים בשמות בני אפרים ושבטי הצפון, אשר לא נדע פתרונם משרשי שפת עבר שבכה"ק, יען כי יסודם בשפת כנען — כאשר יבאר לנו ה' פירסט באוצר מליו — כמו, שותלה, רֶפַח תלך; פָּסַך; בִּמְהָל; עשות; צופח; סוח, חרנפר; בארא; פספא; אֲרָא; רציא (דה"י א' ז'). ואחשוב לא למותר להביא בזה דברי המדרש קהלת פרשה א': למה נקרא שמו עמוס? א"ר פנחס שהיה עמוס בלשונו. אמרי אנשי דורו: הניח הקב"ה את כל בריותיו ולא השרה שכינתו אלא על הדין קטיע, לשנא פסילותא. (יב) אשר אמר אליהם זאת המנוחה הניחו לעיף וזאת המרגעה ולא אבוא שמוע — בקצור מלים יגיד לנו ישעיה את תמצית דברי עמוס בפרשה ו' שהבאתי, כי יתנו מנוחה לישראל העיף,

כלומר, כי ישבתו ממלחמות תגרה וישימו לב אל תקון עניניהם הפנימים. (יג) והיה להם דבר ה' צו לצו קו לקו זעיר שם זעיר שם, למען ילכו וכשלו אחור ונשברו ונוקשו ונלכדו. בדברים האלה צפונה השקפה כללית על מלאכות החוזים בדבר ה', כמו שיש דוגמתה בדברי מיכיהו בן ימלא על הרוח השקר ששלח ד' לפתות את אחאב, למען יעלה אל רמות גלעד ויפל שם (מלכים א' כ"א). על פי העדה, המובאה בכתוב שלפנינו, לא יצלח לפעמים הנביא במשלחתו והעם לא ישמע לדבריו, יען גורל הדור כבר יצא משופט רמים לשבט ולא לחסד, ולכן מתנהג הקב"ה עמו כביכול בטרוניא וַיַּסֵּב את לבו אחורנית, או ישלח להם נביא, אשר לא ישמעו בקולו: „למען יֵלכו וכשלו אחור ונשברו ונוקשו ונלכדו!! (יד) לכן שמעו דבר ה' אנשי לצון מושלי העם הזה אשר בירושלים. (טו) כי אמרתם כרתנו ברית את מות ועם שאול עשינו חוזה, שוט שוטף כי יעבר לא יבואנו, כי שמנו כזב מחסנו ובשקר נסתרנו— אנשי הלצון והמושלים (כמו על כן יאמרו המושלים. במדבר כ"א, כ"ז), הם שרי יהודה, אשר ברבות הימים לקחו להם קרנים למשל בעם בחוקה גם נגד רצון המלך (עיין גראֶטץ), ענו את החוזה, אשר יסרם למשפט על התחברותם אל אפרים, לאמר, לא מאהבתם את ירבעם ואת אפרים כרתו עמם ברית, כי אם מיראהם אותם, כי ירבעם בעיניהם כמָוֶת ושאול, ולכן עשו עמו חוזה, כי בעבור „שוט שוטף" אם ללכד ארצות מצפון, לא יבא אליהם, בשומם מחסָם במלך ישראל הגבור. ואמנם עָבר „שוט שוטף" לפני ימים לא רבים דרך ממלכת ישראל ויבא גם עד יהודה — הוא חזאל מלך ארם, אשר עבר בימי יואש דרך ארץ ישראל וילכד את גת ואח"כ שם פניו ירושלימה ללכדה, ואך ברב כופר הציל מלך יהודה את ממלכתו מידו. אכן עתה כאשר נגדעה קרן ארם בידי ירבעם, לא ייראו עוד בני יהודה מחמת האויב הצפוני ההוא. (טז) לכן כה אמר ה' הנני יסד בציון אבן בחן, פנת יקרת, מוסד מוסד, המאמין לא יחיש — עוד הפעם יציג את תקופת חזקיהו למופת, כי אז לא יפסח מלך יהודה על שתי הסעפים ולא יעשה מרמה להתחבר אל מלך ישראל, כי מצבו יהיה איתן ומוסד בהשענו אך על ד' (יז) ושמתי משפט לקו וצדקה למשקלת ויָעה ברד מחזה כזב וסתר מים ישטֹפו — אז בימי חזקיהו יחדל אפרים מהיות „מחזה כזב" „וסתר שקר" ליהודה, כי הברד יטאטאנו והמים ישטפוהו, כאשר בחר החוזה במליצה ההיא גם בפסוק ב', להביע בה את הריסות ממלכת ישראל ע"י אשור. (יח) וכפר בריתכם את מות וחזותכם את שאול לא תקום, שוט שוטף כי יעבר והייתם לו למרמס (יט) מדי עברו יקח אתכם, כי בבקר בבקר יעבר ביום ובלילה והיה רק זועה הבין שמועה. — לאמר, כי אחרי גלות עשרת השבטים יפל הקיר המבדיל בין יהודה ואשור ותמיד יהיו למרמס לחיל אשור העובר בארץ, עד כי „הבין שמועה" או דעת החזון הזה תעורר אך פחד וזועה! „בַבֹּקר בבקר" „ביום ובלילה", כמו בכל עת ובכל שעה. (כ) כי קצר המצע מהשתרע והמסכה צרה כהתכנס, במליצה חדה ושנונה יתקומם נגד ההתחברות בין יהודה ואפרים לאמר, כי המצע קצר יותר מדאי, למען יוכלו שנים — בית אל וירושלים — להשתרע עליו; והמסכה (נרדפת לפעמים עם הלוט (ישעיה כ"ה ז') והוראתה שמיכה או סכסה) צרה, אם ירצו

שני השוכבים להתכנס או להתבּוֵין יחדו על המטה . ואולי בחר לו החוזה במליצת לשון נופל בדבריו אלה, כי „המסכה" — העגל אשר בבית-אל — היא כצרה ואויבת להתכנסות או ההתאחדות . (כא) כי כהר פרצים יקום ה', כעמק בגבעון ירגז לעשות מעשהו זר מעשהו ולעבוד עבודתו נכריה עבודתו — בהר-פרצים או בבעל-פרצים הכה דוד בראשונה את הפלשתים מכה נִצַּחַת, עד כי עזבו שם את עצביהם וישאם דוד ואנשיו (שמו"ב ה') והנצחון הזה היה נכבד מאד בעיני בני הדור ההוא וגם בעיני הדורות הבאים, כי בו השיב ה' נקם ושלם להפלשתים על קחתם בימי עלי את ארון ה' בשבי. ואמנם המאורע הזה שבימי עלי נחשב לחרפה גדולה וחלול השם מאין כמוהו, עד כי אָסָף, המשורר הנשגב, ישַׁוה את אלהי ישראל במלחמה ההיא לישן ולגבור מתרונן מיין (תהלים ע"ח, ס"ה) ולא נתקררה דעתו עד אשר הזכיר גם את הנקמה, שנקם ה' בפלשתים, באמרו: וַיַּךְ צָרָיו אָחוֹר חֶרְפַּת עוֹלָם נָתַן לָמוֹ (שם ס"ו) והרגז בעמק בגבעון כנראה הוא ג"כ על מלחמת הפלשתים השניה, שהיתה אחרי המגפה בבעל-פרצים, והפלשתים נטשו בעמק רפאים, אז שמע דוד קול צעדה בראשי הבכאים, כי יצא ה' לפניו להכות בפלשתים ואח"כ הכה דוד את פלשתים מגבע עד באך גזר (שמואל ב' ה'). ובהיות המלחמה עם הפלשתים נטושה על פני כל ארץ בנימין מעמק רפאים, שעל גבול יהודה עד גזר אשר בנחלת אפרים, נוכל להחליט על פי דברי החוזה, כי גם בעמק בגבעון הִכו הפלשתים בימי דוד. כי קשה מאד ליַחֵס את המלחמה בעמק בגבעון אל מלחמת האמורי שבימי יהושע, כי אין כל יחס וחבור בין שתי המלחמות, גם לא יאַחר החוזה את המוקדם בלא כל סבה. והנה עזיהו הכה את הפלשתים בעזרת ירבעם אדונו ואיש בריתו, לכן יזכר החוזה זכרונות מני קדם, כאשר הכה דָוִד, אבי מלכי יהודה את הפלשתים בעזרת אלהיו, אשר עזרו, במלחמת מצוה זו לעשות שפטים בפלשתים, עובדי האלילים, על הגלותם כבוד מישראל וישבו את ארון ה'. והנה בכלל ראינו, כי זה הוא מסגנון הנביאים בכלל וסגנון ישעיה בפרט להמשיל ולשות קורות ימים עברו אל ימי הדור שהוא חי בו, למען הוציא מזה איזה מוסר השכל לשומעי דברו. ונראה כי דברי הפרק הזה נאמרו בתמיה ושאלה: „(האם) כי כהר פרצים יקום ה'? — או, בעמק בגבעון ירגז לעשות מעשהו? — הלא—זר מעשהו! ולעבוד עבודתו? — הלא—נכריה עבודתו! והנה בפרק „ולבנימין אמר ידיד ה'" הערותי בקצור, כי מדברי ישעיה שבחזון אשר לפנינו, נראה את פחזות ההשערה של ווינקלער, הרואה בכל הספור ע"ד מלחמת דוד עם הפלשתים בשמואל (ב' ה') אך תקון סופרים שמגמתו לכסות במשאון על מלחמות דוד עם השבט בנימין. כי אחרי כל דברי באורי בפרק שלפנינו מובן מאליו ואינו צריך הסבר כל עקר להראות, כי מצב „הפלשתים" בפרשה הנ"ל איתן הוא מאד וגם דייני גזרות היותר קשים לא יוכלו להכחידו. אך הפלשתים מחריבי משכן שלה ולוקחי הארון בשבי יכלו לעורר שנאה עמוקה כזאת ורגשי נקם-ושלם בלב עם ישראל, עד כי המלחמה בהר פרצים, ששם נלקחו עצביהם בידי דוד ואנשיו, נחשבה לאחת המלחמות הכי נכבדות, הנזכרות מדור דור בין כל זכרונות האֻמה הכי נכבדים — אך מלחמת אחים בין שני שבטים יכלה אך להשאיר רשם-בלתי-נעים ורגשי

תוגה חרשית, כמו שנרגיש למשל בספור מלחמת השבטים ע"ד פלגש בגבעה. ואיזה ענין יש בין מלחמת יהודה ובנימין בימי דוד וברית עזיהו וירבעם אחרי כן? סוף דבר הבדאות הזאת של ווינקלער אינה שוה גם לטפל בה. (כב) ועתה אל תתלוצצו פן יחזקו מוסריכם כי כלה ונחרצה שמעתי מאת אדני צבאות על כל הארץ — החזות הקשה הזאת כוננה ביחוד נגד שרי יהודה אנשי לצון, ולהם יגיד החוזה מראש את גלות אפרים ע"י אשור (כג) האזינו ושמעו קולי הקשיבו ושמעו אמרתי (כד) הכל היום יחרוש החורש לזרוע יפתח וישדד אדמתו — ששת הפסוקים האחרונים מכ"ג עד כ"ט יאצרו בקרבם חידה נפלאה ומליצה שנונה נגד ההתבוללות וההתערבות לא אך בין ישראל לעמים, כי גם בין יהודה ואפרים, לפי מצב הימים ההם. כבוש ארצות ומלחמות תגרה ימשיל החוזה לחרישה ושדוד האדמה, באשר הפעולות הטפלות האלה באות אך להכשיר את הפעולות העקריות שאחריהן: הן הזריעה והקצירה. כן תוכל לכידת איזה ארץ להחשב אך לפעולה מכשרת בערך הבאת הסדרים ויצירת החקים בארץ הנלכדה. לכן יאמר החוזה את דבריו השנונים אל ירבעם ועזיהו או יותר מדויק לאנשי הלצון אשר בירושלים, כי עמהם יתוכח ביחוד: „הכל היום יחרש החורש לזרוע, יפתח וישדד אדמתו?" והנמשל: הלנצח תאכל חרב את המנצחים ואת המנֻצחים יחד? (כה) הלא אם שִׁוָּה פניה והפיץ קֶצַח וכַמֹּן יזרק ושם חטה שורה ושערה נסמן וכסמת גבולתו — האדמה לא תזרע כלאים חטה שערה, קצח וכמון גם יחד, כ"א כל אחד ממיני התבואות הנזכרות יקח לו עמדתו בשורה מיוחדת, כן לא יתכן להסיר גבולות ממלכות ולבלבל את כל העמים הקטנים, שוכני סוריא ופלשת, למען יהיו לעם אחד, כחפץ ירבעם השני ליסד ממלכה אדירה בארץ ישראל וסוריא, אשר תאסף אל תוכה את כל העמים הקטנים, שהכניעו שני מלכי הברית. (כו) ויסרו למשפט אלהיו יורנו. — שעור הכתוב, כי אלהיו של החורש, האמור בפסוק שלפני פניו, הורה את החורש ויסרו למשפט, כלומר נתן בינה בלבו להבין דעת ומשפט, כי אמנם לא יתכן לזרע כלאים. ובזה ירמז על דיני כלאים, שהיו נודעים באומה גם אז, וכן יפרש הירושלמי בריש מסכת חלה. (כז) כי לא בחרוץ יודש קצח ואופן עגלה על כמון יוסב, כי במטה יחבט קצח וכַמֹּן בשבט — לאמר, כי באופן מדישתן שונות הנה התבואות, הנזכרות למעלה, הקצח והכמן רכים הם ידי להם להחבט במטה ושבט, למען הסר הבר מן התבן, אך החטה והשעורה צריכות לחרוץ ואופן העגלה, מפני שקשות הן. ולו יזרעו כל מיני התבואות בערבוביא, הלא יסבלו הקצח והכמן את מוסר גרעיני החטים והשעורים הקשים. ואת הנמשל כבר הורנו החוזה בפרשה כ"ז, כי מדת העֹנש של ישראל שונה היא תכלית שנוי ממדת הדין, הנוהגת בעמים אחרים: „הכמכת מכהו הכהו? —" האם הכה ה' את ישראל, כאשר הכה את מכהו, כלומר את העמים מכי ישראל? — ביבוש קצירה תשברנה — כי לא עם בינות הוא, לכן לא ירחמנו עושהו ויוצרו לא יחננו — וגם שם בחר לו החוזה במשל של חביטת השבלים ולקיטת התבואה להמשיל לה את העונש שיעניש ה' את העמים שובי ישראל ולוחציו, למען יקראו לשבויהם דרור. „והיה ביום ההוא יחבט ה' משבלת הנהר עד נחל מצרים ואתם תלקטו אחד אחד —" ולכן אם יתחבר ישראל אל

יתר העמים, או גם אם יתחבר יהודה לאפרים, הלא יהיה האחד מחולל מפשע השני ומוסר עונו יסבול. (כח) לחם יודק כי לא לנצח אדוש ידושנו והמם גלגל עגלתו ופרשיו לא ידקנו—הלחם, העשוי מחטים ושעורים, יודק— ווירד צערמאלמט—במירג הרוץ ואופן העגלה, יען כי גם הדישה הקשה, הנרדפת עם הפעל „הדק", (כמו תדוש הרים ותדק, ישעיה מ"א) לא תעשה עמו כלה נצחת „לא ידקנו" (אדוש כמו דוש באלף נוספת) (כט) גם זאת מעם ד' צבאות יצאה הפליא עצה הגדיל תושיה—גורל העמים השונים וחליפותיהם הם „מהני כבשי דרחמנא", ומי בא בסוד אלה לדעת, על מה זה יחרץ משפט עם אחד לשבט והשני לחסד?

XIII

ראשית עבודת הסופרים בישראל.

(נדפס בהמליץ תרנ"ו №43)

חדשות ונצורות יגלה לנו מר יעב"ץ בספרו „תולדות ישראל" פרק ט'; חדשות, אשר לא פללנו ולא עלו על לב כל חוקר קורות ישראל עד עתה. במאמרו זה יחליט בתור „ידוי גמור" כי היינו עם הספר מלידה, מבטן ומהריון, ונכדי יהודה בן יעקב כבר חקקו את הגות לבם על לוחות אבנים ויקראו בשם מחוקקים, ומהם החלה שלשלת גדולה של סופרים הנמשכת והולכת עד ימי ישעיהו הנביא, ובן־עמרם בכבודו ובעצמו היה החוליא הבי נכבדה בשלשלת הנפלאה ההיא.—ובהיות הענין הזה יקר מפאת ערכו ועד עתה לא נסה בו אף אחד הסופרים לחוות בו דעתו, אף כי המאמר הזה כבר נדפס בהשחר שנת תרמ"ב, ע"כ אמרתי להעביר את דברי יעבץ הנ"ל בכור הבקרת ולהוכיח, אם באמת העלה את חקירותיו מעמק פשוטו של מקרא, כדבריו; ועד כמה צדק בכלל בשטתו, אשר בחר בה בספרו החדש להקדים את העומד בחוקת מאוחר, כמו ירצה להתנגד מן הקצה אל הקצה לבעלי בקרת־המקרא המאחרים גם את המוקדם. והנני מביא בזה את כל מופתי מר יעבץ והקשיו בקצור, למען נראה, מה ראה על ככה לחדש עלינו את המחוקקים והסופרים שהזכרנו. הפסוק „לא יסיר שבט מיהודה ומחוקק מבין רגליו" מתפרש מהדומה לו בשירת דבורה: „מני מכיר ירדו מחוקקים ומזבולון מושכים בשבט סופר" כי בשניהם נרדף „מחוקק" עם „שבט", אך מלת „שבט" הבאה בתוספת „מושכים" לפניה „וסופר" לאחריה, תעיד על עצמה ועל חברתה, כי גם „שבט" האמור בברכת יעקב מורה על העט והקלמוס. „מבין רגליו" הוא כמו מזרעו (דברים כ"ח נ"ז) ויען כי ברכת „לא יסור" ראויה שתאמר אך על המצוי והמוחזק, שמע מינה, כי המחוקקים כבר היו בימי יעקב. עתה ישים המחבר פניו אל פסוק אחד בדה"י, אשר יעיד, כי היו אנשים מבני יהודה הסמיכים לדור יעקב וראוים מאד להקרא בשם „מחוקקים" אשר כמוהו כשם „סופרים" שנתחדש ברבות הימים מורה, לפי דעתו, על

כשרון סדור הענינים וחדוש דברים, שהיו ראוים להיות חקוקים על אבן בימי קדם בטרם השתלמו מכשירי הכתב או כתובים על גליון בימים האחרונים. ואלה דברי הפסוק בס' דהי"א ב': „ובני זרח (בני יהודה) זמרי ואיתן והימן וכלכל ודרע כלם חמשה". והנה בס' מלכים תהולל חכמת שלמה לאמר: „ויחכם מכל האדם מאיתן האזרחי והימן וכלכל ודרדע", א"כ היו אלה בני זרח חכמים נודעים מדור דור; ולמי חמדת ישראל וברכת יעקב, אם לא להם, לכן יחרץ משפטו, כי הדבר יצא מידי אפשר ונתעלה לודאי גמור, כי עליהם כיון יעקב אבינו בברכתו; ובכן היו הם ראשי המחוקקים בישראל—לשונו ממש—אך בטרם יעשה את דרכו הלאה לחפש אחרי מחוקקים משנים קדמוניות יביא את דברי פירוש דה"י, המיוחס לרש"י, האומר על איתן האזרחי וכו', הנזכרים בפסוק הנ"ל, כי כלם היו בימי דוד ושלמה ויבטל את דבריו בראיות משני הפסוקים האחרונים: „ובני כרמי עכר עוכר ישראל, אשר מעל בחרם ובני איתן עזריה".—מדברי הפסוק האחרון המסיים בתולדות איתן, האח השני, נראה, כי כַּרְמִי, הנזכר בפסוק שלפניו, מתיַחֵס לזמרי בכור זרח, שעל כן הקדימו בסדר הפסוקים תולדותיו לתולדות איתן, אחיו הקטן ממנו. ואחרי אשר נדע מהאמור בס' יהושע, כי עָכָן—שהוא עָכָר־בן כרמי בן זבדי בן זרח היה בימי יהושע ונתבונן כי „זבדי" שבס' יהושע הוא—„זמרי" שבס' דה"י (בחלוף האותיות הדומות בומף כאשר העתיקו גם השבעים), הלא לא יעלה על לבנו, כי עכן, דור שלישי לחמשת בני זרח, קדם חמש מאות שנה לאבות אבותיו; כ"א ברור, שזִמְרִי וארבעת אחיו היו בדור עמרם או מעט קודמים לו, כי אפשר שחסר דור אחד בין זבדי שהוא זמרי לכרמי, וע"כ לא יחס הכתוב להדיא את כרמי לזמרי ולא אמר כדרכו: ובני זמרי כרמי; וגם ביהושע (כ"ב כ') נשמט דור כרמי ודור זבדי בין עכן לזרח. אחרי כן יבא מר יעבץ לכלל החלטה, כי אלה המחוקקים כתבו גם ספרים, כי מבלי ספר לא יהיה איש לסופר או למחוקק. והנה נפלאתי מאד על ה' יעבץ, אשר לא הזכיר את המזמורים פ"ה ופ"ט בס' תהלים, אשר מהם נדע כי שני האחים איתן והימן האזרחים—בני זרח בן יהודה בתוספת הא'—היו לא אך „מחוקקים", כי גם „משכילים" שכן נאמר מפורש: „משכיל להימן האזרחי" (פה) „ומשכיל לאיתן האזרחי". (פט), ואמנם שני „משכילים" כאלה מבן הדור הישן־נושן יכלו להיות לתפארה לשטת מר יעבץ, המחזיקה בנושנות. אך מפסוקי המזמור פ"ט המיוחס לאיתן האזרחי ניכח כרגע, כי צדקו מאד דברי רש"י בדה"י, כי אלה בני זרח היו בימי שלמה. אך תחת דברי פינו נקרא לפסוקי המזמור בעצמם ויעידו על בעליהם: „אז דברת בחזון לחסידך וכו', מצאתי את דָוִד עבדי בשמן קדשי משחתיו. זרעו לעולם יהי' וכו'. ואתה זנחת ותמאס, התעברת עם משיחך. פרצת כל גדריו, שמת מבצריו מחִתּה שסוהו כל עוברי דרך היה חרפה לשכניו. איה חסדיך הראשונים ד' נשבעת לדוד באמונתך". והנה ה' יעבץ למרות היותו מן הזריזין ומקדימין לא יוכל להקדים את המזמור הנ"ל מזמן דורו של רחבעם, שאז נתקיימו בזרע דוד דברי הפסוקים: „שמת מבצריו מחִתָּה, שסוהו כל עוברי דרך" ע"י שישק מלך מצרים, שכן נאמר עליו (דהי"ב י"ב) „וילכד את ערי המְצֻרות אשר

ליהודה, ויקח את אוצרות בית ד׳״. אך גם בעלי בקרת המקרא שאינם חוששים לפעמים לכתובות שבראש המזמורים, הלא יודו בעל כרחם כי לא יושמו מאורעות מאוחרים, ברורים ומפורשים כל צרכם, בפי אחד הקדמונים, שחי כשש או כשבע מאות שנה לפניהם. עתה נשובה אל ס׳ מלכים, הנה הכתוב אומר: „ויחכם מכל האדם מאיתן האזרחי וכו׳ בני מחול״ אך מר יעבץ לא הזכיר את שתי המלים האחרונות אף פעם אחת, יען כי סותרות הן את החלטתו, כי האחים הנקובים בשמותם בס׳ דה״י היו בנים ממש לזרח בן יהודה, בעוד אשר נראה כי הכתוב הנ״ל בס׳ מלכים, המקור ששאב ממנו יעבץ את חכמת המחוקקים האלה, יקראם בשם „בני מחול״. אחרי כל הדברים האלה יבין כל מבין מדעתו, כי בני זרח הנזכרים בס׳ דה״י היו אך ממשפחת זרח ובני דורו של שלמה. וממילא מובן, כי זמרי—או „זבדי״ לפי העתקת השבעים—אשר בדה״י איננו „זבדי״ הנזכר בס׳ יהושע. והפסוק השני: „ובני כרמי עכר וכו׳״ יבא אך כמאמר המוסגר להודיע, כי לכן מעטים בני זרח בכתב המתיחשים ליהודה, שבפרשיות ב׳ וד׳, יען כי עכן וביתו מבני כרמי היו לחרם, כפשוטו של מקרא ביהושע (ז׳ ט״ו וכ״ד), כי הוראת שעה היתה אז, אך אם גם נניח, כי הפסוק „ובני כרמי וכו׳״ בא שלא במקומו, האם על יסוד כזה נבנה שטה חדשה ורבת התוצאות כשטת ה׳ יעבץ? ובטרם נלך עתה בעקבות ה׳ יעבץ אל הפרשיות הראשונות שבס׳ דה״י. שָׁם מצא לו כר נרחב „לפרש את הסתומות״ ולהראות בעליל, כי עוד בדור הראשון לכבוש הארץ היו משפחות סופרים בישראל, נקדים דברים אחדים על אודות ספר היחש אשר לעולי בבל הכתוב בעזרא ב׳ ושנוי בנחמיה ז׳ ו׳ כי אחרי הסקירה הראשונה נראה, כי כל עקרו של יחש „אבות הערים״, אשר בפרשיות הראשונות בדה״י הוא אך בעד העולים שבימי עזרא ואחריו. וכי גם „אבי-בית-רכב״, אשר תלה עליו המחבר את כל יציר דמיוני, הוא כאחד מהם. בס׳ היחש שהזכרנו יבאו בראשנה שמות י״ח משפחות גדולות ומרֻבות באוכלוסין כמו: בני פרעש 2172, בני פחת מואב 2812, בני בגוי 2067, בני עזגד 2322, אשר ספר היחש שלהם היה כנראה בדוק ומנֻסה ונעלה מעל כל שפק, ע״כ לא יבא זכר אבות המשפחות האלה בס׳ דה״י. אך אח״כ לא יתהשבו עוד העולים ע״ש משפחותם, כ״א על שם הערים, אשר הָגלו מהן בימי נבוכדנצר. והנה כל מבין יבין מדעתו, כי יחש הערים קל הוא בערכו מיחש משפחות, כי הנקל לבן עיר אחרת או גם לבן עם אחר לשבת בכל עיר שיחפץ וברבות הימים יתחשב לאזרח העיר, לכן כאשר הביא אחד העולים איזה ראיה, כי לפני הגלות ישבו אבותיו באחת הערים בארץ יהודה, לא חפצו ראשי הגולה להשתמש בכתב יוחסין כזה, אשר ערכו מוטל בספק. אך ספרי היחש של אבות המשפחות נמצאו כנראה אך בידי העולים הראשונים, כי אז נקהלו משפחות שלמות ומרבות באוכלוסין לעלות לא״י. אמנם אח״כ, כאשר החלו הנמושות לעלות, אחד מעיר ושנים ממשפחה, וביניהם בני משפחות קטנות, שאבד להן ספר יחשן החלו להשתמש ביחש-הערים מפני הדחק. וכאשר הביא אחד העולים ראיה לדבריו כי בשבת ישראל על אדמתו ישבו אבותיו באחת מערי יהודה וישראל, נחשב לו זאת לס׳ היחש, אשר כל עקרו היה להבדל

מן הכותים. והננו נותנים בזה שני לוחות מקבילים זל"ז: א) לוח העולים, המתיחשים ע"ש עריהם, אשר בעזרא ונחמיה, ב) לוח אבות הערים, אשר בדה"י, שמהם נראה ונוכח, כי כנים הם הדברים שהבאנו.

א) עזרא ונחמיה.	ב) דברי הימים.
בני בית=לחם 123 (ב)	שלמא אבי בית=לחם (ב' נ"א)
אנשי נטופה 56—(שם)	בני שלמא בית=לחם ונטופתי (ב' נ"ד)
אנשי ענתות 128 (שם)	ובני בכר זמירה וכו' וענתות (ז' ה')
בני קרית יערים כפירה ובארות 743	שובל אבי קרית יערים (ב' נ')
בני הרמה וגבע 621	אלה הם ראשי אבות ליושבי גבע (ח' ה')
בני לוד חדוד ואוני 725	ובני אלפעל וכו' הוא בנה את אונו ואת לוד (שם)
גי החרשים (נחמיה י"א כ"ד)	ושריה הוליד את יואב אבי גי=החרשים

ואם נוסיף לזה, כי אבות המשפחות בני פרעש וכו'—הנזכרות בעזרא ונחמיה—המְרֻבות שהתְיַחשו לפי עריהם. לא יזכרו ולא יִמָּצאו בס' דה"י, אז יתבררו הדברים שאמרנו, כי יַחַש אבות הערים בדה"י בא אך כאִשור וקיום לְיַחַש העולים האחרונים, המסטים במספרם. והנה בסוף פרשה ג' נמצא את יַחַש שבעת הדורות שאחרי זרבבל, אשר האחרון היה בדור שמעון הצדיק או אחריו, אשר מזה נראה, כי מפני כבודו של בית דוד לא נמנעו מאסוף גם את כתב היחש של בני הדורות המאוחרים אל תשע הפרשיות הראשונות שבס' דה"י, ולכן במצאנו בסוף פרשה ב' את הפסוק: „ומשפחות אפרים יושבי יעבץ, תרעתים, שמעתים, שוכתים, המה הקִינִים הבאים מחַמַת אבי בית רכב"—הלא מבלי משים יעלה הרעיון אל לבנו, כי אם גם פרטי הפסוק הנ"ל קשים להולמם, אך בכלל יודיע לנו את היַחַש של משפחות סופרים, אשר ערכם וכבודם באומה לא נפל מערך—בית=דוד בדורות המאוחרים, וכי אלה הסופרים, שבאו בימים האחרונים מארצות אחרות לא"י, התיחשו ע"ש אבי העיר בית=רכב, שהיא כנראה העיר בית המרכבות בנחלת שמעון. הלא מר יעבץ בעצמו מודה במקום אחר, כי אנשי כנסת הגדולה אספו גם שברי לוחות ומסרות קצרות אל תשע הפרשיות הראשונות שבס' דה"י, א"כ קרוב הוא מאד, כי לא נמנעו הסופרים, תופשי התורה, מאסוף את כתבי היחש של משפחות החכמים והסופרים חבריהם אל ס' היחש הכללי. והנה דעת המחבר, כי „יושבי יעבץ" הם תלמידי יעבץ לא תעמד בל"ס בפני הבקרת הנאמנה; גם החלטתו בודאי גמור, כדרכו, כי הקִינים האמורים בפסוק הנ"ל היו מגזע ישראל ודבר אין להם עם עם הקנים, כנראה אינה נכונה. „בית=רכב" הנזכרת בפסוק הנ"ל היא, לדעתי, העיר השמעונית בית=המרכבות הקרובה לחרמה (יהושע י"ט), אשר בקצה הנגב; ובאמת מצאנו כי העולים בימי עזרא, ישבו גם בערים אשר בקצה נגב יהודה, על גבול אדום (נחמיה י"א,

כ"ז). והנה מקום מושב הקני מימי כבוש הארץ היה בנגב ערד שהיא חרמה (שופטים א', ט"ז); אך חבר הקני נפרד מיתר אחיו ויט אהלו עד אלון בצענים (שם ד', י"א), שהיא מערי נפתלי וכמוה גם העיר חמת (יהושע י"ט, ל"ג ול"ה) א"כ עולים שני שמות הערים הנזכרות בפסוק שלפנינו „המת" ובית־רכב יפה מאד להקנים, אשר באו מחמת בנחלת נפתלי, מקום חבר הקיני, להתישב בבית רכב בירכתי נגב יהודה על גבול אדום, מקומם הקבוע מימי קדם. זמן מסע הקינים היה בימי עזרא או לאחריו. וגם דבר זה קשה להחליט, כי בראשית ימי הבית השני כבר צללו הקנים בתהום הנְשִׁיָה, בעוד אשר גם הנתינים ועבדי שלמה שבו אל גויהם. גם „בית־הרכבים" הנזכרים בספר ירמיה, אשר נבדלו גם במעלליהם, גם בארחות חייהם מיתר בני ישראל, היו כנראה מבני השבט הזה, וגם המה, גם יהונדב אביהם נקראו ע"ש העיר „בית־רכב". וכן נקראות משפחות הקינים אשר בדה"י ע"ש ערי מגוריהן ושמותן יבאו תמיד במספר רבים, מה שלא נמצא בשמות המשפחות שדן ממקור ישראל. „תִּרְעָתִים" ע"ש העיר „תרצה", הנקראה בפי תרגום יונתן „תרעיתא" א"כ ידע, כי תרצה ותרעה אחת היא; „שִׁמְעָתִים" ע"ש העיר שמע (יהושע ט"ו כ"א) שהיתה בארץ יהודה על גבול אדום, „שׂוּכָתִים" ע"ש אחת משתי ערי יהודה שנקרא בשם „שֹׂכֹה" בהר ובשפלה (שם ל"ה ומ"ח), וכן „בית־הרכבים" בירמיה ע"ש בית רכב או בית המרכבות *) ובכלל לא נתמה על הדבר, כי מהקינים יצאו ברבות הימים חכמים וסופרים בישראל, כי התורה מחזֶרת על אכסניא שלה, ובהתבוננו על תכונת העם הזה ועל תעודתו בקרב שבטי ישראל נמצא, כי תמיד נחשבו גדולי הקֵינים למורים ואנשי־רוח; יתרו, חותן משה, נהג בעצתו את חתנו, אדון נביאי ישראל, וגם יהונדב־בן־רכב היה אחד המקנאים לאמונת ישראל הצרופה. וקרוב מאד, כי לזה ירמזו דברי הברייתא בסנהדרין צ"ו האומרת: מבני בניו של סיסרא למדו תורה בירושלים, כי ידוע מה שדרשו בעלי האגדה על פסוק כ"ז בשופטים ה'; א"כ נמצאו בין בני יָעֵל הקנית כאלה, אשר דם סיסרא נזל בעורקיהם, ויען כי הברייתא נשענה על הכתוב בדה"י שהבאנו, המה הקינים הבאים מחַמַּת־הקרובה למקום מלחמת סיסרא בנחלת נפתלי—ולכן לא רחוקה היא הדרשה, כי בין אלה החכמים וסופרים מבני הקנים, שבאו מחמת, נמצאו גם מבני בניו של סיסרא! ובמקום אחר (גיטין נ"ז) יש שלמדו תינוקות בירושלים, כי סופרים ומלמדי תנוקות סמוכים הם תמיד בלשון בעלי התלמוד, לכן מצאו להם אסמכתא למלמדי התנוקות בשם „סופרים". אשר בדה"י. אך המקור ההסטורי לכל האגדות האלה הוא הכתוב בדה"י שהבאנו **) גם המסורה, השומה בפי בעלי האגדות: „אין לך עניים סופרים ומלמדי תנוקות אלא משמעון" (בראשית מ"ט ברש"י וילקוט שמעוני) ובתרגום ירושלמי: „שבטא דשמעון סברין מלפי

---

*) יש להוסיף גם את השמות גבעונים ובארות, לפי דברינו בפרק ששי.

**) אולי יש איזה יחס להאגדות האלה ואל שמות הנתינים בני ברקוס בני סיסרא שעלו עם זרבבל (עזרא ב' נ"ג).

אורייתא בכנשתא דיעקב״, אשר בהשקפה הראשונה זרה היא מאד, באשר אין לה כל יסוד ומקור בקורות ישראל, מצאה לה בל״ס אסמכתא נכונה בכתוב הנ״ל, כי העיר בית־המרכבות היתה בנחלת שמעון, והקינים היו שכנים קרובים לשבט הזה עוד מימי קדם קדמתם. והנה כבר הבאנו בפרקים הקודמים, כי השבטים הנוסעים בעדר, שבערבות הנגב, נשארו תמיד נאמנים לאמונת אבותיהם, והאידיאלים הלאֻמים לא נשבתו אצלם מטהרם כמו אצל השבטים עובדי־האדמה, אשר התרבות הכנענית השפיעה עליהם. והמחזה הזה נחזה לא אך בשבט לֵוִי, כי גם בקינים ובשבט שמעון, כי אם נתבונן לשמות האנשים, אשר לשמעוני, נראה כי מרביתם מחֻברים הם עם „אֵל״ „יה״ או „שדי״ כשם הנשיא בימי משה שלמיאל בן צורישדי, ובדה״י יבאו השמות: אמציה, יואל, יהוא, יושביה, שריה, עשיאל ועוד ארבעה עשר שמות המחֻברים „ליה״ או „לאל״. כן רב השרשים, שנוצרו מהם השמות, הם מאוצר המלים שבספרי הקדש, עד כי לא נשגה אם נחליט, כי שפת עבר, שהיתה בפי השמעוני היתה צחה ונקיה מתערובת לשונות אחרות, כל ההערות האלה עם ההתחברות המחלטת ללוי במעשי האבות מתאימות אל הנחתנו, כי השבט „שמעון״ היה בימי קדם כהן־למחצה; וגם בעלי התלמוד הרגישו בזה, כאשר הבאנו. ג״כ נראה ממה שהעירונו, כי מעַם הקיני, השכן הקרוב לשמעוני מקדם קדמתו יצאו אח״כ חכמים וסופרים מורי הדת בישראל. ואת הכתוב בדה״י, אחד מעמודי התוך של שטת מר יעבץ, צריכים אנחנו לבאר באופן חדש. (נד) בני שלמא — מבני כלב בן חור — בית לחם ונטפתי וכו׳ (נה) ומשפחות סופרים—כלומר, גם אלה משפחות הסופרים יצאו משלמא—יֹשְׁבֵי - הַכְּתִיב ישְׁבוּ—יעבץ תרעתים שמעתים שוכתים המה הקינים הבאים מחמת אבי בית רֵכב. והנה כי חַמַּת היא שם עיר (בנחלת נפתלי, יהושע י״ט, ל״ה) וכי הפעל „הַבָּאִים״ גם כן מתאים לעיר ולא לאדם, כבר העירו המבארים. כי „אבי בית רכב״ הוא יעבץ, אשר אח״כ בפרשה ד׳ יְסֻפַּר ממנו כי אמו ילדתו „בעצב״ וכי הוא התפלל לאלהי ישראל לבלתי „עצבו״ (כ״ז כמו באורים ודרשות להשם יעבץ בחלוף האותיות)—כבר העיר בצדק גם המחבר שלפנינו. אך בעקר פשוטו של המקרא נתחבטו כל המבארים והדרשנים, רק מפני שלא שמו לֵב כי „ישבי״ איננו הבינונו מן הפעל „ישב״ כי אם שם משפחה ולפי הכתוב צריך היה לקרא „יֹשֵׁב (ו) יַעְבֵּץ—וזכר לדבר יש ביחַש השמעוני ג״כ אחד מראשי בתי האבות בשם „יוֹשִׁבְיָה״ (דהי״א ד׳ ל״ה). ועפי״ז שעור הכתוב פשוט ומובן: ומשפחות סופרים „יושבי״ או „יושבו״—ומשפחות—יעבץ אבי בית־רכב (כמו ומשפחות אתרחל בן הָרֻם (שם ד׳ ח׳). אך בתוך חלקי הפסוק יבא מאמר מוסגר (תרעתים שמעתים שוכתים המה הקינים הבאים מחמת), כי אמנם בהעיר „בית־רכב״ מושב הקינים בארץ השמעוני, ישבו גם משפחות ממקור ישראל; ואחרי אשר להן התיחשו אח״כ סופרים ומלמדים, וגם מבני הקינים יצאו ברבות הימים סופרים ומורים בקרב העם, ימנו אנשי כנה״ג, שהוסיפו את הפסוק הזה מפני כבוד הסופרים שבזמנם, את יחש הסופרים, שהתיחשו למשפחות ישב ויעב״ץ, ואח״כ יספרו ג״כ איזה ספור נכבד לכבוד אבי המשפחה, הוא יעב״ץ אבי בית רכב. ולכבוד הסופרים שמוצאם מהקינים

הוסיפו בתור מאמר מוסגר. כי אלה שלש המשפחות תרעתים, שמעתים ושוכתים, שֶׁיָּשְׁבוּ ג״כ בעיר בית רכב, הן קינים, אשר באו מהעיר חַמַּת, שבארץ נפתלי.—ובאמת לא אבין, מדוע יראו מבקרי המקרא הגרמנים איזה זרות בזה, כי הקינים, יושבי הנגב, הרחיקו לנדד בימי דבורה עד ירכתי נפתלי? הלא נראה, כי הנוסעים בעדר יתפשטו על פני ארץ רחבת ידים עם עדריהם, כאשר נראה למשל את התרחבות הראובני עד נהר פרת כאשר הבאנו למעלה. ולפי זה ישב חלק מעם הקיני בארץ נפתלי, ובהיותם שקטים ואנשי שלום לא הגלום מלכי אשור בהגלותם את עשרת השבטים, כי אם נשארו עם עדרי צאנם במסבי חַמַּת הקרובה לקדש נפתלי. אך אחרי שיבת הגולים בימי עזרא עזבו את חַמַּת ויאחזו בעיר בית־רכב וביתר ערי הנגב, מקום מגורי אבותיהם מימי קדם. לפרש „יושבי־יעבץ” כמו „תלמידי יעבץ” כהשערת המחבר שלפנינו, איננו נכון, לא אך מפאת סגנון הלשון, כי גם מפני שיחש הרב לא יעלה ולא יוריד את יחש תלמידיו, היושבים לפניו, ואיך יתיחשו משפחות סופרים בזה, שהיו תלמידי יעבץ אבי בית רכב? עתה נשובה אל הפסוקים ט׳ וי׳ בפרשה ד׳, המדברים על אודות יעבץ ותולדותיו והם כספר החתום וע״כ היו לשלל לבעלי הדרוש והרמז כנהוג. וז״ל הפסוק: „ויהי יעבץ נכבד מאחיו ואמו קראה שמו יעבץ לאמר כי ילדתי בעצב ויקרא יעבץ לאלהי ישראל לאמר: אם ברך תברכני, והרבית את גבולי, והיתה ידך עמי, ועשית מרעה לבלתי עצבי; ויבא אלהים את אשר שאל האיש. הרגיל בעניני יוחסין שבכה״ק, יכיר כרגע, כי כל עקרו של הספור הוא לתת לוית חֵן להמשפחות המתיחשות אל יעבץ, ולכן סובבת המסורה והולכת אל הבאור האתמלוגי של השם „יעבץ” בחלוף האותיות „עצב” באמרה, כי נולד „בעצב” ואחרי כן התפלל לד׳ לבלתי „עצבו” ותפלתו נשמעה ובהיות מגלות היוחסין אך משום יקרא דחיי, נבין מאליו, כי „משפחות־הסופרים” נכבדו בעיני בעל־הספר, עד כי מצא לנחוץ להרחיב הדבור על דבר אביהן, אשר בכבודו תתיַמרנה. ויען כי שערי ההשערות לא ננעלו, לכן אציע השערה חדשה, לבאר את התפלה הסתומה. שהתפלל יעבץ לד׳ ואשר נתקבלה. הנה העיר בית־רכב היתה מקום מגורי הקינים; ובל״ס נמצאו רבים מבני יהודה, שהתחתנו עמהם ברבות הימים, וביחוד בימי עזרא, אשר עולי הגולה הושיבו גם נשים נכריות. ולכן תספר המסורה הקצרה הנ״ל כי יעבץ „אבי בית־רכב” כלומר, אבי המשפחות היהודיות אשר בעיר, נולד בעצב. כי נשי ישראל בכו על הבגד, אשר בגדו בהן בעליהן (מלכים י״ב י״א) ואח״כ התפלל לד׳: אם ברך תברכני והרבית את גבולי—בבנים ובנות, כדברי ר׳ יהודה הנשיא (בתמורה ט״ז)—ועשית מֵרָעָה—כלומר, כי תציל את זַרעי מהרעה של נשים נכריות, הנודעה ביחוד במקומו—לבלתי עצבי—כי עצב הוא לאבות, בראותם את בניהם לוקחים נשים לא לפי רוחם, כמו נשי עשו, אשר היו מֹרַת רוח ליצחק ולרבקה. גם המלואים שבין מלות „עָצְבִּי” למלות „וַיָּבא”, אשר בתלמוד תמורה ט״ז: „ואם לאו הריני יורד בנסיסי לשאל” ובעברית: „ואם לא תהיה ידך עמי, וירדתי ביגון שאולה” יתנו עוז ותעצומות להשערתו, כי התפלל יעבץ על דבר, אשר העדרו יכול להורידו ביגון שאולה, כמו שאמרה רבקה:

אם לוקח יעקב אשה מבנות חת וכו׳ למה לי חיים (בראשית כ״ז). ולפי זה יהיה הספור הקצר מחיי יעבץ ג״כ מעניני יוחסין ונאה מאד לספר היחש, שבפרשה ד׳. ע״ד השערת המחבר בבאור הפסוקים הנ״ל לא אדבר בזה, כי בכלל רחוק הוא להניח, כי יבחר לו מורה מות מחיים, אם לא יזדמנו לו תלמידים רבים כחפצו. ובכ״ז לא אבא לקפח שכר סופר מצויין כמר יעב״ץ כי אמנם יש בספרו הרבה דברים טובים ונכוחים, הראוים למי שאמרם. כן ישרה היא גם הערתו ע״ד הדמיון שבין הפסוקים „לא יסור שבט וכו׳ ומני מכיר ירדו מחוקקים ומזבלון מושכים בשבט סופר״. אך שטת הקדמות הוליכתהו שולל, להניח כי השם „מחוקק״ יורה על הכשרון וכח החדוש בעניני תורה ומדע והוראתו כמו „מחבר״ בימינו. אך באמת יעלו השמות „מחוקק״ „וחק״ בקנה אחד עם שופט ומשפט כאשר נראה, כי חק נרדף הוא עם משפט. וכמו שנקראו הגבורים מושיעי ישראל בימי קדם „שופטים״, וכמו שנקראו מושלי הצורים „שופטין״ לא על דעתם את חכמת המשפטים, כי אם על כביר כחם לשפט את עמם; כן נקראו גם ראשי בתי האבות בימי השופטים בשם „מחוקקים״ „ומושכים בשבט סופר״, על העז והמשרה, אשר בידם לחוקק חקים בעט ברזל על אבן או לכתבם בחרט על הגליון. את דעתי בבאור הכתוב: לא יסור שבט מיהודה כבר כתבתי בפרק „יתר דברי יהודה״ ולכן לא אכפל את דברי עצמי שנית. אך כל החלטות מר יעבץ בדבר המחוקקים והסופרים מדור הראשון, ותולדותיהן כיוצא בהן, עם כל הראיות, שהביא לדבריו מכתובים שונים לא שרירות ולא קימות. מאמר התלמוד (ב״ב ט״ו) „ומשה הוא דאקרי מחוקק״ יראה לנו ההפך, כי אך משה איש האלהים, אשר שם לישראל „חק ומשפט״, ראוי להקרא בשם „מחוקק״. גם דברי ישעיה (ל״ג כ״ב) „ד׳ שופטנו, ד׳ מחוקקנו ד׳ מלכנו הוא יושיענו״ נוטים אל הדברים שאמרנו, כי השם „מחוקקים״ נרדף עם „מלך ושופט״. גם המחוקקים, אשר קרא עליהם ישעיה לריב „הוי המחוקקים חקקי אָוֶן ומכתבים עמל כִּתֵּבוּ״ (שם י׳ י״א) היו שופטים וחוקקי חוקים, כי מה כתוב אבתריהון? — להטות מדין דלים ולגזל משפט עניי עמו וכו׳. גם התהלה אשר התהלל דוד במטה בית אבותיו, כי מחוקקים בתוכו „יהודה מחוקקי״ (תהלים ס׳ ט׳) יסודה אך בכח וגבורה, ולא בספרות ולמודים כי שפל לסיפא דקרא: „מואב סיר רחצי על אדום אשליך נעלי עלי פלשת התרועעי״. ובמה גברה יד דוד על אלה העמים? הלא בגבוריו עליזי גאותו באלה המחוקקים, אשר יכלו להיות נגידים ומצוים גם לבני עמם, גם לעמים אחרים. —

XIV

יֶתֶר קוֹרוֹת הַפְּלִשְׁתִּים עַל פִּי רְשִׁימוֹת אַשּׁוּר.

יען כי קורות הפלשתים נכבדות בערכן להחקירות בראשית תולדות

ישראל, וסתימות רבות בקדמוניות השבטים תתגלינה לו על ידיהן, גמרתי בנפשי לספח גם את יתר קורות הפלשתים על פי רשימות אשור כמלואים אל פרקי הספר הנוכחי. ורוב הדברים לקוחים הם מספר „תולדות ישראל" לווינקלער ומעיטם מהספר „אסיה ואירפה" של מיללער, אך בפרטים רבים נטיתי מדרך שני אלה החוקרים, הכופרים במסרת ישראל שלא לצרך כלל וכלל, וחוטאים בקלות ראשם הנפרזה נגד ספרי קדשנו. לבד זה יש גם בפרק הזה הערות והשערות שונות, שהעליתי במקצע החקירות האלה.

עתה נודע כמעט בברור, כי באו הפלשתים אל ארץ כנען ממערב בשנת 1100. הפלשתים לא היו בני שם; למען דעת מוצא העם הזה וגזעו אל-נכון, עלינו לחכות, עד אשר יסירו החוקרים פני הלוט מקדמוניות העמים, יושבי הארצות שעל הים התיכון, שהיו לפני התקופה היונית. הנודדים האלה נאחזו בחבל הים, הנקרא אח"כ על שמם „ארץ פלשת" ובפי היונים „פלשתינה", וישבו בהעדים עזה, אשקלון, אשדוד, גת ועקרון. הדבר אשר שערוהו לפני זה, כי לא הפלשתים בנו את חמש הערים הנזכרות, כי אם הכנענים, נתברר עתה על ידי מכתבי תל-אמרנא כדבר, שאין לפקפק עוד באמתותו. עם הערים הבנויות קבלו הפלשתים את רוב קניני התרבות של הארץ הנלכדה וגם את אליליה הרבים. האליל דגון, אשר רבים חשבוהו בטעות לאלהי הפלשתים מעבר לים, היה באמת אחד אלילי העמים בני-שם, אשר נמצאהו גם בבבל ואשור; ומהשם דגן-תקלה שבמכתבי תל-אמרנא נדע, כי מוצא האליל הזה הוא מארץ כנען. עם-נוסע יחשף על פי הרוב את כל שאתו ועזו בהתנפלותו הראשונה, לכן נראה, כי המלחמות הכבדות, שנלחמו הפלשתים בשבטי ישראל ואשר הסבו אח"כ גם את התאחדות עם ישראל תחת שאול ודוד, נקרו ויאתיו בראשית בא הלוכדים האלה אל ארץ כנען. יש איזה ראיות, כי התפשטו הפלשתים בראשית באם גם לפאת צפון מהר הכרמל ומעלה; אך כאשר גברו שבטי ישראל ע"י התאחדותם, נדחפו אלה האויבים אל חבל הים. ברבות הימים התערבו הפלשתים ביושבי הארץ וישכחו גם את שפת הארץ, שיצאו ממנה. השפה, שנקראה „אשדודית" בימי נחמיה (נחמיה י"ג כ"ד), היתה כנראה שפת כנען, בלולה באיזה יסודות מלשון הפלשתים הקדומה. ערי הפלשתים עשו להן אחרי כן שם במסחרן ובחרשת המעשה אשר בהן, אך לא מידי הפלשתים היתה כל זאת, כי המסחר פרח בערים ההן, בגלל עמדתן במרכז ההתחברות שבין הארצות שסביב לים התיכון וארץ ערב. הכי נכבדה בין חמש הערים היתה העיר עזה, אשר עמדה בקצה מסלות-המסחר של ארץ ערב, שעליהן היו האורחות עוברות ושבות. הערים גת ועקרון, שלא נבנו על חוף הים, לא זכו לשם בין אחיותיהן ותהיינה ברבות הימים אך ממלכות שפלות, למן העת אשר התהפכו הפלשתים מעם שואף קרבות ולוכד ארצות לגוי עובד אדמתו ועוסק במסחר. את אלה שתי הערים התאמצו מלכי יהודה ללכד, וגם לפעמים פרשו ההולכים, שבערי הפלשתים הגדולות, את ממשלתם עליהן. בגלל סחרן נאנסו ערי הפלשתים הגדולות לחסות בצל מצרים. כי הנקל היה תמיד להממלכה ההיא להשפיע על מהלך המסחר עם ערב ולחסם את הדרך לפני האורחות. וגם לבד זה

היה המסחר נפרץ בין ארץ מצרים וערי הפלשתים, אשר העיר עזה היתה בנויה בקצה המסלה, העוברת ממצרים לכנען; ולכן נאנסו הערים האלה להיות פוסחות על שתי הסעפים בימי ההתחברות שבין אשור ומצרים.

א) עַזָּה.

העיר עזה היתה הכי נכבדה בין ערי הפלשתים ובנויה על חוף הים בירכתי דרום. בכתבי הקדש יְדֻבַּר בה אך לפעמים רחוקות; ואך בימי שלמה נזכרו. עזה כגבול ממלכתו לפאת דרום. יש לַקְוֹת, כי רשימות המינאים הפיצינה על קדמוניות העיר הזאת, הנזכרת פעמים רבות בכתבי העם הקדמון, שישב בארץ ערב הדרומית; גם לא יהיה לפלא בעינינו, אם יתגלה לנו, כי המינאים, אשר משלו גם על ארצות רבות בערב הצפונית, שפכו באיזה זמן מן הזמנים את ממשלתם גם על העיר עזה. מלכי אשור הראשונים לא הגיעו עד קצה ארץ כנען לפאת דרום, למען שים מס גם על ערי הפלשתים. הראשון בין מלכי אשור, המזכיר את הפלשתים—Palastu— היה המלך רַמָּן־נֵרַר השלישי, האומר ברשימותיו, כי לקח מס מהפלשתים בכלל, מבלי קרֹא את הערים בשמותן.

בשנת 734 מלך המלך חָנון בעזה, אשר נועז להתקומם נגד תגלת פלאסר מלך אשור; אך נגף לפניו ויאלץ לבקש לו מפלט בארץ מלוכה או מלוחה (Meluhha) אצל המלך בעל בריתו. אחרי הנצחון על עזה שם מלך אשור פניו אל עמי ערב, אשר נאנסו להכנע לפניו, בהיותו השליט על עיר מסחרם. כנראה חפץ תגלת פלאסר בראשונה להסיר כליל את המלוכה מעזה ולספח את העיר הנכבדה, רוכלת שבטי ערב, אל ארצות ממלכתו; ולכן לא יספר ברשימתו, כי המליך מלך אחר בעזה. אך מלך אשור שגה בראה מבלי חשב, עד כמה תוכל עיר כעזה להחזיק מעמד נגדו, וכמעט אשר סר חיל אשור מגבולותיה, הושיבה שנית את חנון על כסא המלוכה. בשנת 720 נמצא את חנון שנית כאיש מלחמות סרגון מלך אשור גם כרת ברית עם סוא מלך מצרים בעל־ברית הושע בן אלה מלך ישראל. אצל העיר רפיח (Raphia) הכה סרגון את חיל מלך עזה ויקח את חנון בשבי ויותר מתשעת אלפים איש הגלה אשורה. (העיר „רפיח" היא לפי תרגום אונקלוס העיר „חצרים", הנזכרת בס' דברים כגבול ארץ העוים, שהשמידום הכפתורים). סרגון לא יספר ברשימתו את הנעשה אח"כ להעיר עזה אך במצאנו אח"כ את מלך עזה ברשימת המלכים הנאמנים לאשור, נוכל לחרץ משפט, כי המליך סרגון מלך בעזה, בראותו, כי אזלת ידו למשל בעיר הגדולה והרחוקה ההיא ע"י אחד הפחות. ואמנם נראה כי בימי סנחריב משנת 713 עד 711. כאשר מרדה אשדוד במלך אשור, לא נלותה עזה אליה. ואם גם יש ברשימות סנחריב, כי הפלשתים והמלכים הקרובים נלוו לאשדוד וימרדו באשור, אך מלך עזה איננו נזכר מפורש; ועכ"פ לא היה אחד ממסבי המרד. והנה המלך חוקיהו היה בעל ברית אשדוד, לכן נבין את דברי הכתוב

(מלכים ב׳ י״ח. ח׳): „הוא הכה את פלשתים עד עזה ואת גבולה, ממגדל נוצרים עד עיר מבצר״, לאמר, כי חזקיהו הכה את הערים, אשר בממלכת עזה, על אשר לא חפץ מלכה לבא עמו בברית נגד אשור. עפ״י זה נבין את מעשה סנחריב, אשר נתן אח״כ ערים רבות מיהודה אל המלך שלבל מלך עזה; הוא המלך, שהושיב סרגון על כסא המלוכה בעזה או המלך, המולך תחתיו. את זמן „גבורות״ חזקיהו נגד הפלשתים עלינו לקבוע אך בימי המרד באשור הראשונים. כי אח״כ לא נתנו סנחריב בל״ם לשוב ולקחת את הערים, אשר נתן במתנה להמלכים אנשי בריתו. אסר חדון בן סנחריב יחשב גם את שלבל מלך עזה, בין המלכים, אשר עבדוהו בארצות המערב וכן גם אשור בניפל. מזה נראה, כי באחרונה נשאה עזה בדומיה את עול מלכי אשור ותשלם להם את המס ששמו עליה. עזה, רוכלת העמים, עשתה בזה כמעשה צור וצדון, אשר לא התקוממו מעולם נגד לוכדי ארצות; ויהי הנבחר להן לשלם את המס, אשר שמו עליהן. ואף אז בחרו במלחמה, אם נשקפה רעה למסחרן וקיומן. ערי המסחר, שעל חוף הים, שעשו להן עשר רב, יכלו לשלם את הכסף, שבקשו מהן המלכים העריצים, ולכן לא התקוממו נגד העול, אשר לא היה כבד להן מנשוא. אך לא כן גורל יושבי הערים אשר חיו אך מיבול ארצם ותוצאות אדמתם; הם היו אנוסים למרד בלוחציהם, מפני שאָזלת ידם לשלם את המס הכבד, שבקשו מהם. בפעם האחרונה נזכרת העיר עזה ברשימת נבוכדנצר מלך בבל, המתפאר, כי שם נס על כל העמים והממלכות מהעיר עזה ומעלה, ברצותו לבנות את מקדש אלהיו. מכל זה נראה, כי מימי סנחריב והלאה לא הוסיפו עוד ערי הפלשתים, וביחוד העיר עזה, למרד במלכי אשור ובבל; ומזמן סנחריב עד אשור בניפל נכדו נמצא תמיד את מלכי עזה ברשימות המלכים, אשר עבדו את אשור. המשא אשר נשא ירמיהו על ערי הפלשתים, „בטרם יכה פרעה את עזה״ נתקיים כנראה, בעת אשר נגף פרעה נכה לפני נבוכדנצר אצל כרכמיש; ובשובו אל ארצו, עשה נקמות בערי הפלשתים, אשר נשארו נאמנות בבריתן עם בבל: ואולי לא חפץ מלך עזה לתת את פרעה עבור בגבולו, כאשר עשה יאשיהו מלך יהודה.

ב) אשקלון.

העיר אשקלון עמדה כנראה במדרגה שניה בערך העיר עזה. בספרי הקדש יבא זכר העיר ההיא אך בכתב ערי הפלשתים בכלל. בין גבולות יהודה ואשקלון הבדילו הערים גת ועקרון, לכן לא היתה אשקלון נכבדה ביותר בקורות יהודה, ולכן תזכר אשקלון בפי הנביאים עמוס, זכריה וצפניה רק אגב ריהטא. ידיעות מפורטות על אדות אשקלון נמצא אך ברשימות אשור. המלך רמן ניררי השלישי יזכיר את הפלשתים בכלל; ולכן נוכל לחשב את רשימת תגלת פלאסר השלישי להמקור הראשון המדבר באשקלון. בימי תגלת פלאסר התחבר מהנתי (Mitinti) מלך אשקלון אל רצין מלך ארם. אך מסגנון דברי מלך אשור נראה, כי לא מרצונו הטוב כרת מלך אשקלון ברית עם מלך ארם, כי אם באונס, יען הכביד עליו רצין את

ידו, כמו על יתר המלכים הקטנים, שבארץ כנען, ויאלצם לבא עמו בברית נגד אשור. המלך תגלת פלאסר יאשים את מתנתי, כי הפר את בריתו ויחלל את דברו, אשר דבר למלך אשור, אם כן סר מלך אשקלון למשמעת אשור עוד בשנת 738. כאשר הקריב תגלת פלאסר אל גבולות אשקלון בשנת 733, מת מתנתי, ורקפתי (Rukipti) בנו ישב על כסאו, והוא מהר להכָנע לפני מלך אשור. ברשימת המלך סרגון לא יזָכר מלך אשקלון מפורש, כי אם ידֻבר בכלל ע"ד הפלשתים, כאשר יספר מלך אשור את מלחמתו עם אשדוד. אך תחת זה נמצא איזה דברים קצרים ברשימת סנחריב על אדות אשקלון, אשר מהן נַציל איזה פרטים בקורות הממלכה הפלשתית ההיא. מדברי סנחריב נדע, כי שר-לדרי (Sar-ludari) בן רקפתי, אשר היה נאמן בבריתו עם אשור, הורד מעל כסאו ע"י השר צדקה (Sidkah), אשר נתן את ידו אל המלכים המורדים, סנחריב לקח את צדקה בשבי ויביאהו אשורה ואת שר-לדרי הושיב שנית על כסא מלכותו. פה נראה את המחזה, אשר נחזה בכלל בממלכות ארם וכנען שבימים ההם, כי בכל ממלכה היו שתי מפלגות, האחת נטתה אחרי אשור והשנית אחרי מצרים. כנראה נטה רוב העם, אשר בממלכת אשקלון, אחרי מצרים, כי לא אך עיר המלוכה, כי גם יתר הערים לא פתחו את שעריהן לפני חיל סנחריב. מרשימת ערי אשקלון, אשר לכד סנחריב במלחמה ההיא, נדע את גבולות הממלכה ההיא בימים ההם. הערים בית-דגון, יפו, בני ברק (Bene-Barak) וחצור (Azur) נלכדו בידי חיל סנחריב. מזה נדע, כי רוב הערים, שנחשבו בספר יהושע בין ערי הדני, נסבו לאשקלון. גם אסר חדון, גם אשור בניפל בנו, יחשבו את מתנתי מלך אשקלון כסר למשמעת אשור. השם „מתנתי" היה כנראה רגיל בין מלכי הפלשתים, כי נזכר גם בין שמות מלכי עזה ואשדוד.

ג.) אשדוד.

העיר אשדוד היא היותר צפונית בין ערי הפלשתים, שעל חופי הים התיכון. בספרי הקדֹש תזָכר העיר אשדוד על פי הרוב אך בספור כל ערי הפלשתים בכלל; ורק נבואת ישעיה י"ג כוננה בפרט על אשדוד. ברשימת מלכי הפלשתים של תגלת פלאסר השלישי לא יזָכר מלך אשדוד. אך יען אשר לוח החרש משנת 733, שעליו היו חרותים שמות המלכים עבדי-אשור, נשבר בקצהו האחד, יוכל להיות, כי בהחלק שנשבר נמצא גם שֵם מלך אשדוד, אשֶר אולי היה זה המלך עזורי שהורידו סרגון אח"כ מעל כסאו. בימי סרגון מרדה אשדוד באשור, והמרד ארך שלש שנים משנת 713 עד שנת 711. מרשימת סרגון ע"ד המרד ההוא נדע איזה פרטים מקורות ממלכת אשדוד. עזורי מלך אשדוד מרד במלך אשור, בתתו כנראה יד אל הושע בן אלה ויתר המלכים, אשר בטחו על סוא מלך מצרים — הוא מלך מצור — וימרדו באשור בשנת 721. סרגון מלך אשור עלה על עזורי ויורידהו מעל כסאו וַיַמלֵך תחתיו את אחימתי (Achimiti) אחיו. אך השרים, אשר נטו אחרי מצרים, קשרו עליו קשר ויגרשוהו או גם המיתוהו וימליכו עליהם שר

אחד ושמו יָמָנִי (Jamani), אשר לא היה גם מזרע המלוכה. חזון ישעיה שהתאשר גם מרשימת סרגון, יגיד לנו, כי גם המרד הזה יצא מבעלי ברית מצרים. — „יַחַתּוּ וּבשׁוּ מִכּוּשׁ מַבָּטָם ומן מצרים תפארתם". „ואמר יושב האי הזה ביום ההוא: הנה כה מַבָּטֵנוּ אשר נסנו שם לעזרה מפני מלך אשור, ואיך נִמָּלֵט אנחנו?" (ישעיה כ' ה' ו'). לפי דברי סרגון נלוו גם יתר ערי הפלשתים, גם יהודה ואדום עם מואב אל אשדוד במרד ההוא. אך העיר אשדוד נלכדה בידי חיל אשור וַתְּסֻפַּח אל הממלכה ההיא. בין ערי אשדוד, אשר לכד, יחשב סרגון את הערים גִּמְתִּי (Gimtu) ואשדודים (Asdudimmu). והנה ווינקלער יחליט בברור גמיר, כי גמתו היא העיר גת־פלשתים; אך יותר קרוב היה לשער, כי היא העיר „גִּבְּתוֹן", שהיתה העיר הצפונית בארץ פלשתים על גבול ישראל (יהושע י"ט, מ"ד, מל"א ט"ו, כ"ז) ואשר בתלמוד ובספר יוסף בן מתתיהו תקרא בשם גְּבַת או גַּבְּתָא (עיין משפט האורים לשט"ב). או אולי היא העיר גמזו (דהי"ב כ"ח י"ח), שלקחו פלשתים מיהודה, בין „יתר ערי השפלה והנגב, בימי אחז, אשר נאמר אח"כ: „וַיֵּשְׁבוּ שם".

העיר אשדוד נלכדה בידי תרתן שר צבא אשור. אך למרות דברי סרגון בעצמו, אשר יעיד ברשימתו, כי נספחה העיר אל אשור ולא הָמלך בה מלך עוד, נמצא עוד בשנת 701 מלך באשדוד ושמו מטנטי, אשר היה נאמן לסנחריב בכל ימי המרד של חזקיהו, ולכן קבל אח"כ חלק מערי יהודה הנכבשות מידי סנחריב. מזה נראה, כי התעשת סרגון אחרי כן וימלך את מטנטי באשדוד.

ברשימת אסר חדון ואשור בניפל נזכר שם המלך „אחימלך מלך אשדוד", אשר מלך כנראה אחרי מטנטי.

השם „אשדודית", שקרא נחמיה לשפת הפלשתים שבימיו, יוכל להתבאר בזה, אשר העיר אשדוד היתה קרובה לירושלים משלש ממלכות הפלשתים, שנשארו עוד בימי נחמיה מחמש ערי הסרנים.

ד.) גת או גת־פלשתים

העיר גת לא היתה בנויה על הים, על כן לא יכלה להגיע אל מעלת אחיותיה הגדולות ערי החוף. איזה סימני עניות נמצא ביושבי העיר ההיא, כי עבדו בצבא החיל של יתר העמים, כמובן, בשכר כסף. אחרי שכבר נָשתה גבורת הפלשתים להרגיז עוד את שבטי ישראל ויתכנסו בחבל הארץ, אשר לכדו, לא יכלה אדמת העיר גת לכלכל את כל בניה; ועל כן נאנסו הַגִּתִּים לבקש להם משלח־יד, באשר ימצאו. שש מאות אנשי חיל מִגַּת, יִאתַּי שר הגדוד בראשם, נמצאו בין עבדי דוד בימי מרד אבשלום.

בהיות גבול העיר גת נשען על גבול יהודה, וקורותיה הסתבכו פעמים רבות בקורות השבט הזה, נזכרת העיר הזאת פעמים רבות בספרי הקדש. וראוי לשים לב, כי בגבורות שמשון, או בתקופה שנלחם השבט הדני, גבור החילי עם הפלשתים, עושקי נחלתו, לא נזכרת העיר גת. העיר עזה הדרומית נחשבת בימי עלילות הגבור הדני בעיר הראשה בארץ פלשתים, למרות היותה רחוקה מצרעה ואשתאול, ערי הדני, כרחוק דרום מצפון.

גם בימי חרבן שִׁלֹה והלקח הארון לא נחשבה העיר גת לעיר הראשה בין ערי הפלשתים, כי העיר הזאת נמנתה רביעית בסדר ערי הסרנים, שהשיבו אשם לאלהי ישראל. ואך בימי שאול, שאז התאמצו הפלשתים ללכד את ארץ בנימין, שהיתה מרכז השבטים ומָעוז לממלכת ישראל, החלה העיר גת להתרומם משפל מצבה. הפלשתים החלו אז לכונן ולהקים מַחֲנים לְחַיל או מבצרים על גבול בנימין וגם בערי השבט הזה שלכדו, למען בַּצֵּר עמדתם בארץ ולהתנפל על נחלת בנימין לארכה ולרחבה. (כל שלשת הדרכים, שבחר לו המשחית, או החַיל המתנפל, ממחנה הפלשתים ללכד את ארץ ישראל בימי שאול, היו בארץ בנימין, כמו שהעירותי בסוף הפרק התשיעי). מִפָּרָשַׁת דברי המלחמות, שנלחמו הפלשתים בישראל בימי שאול ודוד, נראה, כי היו לפלשתים מַחֲנים קבועים במשגב ובסים להִתְגרות (אֶפּעראַטיאנסבאַזים), שהתגרו הגדודים המתנפלים, שנקראו אז בשם „מַשְׁחִית“, בשבטי ישראל.

מחנה או מבצר כזה היה כנראה המקום „אפס דַמים“ או „פס דַמים“, שבין שוכֹה ועזֵקה, ערי יהודה אשר בשפלה, שעל גבול ארץ פלשתים. (שמו"א י"ז א', יהושע ט"ו ל"ה). המקום הזה לא התחשב במספר הערים שביהודה ומלחמות רבות עם הפלשתים התחוללו בו.

המלחמה עם גָליַת בימי שאול ומלחמות גבורי דוד עם הפלשתים היו במקום ההוא (שמו"א שם, דהי"א י"א י"ג). יש סמן מובהק במכירת יוסף, אשר ממנו נדע, כי המלחמה המעציבה על אבן־העזר והלָקח הארון בידי הפלשתים, היו ג"כ לא רחוקים מפס־דמים; כי בל"ס יורה ע"ז הספור מכתונת הפַּסים של יוסף (עיין פרק יתר דברי אפרים), הנטבלה בָּדָם (בית־שמש, היא עיר־שמש הדָנית, שהשיבו אליה את הארון היתה בשפלה (יהושע י"ט מ"א) וקרית יערים, שהובא הארון אליה אח"כ, היתה ג"כ על הגבול המערבי של נחלת בנימין, גם אבן העזר, מקום המלחמה, היתה כנראה לא רחוקה מגבול בנימין וארץ פלשתים, א"כ היו שלשת המקומות האלה לא רחוקים מפס־דמים, שבין שוכה ועזקה, שהיו ג"כ בשפלה על גבול פלשתים) גם לגבורת אלעזר בן דודי האחוחי מבני בנימין (דה"א ח', ו'), אשר היה עם דוד בפס דָמים (שם י"א, י"ג) ואשר יסֻפר ג"כ ממנו (שמו"ב כ"ג, י'), כי הכה בפלשתים, עד כי דבקה ידו אל החרב — מהדם הרב שעליה —, יש ג"כ כנראה איזה יַחַס אל באור השם „פס־דמים“, כי „פַּס“ היא כף־יד בארמית (דנ' ה', ה') ופס־דמים תהי' עפי"ז: יד מלאה דם. אז התרוממה העיר גת בגלל מקומה על גבול בנימין ויהודה ותהי לעיר, שחֻברו אליה כל צבאות־הפלשתים, שהתאמצו ללכד את ארץ בנימין בימי שאול ואת בנימין ויהודה בימי דוד.

גם המקום „מֶתֶג הָאַמָּה“, שלקח דוד מיד פלשתים, אחרי הכותו אותם ויַכניעם (שמו"ב ח', א') ואשר בספר דבה"י תבאנה המלים „גת ובנותיה“ תחתיו, היה כנראה מקום מחנה אצל העיר גת, כאשר נבאר.

השם „מתג האמה“ הוא קשה להבין, עד כי גם אחרי ההגהה של קלוסטרמנן „יָמָּה ת' „אַמָּה“, הודה ווינקלער ולא בוש, כי אין איש יודע את פרוש שתי המלים האלה (Gesch. Jsr. II 206). גם באורו של הח' שטיינבערג בספרו „משפט האורים“, כי „מתג האמה“ ר"ל עיר ואם במדינה

וכי ניב כזה רגיל גם בערבית ועניננו: עצר ושלטון המדינה ועפי"ז „מתג האמה" הולך הוא על גת, עיר המלוכה לפלשתים, לא יוכל להניח את דעתנו; כי על כל פנים לא נוכל להבין, מדוע בחר בעל הספר שמואל בפעם הזאת מליצה זרה, הקשה להבין, למען תָאר בה את העיר הנודעת „גת", הרגילה מאד בס' שמואל?

אכן אם נאמר, כי „מתג האמה" היה אחד המחנים של הפלשתים נגד השבט בנימין, קרוב אל העיר גת, נבין היטב את הכנוי „מתג", אשר בהיות תעודתו לבלֹם או לעצר בכל בהמות משא, נאה הוא מאד לשמש בדרך ההשאלה למבצר, שנבנה לעצור ברוח שבט נכנע, למען לא ימרֹד בנוגשיו. והנה הוראת השם „אַמָה" בעברית היא הזרוע התחתונה של יד איש, ילכן יוכל השם הזה להיות נרדף עם „יָמין" בלשון של חדוד או של גנאי. ואמנם נמצא בימי איש־בשת בן שאול את המקום „גִבְעַת הָאַמָה" אצל גבעון שעל גבול בנימין ממזרח (שמו"ב ב', כ"ד). ואם גם לא נקל הוא להחליט, כי „גבעת האמה" ר"ל „גבעת בנימין" הידועה, שהיתה ג"כ קרובה לגבעון, אך קרוב הוא מאד לשער, כי השם „אַמָה", הבאה בשני המקומות שהזכרנו אך ורק על גבול בנימין, ישמש כשם מליצי לבנימין.

גם נוכל להוסיף, כי גם השם „גבעת האמה" יכול להיות נתָן למקום ההוא או לעיר ההיא מהפלשתים, אשר לכדו את כל ארץ בנימין אחרי מות שאול בגלבוע, עד אשר שב אבנר וילכד מהם שנית את הארץ מעט, מעט (עיין דה"י של גרעץ).

אם היה גם איזה קרוב במבטא שני הניבים „יָמין" ואַמה, באשר האות „נון", שמוצאה נעזר מהנחירים, לא היתה נשמעת היטב בלשונות בני־שם קשה להחליט. אך אם אין ראיה לדבר, יש זֵכר לו גם במקום אחר. בפרק „ראובן, שמעון ולוי" העירותי ע"ד אופן השמוש במליצת לשון נופל בברכת יעקב, וכי כמעט בשמות כל השבטים יש ממדת המליצה ההיא, באופן קרוב או רחוק. והנה בנימין נקרא בשם „זאב יטרף", כנראה, יען כי „זאב", הלקוח מהיסוד „זבב" אחי „דבב", שממנו דוב (משפט האורים), קרוב הוא בהוראתו אל „המה", שבהשם „ימין"; ובדַבר העברי „זאב", ידע היטב, כי שעורו „הַהומה", ולכן השתמש מברך השבטים בשווי החצוני של „ימין" עם „המה". על פי זה היה גם איזה דמיון במבטא המלים „יָמין" „המה" ואַמָה.

על פי דברינו אלה תהיה הוראת השם „מתג האמה" כמו „הכנעת בנימין" ודומה כמעט לשם המצודה Zwing Uri „עול־אורי" בספר יוילהעלם טעלל ולשמות ערי המבצר ברוסיא עֶצֶר־קַוְקַז", עצֶר המִזרח י "Владикавказъ„ . Владивостокъ"

ויען כי השם „מתג האמה" שאצל גת לא היה כנראה שם קבוע ועקרי כ"א שם מקרי וזמַני, לכן יבא בעל ספר דבה"י לבאר, כי „מתג האמה" שלקח דוד מהפלשתים, ר"ל גת ובנותיה. ולא רחיק הוא לשער, כי „מַלמַד הבקר", שהכה בו השופט שמגר בן ענת שש מאות איש מהפלשתים, הוא ג"כ שם מקום או שם מחנה לפלשתים. על פי הבאור הזה יהיה הספור ע"ד שגמר בן ענת פשוט מאד, כי השופט הכה שש מאות פלשתים במקום ששמו

„מלמד הבקר", ולא נאלץ להוסיף לנו שמשון חדש ולחי־חמור חדשה בעלילות השופטים. והנה הלחי אשר בעלילות שמשון, היה ג"כ שם מקום (שופט' ט"ו. ט'), עד כי נראה, כי שני ספורים, טבעי ופלאי, השתרגו שם יחדו. אך השופט הפשוט שמגר, אשר לא ייחס לו בעל הס' שופטים כח למעלה מן הטבע ולא הפלהו אף במאומה מיתר השופטים והמכה בכ"ז שש מאות איש במלמד הבקר, הוא בל"ס מחזה זר בין השופטים. אך על פי באורנו עולה השם „מלמד הבקר" בקנה אחד עם השם „מתג האמה"*).

ואולי היה מחנה פלשתים הנקרא בשם „מלמד הבקר" בנחלת אפרים, השבט הנקרא בשם שור ועגל בשפת המליצה, ואת השבט הזה, אשר הנביא הענתותי יקרא לו בשם „עגל לא לֻמד" (ירמיה ל"א, י"ח), והנביא הושע יקרא לו לפעמים „עֶגלָה מלֻמָדה" (הושע י', י"א), חפצו הפלשתים לחָרף בשם המחנה או המבצר, אשר קראו לו „מַלמד הבקר"; כי לא אך אנשי ריב ומלחמה היו הפלשתים עם שבטי ישראל, כי גם אהבו לחרף איש את רעהו (שמו"א י"ז, כ"ה, שמו"ב כ"ג, ט'). ואם נכונה היא ההשערה, כי השופט שמגר בן ענת היה משבט בנימין, כמו השופט אהוד שלפניו, ולכן לא נזכר שם שבטו בפרט, נמצא איזה מאורע דומה לזה בהזכרונות שבס' דבה"י ע"ד מלחמות השבטים אפרים ובנימין עם הפלשתים. על משפחות אחרות ממשפחות אפרים יסֻפּר, כי הרגון אנשי גת הנולדים בארץ (דהי"א ז', כ"א) ועל גבורי בנימין יסֻפר „המה הבריחו את אנשי גת" (שם ח', י"ג).

וכמלואים אל דברי חקירותי בדבר מחנות הפלשתים ומלחמותיהם עם שבטי ישראל דן, אפרים ובנימין, אעיר בזה על המחזה המלַבֵב והנפלא, אשר נחזה בהקשר האטמולוגי שבין שמות ערי הדני, המפורשות ביהושע י"ט (מ'—מ"ט) וערי יהודה אשר בשפלה, (אשר רבן ככלן נסבו ליהודה מידי הפלשתים, עושקי נחלת הדני) המפורשות ביהושע ט"ו (ל"ג—ל"ז) מעבר מזה, ובין עלילות שמשון וגבורותיו בפרטי פרטיהן מעבר מזה.

ואלה הן הערים, המפורשות בפרשות הנ"ל. א) צָרעה = דבורה, רמז להדבורים שמצא שמשון בגוית הארי. ב) אשְתָאול = הנשאל, הוא מתמונת אתפעל הארמי. לאמר, כי אֵם שמשון היתה בראשונה עקרה ושאלה בנים. ג) עִיר־שֶׁמֶש = יחס ברור אל שמשון. ד) שַעַלְבִין = מעון שועלים (משפט האורים), רמז לשלש מאות השועלים של שמשון. ה) אַיָלון = אֱיָל הוא כֹח וגבורה: שמשון הגבור. ו) יִתלָה = תָלָה = דלה רמז לדלילה. ז), ח) אֵילון ותמנה = אַיִל הונח בראשונה על זכר במיני בהמה שונים (משפט האורים) רמז על גדי העזים, שנתן שמשון לאשתו למנה. גם יהודה שלח גדי עזים להאשה בתמנת. ט) עֶקְרון = גֵרות כמו לעקר משפחת גר (ויקרא כ"ה, מ"ז), רמז לשמשון הדני, שישב או התגורר ככל בני שבטו במחנה דן. או, יותר טוב מזה, רמז להפלשתים, הגרים שבאו מעבר לים. י) (עֶקרון) אלתְקֵה = יקהת אל או יראת־אל (משפט האורים) רמז לשמשון, נזיר האלהים. יא) יהוד = הרעם בערבית והונח גם על הארי (יהודה = גור אריה). רמז להארי של שמשון, גם רמז לשלשת אלפי איש מיהודה, שאסרו את שמשון. י"ב) בני בְרַק = להפלשתים היו כלי נשק מבריקים ונוצצים. י"ג) אַשְנָה אצל צרעה בנחלת יהודה שבשפלה

*) עיין ההערה בסוף הספר

ומקבילה אל העיר חרנית עיר־שמש שבפרשה י"ט, א"כ השם „שמשון" הוא כשם מרכב, הנרמז בהערים „שֶׁמֶשׁ־אַשְׁנָה". י"ד) זָנוֹחַ = עזב, רמז להדני, שעזב את נחלתו שבשפלה מפני הפלשתים. ט"ו, ט"ז) עֵין גַּנִּים וְהָעֵינָם = רמז לשתי עיני שמשון, שנקרין הפלשתים. י"ז) שַׁעֲרַיִם = רמז לשערי עזה שהסיעם שמשון. יח) מְנַחַת, עיר קרובה לצָרְעָה, כמו שנמצא חצי המְנַחְתִּי הצָרעי (דה"א ב', נ"ד). רמז למנוח אבי שמשון.

אחרי ראותנו את הקשר האמיץ שבין ערי יהודה שבשפלה ובין הש׳בט הדני, הלא מבלי־משים נקרב אל ההשערה, כי המקום או המחנה „פַּס־דמים, שבין שוכה ועזקה, ערי השפלה, היה ג"כ מקום מלחמה כבדה וזבת דם בין הפלשתים ובני הדני, שנאנסו לקיים בעצמם את הרמז של העיר „זנוח", כלומר, כי נאנסו לעזב את הארץ. ואולי יש איזה יחס ושייכות בין השם פס־דמים, אשר מכל הרמזים השונים שהבאנו לא נוכל בכ"ז להציל דבר ברור על שרשו והוראתו, ובין השבט־דן. והנה חלוף אותיות מ"ן*) רגיל מאד בשפת עבר וביתר הלשונות, א"כ יהיה פס־דמים או אפס־דַמים, כמו „אפס־דנים", כלומר, כי גֹרשו בני דן מן השפלה בתגרת הפלשתים לוכדי הארץ. עתה נשובה אל העיר גת וקורותיה.

בימי שלמה נמצא ג"כ את המלך אכיש בן מעכה מלך גת (מלכים א' ב', ל"ט). ויען כי לא יְסֻפר בס' מלכים, כי שבו הפלשתים וימרדו בשלמה אחרי מות דוד, לכן נראה, כי לא השבית דוד ממלכה מהפלשתים אשר בגת, ואם גם לכד את גת, לא הסיר את אכיש ממלוך בה. מימי דוד ושלמה תחסרנה לנו ידיעות ע"ד העיר גת בסה"ק, לבד הכתוב במלכים ב' (י"ב, ל"ח), כי חזאל מלך ארם עלה על גת בימי יואש מלך יהודה וילכדה. הלכידה ההיא יכלה להיות גם מיהודה, כלומר, כי לכד חזאל את גת אשר היתה אז ליהודה, אך בין כה או כה, נראה, כי בימים ההם כבר נשבתה ממלכת גת. וכבר העירו בצדק, כי הנביאים עמוס, זכריה, צפניה וירמיה מזכירים אך את ארבע ערי הפלשתים הנותרות, מבלי הזכר עוד את שם העיר גת.

ה.) עקרון

עקרון, העיר הצפונית מכל ערי חמשת הסרנים, נזכרת אך לעתים רחוקות בספרי הקדש. אחזיה בן אחאב שלח לדרש בבעל זבוב אלהי עקרון (מל"ב, א'). אך לבד המקום הנזכר יבא השם עקרון אך אגב ריהטא עם יתר ערי הפלשתים. אם גם היתה ממלכת עקרון נופלת בערכה וגבורתה משלש אחיותיה הנשארות, בכל זאת הגינה תמיד בעד עמדתה ברשות עצמה ולא

*) ע"ד חלוף המ"ן והמ"ם יש להעיר ביחוד, כי השבעים קראו בכתוב: נדמתה אשקלון שארית עמקם (ירמי' מ"ז, ה') „שארית ענקים". ויש אשר יבארו את הכתוב בדבהי"ב „ויבריחו את כל העמקים (י"ב, ט"ז) כמו כל „הענקים". ואולי יש באמת איזה יחס בין „ענק" ו„עמק". וכן בית הרם (יהושע י"ג, כ"ז) נקראה ג"כ בחלוף המ"ם לנון (במדבר לב, לו) בית־הרן עיר בנחלת גד.

סרה למשמעת מלך עם אחר. אם יחסר מלך עקרון בלוח המלכים, עברי אשור, שברשימת תגלת פלאסר, נוכל לשער, כי נמצא שם מלך העיר הזאת בחלק הלוח שנשבר, כאשר כבר העירונו ע"ד מלך אשדוד. מדברי סנחריב נדע, כי גם בעקרון נמצאה אז מפלגה בין השרים ועבדי המלך, אשר נטתה אחרי מצרים ואשר החלה לפעול פעולותיה עוד לפני שנת 701. ואלה דברי הרשימה ההיא: „השרים ורבי־המלך גם העם אשר בעקרון (Amakaruna) לקחו את המלך פדי (Padi), אשר היה עבד נאמן לאשור, ויסגירוהו בידי חזקיהו, ראש מסבי המרד, אשר אסרו בירושלים עירו". מן הדברים האלה נראה, כי המלך פדי היה מלך בעקרון עוד בימי סרגון. כאשר בא סנחריב לצור על עקרון, בא חיל מלך מצור ומלך מלוחה לעזר את העיר, כאשר מצא גם חנון מלך עזה מקלט אצל מלך מלוחה במרדו באשור. אך על יד העיר אלתקה (יהושע י"ט, מ"ד) נגפו שני המלכים לפני חיל סנחריב, את אֶלְתְקֵה ואת תמנת הביא מלך אשור במצור ואחרי כן צר גם על עקרון וילכדנה ויַגל את מסבי המרד אשורה. את המלך פַּדי הוציא אח"כ סנחריב מבית כְּלאו, אשר כלאו שם חזקיהו, ויושיבהו שנית על כסאו בעקרון ויתן לו ולמלכי עזה ואשדוד ערים רבות, אשר קרע מממלכת יהודה. על נצחונות חזקיהו בראשית ימי המרד הולכים כנראה דברי הכתוב במלכים ב׳ (י"ח): „היא הכה את פלשתים ממגדל נוצרים עד עיר מבצר".

אחרי מות פדי מלך בעקרון אכיש (Jkausu), הנזכר ברשימות אסר חדון ואשור בניפל. מקורות הפלשתים נחזה ג"כ, עד כמה הסב טבע ארץ כנען את הפרוד שבין העמים והשבטים יושבי הארץ: גם הכנענים, גם שבטי ישראל והפלשתים נפרדו בארץ הזאת לממלכות שונות, אשר כל אחת מהן צעדה במסלה מיוחדת בדרך השתלמותה עד בֹּא קצה. ולמרבה הפלא, אשר נתפלא על השווי הנמרץ, אשר נמצא בקורות העמים השונים שישבו בארץ־כנען, נוכל עוד להוסיף את אשר העלינו בחקירותינו, אשר בספר הזה, הנשענות על מסֹרת ישראל. המסקנה ההיא אומרת, כי כשבטי ישראל כן גם גדודי הפלשתים באו אל ארץ כנען מעברים שונים: ממזרח דרך עבר הירדן ומדרום דרך נגב יהודה באו שבטי ישראל אל הארץ, וממערב דרך הים וג"כ מפאת דרום באו גדודי הפלשתים. ויש עוד להוסיף, כי איזה מקומות בספר דבה"י יטעימו כמעט את ההבדל שבין הפלשתים הדרומים והמערבים. הדרומים הנקראים בספר התורה בשם „אנשי גרר" יֵרָאו לנו כשכנים קרובים אל הערבים אשר על יד כושים; והם הביאו מנחה ליהושפט ויתנפלו על יורם בנו (דהי"ב ט"ז, י"א כ"א ט"ז). אך המקראות, המספרים לנו את גבורות עזיהו ונצחונותיו על הפלשתים, יעשו כמעט הבדל נכר בין הפלשתים שבדרום ושבמערב.

בראשונה נאמר על עזיהו (שם כ"ו ו׳): „ויצא וילחם בפלשתים ויפרץ את חומת גת ואת חומת יבנה ואת חומת אשדוד ויבנה ערים באשדוד ובפלשתים". כלומר, בחבל הארץ שלכד מן ממלכת אשדוד ומיתר ערי הפלשתים אשר במערב. ואחרי כן יוסיף בעל הספר בפסוק שאחריו: „ויעזרהו האלהים על פלשתים ועל הערבים היושבים בגור־בעל והמעונים". ר"ל, הפלשתים שבדרום שכני הערבים. ואולי היו גם שני גדודי הגבורים אשר לדוד, הנקראים בשם

„כרתי ופלתי" מאלה שני חלקי האמה של הפלשתים: „הכרֵתים" היו מהפלשתים שבגרר, שכן נמצא את העבד העמלקי קורא לערי הפלשתים שבנגב, שהתנפל הגדוד העמלקי עליהן בימי דוד, בשם „נגב הכרתי" (שמו"א ל, י"ד) ו„הפלתי" היו מהפלשתים המערבים, וכן נראה מסדר הכתוב: וכל עבדיו עוברים על ידו וכל הכרתי וכל הפלתי וכל הגִתִים שש מאות איש, אשר באו ברגלו מגת, כי לולי היו גם „הכרתי והפלתי" פלשתים, בחר את השם הכללי „פלשתים" לציין בו את מוצא הגדודים שבאו אליו מגת לעבדו, אך באופן הזה יהיו כל שלשת השמות אך שמות פרטיים לשבטי הפלשתים השונים.

הערה, ע"ד „מַלְמַד הַבָּקָר" יש להעיר, כי אולי יש איזה יַחַס בין השם הזה והעיר „הַפָּרָה" שבנחלת בנימין (יהושע י"ח, כ"ב), אשר מקומה בין „הָעַוִּים" שאצל עקרון (שם י"ג, ג') ובין העיר „עָפְרָה" שעל גבול פלשתים (שמו"א י"ג, י"ז) יעיד עליה, כי היתה על גבול ארץ פלשתים וג"ב לא רחוקה מנחלת אפרים. והנה הראש האחד של המשחית ממחנה פלשתים פָּנָה בימי המלחמה עם שאול, האמורה בספר שמואל (שם), אל דרך עפרה, מה שיתאים מאד אל העיר „הַפָּרָה" הקרובה.

לוח התקונים.

לדאבון לבנו נפלו בספר הזה וביחוד בהמלים הלועזיות שבו הרבה טעיות־הדפוס, ויש בהן גם שבושים המקלקלים את הבָנה, לכן הננו נותנים בזה את תקוני השגיאות (לבד השגיאות בהתוים־המפסיקים (אינטערפונקציאן), שאי אפשר לפורטן) ומבקשים אנחנו מהקוראים הנכבדים לתקנן בגוף הספר:

בעמוד	שורה	נדפס בטעות	וצריך להיות
		תֹּכֶן הָעִנְיָנִים	
4	16	הסוטים	הסוטים
7	25	שנא	שנאו
"	31	ווסף	יוסף
		פְּתַח־דָּבָר	
I	18	וישגלו	שגלו
IV	3	תלי־אמרנא	תל־אמַרנא.
V	21	Sabotu	sabatu
VI	35	Jsak	Jsaak
VIII	35	Nistor	Histor
X	36	Bene-barga	Bene-Barqa
XI	28	בעריה	בִּבְרָכָה
		בגוף הספר.	
6	40	Mas-per	Mas-pèro
21	24	רלה	תִּלָּה
	38	ההערה באה שלא במקומה ואינה נגין להפרק יהודה ואדום.	
87	7	דסנאיך	דחברך
88	2	נסמן	ונסמן
97	36	Dazy	Dozy
103	17	שעל סמיכות	וָאָו של סמיכות
"	18	ג"כ של סמיכות	ג"ב וָאָו של סמיכות
104	18	במשלח=ידן	במשלח ידו
105	9	(משפט האור)	(משפט האורים)
107	21	חושב	הושב
108	2	הקְרשת	הקריות
"	36	מקדשי בנימין	מקדשי בנימין ושילה
"	38	Adanis	Adonis
109	32	KadeX	Codex
"	34	והברורו	והבְּתֵרו
110	30	לאגדת	ולאגדת
111	22	Sabaischen	Sabäischen
112	7	בהושע ט'	ביהושע ט'
"	8	העושה	הגושָם
"	22	אז השבט אפרים	אם השבט אפרים
112	39	ר"ל מאיש־יה	ר"ל: איש־יָה
113	19	סקיטיפגלים	סקיטופולים
113	22	Astral-muthen	Astralmythen
"	23	babulonier	babylonier
"	"	Águtter	Assyrier
"	29	muzri	Muzri
"	40	במעשה ידי	כמעשה ידי
114	29	עד התאמצות	ע"ד התאמצות
115	1	ההשקפה המרכזית	ההשקפה הכללית
118	35	(בהערה) הקרב	הַקָּרוֹב
119	1	והנה אז גם	והנה אִם גם
"	37	מול הדברים	מכל הדברים
122	21	Dory	Dozy
123	8	Cogito ergo Sum	Codito ergo sum,
124	7	חרבי קצרה	חרב קצרה
"	23	כל הקרא	כל מקרא
"	38	בשם עצם	כשם עצם
125	35	ללוד	ללוז
126	15	זרעי ישראל	זרע ישראל
"	30	יחש	יַחַס
129	6	שמצאו לו	למצא לו
"	13	חוויה	חוזי־יה
"	38	Sar ludar	Sar ludari
"	39	אשור היה	אשר היה
131	2	וללכדה	וללכד
132	34	החליפה הזאת	המליצה הזאת
134	27	הגלולים	הגלילים
135	8	Bohemat	Bohemot
"	11	מהשרש „רצף"	מהשרש „רצין"
138	2	שהתגר	שהתגרו
140	34	תלך פָּסַק	תְּלַח פָּסַק
141	6	העדה	הדעה
146	24	וציר דמיונו	יצורי דמיונו
148	36	(בהערה) ובאֵרות	ובאֵרותים
150	39	להשערתו	להשערתי
"	32	(מלכים י"ב י"א)	(מלאכי ב' י"א)
152	1	תתגלינה לו	תתגלינה לנו
"	37	פרשו ההולכים	פרשי המלכים
153	3	ההתחברות	ההתחרות
156	36	החילי	הַחַיִל.

כתבת המחבר:

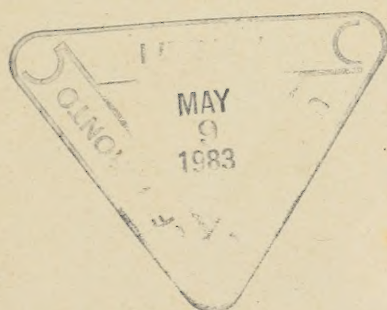
Іосифъ Абрамовичъ Меламедъ,

Двинскъ, Витеб. губ.

Ioseph A. Melamed, Dwinsk.

Russland.

המחיר 1 רו"ב.

3 1761 06838861 0